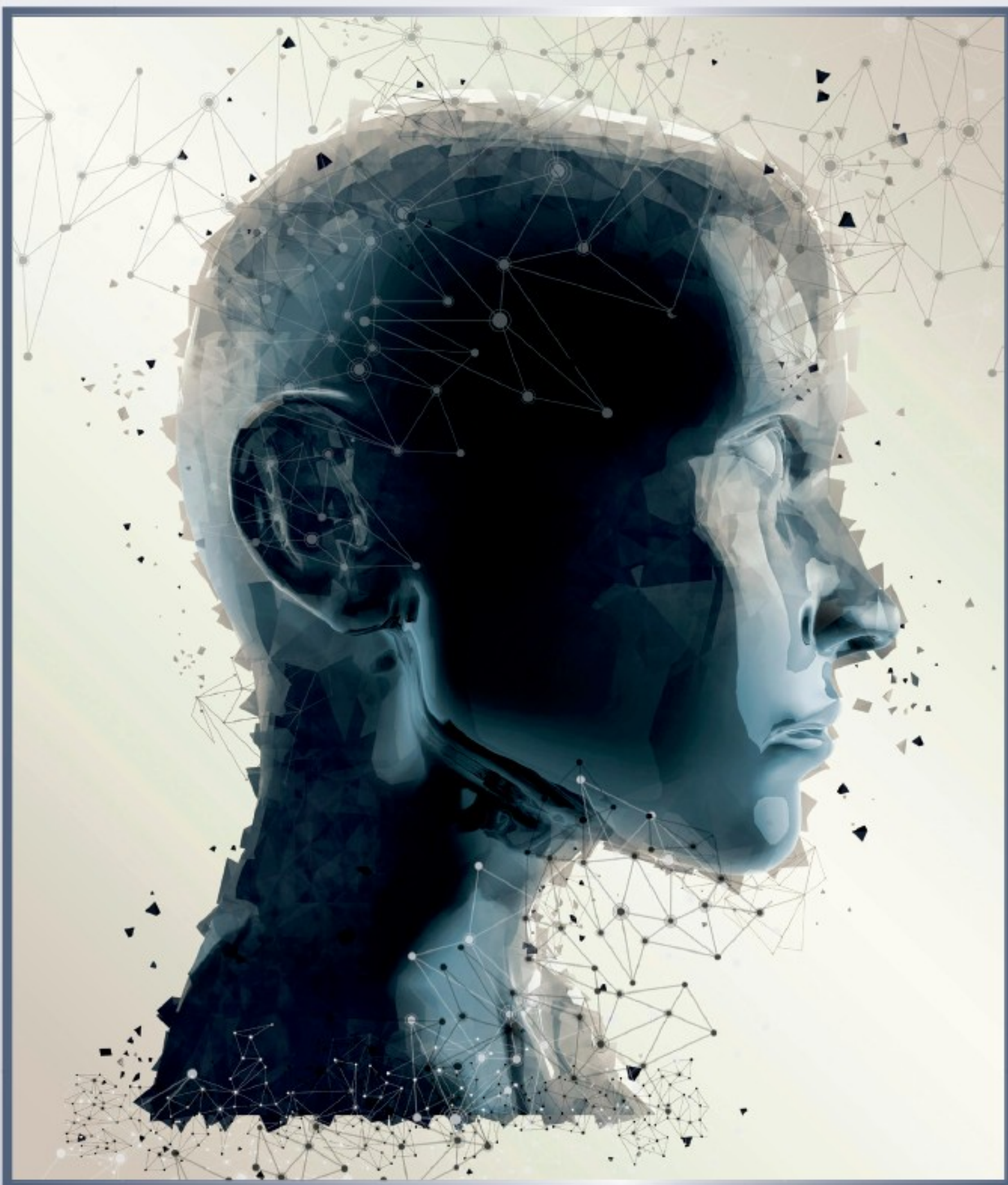

OXFORD LEGAL PHILOSOPHY

A THEORY OF LEGAL PERSONHOOD

Visa AJ Kurki

OXFORDI JOGI FILOZÓFIA

A sorozat szerkesztői: Gardner és Leslie Green.

A jogi személyiség elmélete

OXFORDI JOGI FILOZÓFIA

A sorozat szerkesztői: Gardner és Leslie Green.

Az Oxford Legal Philosophy a filozófiaiilag orientált jogelmélet legjobb új munkáit adja ki. A sorozat a téma minden ágában megrendeli és bekéri a monográfiákat, beleértve a köz- és magánjog minden területének, valamint a nemzeti, transznacionális és nemzetközi jognak a filozófiai kérdéseiről szóló munkákat; a jog, a jogi intézmények és a jogi érvelés természetéről szóló tanulmányokat; a politikai erkölcs problémáinak a jogra vonatkozó kezelését; valamint magának a jogfilozófiának a természetét és fejlődését vizsgáló munkákat. a sorozat a gondolkodás különböző hagyományait képviseli, de mindig a szigorúságra és az eredetiségre helyezi a hangsúlyt. A sorozat az ideiglenes jogtudományok terén is mércét állít.

SZINTÉN ELÉRHETŐ A SOROZATBAN

Jog és erkölcs a háborúban

Adil Ahmad Haque

A jog ismeretének hiánya

Filozófiai vizsgálat

Douglas Husak

Ok és jóvátétel

A jogalap nélküli gazdagodás elmélete

Charlie Webb

Kivételek engedélyezése

A védekezés és a védekezhetőség elmélete a jogban

Luís Duarte d'Almeida

Az ártalom végei

A büntetőjog erkölcsi alapjai

Victor Tadros

Javító igazságszolgáltatás

Ernest J. Weinrib

Lelkiismeret és meggyőződés

A polgári engedetlenség ügye

Kimberley Brownlee

A jogalkotói szándék természete

Richard Ekins

Miért számít a jog

Alon Harel

Kockázatos kockázat

Normatív keretrendszer

John Oberdiek

A jogi személyiség elmélete

Vízum A.J. Kurki

Great Clarendon Street, Oxford, ox2 6dp,
Egyesült Királyság

Az Oxford University Press az Oxfordi Egyetem egyik részlege.
Az egyetem célja a kutatás, a tudományosság és az oktatás terén a kiválóság
előmozdítása a világméretű publikálással. Az Oxford az Oxford University
Press bejegyzett védjegye az Egyesült Királyságban és bizonyos más
országokban.

©Visa A.J. Kurki 2019

A szerző erkölcsi jogai érvényesülnek Első kiadás

2019-ben megjelent első kiadás

Impresszió: 1

Minden jog fenntartva. E kiadvány semmilyen formában és eszközzel nem
sokszorosítható, nem tárolható adatkezelő rendszerben és nem
továbbítható a szerzői engedély nélkül.

az Oxford University Press előzetes írásbeli engedélyével, vagy a törvény által
kifejezetten megengedett módon, licenc alapján vagy a megfelelő reprográfiai
jogvédő szervezettel egyeztetett feltételek szerint. A fentiekon kívüli
sokszorosítással kapcsolatos kérdéseket az Oxford University Press jogokkal
foglalkozó részlegéhez kell küldeni a fenti címre.

Ezt a művet semmilyen más formában nem szabad terjeszteni.
és ugyanezt a feltételt meg kell szabnia minden felvásárlónak is.

A koronára vonatkozó szerzői joggal védett anyagot az OPSI
engedélyével a C01P0000148 számú osztályengedéllyel
reprodukáljuk.
és a skót királynő nyomdája

Megjelent az Amerikai Egyesült Államokban az Oxford University Press
198 Madison Avenue, New York, NY 10016, United States of America
kiadónál.

British Library Cataloguing in Publication Data
Adatok rendelkezésre álló adatok

Library of Congress Control Number: 2019941482

ISBN 978-0-19-884403-7

Nyomtatta és kötötte
CPI Group (UK) Ltd, Croydon, CR0 4YY

A harmadik felek weboldalaira mutató hivatkozásokat az Oxford jóhiszeműen és
csak tájékoztatásul. Az Oxford nem vállal felelősséget a jelen munkában
hivatkozott bármely harmadik fél weboldalán található anyagokért.

A sorozat szerkesztőinek előszava

Ebben az izgalmas könyvben Visa Kurki megoldja a jogi személyiség elméletének dilemmáit. Az általa "ortodox nézetnek" nevezett álláspont szerint a jogi személyiség a törvény által meghatározott, jogi jogok és kötelezettségek alanyává válásra való jogképesség mindent vagy semmit kérdése. Kurki feltárja, hogy a jog milyen sokféle és rugalmas módon kezelheti Önt - és kezelhet egy vállalatot vagy egy halat - többé-kevésbé személyként. És rámutat arra, hogy a jog ezt egyik célból teheti, más célból pedig nem. A jogi személyiség mindent vagy semmit felfogása - vonja le a következtetést Kurki - nem felel meg a jog céljainak sokféleségének.

A dilemmák feloldására tett első lépése az, hogy rámutat a jogi személyiség különböző eseteire. Ezek közé tartozik a tulajdonjoggal kapcsolatos képesség, a tulajdonjoggal szembeni sérthetlenség, az életed és személyed védelme a kártérítési jog által, valamint az a tény, hogy a büntetőjog szempontjából áldozatnak számítasz. Ezek a "passzív események", és Kurki második lépése az, hogy rámutat az ezek és az aktív események - kötelezettségek és kompetenciák, mint például a büntetőjogi felelősség, a szerződéskötési képesség vagy a tisztségek betöltésének képessége - közötti különbségtétel fontosságára. a passzív és aktív események kombinációja magyarázza a jogrendszerben való teljes jogú tagságot, ugyanakkor a passzív események is képesek valakit - például egy emberi csecsemőt - jogi személlyé tenni.

Ez a két lépés adja a könyv központi felismeréseit: hogy az egymással összefüggő aktív és passzív események egy sora az, ami értelmet ad annak, hogy jogi személyként jellemezzük Önt. A jogi személyiség eseményeinek ez az összetett sorozata tükrözi az emberi lények összetettségét a közösségekben való életükben. Ez a könyv tehát az emberi lények természetével, valamint a jognak az emberi és nem emberi lényekhez való megfelelő viszonyának kapcsolódó kérdésével foglalkozik.

Ön - ha a közösségének törvényei rendben vannak - egy jogi személy paradigmája. Örömmre szolgál, hogy Önnek ajánlhatom Visa Kurki könyvét az Ön személyiségének erről az aspektusáról.

T.A.O. Endicott
J. Gardner
L. Green

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

Előszó

Kevés jogi fogalom kapott az utóbbi időben olyan széles körű figyelmet, mint a jogi személyiség. Az állatvédők által kezdeményezett perek, amelyek célja, hogy a csimpánzok és más emberszabású majmok jogi személyiséggel ruházzák fel őket, világszerte figyelmet keltettek. Széles nyilvánosságot kapott témák közé tartozik továbbá a jogi személyiség feltételezett kiterjesztése a természetes tárgyakra, például a folyókra; az a kérdés, hogy a mesterséges intelligenciák felruházhatók-e jogi személyiséggel; és az (elsősorban amerikai) vita arról, hogy a magzatokat jogi személyként kell-e definiálni. Emellett továbbra is aktuális a társaságok jogi személyként való státusza.

A jog, a filozófia és más tudományterületek kutatói körében újra megnőtt az érdeklődés e témák iránt. E tudósok többsége azonban csupán a jogi személyiség korábbi elméleteit alkalmazta ezekre az új esetekre. Kevesen kérdőjelezték meg a jogi személyiség mögöttes definícióját, amelyet én ortodox nézetnek nevezek. Az ortodox nézetnek számos formája létezik, de a legnépszerűbb megfogalmazásai a jogi személyiséget vagy a jogi jogok és/vagy kötelezettségek birtoklásával, vagy a jogi jogok és/vagy kötelezettségek birtoklásának képességével, vagy a jogviszonyokban való részvétel képességével azonosítják.

E könyv eredete az ortodox nézettel kapcsolatos értetlenségemre vezethető vissza, amelyet akkor tapasztaltam, amikor a 2010-es évek elején megismerkedtem a finn állatjogi tudományossággal. Gyakorlatilag mindenki, aki az állatok jogi státuszáról írt, egy alapvető feltevést támogatott: bár az állatokat a törvény védi, nincsenek jogaik, mivel nem jogi személyek. Eleinte ezt a feltevést névértéken vettem. Érdekelni kezdett, hogy az állatok lehetnek-e jogi személyek, és hogy ezáltal felruházhatók-e jogokkal. A jogi személyiség korábbi definíciói őszintén szólva rejtélyesek voltak: ha a jogi személyiség például a jogok birtoklásának "jogi képességét" jelenti, akkor hogyan ruházza fel a jogalkotó egy állatot ilyen képességgel? Maga a jogi személyiség témája egy doktori disszertáció formájában történő hosszas vizsgálatot tűnt indokoltnak - amelyből végül ez a könyv lett.

A könyvnek három fő célja van. (1) áttekinti annak történelmi hátterét, hogy a jogászok miért definiálják a jogi személyt mint a jogi jogok és kötelezések alanyát; (2) kritikával illeti a jogi személyiség ortodox felfogását, mivel az tarthatatlan; és (3) a jogi személyiség újfajta bemutatását kínálja. Bár számos problémát azonosítok az ortodox nézettel kapcsolatban, a fő problémája az, hogy mennyire nehéz összeegyeztetni bizonyos széles körben osztott elméletekkel és meggyőződésekkel arról, hogy mi a jog, és ki vagy mi a jogi személy. Ha az ortodox nézetet a kortárs jogelméletek fényében értékeljük, ellentmondásokba ütközünk: ezek az elméletek vagy olyan entitásoknak tulajdonítanak jogokat, amelyeket általában nem minősítenek jogi személynek, mint például a magzatok és a nem emberi állatok, vagy tagadják a jogokat.

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

jogokat olyan jogalanyokra, amelyek általában jogi személynek minősülnek, mint például az emberi gyermekek. Ezért vagy a jogelméleteinket, vagy a jogi személyiség fogalmának meghatározását, vagy a jogi személyiség fogalmát kell kiigazítanunk. A könyv folyamán az utóbbi lehetőség mellett fogok érvelni. A jogi személyiség nem fekete-fehér ügy, hanem a szürke árnyalatai - ez egy halmazállapot. A jogi személy nem egyszerűen jogtulajdonos vagy kötelességteljesítő; a jogi személyiség inkább *a jogi személyiség* osztható, de egymással összefüggő *eseményeiből* áll.

A könyv tartalmaz néhány korábban folyóiratokban és szerkesztett kötetekben megjelent anyagot. A fő érv először a "Miért lehetnek a dolgoknak jogaik: Reconceptualizing the Legal Person", in Visa A.J. Kurki és Tomasz Pietrzykowski (szerk.): *Jogi személyiség: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn*. A könyv továbbá kisebb részleteket tartalmaz az alábbi cikkekből: 'Legal Competence and Legal Power' in Mark McBride (szerk.): *New Essays on the Nature of Rights*; 'Animals, Slaves and Corporations: Analyzing LegalThinghood', *German Law Journal* (2017) 18: 1069-90; és "Rights, Harming and Wronging: A Restatement of the Interest Theory", *Oxford Journal of Legal Studies* (2018) 38(3): 430-50.

Köszönetnyilvánítás

Számos természetes és mesterséges személynek szeretnék köszönetet mondani.

Markku Suksi mentorom és tudományos példaképem volt az Åbo Akademi Egyetem apró jogi tanszékén, ahol az LLB-t szereztem; ő volt az első, aki azt javasolta, hogy hasznomra válhat Wesley Newcomb Hohfeld műveinek megismerése. Ari Hirvonen inspiráló és elkötelezett mesterszakos témavezető volt, aki a PhD-pályázatomban is nagy segítségemre volt.

Olyan emberek olvasták részben vagy egészben azt, amiből ez a könyv lett, mint Raffael Fasel, Maija Aalto-Heinilä, Joe Wills, Matija Žgur, Pedro Múrias, Daniel Goldsworthy, Samir Chopra, Nigel Simmonds, Nick McBride, David Ibbetson, Joe Sampson, Nino Guruli, Will Bateman, Jussi Sallila, Birgitta Wahlberg és Mark McBride. Hálás vagyok észrevételeikért és bátorításukért. Jeffrey Skopek és William Lucy a doktori disszertációm vizsgáztatói voltak, és sok útmutatást adtak a disszertáció könyvvé alakításához. Szeretnék köszönetet mondani a számos konferencia és szeminárium szervezőinek és résztvevőinek is, ahol előadást tartottam; munkámnak nagy hasznát vettem. A tudományos életben olyan emberek nyújtottak támogatást és tanácsokat, mint Panu Minkkinen, Kimmo Nuotio, Susanna Lindroos-Hovinheimo, Minna Gräns, Raimo Siltala és Patricia Mindus.

Joshua Neoh, John Adenitire és Ya Lan Chang átolvasta a könyvem prospektusát, és nagyon hasznos megjegyzéseket tett. Az Oxford University Press által alkalmazott két névtelen olvasó gondos és éleslátó megjegyzéseket tett a proposalra, valamint a két fejezettervezetre.

Még mindig nem értem teljesen, hogy Timothy Endicott, John Gardner és Leslie Green miért döntöttek úgy, hogy a művet felveszik a tekintélyes Oxford Legal Philosophy sorozatba. Ráadásul Endicott rendkívül éleslátó kérdéseket tett fel a projekt egészével kapcsolatban, amelyek létfontosságúak voltak a könyv végső formájának kialakításában. Jamie Berezin, Eve Ryle-Hodges, Iona Jacob és az OUP szerkesztőségének többi tagja gyorsan és hatékonyan felügyelte a művet a gyártási folyamaton keresztül.

Ez a könyv a doktori disszertációmon alapul, és a cambridge-i doktori tanulmányok folytatását a Kone Alapítvány nagylelkű ösztöndíja tette lehetővé. Az átdolgozások nagy részét az Uppsalai Egyetemen töltött posztdoktori kutatói tartózkodásom alatt végeztem, amelyet a *Makarna Granfelts stipendiefond* finanszírozott. Szerencsés voltam, hogy a kéziratot a Helsinki Collegium for Advanced Studies ösztöndíjasaként, az adminisztratív és oktatói feladatoktól gyakorlatilag mentesen véglegesíthettem.

A legnagyobb köszönet illeti PhD témavezetőmet, Matthew Kramert, aki hitt a projektben, amikor sokan mások nem, és azóta több támogatást nyújtott a tudományos munkámhoz, mint amennyit valaha is remélhettem. A munkámhoz fűzött részletes megjegyzései révén belém nevelte a szigor, a tisztaság és a filozófiai erényeket.

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

x Köszönetnyilvánítás

A felelősséget a hanyagság, a kétértelműség és a pontatlanság minden esetéért természetesen én viselem.

Szeretnék köszönetet mondani szüleimnek is az évek során nyújtott támogatásukért. Édesapám megtanított az oktatás értékére, édesanyám pedig - mivel maga nem a kitaposott utat választotta - arra bátorított, hogy foglalkozzak olyan témákkal, amelyeket sok jogász kollégám meglehetősen homályosnak és rejtélyesnek talált. Végül köszönöm feleségemnek, Line-nak a társaságát, türelmét, támogatását és szeretetét, ezt a könyvet neki ajánlom.

Vízum A.J. Kurki

"A tendencia - és a tévedés - az volt, hogy a konkrét problémát úgy kezeljük, mintha sokkal kevésbé lenne összetett, mint amilyen valójában; és ez a dicséretes törekvés, hogy egyszerűnek tekintsük azt, ami valójában összetett, úgy véljük, komoly akadályt jelentett a jogi problémák világos megértése, rendezett állapota és helyes megoldása előtt.

Wesley Newcomb Hohfeld, "Néhány alapvető jogi fogalom, mint
Alkalmazva a jogi érvelésben

"Tényleg" - mondta Longhorn, anélkül, hogy bármiféle együttérzést mutatott volna, valójában kötekedve. "Szóval azt akarod, hogy mindenki legyen valaki." Azt akarod, hogy ami valaki az elején, az legyen az, ami a végén.

Leena Krohn, *Tainaron*

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

Bevezetés

A jog személyei

2014 decemberében New York állam legfelsőbb bíróságának fellebbviteli részlege ítéletet hozott egy olyan ügyben, amelyben a bíróságot arra szólították fel, hogy "bővítse ki a "személy" common-law definícióját annak érdekében, hogy egy állatnak jogi jogokat biztosítson".¹ A Nonhuman Rights Project egy "Tommy" nevű csimpánz képviselőjében kérte, hogy biztosítsák számára a *habeas corpus* végzéshez kapcsolódó jogokat.² Ez a könyv nem az ítéletre, hanem a jogi személyiség, vagy jogi személyiség mögöttes fogalmára összpontosít.² Ítéletében a bíróság a jogi személyiség ortodox meghatározására támaszkodott, amely X jogi személyiséget azzal teszi egyenlővé, hogy X jogi jogokkal és/vagy kötelezettségekkel rendelkezik:

Továbbá, bár a döntő kérdés az, hogy a csimpánzokat megilleti-e a testi kényszertől való mentességhez való jog, és így "személynek" tekinthetők-e a *habeas corpus* kedvezményeinek hatálya alatt, a jogi személyiséget következetesen a jogok és a kötelezettségek szempontjából egyaránt meghatározzák.³

A bíróság a jogi személyiség ilyen értelmezésének alátámasztására a *Black's Law Dictionary*-t idézte, amely szerint "[a] jogelméletben személy minden olyan lény, akit a törvény jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezőnek tekint". A bíróság John Chipman Gray hasonló állítását is említette.⁴ Mivel a csimpánzok jelenleg nem jogi személyek, és mivel feltehetően csak személyek lehetnek jogi jogokkal, a csimpánzok nem rendelkeznek jogi jogokkal. A *habeas corpus* alkalmazásában személyként való elismerésük tehát azzal járna, hogy a csimpánzokat első jogi jogukkal ruházzák fel. A bíróság érvelésének nagy részét ez az előfeltevés határozta meg. A bíróság hivatkozott a jogok szerződéses elméletére, azt állítva, hogy "a jogok tulajdonítása történelmileg társadalmi kötelezettségek és köteleességek előírásával függ össze. A jogok és köteleességek közötti kölcsönösség a társadalmi szerződés elveiből ered, amelyek a szabadság és a demokrácia eszméit ihlették kormányzati rendszerünk középpontjában".⁵ Az állatok is

¹ *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. kontra Lavery*, No 518336, 2014 WL 680276 (NY App. Div. 2014. december 4.; a továbbiakban: *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. v Lavery*) 1.

² A "személyiséget" és a "személyiséget" felváltva használom.

³ *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. kontra Lavery* 6. Kiemelés az eredetiben.

⁴ John Chipman Gray, *The Nature and Sources of the Law* (David Campbell és Philip Thomas szerk., Ashgate 1997) 6.

⁵ *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. kontra Lavery* 4.

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

2 Bevezetés

a bíróság szerint nem teljesítenek semmilyen "társadalmi kötelezettséget" a jogokért cserébe, ezért "nem lett volna helyénvaló a csimpánzokra ruházni azokat a jogokat - például a személyes szabadsághoz való alapvető jogot, amelyet a *habeas corpus* végzés véd -, amelyeket az embereknek biztosítottak".⁶ Ezért utasította el a bíróság az állatokra vonatkozó "jogparadigmát", bár sietett hozzátenni, hogy az állatokat különböző állatjóléti törvények védik.

Mi lett volna, ha a bíróság a jogi személyiség más meghatározására támaszkodott volna, amely szerint X jogi jogok⁷ birtoklása és/vagy jogi kötelezettségek viselése nem vonja maga után X jogi személyiségét? A bíróság érvelése valószínűleg egészen másképp alakult volna. A jogi személyiség olyan elméletét fogom megvédeni, amely szerint a jogi személyiséggel nem rendelkező jogi személyek is rendelkezhetnek jogi jogokkal. Teljesen ésszerű azt mondani, hogy az állatjóléti törvények már megállapítottak ilyen jogokat a csimpánzok számára, függetlenül a személyi státuszuktól.

Különböző jogi anyagok hivatkoznak "személyekre" vagy "jogi személyekre" azóta, hogy Gaius római tudós kimondta híres hármas felosztását, amely szerint a jog személyekre, dolgokra vagy cselekményekre vonatkozik.⁸ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 6. cikke megerősíti, hogy "mindenkinek joga van ahhoz, hogy a törvény előtt mindenütt személyként ismerjék el"; hasonló rendelkezés található az ENSZ fogyatékosági egyezményében.⁹ Számos példa van arra, hogy az emberi személyeket állítólag nem kezelték jogi személyként. Az amerikai középkor előtti rabszolgatartás tudósai gyakran állítják, hogy a rabszolgát - ahogy Paul Finkelman fogalmaz - "tulajdonként - árucikként - és nem személyként" kezelték.¹⁰ A házasság egy másik történelmi példát jelentenek. William Blackstone híres kijelentése szerint a feddés tanítása szerint "a férj és a feleség jogilag egy személy: vagyis a nő lényeg vagy jogi létezése a házasság alatt felfüggesztődik, vagy legalábbis beépül a férjébe, akinek szárnyai, védelme és fedezete alatt mindent megtesz".¹¹ A feleség tehát Blackstone szerint a házasságban elveszítette különálló jogi személyiségét.

⁶ *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. kontra Lavery* 4.

⁷ Ebben a bevezetőben és az 1. fejezetben a "helyes" szót nem meghatározott értelemben használok. A 2. fejezettől kezdve a hohfeldi terminológiát fogom használni.

⁸ Gaius, *Institutiones or Institutes of Roman Law* (Edward Poste tr. ed., 4th edn, Clarendon Press 1904) 8. §.

⁹ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (elfogadva 1948. december 10-én) ENSZ Közgyűlés Res 217 A(III) (UDHR) 6. cikk. "A részes államok újfólag megerősítik, hogy a fogyatékosággal élő személyeknek mindenütt joguk van a törvény előtti személyként való elismeréshez". A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény (2006. december 13-án elfogadott, 2008. május 3-án hatályba lépett) UNTS 2515 12. cikk.

¹⁰ Paul Finkelman, "Slavery in the United States" in Jean Allain (szerk.), *The Legal Understanding of Slavery: From the Historical to the Contemporary* (Oxford University Press 2012) 114. A személy/tulajdon megkülönböztetést alkalmazza például Andrew Fede, *People Without Rights: An Interpretation of the Fundamentals of the Law of Slavery in the US South* (Garland Publishing, Inc 1992) című könyvében is.

¹¹ William Blackstone, *Commentaries on the Laws of England. I. kötet* (1765) 442.

A jogi személyiség egyik nagyon fontos példája, amely évszázadok óta lenyűgözi a jogászokat, természetesen a társaság - egy nem fizikai entitás, amelyet személyként kezelnek. A közelmúltban azonban újabb kísérletek történtek arra, hogy a jogi személyiséget a fizikai entitások szélesebb körére is kiterjesszék. Egyes amerikai államok a magzatokat bizonyos korlátozott célokra jogi személyként definiálták újra, eltérve a szokásjog régi "élve született" szabályától; a Nonhuman Rights Project egyes állatok jogi személyiségének elérésére törekszik az Egyesült Államokban; Ausztráliában, Új-Zélandon és Indiában pedig állítólag a folyók is jogi személyiséget kaptak.¹² Az állatokkal való bánásmód javítására törekvő jogászok szívesen mutatnak rá az emberi rabszolgaság és a nem emberi állatok jelenlegi jogi státusza közötti hasonlóságokra: mindkettő az érző lények tulajdonként, nem pedig jogi személyként való kezelését jelentette¹³.

Mindez felveti a kérdést: mit jelent jogi személynek lenni, illetve "döntik" vagy "kezelnek" lenni? A fenti esetek nem pusztán hasonló kifejezések - mint például a "személy", a "jogi személy" és a "jogi személyiség" - eltérő körülmények között történő használatának példái. Sőt, valójában mindegyikük egy, a nyugati jogrendszerekben létező *fogalmi sémára* hivatkozik: a személy/ dolog megkülönböztetésére, vagy ahogy én nevezni fogom, a személy/nem személy megkülönböztetésére.¹⁴ Eric Funkhouser szerint a fogalmi sémák "a dolgokról való gondolkodás módjai".¹⁵ Azt írja:

Minden fogalmi séma [...] magában foglalja a fajták szerinti osztályozást. Példák könnyen találhatók. A biológia az állatokat emlősöknek vagy hüllőknek, a matematika a számokat prímszámoknak vagy összetett számoknak, az etika pedig a cselekedeteket kötelességek vagy tilalmak szerint osztályozza. Ezeket az osztályozásokat azután helyzetek leírására, általánosítások készítésére, törvények és elvek kidolgozására és hasonlókra használják.¹⁶

A nyugati jogrendszer normáinak megértéséhez és kategorizálásához alkalmazható fogalmi séma a személy/nem személy megkülönböztetés. Kaarlo Tuori azt állítja, hogy a személyek és nem személyek közötti különbségtétel a "jog mélyszerkezetének" része, amely minden nyugati jogrendszerben közös. Kifejti, hogy az olyan fogalmak, mint a "jogi szubjektivitás" - azaz a jogi személyiség - és a "szubjektív jog" alapvetőek.

¹² Lásd Lisa McLennan Brown, "Feminista elmélet és a nők reprodukciós jogainak erőzítője: The Implications of Fetal Personhood Laws and in Vitro Fertilization" (2005) 13 *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law* 87; Steven M. Wise, "Legal Personhood and the Nonhuman Rights Project" (2010) 17 *Animal Law Review* 1; Elaine G. Hsiao, "Whanganui River Agreement. Indigenous Rights and Rights of Nature" (2012) 42 *Environmental Policy and Law* 371; valamint Erin L. O'Donnell és Julia Talbot-Jones, "Creating Legal Rights for Rivers: Lessons from Australia, New Zealand, and India" (2018) 23 *Ecology and Society* 7.

¹³ Egy ilyen analógia már a Wise (12. sz.) legelején szerepel. Az állatok tulajdonjogi státusza központi szerepet játszik Gary Francione érvelésében is (Gary Francione, *Animals, Property & the Law*, Temple University Press 1995).

¹⁴ Ugyanakkor természetesen nem állítom, hogy a jogászok ezeket a kifejezéseket és kifejezéseket csak akkor használnák, ha amikor erre a fogalmi rendszerre hivatkoznak.

¹⁵ Eric Funkhouser, *The Logical Structure of Kinds* (Oxford University Press 2014) 6.

4 Bevezetés

Egyetértek vele abban, hogy a jogi személyiség paradigmaticus fogalmai mélyen beágyazódtak a nyugati jogi gondolkodásba; az állatok jogi személyisége például sok jogász számára nem egyszerűen elfogadhatatlan, hanem inkább elképzelhetetlen. Ez a könyv kísérlet a személy/nem személy séma megértésére. Számos, a rendszerhez tartozó kérdéssel foglalkozom, bár az elsődleges kérdés az, hogy mit jelent jogi személynek lenni.

Az analitikus jogtudomány árnyalt beszámolókat dolgozott ki a tulajdonjogról, mint például a jogköteg-elemzés, amelynek legkifinomultabb megfogalmazását Anthony Honoré kínálta.¹⁸ A jogi személyiség jelentése azonban egy ideje nem kapott hasonló figyelmet, kivéve a társasági személyiséget. Egy bírónak vagy tudósnak talán nincs szüksége a jogi személyiség elméletére - éppúgy, mint a tulajdonlás elméletére - a könnyű esetek megoldásához vagy megértéséhez, de a nehéz esetekben felmerülhet az elmélet szükségessége. Ilyenkor valószínűleg az egyetlen rendelkezésre álló elméleti fejtegetés az ortodoxView. e szerint a jogi személyiség magában foglalja vagy a jogok birtoklását és a kötelezettségek viselését, vagy a jogok birtoklására és a kötelezettségek viselésére való "jogi képességet".¹⁹ A jogi személyiségnek ez a meghatározása nem csupán egy tankönyvi hirdetés - bár a polgári jog világában minden joghallgató valószínűleg találkozik vele, és a common law számos hallgatója is -, hanem a jogi személyiséggel kapcsolatos kérdések iránt mélyen érdeklődő jogászok is támogatják és alkalmazzák. Steven Wise, az amerikai jogász és jogtudós, aki például megalapította a Nonhuman Rights Projectet, és számos cikket írt a témában, azt állítja, hogy a jogi személyiség egyenlő a "legalább egy jogi jog birtoklásának képességével".²⁰ Ez a "képesség" nem az egyén természetes tulajdonságaira vonatkozik. Wise szerint az állatok nagyon is lehetnek jogi jogok birtokosai, de jelenleg még nem rendelkezhetnek ilyen jogokkal, mert jogi dolgok. A Nonhuman Rights Project célja, hogy "követelje, hogy az amerikai államok legfelsőbb bíróságai állapítsák meg, hogy egy nem emberi állat képes legalább egy jogi jog birtoklására, hogy kijelentsék, hogy ő egy [...] jogi személy".²¹ Aki ismeri a kortárs analitikus jogelméleteket, annak ez furcsa politikai nyilatkozatnak tűnik. Hogyan függhetne valakinek a jogok birtoklására való képessége attól, hogy jogi személynek nyilvánítják-e? Az a kérdés, hogy az állatoknak lehetnek-e jogaik, eredetileg a jogi személyiség témájához vonzott, mivel a jogi személyiség ortodox értelmezésének számos fő feltevése teljesen ellentétesnek tűnt a legjelentősebb jogelméletekkel. Azóta megértettem, hogy a jogi személyiségről alkotott felfogásunk évszázadokra nyúlik vissza, és - remélem, sikerül megmutatnom - újraértékelésre szorul.

¹⁷ Kaarlo Tuori, *Critical Legal Positivism* (Ashgate 2002) 186-8.

¹⁸ Anthony M. Honoré, "Ownership" in A. G. Guest (szerk.), *Oxford Essays in Jurisprudence* (*Oxford Essays in Jurisprudence*).

(Oxford University Press 1961).

¹⁹ Ennek a nézetnek van néhány más megfogalmazása is. Ezekre a 2. fejezetben térek vissza. ²⁰ Wise (12. o.) 1. ²¹ Ibid. 5.

A fő feladat, amelyet ebben a könyvben teljesíteni kívánok, az, hogy a jogi személyiség fogalmi rendszerének megértéséhez egy új, kevésbé összezsúfolt és kevésbé zavaros módot nyújtsak. Fő célpontom a jogi személyiség ortodox felfogása, amely X jogi személyiségét egyenlőségi teszt X jogi jogok birtoklásával és jogi kötelezettségek viselésével. Ez az egyenlet működhetett a jogok és kötelezettségek tizenkilencedik századi fogalmainak kontextusában, de a jogi pozíciókról alkotott felfogásunk azóta hosszú utat tett meg, és a jelenlegi elmélet, bár egyszerűségében csábító, modern nézőpontból nézve számos zavarba ejtő következménnyel jár.

Nem fogom feladni azt az elképzelést, hogy X jogi személyisége összefügg az X által elfoglalt jogi pozíciókkal, azonban jelentősen felülvizsgálom a jelenleg uralkodó nézetet. Figyelemre méltó különbség elméletem és az ortodox nézet következményei között, hogy elméletem szerint valaki jogi pozíciókat (jogokat és kötelezettségeket) birtokolhat anélkül, hogy jogi személy lenne; a jogi személyek és a nem személyek közötti lényeges különbség nem mindig az, *hogyan* valaki jogi pozíciókat birtokol-e, hanem inkább *az, hogyan milyen* jogi pozíciókat birtokol - bár természetesen egyes nem személyek, például a sziklák, egyáltalán nem birtokolnak jogi pozíciókat.

A javasolt elmélet fő tételei

Most ismertetem új elméletem - a *jogi személyiség kötegelméletének* - néhány központi jellemzőjét, *anélkül, hogy* most érvelnék mellettük. A javasolt új elmélet fő alapelvei kettősek:

1. X jogi személyisége egy klasztertulajdon, és olyan eseményekből áll, amelyek különállóak, de egymással kapcsolatban állnak.
2. Ezek az esetek elsősorban az X bizonyos típusú adottságokkal való felruházását jelentik.

igényjogosultságok, felelősségek és/vagy hatáskörök.

A jogi személyiséget tehát egy összetett, diszjunktív tulajdonságnak tekintem, amely különböző eseményekből áll, ahogyan a tulajdonjogot is gyakran jogköteggént elemzik. A jogi személyiség eseményeit két csoportra osztom: aktív és passzív. A mai jogrendszerekben a csecsemők csak a passzív tulajdonságokkal rendelkeznek, míg az épelméjű felnőttek mind az aktív, mind a passzív tulajdonságokkal rendelkeznek. A csecsemőket (akik passzív jogi személyek) az különbözteti meg a nem emberi állatoktól (akik nem azok), hogy a csecsemőket a következő tulajdonságokkal ruházzák fel:

- életük, szabadságuk és testi épségük védelmet élvez;
- a bíróságon van jogképességük (bár a csecsemőknek természetesen szükségük van arra, hogy valaki más képviselje őket);
- akkor is birtokolhatnak ingatlant, ha nem tudnak önállóan rendelkezni vele;

– nem hajlamosak arra, hogy birtokba vegyék őket;

6 Bevezetés

- potenciális áldozatként büntetőjogi védelemben részesülnek (egy újszülött megölése emberölésnek számít, ami a legtöbb jogrendszerben nem vonatkozik a magzatokra);
- olyan jogi károkat (deliktumokat) szenvedhetnek el, amelyek a csecsemőnek járó kártérítéshez vagy kártalanításhoz vezethetnek.

Még a csecsemők is felruházzhatók ezekkel az eseményekkel, amelyek kezeléséről egy gyám vagy képviselő gondoskodik. Másrészt a jogi személyiség bizonyos *aktív jogi* típusú elsősorban - bár nem kizárólag - olyan entitásokra vonatkoznak, amelyek mentális képességei nagyjából megfelelnek egy felnőtt, ép elméjű ember képességeinek:

- szerződéseket köthetnek és egyéb jogi aktusokat hajthatnak végre;
- viselkedésüket szabályozzák, például a büntetőjogon keresztül, és felelősségre vonják őket tetteikért.

A passzív és az aktív jogalanyiség közötti küszöb nem egyértelmű; a mai nyugati jogrendszerekben egyáltalán nem szokatlan, hogy a kiskorúak bizonyos mértékig büntetőjogi felelősséggel rendelkeznek, és hogy bizonyos szerződéseket köthetnek (pl. iskolai ebéd vásárlása). Egy bizonyos életkorban azonban a mentális hiányosságokkal nem rendelkező emberek tipikusan a jogrendszer teljes jogú tagjaivá válnak, és teljes mértékben fel vannak ruházva mind az aktív, mind a passzív eseménnyel.

Általánosságban elmondható, hogy nincs egyértelmű határvonal a "teljes jogú" jogi személyek és a nem jogi személyek között; egy jogalany bizonyos célokból jogi személynek minősülhet, de más célokból nem. Ha például az emberölési jog keretében a magzatot jogi személynek minősítenénk, az nem jelentené azt, hogy a magzatnak is lehet tulajdona.

A jogi személyiség nyugati doktrínájának központi jellemzői

Nigel Simmonds megfigyelése, miszerint "a joggal kapcsolatos jogtudományi reflexió soha nem volt egyértelműen elválasztható a doktrinális eszmék intelligens fejlődésétől", nagyon is releváns a jogi személyiség esetében.²² A jogról, a jogokról és a jogi személyiségről szóló elméletek, amelyek a XIX. századi Németországban születtek, nagyon mély hatást gyakoroltak a jogi személyiség bizonyos alapvető tételeire és taxonómiáira, amelyeket a jogászok a nyugati világ minden táján még mindig támogatnak.²³ Ezek közé tartoznak,

²² N. E. Simmonds, "Rights at the Cutting Edge" in Matthew H. Kramer, N. E. Simmonds, and Hillel Steiner (szerk.), *A Debate over Rights: Philosophical Enquiries* (Oxford University Press 1998) 119. Kiemelés törölve.

²³ Ehhez a részhez elsősorban angol, amerikai, német és francia forrásokat (elsősorban esetjogot és jogtudományt) vizsgáltam. Az olasz és a spanyol jog tekintetében elsősorban

először is, az alapvető felosztás "természetes személyekre" (*natürliche Personen; personnes physiques*) - amelyek olyan emberi személyeket jelölnek, akik jogi személyek - és "mesterséges" vagy "jogi személyekre" (*juristische Personen; personnes morales*), amelyek a jogi személyek bármely más típusát jelentik, mint például egyesületek, korlátolt felelősségű társaságok és alapítványok, amelyek mindegyike saját nevében birtokolhat tulajdont és köthet szerződéseket. A "corporation" kifejezést a brit értelemben használom, azaz "mesterséges személy", nem pedig az elsődleges amerikai értelemben vett "nyereségorientált nagyvállalat". A "jogi személyt" alkalmanként a "mesterséges személy" szinonimájaként is használják, de én a "jogi személy" kifejezést gyűjtőfogalomként használom, amely mind a természetes, mind a mesterséges személyekre vonatkozik. Sok más európai nyelvben a megfelelő gyűjtőfogalom vagy kifejezés a "jogi alany" vagy "jogalany/jog(ok) alanya" (*Rechtssubjekt; sujet de droit*).²⁴ A 3. fejezetben javasolni fogom, hogy e két kifejezést meg lehetne különböztetni.

A közjogi szervezetek, mint például az államok és az önkormányzatok, szintén jogi személyek. Bár elméletem alkalmazható a közjogi szervezetekre, itt nem foglalkozom velük. A kínált beszámolót valószínűleg ki kellene bővíteni, hogy figyelembe lehessen venni a kifejezetten a közhatalommal rendelkező jogi személyekre vonatkozó jogi bonyolultságokat. A nem-emberek marginális példái, amelyeknek jogi személyiséget tulajdonítottak, a folyók, bálványok, hajók, templomok és mások.²⁵ Néhány ilyen esetet a 4. és 5. fejezetben elemzek.

Ki a természetes személy?

A következőkben röviden vázolom a paradigmaticus természetes személyek extenzív meghatározását a mai nyugati jogrendszerekben - extenzív abban az értelemben, hogy a természetes személynek minősülő lények körét tekintem, nem pedig azt, hogy mi minősíti őket ténylegesen jogi személynek, és *paradigmatikus* abban az értelemben, hogy elhatárolom azon személyek körét, akiknek jogi személyisége biztosan nem vitatott.²⁶ Ez az elhatárolás lesz módszertanom központi eleme, amelyet rövidesen bemutatok.

(Routledge-Cavendish 2007) és Teresa Rodríguez de las Heras Ballell, *Introduction to Spanish Private Law: Facing the Social and Economic Challenges* (Routledge-Cavendish 2010) 34. Bár nem sorolok fel sok finn vagy svéd forrást, jogi tanulmányaimból tudom, hogy hasonló doktrínák vannak jelen a finn és a svéd jogrendszerben. azt az állítást, hogy ezek a doktrínák közösek a nyugati jogrendszerekben, alátámasztja Aleck Chloros, Max Rheinstein és Mary Ann Glendon (szerk.), *International Encyclopedia of Comparative Law, Volume IV: Persons and Family* (Mohr Siebeck 2007).

²⁴ Dél-Afrika - egy vegyes joghatóság - kivétel az angol nyelvű országok között, mivel még az angolul író jogászok is a "jogi alany" és a "jogi tárgy" kifejezést a "személy" és a "dolog" szinonimájaként használják. Lásd Jacqueline Heaton, *The South African Law of Persons* (4. kiadás, LexisNexis South Africa 2015).

²⁵ A bálványok jogi személyiségével kapcsolatban lásd Hsiao (12. sz.) és P. W. Duff, "The Personality of an Idol" (1927) 3 *The Cambridge Law Journal* 42. o.

²⁶ A fogalmaknak van kiterjesztése és intenciója. Az előbbi a világ azon dolgainak halmazát foglalja magában, amelyekre a fogalom vonatkozik, az utóbbi pedig nagyjából azt mondja meg, hogy ezek a dolgok miért tartoznak a fogalom kiterjesztésébe. WVO Quine a "cordate" (szívvel rendelkező lény) és a "renate" (májjal rendelkező lény) példáját használta ennek

illusztrálására: a két fogalomnak ugyanaz a kiterjesztése (mert minden olyan lénynek, akinek szíve van, mája is van), de különböző intenciói vannak.

8 Bevezetés

A mai nyugati jogrendszerekben a paradigmaticus természetes személyek a következők

- (1) emberi lények
- (2) akik megszülettek,
- (3) akik jelenleg élnek, és
- (4) akik érző emberek.

1. Emberiség: Ezt gyakran nem teszik egyértelművé, hanem inkább csak hallgatolagos feltételezésként fogalmazzák meg. A német Polgári Törvénykönyv egyértelműen fogalmaz az emberiség feltételéről: "Az *ember* jogképessége a születés befejezésével kezdődik" (kiemelés a szövegben).²⁸ Hasonló állítás szerepel az osztrák Polgári Törvénykönyvben is: "Minden *emberi* lénynek veleszületett, az értelem számára nyilvánvaló jogai vannak, és ezért személynek tekintendő" (kiemelés hozzáadva).²⁹ Az emberi jogokat - nem meglepő módon - általában szintén csak az emberekre alkalmazzák. Az emberiség feltételét különösen az állatjogi szószerzők kérdőjelezzik meg.

2. Miután megszületett: Ez a feltétel a római jogból ered. A nyugati jogrendszerekben széles körben (bár nem egységesen és kivételek nélkül) elfogadott, mind a common law, mind a polgári jogrendszerekben, még ha az USA államai egyre inkább eltérnek is tőle.³⁰ A feltétel különösen akkor kerül megkérdőjelezésre, amikor az abortuszt vitatják.³¹ A halva született gyermekeket általában kizárják, míg az élve született gyermekek esetenként részesülhetnek a *nasciturus pro iam nato habetur quamdiu agitur de eius commodo* maximából - röviden *nasciturus* -, azaz "aki születni készül, annak születnie kell".

A jogi személyiség ortodox felfogása szerint a "jogi személy" jelentése "valaki vagy valami, aki/ami jogokkal rendelkezik és/vagy kötelezettségeket visel", míg én azt állítom, hogy ez a feszültségen alapuló meghatározás nem képes magyarázatot adni a fogalom széles körben elfogadott kiterjesztésére. Lásd W.

V. O. Quine, "Two Dogmas of Empiricism" (1951) 60 *The Philosophical Review* 20.

²⁷ ""Természetes személy" az emberi jogállásra utaló kifejezés. Jessica Berg, "Elefántokról és embriókról: A Proposed Framework for Legal Personhood" (2007) 59 *Hastings Law Journal* 369, 373.

²⁸ "*Die Rechtsfähigkeit des Menschen beginnt mit der Vollendung der Geburt.* Német Polgári Törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGBl. I. 42., 2909. o.; 2003 I. 738. o., legutóbb módosítva: december 18-án. 2018) § 1.

²⁹ "*Jeder Mensch hat angeborne, schon durch die Vernunft einleuchtende Rechte, und ist daher als eine Person zu betrachten.*" Osztrák Polgári Törvénykönyv (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie*, 946/1811, legutóbb 2018. augusztus 14-én módosítva). § 16.

³⁰ Ezt a feltételt a német Polgári Törvénykönyv kifejezetten elismeri, amint azt fentebb említettük, valamint az olasz Polgári Törvénykönyv 1. részének 1. szakasza is. A spanyol jog szerint az újszülöttnak legalább 24 órát kell élnie az anyaméhén kívül ahhoz, hogy jogi személynek lehessen tekinteni. Lásd de las Heras Ballell (23. sz.) 34. o. A francia joggal kapcsolatban lásd például Philippe Malaurie, *Cours de Droit Civil. Les Personnes, Les Incapacités* (5. kiadás, Éditions Cujas 1999) 27: "A természetes személyek esetében a jogi személyiség a születéskor megjelenik [...] és a halálkor megszűnik [...]." (*Pour les personnes*

physiques, la personnalité juridique apparaît avec la naissance [...] et disparaît avec la mort [...].

31 A *Roe kontra Wade*, 410 US 113, 158 (1972) amerikai alapügy, amely a 14. alkotmánymódosítással összefüggésben a magzatot nem személyként határozza meg.

úgy kell kezelni, mintha már megszületett volna, ha ez előnyére válik".³² Ez a szabály azonban feltételezi, hogy a magzat később élve születik meg.

3. Jelenleg él: A halottak nem jogi személyek, még akkor sem, ha a hagyatékuk nagyon is az lehet. Ugyanakkor azzal érveltek, hogy a halottak bizonyos korlátozott jogokkal rendelkeznek.³³ A halottak végrendeletei a *haláluk után* is "tovább létezhetnek" végrendelet formájában. Meg kell jegyezni, hogy annak meghatározása, hogy egy személy mikor halott, nem ~~váthat~~ az agyhalál klinikai kritériumát néha megkérdőjelezi.

4. Érzékelés: Az olyan entitás, amely megfelel az előző három kritériumnak, de egyáltalán nem rendelkezik érző elmével, mint például az anencephalikus csecsemők, akik nem rendelkeznek agykéreggel, és ezért nincs érzéke, nem paradigmaticus jogi személyek. Az ilyen csecsemőket például az Egyesült Államokban jogi személynek tekintették, de ez a döntés viták tárgyát képezte, ami arra utal, hogy nem könnyű esetekről van szó.³⁴

Ha ez a négy kritérium teljesül, akkor az ember paradigmaticus jogi személy. Ezek a kritériumok azonban csak ahhoz elegendők, amit a polgári jogi hagyományokban "jogképességnek" (*Rechtsfähigkeit; capacité de jouissance*) neveznek - amit leggyakrabban úgy határoznak meg, mint a jogok birtoklásának és kötelezettségek viselésének képességét, vagy mint a jogviszonyokban való részesedés képességét - szemben a "jogképességgel" (*Geschäftsfähigkeit; capacité d'exercice*), ami a kötelező erejű szerződések megkötésének képességét stb. jelenti.³⁵ A "jogképesség" annyiban kétértelmű kifejezés, hogy a "jogképességgel" szinonimaként is használható; ez a használat például a fogyatékossgal foglalkozó tudósok körében elterjedt.³⁶ E kétértelműség miatt a jogi személyiség e két aspektusát *passzív* és *aktív jogi személyiségnek* nevezem.³⁷ A fenti négy kritérium nem elegendő a "jogképességhez" vagy az aktív jogi személyiséghez, amely

³² Ez Neil MacCormick fordítása. Neil MacCormick, *A jog intézményei: An Essay in Legal Theory* (Oxford University Press 2007) 79.

³³ Lásd például Matthew H. Kramer, "Getting Rights Right" in Matthew H. Kramer (szerk.), *Rights, Wrongs and Responsibilities* (Palgrave 2001).

³⁴ Lásd Berg (27. o.) 377-9. Jörg Neuner a német jog szempontjából elemzi az anencephalikus csecsemőket, és arra a következtetésre jut, hogy ezek "teljes jogalanyok", mivel a megfelelő szervek - szív, tüdő és agy - még működőképesek. Jörg Neuner, "Zur Rechtsfähigkeit des Anencephalus" (2013) 31 *Medizinrecht* 647, 651.

³⁵ Lásd Matthias Lehmann, "Der Begriff der Rechtsfähigkeit" (2007) 207 *Archiv für die civilistische Praxis* 225.

³⁶ Ezt a terminológiát használja az ENSZ fogyatékossgai egyezménye. Lásd még: Eilíonóir Flynn és Anna Arstein-Kerslake, "A személyiség jogalkotása: Realising the Right to Support in Exercising Legal Capacity" (2014) 10 *International Journal of Law in Context* 81, valamint Gerard Quinn és Anna Arstein-Kerslake, "Restoring the "Human" in "Human Rights": Personhood and Doctrinal Innovation in the UN Disability Convention" in Conor Gearty and Costas Douzinas (eds), *The Cambridge Companion to Human Rights Law* (Cambridge University Press 2012).

³⁷ Ezt Neil MacCormick terminológiája ihlette (MacCormick (32. o.) 77-99. o.). Hasonló kategorizálásokat különböző szerzők is felvetettek. Ngaire Naffine például a következőket alkalmazza

a különbségtétel azok között, akiket a jog megszólít, felnőttől felnőttig, akikhez szól [...], és azok között, akik a jog előnyeit azért hivatottak élvezni, mert úgy látják, hogy sajátos szükségleteik és

érdekeik vannak, vagyis a jog kedvezményezettjei, de akik nem feltétlenül részesei a jog felnőtkori diskurzusának.

10 Bevezetés

általában az életkortól és a szellemi képességektől függ. Az aktív jogi személyiséghez a nyugati jogrendszerek általában egy ötödik feltétel teljesülését követelik meg.

5. Eléségés racionalitás és életkor: Az aktív jogi személyiséghez egy bizonyos életkornak és olyan mentális képességeknek kell megfelelniük, amelyek nagyjából megfelelnek egy felnőtt, épelméjű ember képességeinek. Ha valaki egyik tulajdonsággal sem rendelkezik, akkor törvényes gondnok felügyelete alatt áll, és így *alieni juris*, vagy - a fogyatékosági jog nyelvén szólva - nem jogképes.

Ha valaki megfelel az 1-4. kritériumnak, akkor passzív természetes személy; ha az 5. kritériumnak is megfelel, akkor aktív természetes személy. Ezek a kritériumok csak a mai nyugati jogrendszerekre vonatkoznak; például a rabszolgák nem voltak természetes személyek annak ellenére, hogy megfeleltek ezeknek a kritériumoknak.

Jogi nem-személyek és "dolgok"

Több ponton is egyetértés van abban, hogy mely lények nem jogi személyek, illetve nem voltak jogi személyek. Nyilvánvaló, hogy a sziklák és a széllelkések nem jogi személyek, de az elméletileg jelentős esetek közül valószínűleg a rabszolgaság a legkiemelkedőbb, amely az embereket inkább tulajdonként, mint jogi személyként kezelte (bár sok tudós egyetért abban, hogy a rabszolgák jogi személyek voltak, amennyiben büntetőjogi szankciókkal lehetett őket sújtani).³⁸ Ugyanígy széles körben elfogadott, hogy a nem emberi állatok jelenleg nem jogi személyek, még ha sok szerző azt is állítja, hogy egyes állatoknak jogi személyiséget kellene biztosítani.³⁹ A nők történelmi alárendelt helyzetét a különböző nyugati jogrendszerekben szintén gyakran úgy tekintették, hogy az a (teljes) jogi személyiség hiányával magyarázható. A leghíresebb példa erre valószínűleg a fent említett common-law coverture doktrína, amely azt jelentette, hogy a férjes asszony vagyona a férjé alá tartozott.⁴⁰ Kortárs, a

Ngaire Naffine, *A jog értelme az életnek: Filozófia, vallás, Darwin és a jogi személy* (Hart Publishing 2009) 66. Lásd még Tomasz Pietrzykowski, *Personhood Beyond Humanism: Animals, Chimeras, Autonomous Agents and the Law* (Springer 2018) 11-16.

³⁸ Csak néhány a rabszolgákat jogi nonpersons-ként besoroló tudósok közül: Fede (10. o.); Hans Kelsen különböző pontokon, például Hans Kelsen, *General Theory of Law and State* (Transaction Publishers 2006) 95; és Wise (12. o.) 1. A skandináv realista Karl Olivecrona doktori disszertációjában úgy véli, hogy a közkeletű véleményt közli, amikor megállapítja, hogy a rabszolgák nem rendelkeznek jogi személyiséggel: Karl Olivecrona, *Studier över begreppet juridisk person i romersk och modern rätt* (Appelbergs 1928) 38. Néhány történelmi nézetet az 1. fejezetben mutatunk be. Lásd még például John W. Cairns, "The Definition of Slavery in Eighteenth-Century Thinking" in Jean Allain (szerk.), *The Legal Understanding of Slavery: From the Historical to the Contemporary* (Oxford University Press 2012).

³⁹ Ezenkívül a középkorban néhány állatot büntetőbíróóság elé állítottak. Lásd E. P. Evans, *The Criminal Prosecution and Capital Punishment of Animals* (The Lawbook Exchange, Ltd 2010) és Katie Sykes, "Human Drama, Animal Trials: What the Medieval Animal Trials Can Teach Us About Justice for Animals" (2011) 17 *Animal Law* 273.

⁴⁰ A tizenkilencedik század közepén számos joghatóság törvényt fogadott el a feddhetetlenség eltörléséről. Lásd Joan Hoff-Wilson, "A befejezetlen forradalom: (1987) 13 *Signs* 7. A házasság jogi státuszát a tizenkilencedik századi Egyesült Államokban Carole Shammas, "Re-Assessing the Married Women's Property Acts" (1994) 6

A finn és svéd gyámsági doktrínák (finnül *edusmiehyys*, svédül *målsmanskap*) lehetővé tették, hogy a nők megtartsák vagyonuk egy részét, de mindig szükség volt egy férfi jogi képviselőre.⁴¹

Ezzel elérkeztünk egy terminológiai kérdéshez. A tudósok gyakran állítják szembe a jogi személyeket (*per-sonae*) azzal, amit az ellentétüknek tekintenek - a jogi dolgokkal (*res*). A jogi dolog három fő értelemben értelmezhető.⁴² Először is, a "dolog" utalhat bármire, vagy legalábbis bármely fizikai tárgyra, amely birtokba vehető.⁴³ Ez a felfogás olyan kifejezésekben tükröződik, mint a "dologi jogok" ("dologi jogok", ami durván szólva tulajdonjogot jelent), szemben a "személyi jogokkal" ("személyekkel kapcsolatos jogok", mint például a szerződéses jogok). Számos mai polgári jogi taxonómia a dolgokat fizikai tárgyakként határozza meg, amelyek tulajdonba vehetők. A német Polgári Törvénykönyv II. része a "Dolgok és állatok" címet viseli (az I. rész "Személyek" után), és az áruk ~~létét~~ vételére és eladására vonatkozó szabályokat tartalmazza. (1990 előtt ez a rész egyszerűen "Dolgok" címet viselte, de azóta az állatokat "nem dolgoknak" nyilvánították - még akkor is, ha a dolgokra vonatkozó rendelkezések az állatokra is vonatkoznak, hacsak másképp nem rendelkeznek.⁴⁴)

Másodszor, a *res-t* a római tudósok nagyjából arra használták, amit mi jogoknak és kötelességeknek nevezhetünk.⁴⁵ Ez az értelem még mindig tükröződik bizonyos modern használati formákban, mint például a common-law kifejezés "thing in action" (vagy "chose in action"), amely lényegében a perlési jogot jelenti.

Journal of Women's History 9. A nők aktív jogi személyiségének kortárs perspektívájáról a Nemzetközösség számos országában lásd Marsha A. Freeman, "Measuring Equality: A Comparative Perspective on Women's Legal Capacity and Constitutional Rights in Five Commonwealth Countries" (1990) 16 *Commonwealth Law Bulletin* 1418. Meglehetősen híres eset az *In re Lockwood*, ahol az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága engedélyezte az állami bíróságoknak, hogy a "személy" fogalmát a nők kizárásával értelmezzék. *In re Lockwood* 154 US 116 (1894).

⁴¹ Finnország 1809-ig Svédország része volt, amikor is az Orosz Birodalom önálló nagyhercegségévé vált. A *målsmanskapra* vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó 1734. évi birodalmi törvény az 1860-as évekig érvényes jog maradt Finnországban. Lásd Anu Pyllkkänen, *Az egyenlőség csapdájában: Women as Legal Persons in the Modernisation of Finnish Law* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/Finnish Literature Society 2009) 40ff.

⁴² Lásd még Visa A.J. Kurki, "Állatok, rabszolgák és vállalatok: Analyzing Legal Thinghood" (2017) 18 *German Law Journal* 1096.

⁴³ Jeffrey Nesteruk például a "dolog" fogalmát úgy határozza meg, mint "a tulajdon tárgya", és azt írja, hogy "[i]gy a jogban a 'tulajdon' nem 'dolog', bár a 'dolgok' a tulajdon tárgyai". Jeffrey Nesteruk, "Persons, Property and the Corporation: A Proposal for a New Paradigm" (1990) 39 *DePaul Law Review* 543, 543.

⁴⁴ Német polgári törvénykönyv, 90a. §. Saskia Stucki - amikor a svájci Polgári Törvénykönyvről beszélt, amely az állatok tekintetében nagyjából ugyanolyan átcímkezésen ment keresztül, mint a német Polgári Törvénykönyv - a következőképpen foglalta össze a jogi taxonómia e változását: "[A]z állatokat nem dolgokként, hanem dolgokként kezelik. (*Tiere [werden] rechtlich also statt als Sachen wie Sachen behandelt.*) Saskia Stucki, "Rechtstheoretische Reflexionen zur Begründung eines tierlichen Rechtssubjekts" in Margot Michel, Daniela Kühne és Julia Hänni (szerk.), *Animal Law-Tier und Recht. Developments and Perspectives in the 21st Century* (Dike 2012) 146. Kiemelések az eredetiben.

⁴⁵ J. R. Trahan, "A személyek és dolgok megkülönböztetése: An Historical Perspective"

12 Bevezetés

Harmadszor, egy még tágabb értelemben a "dolog" utalhat bármire, ami nem személy.⁴⁶ Ezt a használatot támogatta például a XIX. századi német tudós, Anton Thibaut.⁴⁷

Itt nem fogom a "dolog" kifejezést semmilyen speciális értelemben használni; a jogi személynek nem minősülő entitásokra "jogi nem-személyek" vagy esetenként egyszerűen "nem-személyek" néven fogok hivatkozni, a birtokba vehető tárgyakra pedig elsősorban "tulajdonként" fogok hivatkozni.

Röviden ki kell térnem arra az állításra is, hogy a jogi személyiség és a dologi jelleg együttesen kimerítő kategóriák, ami azt jelenti, hogy bármely entitásnak vagy jogi személynek, vagy jogi dolognak kell lennie. Ez természetesen akkor igaz, ha a "dolog" alatt "mindent, ami nem személy" értünk. Nem igaz azonban, hogy bármely fizikai tárgynak vagy dolognak, vagy jogi személynek kell lennie. Tegyük fel például, hogy az emberek bűncselekményeikért való törvényen kívül helyezésének intézménye még mindig érvényben van. a törvényen kívüli személyt megfosztanak minden jogi védelemtől. Ugyanakkor még mindig nem lehetne őt tulajdonba venni: még ha valaki talán de facto rabszolgának is vehetne egy törvényen kívüli személyt, a tulajdonként való kezelése nem kapna jogi elismerést, mint a de jure rabszolgák esetében. egy rabszolga eladása jogilag kikényszeríthető szerződés lenne, míg egy törvényen kívüli személy eladása nem.

A gazdasági társaságokat gyakran említik olyan entitások példaként, amelyek egyidejűleg tulajdon és személy. Nem látok semmi misztikusat ebben a kettős státuszban; később azzal fogok érvelni, hogy a paradigmaticus vállalatok csoportos ügynökök, amelyeknek saját, a részvényesek vagy a vezetők egyéni szándékaitól elkülönülő szándékaik vannak. A részvényesek a részvényesi gyűléseken keresztül vesznek részt a csoportos intencionalitás kialakításában, mivel tulajdonjogukat egy olyan aggregatív funkció révén gyakorolják, amely révén a vállalati szándékok kialakulnak. a részvényesek szerepe ebben a tekintetben hasonló a bejegyzett társaságok tagjainak szerepéhez, akik az éves közgyűléseken gyakorolhatják befolyásukat. (Ez az elemzés nyilvánvalóan nem alkalmazható a fedőcégek esetében, ezekkel a 4. és 5. fejezetben foglalkozunk.)

Az ortodox nézet problémái

Ez a munka elsősorban a jogi személyiség fogalmi struktúrájára összpontosít. A megválaszolandó fő kérdések a következők: (1) Mit jelent jogi személynek lenni? (2) Ki vagy mi lehet jogi személy? Ezzel szemben az olyan normatív kérdések, mint például "Ki vagy mi legyen jogi személy?" nem lesznek központi kérdések, még akkor sem, ha az utolsó fejezetben, amely a jogi személyiségnek a jogi érvelésben betöltött szerepének tárgyalását is tartalmazza, néhány eszközt adok a kérdés megválaszolásához.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ "A személy alatt azt értjük, amit bármilyen szempontból jog tárgyának tekintünk: a dolog alatt viszont azt értjük, ami a személlyel ellentétes. Anton Thibaut, *An Introduction to the Study*

of Jurisprudence (Nathaniel Lindley tr. and ed., T & JW Johnson 1885) 101. §. (Idézi: Trahan (45. sz.) 15.).

Először is meg kell jegyezmem, hogy nem tartom *empirikusan tévesnek* a jogi személyiség ortodox nézetét. Azért nem empirikusan téves, mert nem lehet empirikusan téves. Nem tesz olyan előrejelző állításokat, amelyek empirikusan megcáfolhatók lennének. Még ha az ortodox nézet egyes megfogalmazásai önmagukban el is utasíthatók a bennük rejlő nem szekvenciák miatt, az elmélet a legszorosabb formájában pusztán stipulatív és definíciós. az elmélet problémája inkább az, hogy nem képes megfelelően megmagyarázni és strukturálni a különböző folyamatban lévő vitákat, amelyek így vagy úgy, de a jogi személyiség fogalmához kapcsolódnak. Ilyen viták például az állatok, a magzatok és a vállalatok jogi státuszával kapcsolatos viták. az ortodox szemlélet olyan implikációkkal jár, amelyek elhomályosítják a jogi érvelés és a normatív érvelés szükségességét; az egyik ilyen implikáció az, hogy az állatok jelenleg nem rendelkeznek, vagy nem rendelkezhetnek jogi jogokkal, mivel nem jogi személyek. Az itt kínált elmélet egyik fő célja tehát az, hogy olyan keretet nyújtson, amely segít megmagyarázni, hogy mi a tétje a magzati, a vállalati és az állati jogi személyiséggel kapcsolatos vitáknak.

Az ortodox nézet problémáit a legjobban a *reflexiós egyensúly* módszerével lehet feltárni.

Tükröző egyensúly

A reflexív egyensúly - amelyet legismertebb formájában John Rawls mutatott be *Az igazságosság elméletében*⁴⁸ - olyan módszer, amely arra használható, hogy összhangot teremtsen "az egyes esetekre vagy esetekre vonatkozó vélekedések, az elvek vagy szabályok, amelyekről úgy gondoljuk, hogy irányadóak, és az elméleti megfontolások között, amelyekről úgy gondoljuk, hogy e megfontolt ítéletek, elvek vagy szabályok elfogadására vonatkoznak". Ezeket az elemeket felül lehet vizsgálni, "ahol csak szükséges, hogy elfogadható koherenciát értsünk el közöttük".⁴⁹ Rawls a módszert az erkölcsi és politikai filozófia kontextusában fogalmazta meg, de ~~de nem korlátozó~~ korlátozódik ezekre a területekre. Norman Daniels, aki továbbfejlesztette a módszert, a reflektív egyensúlyt úgy tekinti, mint egy kísérletet arra, hogy koherenciát teremtsen a meggyőződések három csoportjában és azok között:⁵⁰

- (a) megfontolt (erkölcsi) ítéletek összessége
- (b) erkölcsi elvek összessége
- (c) egy sor releváns háttérelmélet⁵¹

⁴⁸ John Rawls, *A Theory of Justice* (Belknap Press of Harvard University Press 1971). Rawls felvázolta ezt a módszert John Rawls, "Outline of a Decision Procedure for Ethics" (1951) 60 *The Philosophical Review* 177. számában.

⁴⁹ Norman Daniels, "Reflective Equilibrium" in Edward N. Zalta (szerk.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2013) <<http://plato.stanford.edu/entries/reflective-equilibrium/>>.

⁵⁰ A "reflektív egyensúly" kifejezés utalhat a módszer sikeres alkalmazásának eredményére is, azaz amikor a hiedelmek halmaza egyensúlyi (koherencia) állapotban van.

⁵¹ Norman Daniels, *Igazságosság és megigazulás: A reflexív egyensúly az elméletben és a gyakorlatban* (Cambridge University Press 1996) 22.

14 Bevezetés

E meggyőződések egyike sem képez "archimédészi pontot", vagy olyan alapvetést, amelyet ne lehetne megkérdőjelezni és újraértékelni. Még a c) pontban szereplő hiedelmek is újraértékelhetők, amennyiben az ember egy *tág* reflexiók egyensúlyt tart, szemben egy *szűkössel*, amely kizárná a c) pont kritikai vizsgálatát. A háttérelméleteknek azonban Daniels szerint meg kell felelniük bizonyos kritériumoknak. a *függetlenségi megkötés* itt különösen fontos. Ez megköveteli, hogy a háttérelméletek a (b) pontban szereplő erkölcsi elvek pusztán alátámasztásán túlmenően további érdemekkel is rendelkezzenek, és hogy az elméletek "túlmutassanak a morális elvek "tesztelésére" használt megfontolt erkölcsi ítéletek tartományán".⁵² Ellenkező esetben a háttérelmélet redundáns lenne (mivel a háttérelmélet részben igazolja az (a) és (b) pontban szereplő meggyőződések, de csak ezek a meggyőződések igazolják a háttérelméletet).

Daniels a háttérelméletek több szintjét is megkülönbözteti, példaként a rawlsi igazságosság-elméletet használva. A társadalmi szerződés Rawls szerint ésszerű eszköz a különböző igazságosság-felfogások közötti választásra, és így olyan háttérelmélet, amely korlátozza, hogy az igazságossággal kapcsolatos érdemi ítéletek és elvek közül melyekre lehet ésszerűen jutni. Daniels azonban megjegyzi, hogy azok az érvek, amelyeket Rawls a társadalmi szerződés mellett felhoz, néhány további háttérelméleten alapulnak, például a személy elméletén és az erkölcs társadalomban betöltött szerepének elméletén.⁵³

A reflexív egyensúly alkalmazása a jogi személyiségre

A Daniels által javasolt reflektív egyensúly struktúrája *értelemszerűen* alkalmas arra is, hogy a jogi személyiséggel kapcsolatos koherens meggyőződések elérésének módszere legyen. Először is, a jogi személyiséggel kapcsolatos néhány központi meggyőződést a nyugati világ jogászai széles körben elfogadnak. Ezek a meggyőződések analógok a fenti, megfontolt erkölcsi ítéletek a) csoportjával. A fentiekben számos ilyen meggyőződést ismertettem; ezek közé tartoznak (de nem kizárólagosan):

- (i) azok az emberi lények, akik megfelelnek a passzív természetes személyiség fent említett négy kritériumának (születettek, érzőképesekek stb.), jogi személyek;
- (ii) az állatok és a magzatok nem jogi személyek, és a rabszolgák sem voltak jogi személyek;
- (iii) van néhány lényeges jogi különbség az épelméjű felnőttek, valamint a csecsemők és a súlyosan értelmi fogyatékos személyek jogi személyisége között;
- (iv) vannak mesterséges személyek, például vállalatok.

Ezeket és más hasonló meggyőződések *kiterjesztő meggyőződéseknek* nevezem. Az (i)-(iv) meggyőződések messzemenőek, és a jogászok nagyon széles körben osztják őket. A jogi személyiség néhány marginális esetét gyakran kevésbé magabiztosan említik; ilyen esetek például a hajók és a bálványok jogi személyként való kezelésének történelmi esetei.

52 Ibid. 23.

53 Ibid.

érv, bár meg fogom vizsgálni, hogy néhány ilyen perifériusabb esetet hogyan lehet megérteni az új elméleten keresztül, amelyet először a központibb esetekkel teszteltem. A nők jogi státusza történelmileg eléggé eltérő volt az egyes joghatóságok között, ezért nem ez lesz a központi eset, amikor az ortodox nézet problémáit értékelem. Azt is meg kell említenem, hogy amikor ezentúl a magzatokat a jogi nem-személyek példájaként hirdetem, elsősorban azokra a jogrendszerre gondolok, amelyek bizonyos összefüggésekben, például az emberölés jogában, nem mozdultak el a magzat személyként való elismerése felé.

Az i)-iv) pontok mögött általában a jogi személyiség ortodox szemlélete áll. Az ortodox nézet szerint az, hogy valaki jogi személy, ugyanaz, mint az, hogy valaki jogi jogokkal rendelkezik és/vagy jogi kötelezettségeket visel, vagy az, hogy képes ilyen jogokkal rendelkezni és/vagy ilyen kötelezettségeket viselni. Ezt a nézetet szinte mindig felvetik vagy feltételezik, amikor a jogi személyiségről beszélnek.

Az 1. fejezetben bemutatom, hogyan vált az ortodox nézet a jogi személyiség standard elméletévé a tizenkilencedik században, és hogyan nem igazán látogatták újra azóta, még ha a jogtulajdonlásról szóló elméleteink időközben fejlődtek is. A 2. fejezetben egy újabb háttérelméletet - a jogviszonyok hohfeldi elemzését - hozzuk az OrthodoxView és az extenzionális hiedelmek tükrében. Ha a jogi személyiségnek és a jogtulajdonnak az ortodox nézet szerinti egyenlőségét Hohfeld elméletének fényében értékeljük, akkor számos széles körben elterjedt extenzionális hiedelem kerül konfliktusba az ortodox nézettel: a jogok modern elméletei, amelyek a hohfeldi elemzésen alapulnak, vagy jogokat tulajdonítanak olyan entitásoknak, amelyeket általában nem minősítenek jogi személynek, például a magzatoknak és a nem emberi állatoknak, vagy megtagadják a jogokat olyan entításoktól, amelyeket általában jogi személynek minősítenek, például az emberi gyerekektől. A rabszolgatartás jól ismert példa erre. A rabszolgákat nagyon gyakran jogi nem-személyeknek tekintik. ez az ortodox szemlélet szerint azt jelentené, hogy a rabszolgák nem rendelkeztek jogokkal és nem viseltek kötelezettségeket, és egyes tudósok, mint például Hans Kelsen, ezt kifejezetten állítják is.⁵⁴ Legalábbis ami a kötelezettségeket illeti, az állítás egyszerűen hamis.⁵⁵ Az a tény, hogy a rabszolgatartó társadalmak általában a rabszolgákat jogilag felelősnek tartották a bűncselekményeikért, Orlando Patterson rabszolgatartással foglalkozó tudós számára elég ok arra a következtetésre, hogy a "rabszolga mint jogi személyiséggel nem rendelkező személy általános meghatározása" olyan "tévedés, amitől gyorsan megszabadulhatunk". Sajnálja, hogy "a rabszolgasággal foglalkozó legtöbb tanulmányozó általában ugyanolyan jártas a jogtudományban, mint amennyire nem ismeri a jogot".⁵⁶

⁵⁴ "Az, hogy a rabszolga jogilag nem személy, vagy nincs jogi személyisége, azt jelenti, hogy nincsenek olyan jogi normák, amelyek ennek az egyénnek bármilyen viselkedését kötelességnek vagy jognak minősítenék. Kelsen (38. o.) 95. A rabszolgákat jogi nem-személyként definiáló tudósokat a fenti 38. lábjegyzetben felsoroltuk.

⁵⁵ Az állítás a jogok tekintetében is hamis, de nem ennyire kirívóan hamis.

⁵⁶ Orlando Patterson, *Rabszolgaság és társadalmi halál. A Comparative Study* (Harvard University Press 1982) 22. Érdekes, hogy a *Political Liberalism* című könyvében John Rawls támogatja azt az állítást, hogy "a rabszolgák nem számítanak kötelességekkel vagy

kötelezettségekkel rendelkezőnek". Ugyanezen az oldalon azonban hivatkozik Patterson könyvére, amely éppen ennek az állításnak a teljes cáfolatát tartalmazza. John Rawls, *Politikai liberalizmus. Bővített kiadás* (Columbia University Press 2005) 33. Hillel Steiner hasonló állítást fogalmaz meg: "az önrabszolgaság [...] nem merülhet fel egy öntulajdonosnak a

Néhány hiedelmet tehát újra kell igazítani annak érdekében, hogy a hiedelmek teljes halmaza konzisztens legyen. Először is megkérdőjelezhetnénk a jogok hohfeldi sémáját és az arra épülő teóriákat. Hohfeld elemzése azonban a jogok modern értelmezésének éleslátó sarokköve. Egyébként, ha minden más dolog egyenlő, már az a puszta tény, hogy a hohfeldi elemzés ilyen szigorúan pontos és széles körben használt, indokolja, hogy itt alkalmazzuk, mivel a jogi személyiség fogalma ennek megfelelően kapcsolódik a szélesebb körű jogtudományi vitákhoz. Hohfeld elméletét számos, a jogi személyiséghez legfeljebb érintőlegesen kapcsolódó kérdés kezelésére is használják; ezért felel meg elemzése a függetlenségi korlátoknak.

Ahelyett, hogy feladnánk a hohfeldi elemzést, érvelhetnénk egy olyan értelmezés mellett, amely szerint a hohfeldi jogi kapcsolatok csak jogi személyek között állnak fenn, ahogyan azt Steven Wise és Jessica Berg állítja (bár Berg nagyon röviden foglalkozik Hohfelddel).⁵⁷ Sajnos egyik szerző sem mutat be érveket e nézet mellett.⁵⁷ Megközelítésük a három halmaz egyidejűségének fenntartására szabottnak tűnik, és nem rendelkezik önálló indoklással, így nem felel meg a függetlenségi kényszer követelményeinek. Hohfeld ugyan használta a "személy" des-ignációt a viszonyok kifejtésében, de ez nem vonja maga után, hogy a jogi személyiség fogalmilag összefüggne valakinek vagy valaminek a hohfeldi jogi viszonyokban való részvételi képességével. A 2. fejezetben részletesen foglalkozom a hohfeldi viszonyok tartományának kérdésével, és arra a következtetésre jutok, hogy sok jogi nem-személy nemcsak hohfeldi igényekkel (azaz érdek-elméleti jogokkal) rendelkezik, hanem más hohfeldi jogviszonyokban is részt vesz.

Feltéve, hogy a hohfeldi keretet nem hagyjuk el, vagy nem vizsgáljuk felül oly módon, hogy az ortodox nézetet és az extenzionális hiedelmeket is befogadja, két közvetlen lehetőség marad a hiedelmek teljes halmazának koherenssé tételére:

- (1) a széles körben elterjedt extenzív hiedelmek jelentős részének kiigazítása,
- (2) az ortodox nézet beállítás.

Ezek az alternatívák természetesen csak a meggyőződések koherenssé tételének első lépésére vonatkoznak, mivel a reflektív egyensúly módszere jellemzően "oda-vissza" munkát jelent. Például, miután az ember kiigazított egy erkölcsi elvet, hogy az jobban tükrözzön bizonyos erkölcsi ítéleteket, az erkölcsi elv finomítása által nyújtott jobb megértés fényében újra átnézhet néhány más erkölcsi ítéletet.

e [az öntulajdonhoz való] jog *átruházása* (eladása vagy ajándékozása), mivel az ilyen átruházások azzal járnak, hogy az átruházók ezáltal kötelezettségeket szereznek az átvevőkkel szemben, míg a rabszolgáknak, mint teljes egészében mások tulajdonában lévő dolgoknak, a jogok mellett a köteleességek is hiányozhatnak. Hillel Steiner, *An Essay on Rights* (Blackwell 1994) 232f. Kiemelés az eredetiben.

⁵⁷ Steven M. Wise, "Hardly a Revolution-The Eligibility of Nonhuman Animals for Dignity-Rights in a Liberal Democracy" (1998) 22 *Vermont Law Review* 793, 801; Berg (27. o.) 372f. A vállalatok témájától eltekintve maga Hohfeld is csak közvetve foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy ki vagy mi foglalhat el hohfeldi jogi álláspontokat.

Az (1) pont követése az ortodoxView és a jogok hofieldi felfogásának következményeinek beváltását jelentené.⁵⁸ Ha tehát valaki a jogok érdekelmételét fogadná el, nagy valószínűséggel arra a következtetésre jutna, hogy legalább néhány nem emberi állat már rendelkezik jogi jogokkal, és ezek az állatok következőképpen jogi személyeknek minősülnének. Ezzel szemben az akaratelmélet - az érdekelmélet fő riválisa - elfogadása azzal járna, hogy megtagadnánk a kisgyermek és egyes értelmi fogyatékosok jogi személyiségét, mivel nem képesek akaratelméleti jogokkal rendelkezni.⁵⁹ A jogi személyiség egész fogalma lényegében beolvadna a tágabb "jogvitába", és a "jogi személy" jelentése nagyon közel állna ahhoz, ahogyan egyes morális és politikai filozófusok a "személy" kifejezést használják, a jogtulajdonosok megjelölésével.⁵⁹ Természetesen semmi eleve problémás nincs ezekben az eredményekben. Egyértelműen el lehet jutni egy koherens meggyőződéskészlethez ezen a módon. Ha azonban erre az útra lépünk, azzal a jogászok széles körben elfogadott meggyőződéseinek jelentős részét figyelmen kívül hagynánk azzal kapcsolatban, hogy ki vagy mi a jogi személy, anélkül, hogy cserébe nagy magyarázó erőt kínáljunk. Gondoljunk csak a vállalati személyiségre. Az 5. fejezetben amellet fogok érvelni, hogy számos nem jogi személyiséggel rendelkező kollektíva rendelkezik jogi jogokkal és kötelezettségekkel. Ez a következtetés és az ortodox nézet együttesen azt vonná maga után, hogy ezek a kollektívák jogi személyek.⁶⁰ Ebből azt a következtetést kellene levonni, hogy a jogi személyiséggel felruházott és a jogi személyiséggel nem felruházott jogi szervezeti formák közötti felosztás értelmetlen, mert akár egy olyan gyermekcsoport, amelynek joga van hetente egyszer használni egy nyilvános focipályát, is jogi személynek minősülhet.⁶¹ Vajon javulna-e a társaságokról és a jogi szervezeti formákról alkotott képünk ezzel a ~~kérdéssel~~? Nem látom, hogy ez milyen érdekes meglátásokat nyújthatna, amelyek felülmúlnák a főáramú társasági elméletek magyarázó erejét, amelyek általában a társaságok saját nevükben való perelhetőségét, a részvényesek korlátozott felelősségét (gazdasági társaságok esetében) és így tovább hangsúlyozzák.⁶²

A jogászok meggyőződését a jogi személyiség kiterjesztésével kapcsolatban természetesen nem szabad változatlanul döntőnek tekinteni; de komolyan kell venni őket, és ez a könyv megmutatja, hogy a komolyan vételük és az ortodox nézet elhagyása (vagy legalábbis annak jelentős megváltoztatása) hogyan vezet néhány nagyon érdekes és tanulságos eredményre.

⁵⁸ John Chipman Gray a Gray (4. sz.) című cikkében ezt a megközelítést látszik támogatni.

⁵⁹ Nem minden teoretikus tagadja, hogy a gyermekeknek jogaik vannak. Ezzel a kérdéssel a 2. fejezetben foglalkozom. ⁶⁰ Az 5. fejezetben fogok érvelni e mellett.

⁶¹ Nagyon gyakori, hogy a jogi szervezeti formákat jogi személyiséget adó és nem jogi személyiséget nem adó formákra osztjuk. Az angol jogban a jogi személyiséggel nem rendelkező jogi formák példaként gyakran említik a jogi személyiséggel nem rendelkező egyesületeket és a partnerségeket. A spanyol, illetve a német jogra vonatkozóan lásd de las Heras Ballell (23. o.) 72ff. és Karl Larenz és Manfred Wolf, *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts* (CH Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1997) 182-.

^{3.} Ulrich Palm *habilitációs írása* arra összpontosít, hogy egy szervezet jogi személyisége hogyan befolyásolja a német jövedelemadóztatásban való kezelését. Ulrich Palm, *Person im*

Ertragsteuerrecht (Mohr Siebeck 2013).

⁶² Lásd például Eric W. Orts, *Business Persons. A Legal Theory of the Firm* (Oxford University Press 2013) 32-51.

meglátásai, valamint a jogi személyiség elmélete, amely nagyobb magyarázó erővel bír, mint bármi, amit az ortodox nézet kínálna. A (2) alternatívát fogom követni, azt vizsgálva, hogy vannak-e más kiemelkedő jellemzők, amelyekkel a rendszerint jogi személynek minősített entitások osztoznak, és amelyekkel a nem-személyek nem rendelkeznek, olyan jellemzők, amelyek arra készítetik a jogászokat, hogy támogassák és ismételjék a jelenlegi extenzív hiedelmeket, de amelyeket az Ortodox Nézet nem könnyen ragad meg. ez a gondolatmenet gyümölcsözőnek fog bizonyulni, és a jogi személyiség új elméletéhez fog vezetni. A jogi személynek lenni fogalmának e bővebb megértésével lehetővé válik egyes vitatottabb extenzív hiedelmek újbóli vizsgálata is, mint például a folyók feltételezett jogi személyiségére vonatkozó hiedelmek, valamint az az elméleti állítás, miszerint "[a]gy minden lehet jogi személy, mert a jogi személyeket ilyenként írják elő vagy határozzák meg".⁶³ Az ilyen kérdéseket főként a 4. fejezetben tárgyaljuk majd.

Elismerem, hogy az én elméletem lényegesen bonyolultabb, mint az ortodox nézet. Azonban az egyszerűbb magyarázat csak akkor jobb, ha minden más dolog egyenlő, és az ortodox nézet a téma számos árnyalatát nem értékeli, olyannyira, hogy félrevezető. Még azt is feltételezhetnénk, hogy az ortodox nézet csábító egyszerűsége talán hozzájárult ahhoz, hogy az utóbbi időben nem mutatkozik elméleti érdeklődés a jogi személyiség iránt. Úgy tűnt, hogy a fogalom teljesen visszavezethető a jogok és köteleességek alapvetőbb fogalmaira.

Összefoglalva, ez a munka arra törekszik, hogy elemezze a jogászok jogi személyiséggel kapcsolatos extenzív meggyőződéseit az analitikus filozófia és különösen a jogviszonyok hohfeldi felfogásának fényében. Ennek az elemzésnek, ha sikeres, először is képesnek kell lennie arra, hogy meghatározza azokat a lényeges jellemzőket, amelyek az újszülöttek, az épelméjű felnőttek és a vállalatok közösek, de a magzatok, a nem emberi állatok, a rabszolgák és a nem jogi személyiséggel rendelkező szervezetek hiányoznak vagy történelmileg hiányoztak, ami arra készítette a jogászokat, hogy az előbbieket jogi személyeknek, az utóbbiakat pedig nem személyeknek minősítsék. Miután a jogi személyiség főbb jellemzőit meghatározták, további kérdésekkel lehet foglalkozni: a jogi személyiség hatókörével, vagyis azzal, hogy ki vagy mi lehet jogi személy; a társaságok jogi személyiségének sajátosságaival, amelyek a kiterjedt szervezetektől a burkolt társaságokig terjednek; és a jogi személyiség feltételezett perifériásabb eseteivel, mint például a Whanganui folyóról szóló megállapodás, amely állítólag jogi személyiséggel ruházta fel a folyót.

A jogi személyiséget itt nem a jog szükségszerű jellemzőjeként, hanem inkább a nyugati jogrendszerre jellemző esetleges fogalmi sémaként kezelem. Ez a séma vagy megtalálható más jogrendszerekben, vagy nem, de nem állítom, hogy így van.⁶⁴ A sémát is csak a modern jog részeként próbálom magyarázni, ami alatt nagyjából az ipari korszak jogrendszereit értem.

⁶³ Ngairé Naffine, "Kik a jog személyei? From Cheshire Cats to Responsible Subjects" (2003) 66 *Modern Law Review* 346, 351. Ez valójában Natalie Stoljar összefoglalása a legalist (vagy "P1") álláspontról, amelyet Naffine-nak írt magánlevelezésében javasolt.

⁶⁴ Elég valószínűtlennek tartom, hogy a világ minden jogrendszerében létezik vagy

létezett a társaság fogalma.

a birtokoktól és a személyes joghatóságtól (a törvények alkalmazhatósága a birtokhoz tartozás alapján) a formális egyenlőség és a törvények egységes alkalmazhatósága felé való elmozdulás, legalábbis a fehér férfiak körében, és különösen a liberális tulajdonjog és tranzakciók középpontba állítása.⁶⁵ Az elmélet talán korábbi társadalmakra is alkalmazható - és a tudósok már a reneszánsz idején elkezdték a *personát* külön jogi értelemben használni -, de az ilyen társadalmak jogrendszerei nem tartoznak e kötet tárgykörébe. Ehhez kapcsolódóan, amikor a rabszolgaságot a jogi nem-személyesség példájaként említem, az elemzést csak a modern nyugati társadalmakban - elsősorban az Egyesült Államok középkor előtti déli részén - fellelhető rabszolgaságra kívánom alkalmazni, nem pedig az ókori világ rabszolgaságára. Alkalmanként hivatkozom a rabszolgaság római jogára, de ez főként azért van így, mert a rabszolgaságnak az Egyesült Államokban gyakorolt jogi formáját erősen befolyásolta a rabszolgaságnak mint tulajdonnak a római felfogása.

Kissé ironikus, hogy amit Gaius a "személyek joga" alatt értett, azt mi a státusok jogának neveznénk, míg a "személyek joga", amelyet ez a munka elemezni kíván, a nyugati társadalmakban azután található meg, hogy azok elkezdték feladni a személyi státus eszméjét. A kötelemelmélet azonban nem feltételezi, hogy minden jogi személy egyenlő jogokkal rendelkezik. Közhely, hogy a társaságok nem rendelkeznek ugyanolyan jogokkal és kötelességekkel, mint a természetes személyek, és a jogi személyiség incidensalapú felfogása tökéletesen képes ezt figyelembe venni. Hasonlóképpen, a nem emberi állatok jogi személyisége valószínűleg azzal járna, hogy a jogi személyiség néhány, de nem minden esetét kiterjesztenék az állatokra.⁶⁶

Személyiség és jogi személyiség

Ebben a szakaszban néhány előzetes megkülönböztetést, pontosítást és fenntartást fogok bemutatni, amelyek alapvető fontosságúak lesznek a munka további részében. Az itt tárgyalt kérdések közül sok Nguire Naffine munkáján alapul, illetve arra reagál, különösen a jogi személyiség témájáról szóló, nemrégiben megjelent könyvére.⁶⁷

Naffine két fő megközelítést különböztet meg a szerzők által a jogi személyiséggel kapcsolatban: Az első csoportba az úgynevezett legalisták tartoznak, akik "a jog személyiségének ortodox, technikai megközelítését képviselik", akik szerint az egyén "jogi természete [...] nem keverendő össze a jog határain túli természetével":

A jog feladata az emberi ügyek szabályozása és gyakorlati megszervezése, valamint az emberi nézeteltérések megoldása, amelyek igen változatosak, és gyakran semmi közük sincs ezekhez az alapvető egzisztenciális kérdésekhez. Bár a jognak van egy jogi alanya, a "jogi személy", ez szigorúan véve a "jogi személy".

⁶⁵ Lásd Marc Galanter, "The Modernization of Law" in Myron Weiner (szerk.), *Modernization* (Basic Books 1966).

⁶⁶ A státusz és a jogi személyiség érdekes tárgyalását lásd David J. Calverley, "Imagining a Non-biological Machine as a Legal Person" (2008) 22 *AI & Society* 523, 525-7.

⁶⁷ Naffine (37. sz.).

20 Bevezetés

egy formális és semleges jogi eszköz, amely lehetővé teszi egy lény vagy szervezet számára, hogy jogilag cselekedjen, hogy megszerezze az úgynevezett "jogi személyiséget": a jogok és kötelezettségek viselésére való képességet.⁶⁸

Ezt a nézetet állítja szembe a realistákéval, akik szerint a jognak "a személy természetes felfogásával kell és kell működnie".⁶⁹ Naffine három ilyen felfogást különít el:

- Racionalisták: (csak) racionális lények lehetnek vagy lehetnek jogi személyek.
- Vallásosak: (csak) a szentséggel vagy méltósággal rendelkező lények lehetnek vagy lehetnek jogi személyek.
- Naturalisták: az érző lények - emberi és nem emberi lények egyaránt - jogi személyek lehetnek vagy kell, hogy legyenek⁷⁰

Nem világos azonban, hogy az összes szerző Naffine-csoportot e kategóriák alá sorolja-e. Könyvének fő kérdése: "Kinek szól a jog?".⁷¹ Ezt a kérdést aztán többé-kevésbé felcserélhetően kezeli azzal a kérdéssel, hogy ki vagy mi legyen a jogi személy, valamint számos más kérdéssel. Egyes szerzők igencsak kényelmesen illeszkednek ebbe a felállásba. John Finnis hasonló kapcsolatot teremt a "jog értelme" és a jogi személyiség között a "The Priority of Persons" című esszéjében, amely azt vizsgálja, hogy a (morális) személyek hogyan szerepelnek a jog értelme szempontjából másként, mint a jogi személyiség és a jogállamiság. A jogi személyiségről szóló részben Finnis támogatja azt a (római *Institutes* szövegben szereplő) megfogalmazást, miszerint "minden jog a személyek kedvéért létezik", és hogy "minden ember személy", míg a rabszolgaság intézménye eltér a természetjogtól, mivel a jog nem a rabszolgák kedvéért létezik.⁷² Ez egyike a számos olyan pontnak, ahol Finnis arra utal, hogy minden személyt - az ő katolikus értelmében értelmezve - jogi személyiséggel kell felruházni. Elítéli azt a viszonylag védtelen státuszt, amelyet az amerikai jog a magzatoknak biztosít, mint "a születés előtti személyes létezés valóságának figyelembevételének elutasítását", "kudarcnak" tartja a Legfelsőbb Bíróság ítéletét, amely a vállalatokat alkotmányos személyeknek minősítette, és bírálja Kelsen megkülönböztetését "ember" és "(jogi) személy" között.⁷³ A jog értelme és a jogi személyiség közötti kapcsolat itt teljesen világos: az erkölcsi személyek védelme a jog értelme, és az ilyen személyeket ezért jogi személyként kell elismerni.

⁶⁸ Ibid 21.   ⁶⁹ Ibid 20.

⁷⁰ Ez egy egyszerűsítés. Naffine a természettudósok három irányzatát különbözteti meg:

Egyesek [...] szorgalmaznak bizonyos minimális jogokat az állatok számára. Elsődleges érdekük az állatok jogi státusza. Mások az állatok erkölcsi státuszának és az emberekkel való közösségüknek a jogban való nagyobb mértékű elismerését támogatják, jogok biztosítása nélkül. Megint mások azt szeretnék, hogy inkább úgy bánjanak velünk, mint az állatokkal.

Ibid. 124. Kiemelés az eredetiben. Itt a gondolkodók első csoportjára összpontosítok. ⁷¹ Ibid. 1.

⁷² John Finnis, "The Priority of Persons", *Intention and Identity: Collected Essays II. kötet* (Oxford University Press 2011) 22-3 és 26-7.

⁷³ Ibid. 27-8.

Nem vagyok azonban meggyőződve arról, hogy a Naffine által megszólított szerzők mindegyike egyformán jól illeszkedik a sémájába. Denise Meyerson a következőképpen fogalmazza meg a kérdést:

A dolgot némileg bonyolítja, hogy Naffine többféleképpen teszi fel a kérdését. Nem csak kérdezi: Kiket kell jogi személynek tekinteni? Azt is kérdezi: Kiket kell jogi jogok és kötelezettségek hordozóinak tekinteni? Kiknek kellene a jognak "szólnia"? Kinek kellene számítani vagy számítani a jogban? Ki méltó arra, hogy a jog foglalkozzon vele? Milyen ember- és emberképet kellene tükröznie a jognak? Naffine ezeket a kérdéseket felcserélhetőnek tekinti, de ez megkérdőjelezhető. Például az akaratelméleti teoretikusok [...] úgy vélik, hogy a jogok a választásokat védik, és hogy a csecsemőknek ezért nem lehetnek jogaik. De természetesen úgy vélik, hogy a csecsemők megérdemlik a jog figyelmét, és hogy a jognak meg kell védenie őket a rossz bánásmódtól. Hasonlóképpen mindenki egyetért azzal, hogy a jognak foglalkoznia kell az állatokkal és védenie kell őket, függetlenül attól, hogy úgy gondolják-e, hogy az állatokat is jogi személyeknek kell tekinteni, vagy sem.⁷⁴

Egyetértek Meyersonnal. Naffine támaszkodása az ortodox nézetre megmagyarázza, hogyan vonhatja le azt a következtetést, hogy ha valaki támogatja a jogok akaratelméletét - amelyet sok racionalista kedvel -, akkor a jogi személyről alkotott racionalista elképzelés mellett is elkötelezi magát. Mivel az akaratelmélet a jogokat mások kötelességei feletti olyanfajta ellenőrzésként azonosítja, amelyet csak épelméjű felnőttek gyakorolhatnak, a csecsemők és a szellemi fogyatékos egyének nem rendelkezhetnek jogokkal, és ezért nem lehetnek jogi személyek.⁷⁵ Nem kell azonban elfogadnunk ezt a jogi személyiséggel kapcsolatos következtetést, ha elutasítjuk az ilyen személyiség és a jogtulajdonítás közötti kölcsönös következményt.

Az imént felvetett kérdés ellenére Naffine számos hasznos különbséget tesz. Az egyik fő különbség a legalisták és a realisták között szerinte a jogi személy "autonómiája": míg a legalisták azt állítják, hogy "a jog teljes mértékben felelős alanyának megalkotásáért", a realisták úgy vélik, hogy a jogi személy "az emberi természet valamely fontos meghatározó tulajdonságának kifejeződése", és hogy "a jog megtalálja alanyát [i. sz. személyt] a jogi szférán kívül találja meg, és aszerint kell megítélni, hogy sikerül-e megtalálnia és hűen megjelenítenie ezt a szubjektumot".⁷⁶ A realista álláspont sokféle formában jelenik meg, és úgy értelmezhető, hogy fogalmi és normatív elemei egyaránt vannak, bár a realizmus e két eleme gyakran összefonódik. Itt megpróbálok néhány releváns különbséget kibontani a két tábor között.

Egyes realisták fogalmi kapcsolatot javasolnak a jogi személyiség és a személyiség más formái között. Példaként említhető egyes jogászok implicit vagy explicit állítása, miszerint az emberi lények a "valódi" jogi személyek, még akkor is, ha a jogi személyesség

⁷⁴ Denise Meyerson, "Persons and their Rights in Law and Morality" (2010) 35 *Australian Journal of Legal Philosophy* 122, 123. Lásd még William Lucy, "Persons in Law" (2009) 29 *Oxford Journal of Legal Studies* 787 és Bryan Thomas, "A Critical Review of Law's Meaning

of Life: Philosophy, Religion, Darwin and the Legal Person" (2011) 38 *Journal of Law and Society* 631.

⁷⁵ "Ebból úgy tűnik, hogy [a csecsemők, a szenilisek és a kómában fekvők] nem jogi személyek, mivel nincsenek sem személyesen érvényesíthető jogaik, sem kötelezettségeik. Naffine (37. o.) 68.

⁷⁶ Ibid. 22.

egy jogi fikció - egy tudatosan hamis állapot - révén kiterjeszhető a vállalatokra. Friedrich Carl von Savigny például azt állította, hogy "a személy eredeti fogalmának [...] egybe kell esnie az emberi lény fogalmával, és ez az eredeti azonosság [...] a következőképpen fejezhető ki: minden egyes emberi lény, és csakis az egyes emberi lény rendelkezik jogképességgel [azaz jogi személy]".⁷⁷ Még ha az ember a jogi személyiség "eredeti identitása" is, a pozitív jog Savigny szerint kiterjesztheti a jogképességet képzeletbeli alanyokra - vállalatokra -, de ez jogi fikció, mert nem a *Volksgeistben*, a "nép szellemében" megtestesülő jog- és személyiségfogalomból következik.⁷⁸ A személy jogi fogalmának tehát a "valódi" személyiséget kell megközelítenie, ahogy a halál jogi meghatározásai is gyakran a "valódi" halált igyekeznek megközelíteni. A jogvédők azon állítása, hogy a jogi személyiség "semleges jogi eszköz", úgy is felfogható, mint válasz erre a fogalmi tézisére: amikor a jog például a vállalatokat jogi személyként kezeli, a jogvédők szerint ez egyszerűen a "személy" szó megkülönböztető használata, nem pedig az erkölcsi vagy metafizikai személyiség metaforikus vagy fiktív értelmezése.

A realisták és a jogvédők közötti vita egyes részei normatívabb hangvételűek. A vita ezen része úgy értelmezhető, mint ami a *korrektségi normákhoz* kapcsolódik, melyek azok a szervezetek, amelyek jogi személyek lehetnek, vagy amelyeknek jogi személyeknek kell lenniük. A realisták azt állítják, hogy valami *belső okokból* megfelelően minősíthető jogi személynek. Egy entitás ily módon történő besorolásának belső oka az, hogy az entitás olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek az erkölcsi személyiség szempontjából központi jelentőségűek, és amelyek önmagukban elegendőek ahhoz, hogy erkölcsileg kötelezővé tegyék az entitás jogi személyként való elismerését bármely uralkodó kormányzati rendszerben. Megkülönböztethetünk "mérsékelt" realizmust, amely szerint minden személynek jogi személynek kell lennie, és "erős" realizmust, amely szerint minden személynek, és *csakis személynek* kell jogi személynek lennie. A mérsékelt realista, aki a személyiség kanti felfogását vallja - amely az erkölcsi személyiséget racionális lényeknek tulajdonítja, amelyek képesek saját erkölcsi törvényeiket meghatározni -, a következőképpen érvelne. Az, hogy a jog elismeri-e az erkölcsi személyeket jogi személyként, annak a kérdése, hogy a jog elismer-e egy alapvető tény: a minden személyben veleszületett erkölcsi szabadságot. A jogi személyiség megtagadása egy személytől e tény elismerésének elmulasztását jelenti. Egy erős realista ugyancsak kudarcnak minősítené a jogi személyiség kiterjesztését bármely olyan entitáshoz, amely nem rendelkezik ezzel az erkölcsi szabadsággal, mint például a vállalatok. Finnis az erős realizmus egyik legjobb példája.

A legalisták ezzel szemben azt állítják, hogy csak *külsődleges* okai vannak annak, hogy bármely lényt jogi személynek minősítsenek. Az extrinsic ok itt minden olyan ok, amely nem intrinsic ok.⁷⁹ Tegyük fel például, hogy a nem emberi állatok nem olyan erkölcsi személyek, akiket a realisták szerint jogi személyiséggel kellene felruházni.

⁷⁷ Friedrich Carl von Savigny, *System des heutigen Römischen rechts* (Veit 1840) 60. §.

⁷⁸ Ibid. 85. §. Erre a kérdésre az 1. fejezetben még visszatérek.

79 Matthew Kramer ezt a belső és külső okok közötti megkülönböztetést javasolta nekem magánlevelezésben.

személyiség pusztán erkölcsi személyiségük alapján. Ettől függetlenül, ha a jogi-kormányzati tisztviselőket csak úgy lehet rávenni arra, hogy megfelelő jogi védelmet nyújtsanak az állatoknak, ha az állatokat az uralkodó kormányzati rendszerben jogi személynek minősítik, akkor az állatoknak az adott kormányzati rendszer által jogi személyként való elismerésének külső oka van.

Röviden megpróbálom elhelyezni magam ebben a vitában. Három ponton különböztethetjük meg a nézeteltéréseket: (1) a jogi személyiség "fogalmi autonómiája" a személyiség más formáitól; (2) az a kérdés, hogy csak személyek lehetnek-e jogi személyek (a "lehet" kérdés); és (3) az a kérdés, *hogy* személyek (vagy csak személyek) legyenek-e jogi személyek (a "kell" kérdés). Először is, ami a "fogalmi autonómiát" illeti, a jogvédők oldalán állok. A társaságok jogi személyként való kezelése nem fikció, és nem is hasznos, ha ilyenek nevezzük. Erre a kérdésre az alábbiakban, valamint az 5. fejezetben még visszatérek. Határozottan ellenzem azonban a legalisták azon állítását, hogy a jogi személyiség bármely entitásnak tulajdonítható; ezzel a kérdéssel részletesen a 4. fejezetben foglalkozom. Végül, bár itt nem lesz központi kérdés, hogy kit vagy mit kell jogi személyiséggel felruházni, hajlamos vagyok a legalisták oldalára állni, különösen a kollektivitások tekintetében.

Az egyik ok, amiért hangsúlyozom a jogi személyiség függetlenségét a személyiség legtöbb felfogásától, az, hogy a személyiség valószínűleg *alapvetően vitatott fogalom*. Az alapvetően vitatott fogalmak fogalmát a

W. B. Gallie, aki azt állította, hogy egyes fogalmak esetében "nincs egyetlen egyértelműen de- finálható általános használat [...], amelyet helyes vagy standard használatként lehetne felállítani." Ez természetesen számos fogalomra érvényes, de az alapvetően vitatott fogalmakra az a jellemző, hogy amint a használatok heterogenitása feltárul, a különböző nézetek képviselői nem elégednek meg a többértelműség feloldásával. Sokkal inkább,

[e]gyik fél továbbra is azt állítja, hogy az a különleges funkció, amelyet a "műalkotás" vagy a "demokrácia" vagy a "keresztény tanítás" kifejezés a nevében vagy az értelmezésében betölt, az a helyes vagy megfelelő vagy elsődleges vagy az egyetlen fontos funkció, amelyet a kérdéses kifejezésről egyértelműen elmondható, hogy betölt. 80

Úgy tűnik, ez a diagnózis a személyiségre is érvényes: bár gyakorlatilag mindenki egyetért abban, hogy az ép elméjű felnőtt emberek személyek, széleskörű nézeteltérés van a személyiséget megalapozó lényeges tulajdonságokat, valamint a személyiség erkölcsi vagy egyéb jelentőségét illetően. A "személy" definíciói a kanti elképzeléstől kezdve a saját erkölcsi törvényeiket meghatározni képes lényeken át Philip Pettit és Christian List performatív felfogásáig terjednek, amely inkább arra összpontosít, hogy a személyek mit *tudnak tenni*, mintsem arra, hogy a "személy" mit tud tenni.

Abortion: Essentially Contested Concepts and Moral Autonomy" (2004) 18 *Bioethics* 221 és
Ross Poole, "On Being a Person" (1996) 74 *Australasian Journal of Philosophy* 38.

hogy mik is *ők*.⁸¹ Nyilvánvaló, hogy e két felfogásnak nagyon különböző erkölcsi implikációi vannak: a kanti hagyomány szerint a személyek méltósággal rendelkeznek, míg Pettit és List nem állítanak ilyeneket felfogásuk erkölcsi jelentőségét illetően.⁸² Bár Pettit és List munkájára támaszkodom, mint a kollektívák jogi személyiségének elméleti alapjára, nem állítom, hogy az ő munkájuk lenne a személyiség helyes definíciója. A releváns vizsgálat egyszerűen az, hogy a társaságok rendelkeznek-e bizonyos funkcionális képességekkel, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy tulajdont birtokoljanak és a jogban eljárjanak. Ilyen képességekkel a paradigmatis személyek is rendelkeznek, de ez nem szerves része a javasolt elméletnek.

Nem valószínűtlen azonban, ha a személyiség bizonyos alapvető jellemzőit a jogi személyiség szükséges kritériumainak tekintjük. Például, ahogy a 4. fejezetben érvelni fogok, az embernek képesnek kell lennie igényjogosultsággal (a kötelességek korrelátumával) rendelkeznie ahhoz, hogy passzív jogi személyiséget kapjon - azt a fajta jogi személyiséget, amellyel jelenleg a csecsemők és a szellemileg súlyosan fogyatékos személyek rendelkeznek. Sok szerző kizárja a csecsemőket a személyiségből, míg én még a harmad magzatokat és az érző nem emberi állatokat is azok közé a lények közé sorolom, amelyek passzív jogi személyek lehetnek, mivel velük szemben (és nem csupán velük kapcsolatban) kötelességekkel rendelkezhetünk. Így, ha valaki a halakat személynek tekinti, mert érzőek, akkor a passzív jogi személyiség fogalmilag kapcsolódik a személyiség vékony felfogásához. A legtöbb szerző azonban nem tekinti a halakat személyeknek, és én sem állítok ilyesmit. Csak azt állítom, hogy a halak lehetnek passzív jogi személyek. Másrészt amellet fogok érvelni, hogy a cselekvőképesség az aktív jogi személyiség szükséges feltétele. Ennélfogva, amennyiben a realizmus alatt azt az állítást értjük, hogy a jogi személyiség kategóriája csak bizonyos típusú entitásokra ~~alkalmazható~~ - nem pedig minden olyan entitáshoz, amelyre egy jogrendszer alkalmazni kívánja -, akkor én valóban realista vagyok, mind a passzív, mind az aktív jogi személyiség tekintetében. De nem állítom, hogy csak személyek lehetnek jogi személyek.

Végezetül hadd fejezzek ki néhány kétséget azzal az erős realista állítással kapcsolatban, hogy minden személy, és csakis a személyeknek kell jogi személyeknek lenniük. Itt a kollektivitásokra fogok összpontosítani. A kérdést, hogy helyénvaló-e jogi személyiséget tulajdonítani egy adott szervezetnek, nem lehet gyümölcsözően megközelíteni azzal, ha egyszerűen arra összpontosítunk, hogy a szervezet megfelel-e az erkölcsi vagy metafizikai személyiség bizonyos kritériumainak. Pettit és List amellet érvel, hogy mivel a szervezett kollektivitások "hatékonyan képesek teljesíteni a kötelezettségek terében", lehetnek személyek.⁸³ De furcsa lenne ennek alapján azt állítani, hogy minden szervezett kollektivitást jogi személyiséggel kellene felruházni.⁸³ Mi a helyzet a bünszervezetekkel? Még azokkal a szervezetekkel is, amelyek nem végeznek illegális tevékenységet,

⁸¹ Christian List és Philip Pettit, *csopartos ügynökség: The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents* (Oxford University Press 2011). A személyiség "intrinsicista" és "performatív" felfogásának terminológiáját Victor Muniz-Fraticelli javasolta.

M. Muniz-Fraticelli, *The Structure of Pluralism* (Oxford University Press 2014) 223.

82 Peter French viszont azt állítja, hogy a vállalatok erkölcsi személyek. Peter

A. French, "The Corporation as a Moral Person" (1979) 16 *American Philosophical Quarterly* 207.

83 List és Pettit (81. sz.) 173-4.

a társasági jogi személyiség fontos strukturális kérdéseket foglal magában, például azt, hogy a gazdasági társaságok korlátozott felelőssége csökkenti a befektetők kockázatait, és növeli a társaság hitelezőinek kockázatait. Ezeket a kérdéseket elhomályosíthatjuk, ha pusztán arra a kérdésre összpontosítunk, hogy ezek a szervezetek személyek-e. Hasonló okok miatt annak hangsúlyozása, hogy a kollektívák *nem* személyek (mondjuk a személyiség kanti felfogása szerint), nem elegendő érv arra a következtetésre, hogy ne legyenek jogi személyek.

Érték-semlegesség és a jogokról szóló vita

Azzal, hogy e könyvből többnyire kizártam azokat a normatív kérdéseket, amelyek arra vonatkoznak, hogy kinek vagy minek kellene jogi személynek lennie, máris azt sugalltam, hogy érvényesnek tartom a "jog, ahogy van" és a "jog, ahogyan lennie kellene" közötti különbséget. Nem állítom azonban, hogy pusztán leíró jellegű projektet folytatok. Minden elmélet először is feltételez bizonyos értékelő ítéleteket arra vonatkozóan, hogy mi az érdekes és fontos az adott tárgyban, de ezeknek az ítéleteknek nem feltétlenül kell etikai természetűeknek lenniük.⁸⁴ Emellett a jogi személyiség elméletéhez szükség van bizonyos etikai szempontból értékelő kommomentumokra, különösen, ha egy ilyen elmélet azt kívánja meghatározni, hogy ki vagy mi lehet jogi személy. Ian Carter hasznos különbséget tett az *értékmentesség* - amely "az [etikai] értékelő kifejezések hiányát *jelenti* egy fogalom meghatározásában" - és az *értéksemlegesség* között, amely "az eltérő etikai álláspontok összehasonlító érdemeire vonatkozó ítélkezés felfüggesztését jelenti".⁸⁵ A Bundle-elmélet fő állításai nem értékmentesek, de számos etikai álláspont tekintetében értéksemlegesek. Elméletemet először a jogokról folytatott úgynevezett vitában helyezem el, majd a Bundle-elmélet értéksemlegességével foglalkozom általánosabban.

Az analitikus jogtudományban két fő jogelmélet létezik, amelyekre már többször is utaltam: az akaratelmélet és az érdekelmélet.⁸⁶ Mindkettőnek hosszú hagyománya és bizonyos történelmi kapcsolata van a jogi személyiség témájával. A jogi személyiség témájáról író XIX. századi német jogtudósok többsége a szabadság és az autonómia kanti eszméit jelölte meg minden új, "formálisan egyenlő" jogrendszer központi fogalmaként. Az emberek veleszületett erkölcsi szabadsággal rendelkeztek, ami megalapozta a jogok birtoklásának képességét és így a jogi személyiségüket.⁸⁷ A kisebbségi nézet, amelyet olyan szerzők képviseltek, mint Rudolf von Jhering a későbbi időszakban, a jogok érdekalapú felfogását támogatta. A legtöbb modern analitikus jogelmélet még mindig vagy az akarat, vagy az érdekek közé sorolható

⁸⁴ Lásd például Julie Dickson, *Evaluation and Legal Theory* (Hart Publishing 2001) 38.

⁸⁵ Ian Carter, "Value-freeness and Value-neutrality in the Analysis of Political Concepts" in David Sobel, Peter Vallentyne, and Steven Wall (szerk.), *Oxford Studies in Political Philosophy, Volume 1* (Oxford University Press 2015) 284-5.

⁸⁶ Lásd általában Matthew H. Kramer, N. E. Simmonds és Hillel Steiner, *A Debate over Rights: Philosophical Enquiries* (Oxford University Press 1998).

87 Lásd az 1. fejezetet.

elméletek. Mindkettő igen kifinomult megfogalmazással rendelkezik, és sikerül megragadniuk néhány fontos, a jogokkal kapcsolatos intuíciót, de egyik elmélet sem mondható a vita "győztesének".

Ez a kötet nagyrészt, de nem teljesen semleges az akarat- és az érdekelméletek - pontosabban ezen elméletek legjelentősebb hohfeldi változatai - között. (Mint fentebb említettük, e könyv egyik célja a jogi személyiség fogalmi sémájának hohfeldi értelemben vett megértése, hogy hidat képezzen az általánosabb jogtudományi viták és a jogi személyiség között. A hohfeldi elemzés analitikus erősségei mellett ez az oka annak, hogy a hohfeldi jogelméletekre fogok összpontosítani. Így többnyire kizárok majd egyes kiemelkedő nem-hohfeldiánus elméleteket, például Joseph Raz elméletét.⁸⁸) Az ortodox nézet fő problémáit mind az érdek-, mind az akaratelméletet alkalmazva mutatom be. Ezt a semlegességet azonban némileg minősíteni kell majd.

Itt az értéksemlegesség három szintjét különböztetem meg: a keretszintet, az építőelemek szintjét és a konkrét szintet. a *keretszint* a jogi személyiség eseteinek meghatározását jelenti a jogi személyiség és a nem-személyiség központi eseteinek egymás mellé helyezésével. ehhez nagyon kevés ellentmondásos értékelő feltevésre lesz szükség. Ugyanakkor számos, némileg ellentmondásosabb értékelő feltevést kell vállalni ahhoz, hogy meghatározzuk a jogi személyiség eseteinek "építőköveit" (*építőköcka-szint*), valamint azt, hogy ki vagy mi lehet jogi személy (*konkrét szint*). Hadd hozzak egy példát.

A hohfeldi elemzéssel és az elméletem által a jogi személyiségről alkotott felfogással felvértezve a 4. fejezetben amellet fogok érvelni, hogy a passzív jogi személyiség elsősorban követeléseken keresztül működik, míg az aktív jogi személyiség a jogban való cselekvés képességéhez kapcsolódik. Mindkét érv bizonyos értékelő feltevéseket igényel, amelyek az építőelemek szintjén helyezkednek el. A követelések, vagy követelés-jogok a kötelességek korrelátumai; ha X rendelkezhet követelésekkel, ez azt jelenti, hogy X-szel *szemben* kötelességeket lehet viselni, nem pedig pusztán X-re *vonatkozókat*. Ez az érvelés feltételez bizonyos értékelő feltevéseket. Először is, szükség van a hohfeldi követelések elméletére. Hohfeld saját kifejtése nyitva hagyta azt a kérdést, hogy pontosan hogyan kapcsolódnak össze a kötelességek és az igények. Kramer érdekelmélete a legkifinomultabb beszámoló erről a kapcsolatról, ezért ezt fogom használni az igény-jogok beszámolójaként. Így lesz kapcsolat a passzív jogi személyiség és Kramer elmélete között. Továbbá az érvelés megköveteli azt az értékelő feltételezést, hogy a gyermekek és az értelmi súlyosan fogyatékos személyek igényjogokkal rendelkezhetnek - máskülönben passzív jogi személyiségük nem magyarázható úgy, hogy az igényjogok révén működnek. Az igényeknek a gyermekeknek és az értelmi súlyosan fogyatékos személyeknek való tulajdonítása viszonylag vitathatatlan, még akkor is, ha az úgynevezett kemény akarat teoretikusai elutasítják. A jogok akaratelmélete azonban szorosan kapcsolódik az aktív elemhez

⁸⁸ Lásd Joseph Raz, "On the Nature of Rights" (1984) 93 *Mind* 194.

a jogi személyiségnek, mivel az akaratelméleti jogok gyakorlása a jogi aktusok végrehajtásában áll. Így az aktív jogi személyiség és a jogok akaratelmélete között bizonyos kapcsolat lesz.

Az építőelemek szintje önmagában nem elegendő ahhoz, hogy a teljes körű konklúzióhoz jussunk azzal kapcsolatban, hogy ki vagy mi lehet - és mi nem lehet - jogi személy. Lehetnek-e az állatok vagy a folyók passzív jogi személyek? Ennek megválaszolásához meg kell határoznunk, hogy rendelkezhetnek-e követelésekkel, és ehhez további értékelő és normatív feltételezésekre van szükség. Az építőkockaszintet tehát a *konkrét szint* feltételezéseivel kell felerősíteni. Azt állítom, hogy X képes követelésekkel rendelkezni, attól függ, hogy X végső értékkel bíró lény vagy végső értékkel bíró lények kollektívája-e, és hogy csak az érző lények rendelkeznek végső értékkel - e nézet további érvelését a 3. fejezetben ismertetem. Így a folyók (*kvázi* víztestek) nem lehetnek jogi személyek, mivel nem érzőképesek, és következésképpen nem jogosultak követelésekkel kapcsolatos jogok birtoklására, míg a nem emberi állatok érzőképesek, és ezért lehetnek passzív jogi személyek. Egy ilyen nézet nyilvánvalóan nem egyeztethető össze annyi etikai állásponttal, ahány keret- és építőkocka-szintű. Mégis, még ha valaki nem is értene egyet a konkrét szinten tett értékelési elkötelezettségekkel, ez nem tenné az elmélet egészét használhatatlanná. egy mélyökológus, aki azt állítja, hogy a folyóknak appozíciósan lehet követeléseket tulajdonítani, alkalmazhatná a teljes keretrendszert, és egyszerűen megmutathatná, hogy a víztestekkel szemben valóban lehetnek kötelességek. Ha a kötelességeket így lehet teljesíteni, akkor az ilyen testek passzív jogi személyek lehetnek. Sőt, még egy kemény akaratelméleti teoretikus is alkalmazhatná a jogi személyiség eseménialapú beszámolóját, bár ő is elutasítaná az építőelemek szintjén tett értékelő feltevéseket, és ezért el kellene utasítania azt az állítást is, hogy a passzív jogi személyiség az igényjogok révén működik.

A könyv szerkezete

A könyv három érdemi részből áll. Az I. rész, amelynek címe "Az ortodox nézet", először azt vizsgálja, hogy a "jogi személy" a "jogok és kötelezettségek alanya" szinonimájaként értelmeződött. A történeti áttekintésre az 1. fejezetben kerül sor. Nyomon követi, hogy a személyiség római fogalma hogyan inspirálta a reneszánsz kori francia és német tudósokat arra, hogy a *persona-t* egy sajátos értelemben kezdjék használni, amely aztán a XIX. századi Németországban a személy mint jogtulajdonos meghatározásává fejlődött. Ezt a nézetet John Austin importálta az angolszász nyelvterületre, és később olyan befolyásos jogtudósok munkáira volt hatással, mint John Salmond és Wesley Newcomb Hohfeld. ez a fejezet tehát egy újfajta kontextust kínál ahhoz, hogy miként alakult ki a modern jogfilozófia, és különösen a személyiség és a jogok fogalma. A 2. fejezet ezt követően az ortodox nézetet belsőleg következtetlenné - a jogok hohfeldi elemzésének szempontjából vizsgálva - és magyarázó erejét nélkülözőnek kritizálja.

A II. rész, "A kötegelmélet", a jogi személyiség új elméletét kínálja. A 3. fejezetben amellet érvelek, hogy a jogi személyiséget legjobban a szétválasztható, de egymással összefüggő események szempontjából lehet megérteni. Ilyen események többek között (de nem kizárólagosan) a tulajdonjoggal kapcsolatos képesség; a büntetőjogban a sértetti státusz; valamint a testi épség és a szabadság védelme. A kínált nézet tehát hasonlít a tulajdonjogok kötegeinek elemzésére: valaki bizonyos célokra jogi személy lehet anélkül, hogy mindenre jogi személy lenne. A beszámolónak számos előnye van. Először is jobban megmagyarázza, hogy pontosan mi a tétje a vonatkozó kortárs vitáknak - amelyek valójában a jogi személyiség nagyon különböző elemeire összpontosítanak. Az amerikai csimpánzperek például nem arról szólnak, hogy a csimpánzokat felruházzák az első jogi személyiséggel, hanem inkább arról, hogy a testi szabadságukat szélesebb körben védjék. A vita arról, hogy a magzatok jogi személyek legyenek-e, másrészt valójában arról szól, hogy a magzatokat potenciális áldozatként kell-e kezelni a büntetőjog kontextusában. Senki sem javasolja például, hogy a magzatoknak legyen tulajdonuk.

A kínált beszámoló segíthet bizonyos történelmi jelenségek magyarázatában is, mint például a rabszolgák jogi státusza - akik jogi értelemben nem voltak személyek, kivéve a potenciális bűnelkövetőket -, valamint a nők fokozatosan javuló státusza a teljes jogi személyiség felé. A mindent vagy semmit ortodox elmélet nem képes ilyen árnyalatokkal számot vetni.

A 4. fejezet azt a népszerű állítást értékeli, hogy bármi vagy bárki jogi személyiséggel ruházható fel. Az ilyen állítások ellen érvelek, és feltárom a mögöttük rejlő számos összefüggést és nem szekvenciát. Valakinek inkább legalább érdekekkel kell rendelkeznie vagy cselekvőképességgel kell rendelkeznie ahhoz, hogy potenciális jogi személynek minősüljön.

A III. rész "Az elmélet alkalmazása" három konkrét esetre összpontosít. Az 5. fejezet a vállalati személyiséget vizsgálja. Amellet érvelek, hogy még a nem jogi személyiséggel rendelkező csoportok, például egy baráti társaság is rendelkezhetnek jogokkal. A 6. fejezet a mesterséges intelligenciák jogi személyiségével foglalkozik. Végül a 7. fejezet a jogi személyiség szerepét vizsgálja a normatív vitákban, az állatok jogi státuszát használva a legkiemelkedőbb példaként.

1

A jogtulajdonos személy rövid története

Előzetesek

Ez a könyv elsősorban nem jogtörténeti munka, hanem inkább arra tesz kísérletet, hogy elméleti keretet nyújtson a jogi személyiség megértéséhez a mai nyugati jogrendszerekben. Az adott jogi értelemben vett személyiség azonban nem érthető meg anélkül, hogy ne helyeznénk azt történelmi kontextusba. A következőkben először néhány megjegyzést teszek a személyiség fogalmának ókori eredetéről és középkori fejlődéséről, majd bemutatom, hogy a kontinentális jogászok körében a kora újkortól kezdődően hogyan társult a jogi személyiség a jog birtoklásához. Végül nyomon követem, hogy a jogi személyiség e felfogása milyen hatással volt az angolszász jogtudományra a XIX. században. Ezek a fejlemények nem történtek elszigetelten a személyiséggel kapcsolatos általánosabb vitáktól, amelyekkel (jelenleg) szintén foglalkozom.

Az ókori világ: A *személyiség* mint szerep

A jognak Gaius római jogtudós által a személyekre (*personae*), dolgokra (*res*) és cselekvésekre (*actiones*) való osztályozását szokták a személy/dolg megkülönböztetés első hivatkozásaként említeni.¹ Egyáltalán nem nyilvánvaló azonban, hogy a rómaiak absztrakt vagy szisztematikus módon gondolkodtak a megkülönböztetésről - a római jog sok tekintetben kazuisztikus, rendszerezetlen és gyakorlatorientált volt. a személy/dolog felosztás eredete azonban a római jogban rejlik, amely egyértelműen inspirálta a jogi személyiség modern felfogását. ezért kell foglalkozni a római személyi joggal.

Gaius az *Institutes* című művében mutatta be a háromosztatúságot, amelyet eredetileg bevezető szöveggént szántak a jogtudományok új hallgatóinak. Az eredetileg i. sz. 160 körül írt *Institutes* később némi változtatással beépült a római jog fő szövegébe, a *Corpus Iuris Civilis*be, amelyre a nyugati jogtudomány nagy része épül.

¹ Gaius, *Institutiones or Institutes of Roman Law* (Edward Poste tr. ed., 4. kiadás, Clarendon Press 1904).

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

Gaius *Institutes* nem határozza meg, hogy pontosan mit jelent az, hogy egy entitás személy (*persona*) vagy dolog (*res*).² Először is meg kell jegyeznünk a *persona* szó etimológiáját. Ez a kifejezés valószínűleg a görög *prosopon* (πρόσωπον, "arc, megjelenés") fordítása. A latinban eredetileg a színészek által viselt maszkokat és karaktereiket jelölték vele, és ezt a használatot kiterjesztették az emberi lények "szerepeire" vagy tulajdonságaira. Cicero például részben arról az elméletéről ismert, amely szerint minden emberben négy *personae* van: az ember racionalitása, személyes tulajdonságai, státusza és foglalkozása.³ A *persona* azonban egy másik jelentést is kapott, amely kezd hasonlítani a személy modern, hétköznapi fogalmához: a szerepeitől megfosztott, egyéni emberi lényé. Azt állítják, hogy e szemantikai változás eredete a sztoikus filozófiában keresendő.⁴ Mindenesetre a "személy" modern értelmezése felé vezető fejlődés a legvilágosabban a korai keresztény egyházon belüli vitákban érhető tetten, ahol a *persona* fogalma a Szentháromság és Krisztus természetének vitája során vált fontossá. 362-ben az alexandriai zsinat kimondta, hogy az Atya, a Fiú és a Szentlélek mind megkülönböztethető *hiposztázisok* (szubsztanciák), de egyetlen isteni természetben osztoznak. A *hiposztázist* (ὑπόστασις) latinra *persona-ként* fordították le. Hasonlóképpen az Efezusi Zsinat Kr. e. 431-ben megerősítette, hogy Krisztus egy személy (*hypostasis, persona*), akinek mind isteni, mind emberi természete van.⁵ Az ilyen kiejtések szükségessé tették a *persona* filozófiai leírását, amely megmagyarázza a hitvallást. Kr. e. 500 körül Boethius római filozófus a *personát* "a racionális természet egyéni szubsztanciájaként" definiálta, amely meghatározás nagy befolyással bírt.⁶ Ez körülbelül akkor történt, amikor I. Justinianus kelet-római császár kiadta a *Corpus Iuris Civilis*.

A *Corpusban* a *persona* kifejezést a "szerep" és az "egyén" értelemben is használták, de nem abban a technikai értelemben, ahogyan a mai jogászok a "jogi személy" kifejezést használnák.⁷ Először is, a rabszolgák valóban *persona* - emberi lények - voltak, még ha a rabszolgák jogi személyiségét gyakran megkérdőjelezték is. Másodszor, a társaságokra általában az *universitas* szóval utaltak, nem pedig a *persona* szóval.⁸ Volt egy harmadik kifejezés is, a *caput* (szó szerint 'fej'), amelyet emberi személyekre használtak, de ez a kifejezés

2 J. R. Trahan, "A személyek és dolgok megkülönböztetése: An Historical Perspective" (2008) 1 *Journal of Civil Law Studies* 9, 11-12. Tomasz Pietrzykowski, *Personhood Beyond Humanism: Animals, Chimeras, Autonomous Agents and the Law* (Springer 2018) 95-9.

3 Lásd Christopher Gill, "Személyiség és személyiség: *Oxford Studies in Ancient Philosophy: The Four-Personae Theory in Cicero, De Officiis I*", *Oxford Studies in Ancient Philosophy: Volume VI* (Oxford University Press 1988).

4 Marcel Mauss és W. D. Halls tr., "Az emberi elme kategóriája: The Notion of Person; the Notion of Self' in Michael Carrithers, Steven Collins, and Steven Lukes (szerk.), *The Category of the Person: Anthropology, Philosophy, History* (Cambridge University Press 1985) 18.

5 Matthias Lutz-Bachmann, "Der Mensch als Person. Überlegungen zur Geschichte des Begriffs der 'moralischen Person' und der Rechtsperson" in Eckart Klein és Christoph Menke (szerk.), *Der Mensch als Person und Rechtsperson* (Berliner Wissenschafts-Verlag 2011) 110-11.

6 Udo Thiel, *A kora újkorai szubjektum: Hume-ig* (Oxford University Press 2011) 28.

7 Lásd P. W. Duff, *Personality in Roman Private Law* (Cambridge University Press 1938) 6-25. 8 *Ibid.* 24-5.

alkalmanként olyan értelemben használták, amelynek legközelebbi fordítása a "jogállás" lenne.⁹ Ez utóbbi értelemben a rabszolgák nem rendelkeztek *caput-tal*. A *caput* eszméje talán a legközelebb állt a rómaiaknak a jogi személyiség modern, technikai értelemben vett fogalmához. Mindazonáltal azt a következtetést kell levonni, hogy Juszteniánusz *Institutióiban* a "személyi jog" ahelyett, hogy meghatározta volna, hogy kik voltak jogi személyek a jog szemében, inkább az emberek különböző státusait ("szerepeit") határozta meg a hierarchikus római társadalomban. A státusoknak három fő csoportja volt: a *status libertatis* (szabad vagy rabszolga), a *status civitatis* (római polgár vagy a kevésbé kiváltságos csoportok valamelyikéhez tartozó) és a *status familiae* (jogi értelemben független vagy a *paterfamilias*, a családfő hatalma alatt álló).

A dolgok joga viszont arra vonatkozott, hogy bizonyos emberi lények (ha rendelkeztek a személyi jog szerinti megfelelő státusszal) hogyan szerezhetnek olyan dolgokra vonatkozó jogokat, amelyek pénzürtékkel bírnak, mint például az anyagi tárgyak és a rabszolgák.¹⁰ A dolgok kategóriájába tartoztak a kötelezettségek és a "jogok" (*iura*) is, amelyeket a rómaiak "testetlen dolgoknak" tekintettek.¹¹ A rómaiak azonban nem rendelkeztek a szubjektív jogok absztrakt fogalmával, amelyet a modern jogászok alkalmaznak, és nem különítették el világosan a materiális igényeket az eljárási jogorvoslatoktól.¹²

Mint már említettük, a rómaiak találták ki a társaság (*universitas*), azaz egy olyan szervezet gondolatát, amely saját tulajdonban lehetett és saját nevében köthetett szerződéseket. Az első társaságok köztisztviseltek voltak, például városok és államok, amelyek köztulajdonnal rendelkeztek. Később magántársaságokat is létrehozhattak.¹³ Azt állították, hogy Európa nagy része azért sajátította el a korporáció eszméjét, mert a rómaiak korporációkat használtak területeik igazgatásának megszervezésére. Így még az angol jog is, amelyre a római jog kevésbé volt hatással, mint a legtöbb kontinentális jogrendszerre, viszonylag korán ismerte a társaságokat.¹⁴

⁹ Ibid. 25-6.

¹⁰ Lásd Andrea Padovani és mások, *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence*, 7. kötet: *The Jurists' Philosophy of Law from Rome to the Seventeenth Century* (2005) 22. o.

¹¹ Gaius (1. sz.) 123-4:

A testetlen dolgok megfoghatatlanok; ilyenek például azok, amelyek pusztán a jogban léteznek, mint az öröklés, a haszonélvezet, a kötelezettség, akármilyen szerződéssel is rendelkeznek. Mert bár az öröklés testi dolgokat foglal magában, és a haszonélvezeti jog által élvezett földterületek gyümölcssei testi dolgok, és a kötelezettségek általában arra köteleznek bennünket, hogy valami testi dolog átruházására kötelezzünk: föld, rabszolgák, pénz; mégis az öröklési jog, a haszonélvezeti jog és a kötelezettség joga testetlen. Ugyanígy a házakhoz és a földhöz kapcsolódó tulajdonjogok is.

¹² Lásd például Richard Tuck, *Natural Rights Theories: Their Origin and Development* (Cambridge University Press 1979) 5-13, Pavlos Eleftheriadis, *Legal Rights* (Oxford University Press 2008) 2-4, vagy H. F. Jolowicz, *Roman Foundations of Modern Law* (Clarendon Press 1957) 66-7.

¹³ William L. Burdick, *The Principles of Roman Law and Their Relation to Modern Law* (The Lawbook Exchange, Ltd 2004) 281-6.

¹⁴ Ibid. 287:

A városi testületek nagyon fontos szerepet játszottak Róma kormányzati rendszerében [...]. Julius Caesar idejére gyakorlatilag Itália minden városa municipia volt [...]. A császárkorban, Britannia meghódítása után ugyanezt az önkormányzati rendszert ültették el ott, és a minták alapján

A római személyi jog részleteivel és finomságaival itt nem foglalkozunk. Sokkal fontosabb, hogy a római rendszer hogyan tükröződött a későbbi szerzők műveiben, és végül hogyan vezetett el a jogi személyiség modern elméletéhez, amely a személyiséget mint jogtulajdont és kötelelességteljesítést jelenti. A jogi személyiséggel kapcsolatos releváns fejlemények többsége az európai kontinensen zajlott le. A Római Birodalom bukása után a *Corpus* évszázadokra elveszett Nyugaton, de egyes részeit - például a kiemelkedő jogászok jogi véleményeit tartalmazó Digestet - a XII. században Bolognában újra felfedezték.¹⁵ Ez jelentette az egyetemi jogi tanulmányok születését, és a kontinentális jogi tudományok nagy része ezután a *Corpusra* épült. Bár Gaius *Institutes-ét* csak 1816-ban fedezték fel újra, a *Digest* számos utalást tartalmazott a gaiusi hármass felosztásra. A személydolog megkülönböztetés egyes kontinentális gondolkodók és jogászok műveiben különösen fontossá vált, még akkor is, ha az angol jogászok is tettek alkalmanként utalásokat a megkülönböztetésre.¹⁶

A magas- és késő középkorban érdekes fejlemények történtek a személyiséggel kapcsolatban jogi kontextusban. Csak néhányat említek meg, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a jogi személyiség modern elméletéhez. Először is, számos tudós foglalkozott a testületek kérdésével, mivel a céhek, városok stb. jogi státusza fontos kérdést vetett fel.¹⁷ Különösen a kolostorok felemelkedése vetett fel problémákat, mivel a szerzetesek és apácák nem birtokolhattak tulajdont, és nem köthettek szerződéseket; jogilag "szerzetesi halálon" estek át, amikor felvették a ruhát.¹⁸ Ez gyakorlati problémákat okozott, amelyeket úgy kerültek meg, hogy a kolostoroknak engedélyezték, hogy a saját nevükben birtokoljanak tulajdont. A *persona ficta* kifejezést IV. Innocentus pápa alkotta meg az ilyen testületek jelölésére a kánonjogban - a testületek fiktitivása azt jelentette, hogy nem lehetett őket például kiközösíteni.¹⁹ Láthatjuk, hogy a *persona* kifejezést itt a testületekre alkalmazták, amit a rómaiak valószínűleg nem tettek volna.

e kormányzati vállalatokból Anglia évszázadokkal később felépítette saját állami, önkormányzati, egyházi és oktatási vállalatait, majd idővel kereskedelmi és ipari vállalatait is.

¹⁵ Ez az "újrafelfedezés" a hagyományos elmélet. Charles M. Radding és Antonio Ciaralli azonban nemrégiben azt állította, hogy a *Corpus már* jóval korábban is rendelkezésre állt, de a XI. és XII. században megváltozott a szöveg tudományos megközelítése. Charles M. Radding és Antonio Ciaralli, *The Corpus Iuris Civilis in the Middle Ages: Manuscripts and Transmission from the Sixth Century to the Juristic Revival* (Brill Academic Publishers 2006).

¹⁶ A XIII. századi angol tudós, Henry of Bracton például az *Anglia törvényeiről és szokásairól* szóló művében Gaius felosztását alkalmazta, amikor azt írta, hogy "minden jog a személyek számára van megállapítva", míg a nem emberi állatok és a rabszolgák olyan dolgok, amelyek a tulajdonjog más tárgyaihoz hasonlóan birtokba vehetők. Henry de Bracton, *On the Laws and Customs of England* (Samuel E. Thorne tr. ed., Belknap Press of Harvard University Press 1968) 29. Lásd még: Steven M. Wise, "The Legal Thinghood of Nonhuman Animals" [1996] *Boston College Environmental Affairs Law Review* 471, 517-19.

¹⁷ Lásd Padovani és mások (10. o.) 181-90. o.

¹⁸ Matthias Lehmann, "Der Begriff der Rechtsfähigkeit" (2007) 207 *Archiv für die civilistische Praxis* 225, 228

¹⁹ Lásd például John Dewey, "The Historic Background of Corporate Legal Personality" (1926) 35 *Yale Law Journal* 655, 664-5.

A középkorban is történtek lépések az absztrakt, szubjektív jogok eszméje felé - amelyek fogalmilag elkülönülnek a jogorvoslati lehetőségektől és az objektív értelemben vett "jogtól" (*ius*) -.Nincs egyetértés abban, hogy a tudósok pontosan mikor kezdték el használni a *ius-t* a szubjektív jog értelmében, de egyes történészek olyan középkori tudósok munkáiban látják az e felé vezető lépéseket, mint Ockhami Vilmos.²⁰ A jog fogalma és a személyiséggel való kapcsolata először a reneszánsz humanisták körében vált fontossá; majd a kora újkorban a holland és német tudósok, például Hugo Grotius, Gottfried Leibniz és Christian Wolff által felépített természetjogi rendszerekben; végül pedig a német történeti iskolában, amelyet leginkább fő képviselője, Friedrich Carl von Savigny révén ismerhetünk.

A kora újkor: az ortodox nézet születése

Úgy tűnik, hogy Hugues Doneau (1527-1591, más néven Hugo Donellus) francia jogászprofesszor tette meg az első lépéseket a *persona* jogi fogalmának kidolgozásában. A reneszánsz humanista mozgalomhoz tartozó Doneau kritikusan tanulmányozta a *Corpus-t*, és megpróbálta megteremteni a jog rendszerező alapjait.²¹ A *persona* szót új, technikai értelemben használja fő művében, a *Commentarii in iure civili* ("Kommentárok a polgári jogról") című művében. A *persona* immár a jogi elemzés kiindulópontja, és minden olyan személy, akinek pozitív *státusza van libertatis, civitatis és familiae, persona*.²² Itt analógia van a *persona* mint szerep eredeti gondolatával, mivel a jogi személyiség most már a polgári társadalomban betöltött jogi szerepeire utal. Doneau azonban még nem tett egyértelmű különbséget a *homo* és a *persona* között. Ezt Hermann Vultejus német jogász (1555-1634) tette meg, aki szerint a *homo* az emberre utal, míg a *persona* a *homo habens caput civile - egy polgári jogállással rendelkező ember*.²³ Vultejus a *caput* szót használja, amelyet, mint megjegyeztük, a római jogtudósok alkalmanként arra a fajta jogállásra használtak, amellyel a szabad emberek rendelkeztek, a rabszolgák pedig nem.²³ Úgy tűnik azonban, hogy Vultejus az első, aki egyértelműen meghatározta ezeket a fogalmakat,

²⁰ Lásd Tuck (12. o.) 20-4 és Annabel S. Brett, *Liberty, Right and Nature: Individual Rights in Later Scholastic Thought* (Cambridge University Press 1997).

²¹ Lásd Ernst Holthöfer és Johanna M. Baboukis, "Doneau, Hugues" in Stanley N. Katz (szerk.), *The Oxford International Encyclopedia of Legal History* (Oxford University Press 2009). Nem Doneau volt az első humanista jogtudós; őt több olyan tudós is megelőzte, aki a római jog kritikai rendszerezésébe kezdett. Lásd Peter Stein, "Systematization of Private Law in the Sixteenth and Seventeenth Centuries" in Jan Schröder (szerk.), *Entwicklung der Methodenlehre in Rechtswissenschaft und Philosophie vom 16. bis zum 18. Jahrhundert* (Franz Steiner Verlag 1998) 122-3.

²² Christian Hattenhauer, "'Der Mensch als Solcher Rechtsfähig': Eckart Klein és Christoph Menke (szerk.), *Der Mensch als Person und Rechtsperson* (Berliner Wissenschafts-Verlag 2011) 44-6.

²³ Ibid. 47-9.

és az első, aki azt állította, hogy a rabszolgák nem rendelkeznek jogi személyiséggel - hogy nem voltak *personae*.

A XVII. század nagy természetjogásza, Hugo Grotius (1583-1645) és Samuel Pufendorf (1632-1694) folytatták a Doneau által kikövezett utat, és a jogi tanok rendszerezését alkalmazták, amely felváltotta "a középkori jogtudományra jellemző formulák, kommentárok és glosszák rendezetlen gyűjteményét".²⁴ Grotius természetesen a nemzetközi jog elméletének megalapozó munkája révén vált ismertté, de a *holland jogtudományhoz írt Bevezetés a holland jogtudományba* című munkájában a hazai jog rendszerezésén is dolgozott. J.-R. Trahan azt állítja, hogy Grotius volt az első jogász, aki szétválasztotta a "personalitást" és az "emberséget", ami később lehetővé tette, hogy a személy kategóriája kollektivitásokat is magában foglaljon.²⁵ Trahan állítása azonban pontatlannak tűnik. Először is, Doneau évtizedekkel Grotius *Bevezetése* előtt írta meg a *treaty*-tézisét. Valószínűbbnek tűnik, hogy Grotiusra Doneau inspirálta; Doneau munkájának Grotiusra gyakorolt hatását jogtörténészek is elismerték.²⁶ Másodszor, a holland eredetiben Grotius a latin *persoon* származék helyett a *mensch* szót használja, ami a *mens*, "emberi lény" régi írásmódja, bár az angol fordító, R. W. Lee a *person* szót használta.²⁷ Úgy tűnik tehát, hogy Grotius nem tesz különbséget az "emberi egyén" (*homo*) és a "személy" (*persona*) között, ahogyan Vultejus tette, és ahogyan a későbbi szerzők tették. Grotius azonban újszerű módon összekapcsolta a személyiséget és a jogtulajdont: "Ahhoz, hogy megértsük a személyeknek a dolgokhoz fűződő jogait, mivel a jog a személyek között létezik, akikhez a jog tartozik, és a dolgok között, amelyekre a jog kiterjed, először a személyek jogi állapotát, másodszor a dolgok jogi állapotát kell tárgyalnunk."²⁸ Ez már elég közel áll a jogi személyiségnek a jogtulajdonként való modern értelmezéséhez.

Samuel Pufendorf a jogtudomány új ethoszát követné, amely a jogi anyagokat általános elvek és fogalmak alapján próbálná megérteni. Őt viszont erősen befolyásolták Thomas Hobbes személyiséggel kapcsolatos elképzelései. Hobbes megkülönböztette az "embert" - egy élő testet, amely képes az értelemre - a "személytől", akinek "szavait vagy cselekedeteit vagy sajátjainak tekintik, vagy pedig egy másik ember, vagy bármely más dolog szavait vagy cselekedeteit képviselik, akinek azokat tulajdonítják, akár valóban, akár fikció által".²⁹ A személyek tehát a *szerzők* a

²⁴ N. E. Simmonds, 'Grotius and Pufendorf' in Steven Nadler (szerk.), *A Companion to Early Modern Philosophy* (Blackwell 2002) 210.

²⁵ Trahan (n 2) 12, 26; Holthöfer és Baboukis (n 21) 360.

²⁷ Hugo de Groot, *Inleydinge tot de Hollandsche rechts-geleertheit* (Jan Boom 1738) Grotius a "személyt" az "emberi lény" értelmében is használja a *háború és béke jogáról szóló* írásában: "A személy [latin eredetiben *persona*] képességeit is figyelembe kell venni, az ítélőképesség, a hajlam, az életkor, a nevelés és minden más körülmény tekintetében, amikor a gonosz hajlamok sugallatainak való ellenállást vagy behódolást keressük". Hugo Grotius, *A háború és a béke jogáról* (A. C. Campbell tr. szerk., 1814) 2.20.31.

²⁸ Hugo Grotius, *The Jurisprudence of Holland* (R.W. Lee tr. ed., Clarendon Press 1926) 15. Trahan (2. o.) 12-13.

²⁹ Thomas Hobbes, *Leviathan* (C. B. MacPherson szerk., Penguin Books 1968) 2177.

(Idézi: Thiel (6. o.) 77).

cselekedetek, és bár egyes emberek nem személyiségek (mint a "Gyermekek, bolondok és örültek" esetében), a gyámok "megszemélyesíthetik" őket.³⁰ Hobbes tisztában volt a *persona* mint szerep régi értelmezésével, és bizonyos értelemben újraélesztette azt, ahogyan arra Udo Thiel rámutat.³¹

Pufendorf, akit egyértelműen Hobbes inspirált, különbséget tesz az "erkölcsi személy" és az "emberi lény" ("ember") között. Itt meg kell jegyeznünk, hogy Pufendorf az "erkölcsi" szót ar-chaikus értelemben használja, vagyis "mindent, ami közvetlenül vagy közvetve valamilyen ágens akarati cselekedeteitől függ", nem pedig pusztán fizikai ok-okozati összefüggésben.³² A személyek Pufendorf szerint "egy bizonyos aspektus vagy minőség alatt tekintett emberi lények".³³ Pufendorf "összetett" vagy "fiktív" személyeket is megenged. Az ilyen személy olyan egyénekből áll, akiknek közös az akaratuk; az összetett személyt itt azért lehet megkülönböztetni, mert a cselekvések inkább az összetett személynek tulajdoníthatók, mint az egyéneknek.³⁴ Pufendorfra itt úgy tűnik, hogy a személyiség római felfogása és Hobbes is hatott, akinek a személyiség elmélete a cselekvések tulajdonítására összpontosít.³⁵

Leibniz és a természetjog: A személyek mint a jogok és kötelességek alanyai

A felvilágosodás és a tizenhetedik századi filozófiai racionalizmus ethosza a természetjogi tudományosság egy sajátos típusához vezetett Németországban. Hugo Grotius még mindig a skolasztikus és humanista hagyományokban gyökerezett, de az őt követő természetjogi tudományosság megpróbált eltávolodni mind a keresztény skolasztikától, mind a római jogtól egy (állítólag) "ahistorikus" típusú jogtudomány felé. E korszak jogi művei akár kvázi-matematikai jellegűnek is nevezhetők; ezek olyan kísérletek voltak, amelyek alapvető axiómákból próbáltak választ levezetni bármilyen jogi problémára.³⁶ Itt természetesen meg kell említenem a nagy racionalistát, Gottfried Leibnizt (1646- 1716),³⁷ akinek számos projektje közül az egyik egy polgári törvénykönyv megalkotása volt I. Leopold szent római császár számára.³⁷ Leibnizre nagy hatással volt Grotius, és a római trifurkációt alkalmazta a magánjogi rendszer felépítésére tett kísérletében. Rendszere a személy, a dolog és a cselekvés alapelemeit magába foglalva ezeket a *jog alanyaként*, *tárgyaként* és *okaként* határozta meg. a jog fogalma így a negyedik alapfogalomként szolgálna. Ezeket a fogalmakat a geometria alapfogalmaihoz hasonlította:

[Mindkettőnek vannak elemei és mindkettőnek vannak esetei. Az elemek egyszerűek (*simplicia*); a földrajzban számok, háromszög, kör stb.; a jogtudományban kereset, ígéret, adásvétel stb. Az esetek a következők

30 Hobbes (29. o.) 219.31 Thiel (6. o.) 77.

32 Knud Haakonssen, "Természetjog és személyiség: *MaxWeber Lecture Series* (European University Institute 2010) 1.

33 Thiel (6. o.) 79-80. 34 Ibid. 7935 Ibid. 77.

36 Lásd Franz Wieacker, *A History of Private Law in Europe* (Tony Weir tr. ed., Clarendon Press 1995) 199-278, a korszak jogtudományának alapos bemutatását.

37 Robert Berkowitz, *A tudomány ajándéka: Leibniz and the Modern Legal Tradition* (Harvard University Press 2005) 17.

ezek összetételei (*complexiones*), amelyek mindkét területen végtelenül változatosak. Eukleidész a *Geometria elemeit* állította össze; a jog elemeit a *Corpus Juris* tartalmazza [...]. Számunkra így tűnik: az [egyszerű] fogalmak, amelyek összetételéből az esetek sokfélesége a jogban keletkezik, a személyek, a dolgok, a cselekmények és a jogok.³⁸

Leibniz szerint ez a négy alapfogalom minden egyes jogi helyzetben jelen van. Először is, az alanyok (személyek) - amelyek lehetnek természetesek (*naturalia*) vagy mesterségesek (*artificialia*)³⁹ - rendelkeznek a jog birtoklásának képességével (*iura*). a jog birtoklása azt jelenti, hogy egy személynek "erkölcsi hatalma van akaratának végrehajtására";⁴⁰ a jog egy másik személyre "azt az erkölcsi szükségszerűséget rója, hogy lemondjon valamilyen jogról", amit Leibniz kötelezettségnek (*obligation*) nevez. Ezenkívül minden jog egy dologra (ob- jektre) vonatkozik, és egy cselekedet vagy ok alapján szereshető meg.⁴¹ Peter König a következőképpen írja le a rendszert: "Amikor azt kérdezzük: ki kivel szemben?", akkor a jogok és köteleességek alanyára kérdezzük, amikor azt kérdezzük: mire?", [akkor] a jog tárgyára kérdezzük, és amikor azt kérdezzük: "milyen alapon?", [akkor] a *causára* utalunk. "⁴² Az alapszabály alól, miszerint a személyek a jogok alanyai, a dolgok pedig a tárgyai, van néhány kivétel. A dolgok, például az állatok, esetenként birtokolhatnak dolgokat: például egy kantárt lehet egy lóra hagyni. Másrészt a családi kapcsolatokban a személyek alkalmanként lehetnek a jogok tárgyai, ha egy személy egy másik személy hatalma alatt áll.⁴³

Úgy tűnik tehát, hogy Leibniz volt az első, aki a (jogi) személyiséget összekapcsolta a jogok birtoklásával és a köteleességek viselésével, még akkor is, ha a nem-személyek esetenként a jogok alanyai lehetnek. Leibniz szisztematikus megközelítése nagyban befolyásolta a természetjogi iskolát, amely a tizennyolcadik század nagy részében a német jogtudományt uralni kezdte. Ennek az iskolának egyik fontos alakja a ~~fixis~~ Christian Wolff (1679-1754) volt. Wolff filozófiai rendszere lényegében Leibniz filozófiai rendszerének módosítása volt; a jogi személyt is a jogok és köteleességek alanyaként határozta meg. Wolff azonban különbséget tesz a *homo moralis* és a *persona moralis* között: az előbbi a jogok és köteleességek alanya, azaz potenciális jogtulajdonos és köteleességviselő, míg az utóbbi olyan emberre utal, aki ténylegesen rendelkezik meghatározott jogokkal és köteleességekkel.

38 Gottfried Wilhelm Leibniz, *Sämtliche Schriften und Briefe, Sechste Reihe, Erster Band* (Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften/Akademie der Wissenschaften zu Göttingen eds, 2nd edn, Akademie-Verlag 1990) 189. Angol fordítás latinból in Alberto Artosi, Bernardo Pieri és Giovanni Sartor (szerk.), *Leibniz: Logikai-filozófiai rejtélyek a jogban: Philosophical Questions and Perplexing Cases in the Law* (Springer 2013) xxv.

39 Leibniz (38. o.) 189.40Berkowitz (37. o.) 57. 41 Ibid. 37.

42 "Sofern man fragt, wer gegen wen? fragt man nach dem Subjekt des Rechts und der Verpflichtung, sofern man fragt: auf was? nach dem Objekt des Rechts, und sofern man fragt: aus welchem Grund? nach der causa. Peter König, 'Das System des Rechts und die Lehre von den Fiktionen bei Leibniz' in Jan Schröder (szerk.), *Entwicklung der Methodenlehre in Rechtswissenschaft und Philosophie vom 16. bis zum 18. Jahrhundert* (Franz Steiner Verlag 1998) 156.

43 Klaus Luig, "Die Privatrechtsordnung im Rechtssystem von Leibniz" in Günter Birtsch (szerk.), *Grund- und Freiheitsrechte von der ständischen zur spätbürgerlichen Gesellschaft* (Vandenhoeck & Ruprecht 1987) 356.

jogokat és/vagy kötelességeket.⁴⁴ Wolff hatása az 1794-es porosz polgári törvénykönyvben - az úgynevezett természetjogi kódexek közül az elsőben - volt érezhető, amely szerint "[az] embert személynek nevezik, amennyiben a polgári társadalomban meghatározott jogokkal rendelkezik".⁴⁵

Megállapíthatjuk, hogy Leibniz volt az atyja annak, hogy a jogi személyiséget a jogok birtoklásaként és a kötelességek viseléséeként értelmezzük, még akkor is, ha természetesen már a jogi taxonómia egy korábbi hagyományára támaszkodott. A másik két jelenleg befolyásos meghatározás - amelyek a jogi személyiséget a jogok és/vagy kötelességek birtoklásának *képességével, illetve a jogviszonyokban való részvétellel* magyarázzák - a következő évszázadban fogalmazódott meg, amikor Immanuel Kant megelőzte Wolffot mint domináns német filozófust, és amikor a természetjogi jogtudomány átadta helyét az úgynevezett történelmi iskolának. A Történelmi Iskola angliai és amerikai hatása volt az egyik fontos oka annak is, hogy az angolszász jogelmélet elkezdte alkalmazni a kontinensen kialakuló személy-dolog megkülönböztetést.

Kant, Hegel és a történelmi iskola

Immanuel Kant (1724-1804) későbbi filozófiája, kezdve *A tiszta ész kritikájával* (1781), a lehetséges tapasztalatok előfeltételeire összpontosított, mivel Kant a világ alapvető kategóriáinak levezetésére törekedett. Kant erkölcs-, politika- és jogfilozófiája, amelyet *Az erkölcs metafizikájának alapműve* (1785) és *Az erkölcs metafizikája* (1797) című műveiben fejtett ki, a 18. század végétől kezdve hatással volt a legfontosabb német jogtudósokra.⁴⁶

Kant erkölcsfilozófiája a kategorikus imperatívuszon alapul, amelynek második megfogalmazása azt követeli, hogy az emberséget önmagunkban és másokban soha ne csak eszközként, hanem mindig öncélként kezeljük. Az "emberségen" azonban Kant valójában nem a szó bármely hétköznapi értelmezését érti, hanem a személyekben rejlő racionális természetet.⁴⁷ Csak a *személyek*, vagyis az elvek szerint önállóan cselekedni képes racionális ágensek önmagukban célt jelentenek: "hogy egy személy önként aláveti magát az erkölcsi törvénynek azáltal, hogy azt törvényhozó számára

⁴⁴ Hattenhauer (22. o.) 51-2. 1803-ban Anton Thibaut (1772-1840), aki természetes jogász volt, de egyben római tudós is, egy Wolfféval azonos definíciót terjesztett elő: Anton Friedrich Justus Thibaut, *System des Pandektenrechts* (Mauke 1803) 141.

⁴⁵ "Der Mensch wird, in so fern er gewisse Rechte in der bürgerlichen Gesellschaft genießt, eine Person genannt." Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten (1794. június 1.), I. pont, 1. fejezet, 1. §. Lásd még Hattenhauer (22. o.) 52-6. o.

⁴⁶ Az *Alapvetés* híresebb, mivel Kant legfontosabb erkölcsfilozófiai műve, míg *Az erkölcs metafizikája* (és különösen annak első része) főként politikai és jogfilozófiával foglalkozik.

⁴⁷ Richard Dean, *The Value of Humanity in Kant's Moral Theory* (Oxford University Press 2006) 17-18.

magát [...] erkölcsi lényvé teszi, és méltóságot ad neki".⁴⁸ A *dolgok* viszont pusztán eszközként használhatók, nincs értékük, csak áruk.⁴⁹ Látható a kapcsolat a római hatású személy-dolog megkülönböztetéssel, és ez nem véletlen: Kant ismerte a római jogot, és azt a korabeli német jognál magasabb rendűnek tartotta.⁵⁰

Kant etikai gondolkodása a belső szabadsággal foglalkozik, vagyis a racionális ágens "képességével, hogy akaratát idegen befolyásoktól függetlenül határozza meg".⁵¹ Kant politikai és jogi filozófiája ezzel szemben a külső vagy negatív szabadság eszméjén alapul - a racionális ágens "képességén, hogy saját maga számára célokat határozzon meg és kövessen anélkül, hogy mások döntésének alá lenne vetve".⁵² Kant szerint minden ember külső szabadsághoz való joga az egyetlen természetes jog, és az államhatalom csak annyiban indokolt, amennyiben ezt a szabadságot védi.⁵³ Egy személynek megadnánk a külső szabadság egy olyan szféráját, ahol az ő akarata uralkodna, és ez a szféra olyan nagy lenne, amekkora más személyek hasonló szféráival összevethető.

A külső szabadságot a jog a tulajdonjogok - az "enyém" és a "tiéd" - létezésének lehetővé tételével segíti elő. Tulajdonjogok alatt Kant egyaránt érti a dolgokra vonatkozó jogokat - amelyek lehetőséget biztosítanak arra, hogy a dolgokat szabadon választott célokra használjuk - és a szerződéses jogokat, amelyek "egy másik személy "okiratának" egy személy általi birtoklását foglalják magukban".⁵⁴ A birtokos tehát dönthet úgy, hogy ellenőrzi a másik személy cselekvését. Az ilyen szerződés megkötése azonban a két személy közös döntése volt, ezért nem jár együtt azzal, hogy a személyeket csak eszközként kezeljük. A jog harmadik fajtája a "valóságos személyhez fűződő személyhez fűződő jog", amely lényegében a személyek dologként való kezelését foglalja magában. Leibniz egyszerűen elismerte, hogy a személyek okként a jogok tárgyai, míg ez Kant alaptételei szempontjából problematikus lett volna. Kant ezt a problémát a jog javasolt harmadik fajtájával kerülte meg. Példaként említi a szülői jogokat (a fordító kiegészítései szögletes zárójelben):

Személyiségükből következik, hogy a gyermekek soha nem tekinthetők a szülők tulajdonának, bár továbbra is a szülők tulajdonát képezik, és a tiéd (amennyiben ők

⁴⁸ Immanuel Kant, *Az igazságosság metafizikai elemei. Part I of the Metaphysics of Morals* (John Ladd tr., 2nd edn, Hackett Publishing 1999) xvii.

⁴⁹ Christine M. Korsgaard, "Kantian Ethics, Animals, and the Law" (2013) 33 *Oxford Journal of Legal Studies* 629, 631.

⁵⁰ Kant (n 48) xxxi.

⁵¹ Louis-Philippe Hodgson, "Kant a szabadsághoz való jogról: (2010) 120 *Ethics* 791, 793.

⁵² Ibid. ⁵³ Ibid. 794.

⁵⁴ Frederick Rauscher, "Kant's Social and Political Philosophy", *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2016 ősz) <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/kant-social-politikai/>>. Kant egyértelműen utal a római jogban a *személyhez fűződő* és a *dologi* jogok közötti megkülönböztetésre; ezt a megkülönböztetést később az angolszász jogászok is átveszik, majd Hohfeld elemzi és kritizálja második *Fundamental Conceptions* című cikkében. Wesley Newcomb Hohfeld, "Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning" (1916) 26 *Yale Law Journal* 710.

1.1. táblázat Felosztás a kötelezettséget előíró alany és a kötelezett alany közötti szubjektív kapcsolat szerint

1.	2.
A személyek jogi viszonya olyan lényekhez, amelyeknek sem jogaik, sem kötelességeik nincsenek.	A személyek jogi viszonya a lényekhez, akiknek jogaik és kötelességeik is vannak.
<i>Vacat</i> [üres, nincsenek entitások], mivel ezek a következők nem racionális lények, amelyek nem kötnek minket, sem a személyek személyekhez való jogi viszonya. nem köthetnek minket.	<i>Adest</i> [nem üres, tartalmaz entitásokat], mert ez a
3.	4.
A személyek jogi viszonya olyan lényekhez, akiknek csak kötelezettségeik vannak, de jogaik nincsenek.	A személyek jogi viszonya egy olyan lényhez, akinek csak jogai vannak, de kötelezettségei nincsenek (Isten).
<i>Vacat</i> , mivel ezek személyiség nélküli emberi lények lennének (jobbágyok, rabszolgák). ¹	<i>Vacat</i> , vagyis a pusztá filozófiában, mert nem a lehetséges tapasztalat tárgya. ²

¹Kant: *Az erkölcs metafizikájában* máshol is foglalkozik a rabszolgák személyiségének hiányával:

Az államban egyetlen személy sem lehet méltóság nélküli, amennyiben legalább olyan méltósággal rendelkezik, mint egy állampolgár. Az egyetlen kivétel az, aki valóban elveszítette méltóság nélküli helyzetét, mégpedig saját bűncselekménye miatt, amely esetben, bár életben maradhat, valaki más (akár az állam, akár egy másik állampolgár) akaratának eszközévé válik. Az ilyen személy (és azzá csak az ítélet és a Törvény által válhat) rabszolga (*servus in sensu stricto*), és valaki másnak a tulajdonában van (*dominium*), ez utóbbi tehát nem csupán az illető ura (*herus*), hanem tulajdonosa (*dominus*) is; tulajdonos lévén, elidegenítheti őt mint dolgot, tetszése szerint használhatja (de nem aljas célokra), és rendelkezhet képességeivel és energiáival, bár életével és végtagsaival nem.

Kant, *Az igazságosság metafizikai elemei. Part I of the Metaphysics of Morals* (John Ladd tr., 2nd edn, Hackett Publishing 1999) 136. Kant ugyanezen az oldalon azt is állítja, hogy "[s]emelyik ember sem kötelezheti magát szerződéssel olyan függőségre, amely által megszűnik személy lenni". Az érvek azonban, amelyeket ennek az állításnak az alátámasztására felhoz, meglehetősen kétes értékűek.

²Immanuel Kant, *Az igazságosság metafizikai elemei. Az erkölcs metafizikájának I. része* (John Ladd tr., 2. kiadás, Hackett Publishing 1999) 26.

a szülők által birtokoltak, hasonlóan egy dologhoz, és akár akaratok ellenére is visszahozhatók a szülőkhöz, ha valaki más birtokolja őket). Ebből az is következik, hogy a szülők joga nem teljesen dologi jog [*in rem*], mert nem elidegeníthető (*ius personalissimum*), de nem is teljesen személyi jog [*in personam*], hanem valóságos személyi jog.⁵⁵

Kant itt - némileg következetlenül - a gyermekeket személyként említi, noha a kisgyermekek valójában nem felelnének meg Kant személyiségre vonatkozó kritériumainak. Egyszerűen csak megjegyzi, hogy a gyermek "szabadsággal felruházott lény".⁵⁶ Ez visszhangra talált Savigny magánjogi rendszerében, amint azt majd megmutatom.

Mint már említettük, Kant szerint jogok és kötelességek csak személyek között létezhetnek. A jogok és kötelességek lehetőségét a személyek és a lények három másik csoportja között vizsgálja (lásd az 1.1. táblázatot).

Csak a 2. kategória *adest*, azaz tartalmaz tagokat. A személyek tehát a jogi jogok egyetlen lehetséges jogosultjai és a jogi kötelezettségek egyetlen lehetséges hordozói. Kant a "jogi viszony" (*rechtliches Verhältnis*) kifejezést is használja a jog és a vele korrelatív kötelesség közötti kapcsolat leírására: a személyek nemcsak a jogok és kötelességek egyetlen lehetséges birtokosai, hanem a jogviszonyok egyetlen

lehetséges felei is.

55 Kant (48. o.) 93.

56 Ibid. 92.

Kant jogfilozófiája mellett figyelembe kell vennünk G. W. F. Hegel (1770-1831) "jogfilozófiáját" is, amelyre Kant művei nagy hatással voltak. Hegel ugyanolyan mértékben alkalmazta a személy-dolog megkülönböztetést, mint Kant. Hegel személyiségdefiníciója közismerten bonyolult, és a kommentárok gyakran úgy foglalják össze, hogy "individuális akaró szubjektum".⁵⁷ A személyek akarata és szabadsága tehát alapvető érték. Hegelnél a személyek rendelkeznek a "jogképességgel" (*Rechtsfähigkeit*), amit ő *absztrakt jognak* nevez.⁵⁸ Ismétlem, a személyek a dolgokra vonatkozó jogokkal rendelkeznek. Hegel azonban zavarosnak tartja a jogok kanti ~~halmaz~~tagolását, és inkább azt állítja, hogy a személyiség egyszerűen a dolgokhoz való jog absztrakt alapjaként értelmezhető (a hangsúlyok az eredetiben, a szögletes zárójelben lévő szót a fordító írta):

[A személyiség egyedül a dolgokhoz való jogot biztosítja, és következésképpen ez a személyes jog lényegében a *dolgokhoz való jog* - a "dolog" [*Sache*] alatt a szabadságomon kívül mindent értünk, beleértve még a testemet és az életemet is.⁵⁹ Ez a dolgokhoz való jog a *személyiséghez mint olyanhoz* való jog.⁵⁹

A "személyiségi jog" tehát az a képesség, hogy a dolgokkal szemben jogokkal rendelkezünk, és a dolgok a személyeken kívüli dolgok. Ez kapcsolódik a "szabadság szférájának" gondolatához, amellyel a személyek a rajtuk kívüli dolgokkal szemben rendelkeznek. A személyek "belehelyezhetik" akarataikat "bármely dologba", amivel a dolog "az *enyém* lesz, és megszerzi az én akaratomat, mint lényegi célját (mivel önmagában nincs ilyen cél), meghatározottságát és lelkét".⁶⁰ Az állatok is dolgok - ezért is lehet őket birtokolni, ahogyan Hegel kifejezetten megjegyzi.⁶¹

A szabadság szférájáról szóló hegeli elképzelés néhány német jogtudós művében is visszaköszön. Hegel általános hangsúlyozása a történelemnek mint a személyek szabadságát és a nép "objektív szellemét" (*Geist*) megvalósító folyamatnak a szerepére⁶² a XVIII. század végén és a XIX. század első felében a jogtudomány történeti iskoláját is megihlette.

⁵⁷ Hegel például azt írja, hogy (a szót zárójelben a fordító, kiemelés az eredetiben):

A személyiség csak azon a ponton kezdődik, ahol a szubjektum nem pusztán egy általános és valamilyen módon meghatározott tudatossággal rendelkezik önmagáról, hanem egy teljesen absztrakt "én" tudatossággal, amelyben minden konkrét korlátozás és érvényesség negligálódik és érvénytelenné válik. A személyiségben tehát az *énről* mint *tárgyról* [*Gegenstand*] van tudomásunk, de mint olyan tárgyról, amelyet a gondolat az egyszerű végtelenségbe emelt, és ezért tisztán önmagával azonos.

G. W. F. Hegel, *Elements of the Philosophy of Right* (Allen W. Wood szerk., Cambridge University Press 1991) 35. §.

Lásd például Paul Redding, 'Georg Wilhelm Friedrich Hegel' in Edward N. Zalta (szerk.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Sum 2018) <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/hegel/>>.

⁵⁸ Hegel (57. o.) 36. §. Ismét meg kell jegyeznünk, hogy a német *Recht* szó egyaránt jelölhet 'jogot' és 'törvényt'. A *Rechtsfähigkeit* fordítható 'jog(ok) képességeként' vagy 'jogképességeként'.

⁵⁹ *Ibid.* § 40.

⁶⁰ *Ibid.* § 44.

⁶¹ *Ibid.* 44. § (kiegészítés).

⁶² Lásd Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *A történelem filozófiája* (J. Sibree tr., Batoche Books 2001).

A Történelmi Iskola

Gustav Hugót (1764-1844) tartják a történelmi iskola megalapítójának, bár Friedrich Carl von Savigny (1779-1861) volt a fő képviselője. Savigny elutasította a német jogtudományban uralkodó racionalista természetjogi szemléletet, és azt állította, hogy a jog történelmi jelenség, a "nép szellemének" (*Volksgeist*) kifejeződése. Savigny *Volksgeistjét* nem szabad fantáziadús metafizikának tekinteni, hanem inkább egy nép (vagy annak elitje) közös kulturális jellemzőire, és különösen szellemi hagyományára való utalásnak.⁶³ A történelmi iskola szerint a jogtudósoknak történelmi tanulmányokat kell végezniük annak érdekében, hogy egy adott jogrendszer belső elveit kiolvassák. E történelmi munka után ezeket az elveket tudományos rendszerré lehetett továbbfejleszteni.⁶⁴ Savigny e küldetés megvalósításához látott hozzá főművében, *A modern római jog rendszerében. a rendszer történelmi alapja* szinte teljes egészében a római jogon nyugodott. ez némileg ellentmondott a történelmi iskola küldetésnyilatkozatának, mivel Savigny a római kor után kialakult germán jog nagy részét figyelmen kívül hagyta. Emellett - és ez nagyon fontos - Savigny kizárólag a magánjogra összpontosított.

Az egyik igen lényeges kérdés itt - a történelmi iskola alaptételeiből következően - az volt, hogy Savigny a *Volksgeist-t* tekintette a jog "eredeti" forrásának. Ez az eredeti forrás aztán különböző jogi forrásokban, például a közjogban és a törvényhozásban nyilvánul meg. Ezt a jogot eredetileg nem az állam hozta létre, még akkor sem, ha a jog csak akkor válna "valóságossá", amikor az állam elkezd az azt a jogot az állam pozitív jogaként védeni. a *Volksgeistben* szereplő jog egy "szerves" egészet alkotott, ami lehetővé tette a jogászok számára, hogy rendszerezék azt. A *Volksgeistnek* ez az organikus jellege Kaarlo Tuori értelmezése szerint legalább két dolgot jelentett: "a szóban forgó jelenség egymástól függő elemekből áll", és "az élő természet fejlődési elvének van alávetve".⁶⁵ Mindezek után az állam "tisztán pozitív jogot" (*rein positives Recht*) is alkotott, amely nem adott kifejezést a *Volksgeistnek*, és nem állt szerves kapcsolatban az abban foglalt joggal.⁶⁶ Ez Savigny azon gondolatához kapcsolódik, miszerint a jogintézmények lehetnek *természetesek* vagy *mesterségesek*. tuori ezt a gondolatot a következőképpen foglalja össze:

Az előbbieknél van egy "természetes-etikai" alapjuk, ami az utóbbiakból hiányzik. A családjog például olyan természetes intézményeket foglal magában, mint a házasság, az apai hatalom és a rokonság, amelyek mind rendelkeznek természetes-etikai alapokkal. Az olyan természetes intézményeken belüli kapcsolatok, mint a család, lehetnek

⁶³ Lásd Wieacker (36. o.) 311-12 és Mathias Reimann, "Nineteenth Century German Legal Science" (1990) 31 *Boston College Law Review* 837, 853.

⁶⁴ Reimann (63. o.) 854.

⁶⁵ Kaarlo Tuori, *Ratio és Voluntas: The Tension Between Reason and Will in Law* (Routledge 2010) 80 (a hangsúlyok az eredetiben).

⁶⁶ Friedrich Carl von Savigny, *System des heutigen Römischen rechts* (Veit 1840) § 16. Lásd még Niilo Jääskinen, *Historiallisen koulun oikeustiedekäsitys* (University of Helsinki 1983) 32.

soha nem lehet kimerítően szabályozni a jog által. Ezzel szemben a mesterséges jogviszonyok teljes egészében a jognak vannak alávetve; ezek "tisza, pusztá jogviszonyok".⁶⁷

Savigny elmélete szerint a személyek - legyenek természetes vagy mesterséges személyek - jogképességgel (*Rechtsfähigkeit*) rendelkeznek, azaz jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeznek. (Savigny ugyanazt a kifejezést használja, amelyet Hegel is használt filozófiájában, bár Hegel kifejezését általában "jogképesség"-nek fordítják). Kik tehát ezek a jogképes személyek? A megszületett emberi lények Savigny rendszerében az "eredeti" személyek:

Minden törvény a minden emberben veleszületett erkölcsi szabadság érdekében létezik. Ezért a személy vagy jogalany eredeti fogalmának egybe kell esnie az emberi lény fogalmával, és a két fogalomnak ez az eredeti azonossága a következőképpen fejezhető ki: minden egyes ember, és csakis az egyes ember rendelkezik jogképességgel.⁶⁸

Mivel a gyermekek születésüktől fogva jogképesek, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy Savigny szerint még a csecsemők is rendelkeznek "veleszületett erkölcsi szabadsággal". Úgy tűnik, itt ellentmondás van: hogyan állíthatja Savigny, hogy a csecsemők rendelkeznek veleszületett erkölcsi szabadsággal és így jogképességgel, holott a kisgyermek nem felel meg a kanti vagy hegeli értelemben vett személyiség kritériumainak? Kant természetesen azt állította, hogy a ~~gondok~~ "szabadsággal ruházzák fel", de ezt az állítást nem igazán indokolta. Savigny álláspontját talán Hegel hatására lehet értelmezni, aki szerint a gyermeki akarat "önmagában" szabad, de nem szabad "önmagáért"; "csupán az értelem és a szabadság potencialitása", és még nem rendelkezik "a szabadsággal mint tárggyal".⁶⁹ Ez az "értelem és a szabadság potencialitása" magyarázhatja, hogy Savigny miért tekinti még a gyermekeket is veleszületett erkölcsi szabadsággal rendelkezőnek. Savigny mindenesetre elismeri, hogy az újszülött gyermekek valójában nem képesek uralkodni a jog által biztosított szabadságszféráikon, ezért különíti el a *jogképességet* és a *jogképeséget*.⁷⁰ Az ember születésével jogi személy lesz, és így megkapja a magánjogi jogok birtoklásának jogképességét. A gyermekek tehát például birtokolhatnak tulajdont, ez azonban nem elegendő a szerződés kötéshez és egyéb jogügyletek végzéséhez, amelyek feltételezik a

⁶⁷ Tuori (65. sz.) 80. Tuori itt Savigny *rendszerének* I. könyvének 56. §-ára utal; von Savigny (66. sz.).

⁶⁸ von Savigny (66. o.) 60. §:

Alles Recht ist vorhanden um der sittlichen, jedem einzelnen Menschen inwohnenden Freyheit willen. Darum muß der ursprüngliche Begriff der Person oder des Rechtssubjects zusammen fallen mit dem Begriff des Menschen, und diese ursprüngliche Identität beider Begriffe läßt sich in folgender Formel ausdrücken: Jeder einzelne Mensch, und nur der einzelne Mensch, ist rechtsfähig.

Az alábbiakban szereplő Savigny-idézetek esetenként az én fordításaim, esetenként pedig a tizenkilencedik századi angol fordításokból származnak.

⁶⁹ Hegel (57. o.) 10. §.

⁷⁰ Ismételten hangsúlyozom, hogy a "cselekvőképesség" és a "jogképesség" kifejezések kétértelműek. Azonban ebben a kontextusban általában alkalmazzák őket, ezért itt is használok őket. Elméletemben a "passzív jogi személyiség" és az "aktív jogi személyiség" kifejezéseket használom.

Geschäftsfähigkeit, jogi kompetencia.⁷¹ A gyermeket tehát egy jogi kompetenciával rendelkező személynek kell képviselnie.

Emellett Savigny megjegyezte, hogy minden született ember "eredeti", természetes jogképesége pozitív joggal bővíthető, mint a jogi személyek esetében, vagy csökkenthető, mint a rabszolgák esetében, de ezek nem természetes jogintézmények.⁷² A társaságok ontológiájával kapcsolatban Savigny kimondta a híres "fikcióelméletet", amely szerint a mesterséges személyeknek nincs "valódi" létezésük.⁷³ Fikcióelmélete mélyreható vitát váltott ki a korporációk természetéről, amely végül nemcsak a kontinentális, hanem az angolszász tudósokat is érdekelte, kezdve ismét John Austinnal.⁷⁴ Erről a vitáról angolul már sokat írtak, ezért itt nem foglalkozom vele.⁷⁵

Savigny a jogviszonyról is kialakította saját elképzelését, amely egészen más, mint ahogyan például Wesley Newcomb Hohfeld felfogná a juraális viszonyokat. Először is meg kell jegyeznünk, hogy Savigny Kant és Hegel szellemében hogyan különbözteti meg a jogot vagy "objektív jogot" (*objektives Recht*) a (szubjektív) jogoktól (*subjektives Recht*). Itt a jog határozza meg a személyek külső szabadságának határait, míg a jog egy személynek a hatalma arra, hogy befolyásolja más személyek választásait - egy akaratelméleti jog.⁷⁶ Ez a jogviszonyokhoz kapcsolódik, amelyeket Savigny magánjogot alkotónak fogott fel; *Rendszerének* második könyvét még angolra is lefordították *Jural Relations; or, the Roman Law of Persons as Subjects of Jural Relations* címmel.⁷⁷

⁷¹ von Savigny (66. o.) 106. §.

⁷² Ibid. 60. § és 64. § Ezt nem szabad úgy értelmezni, hogy Savigny a rabszolgaságot elfogadhatónak tartotta: nem lehetett egyesíteni a szabadsághoz való egyenlő joggal, mivel az egyik személynek a másik fölötti uralmát jelentette. Egy másik személy konkrét cselekedete fölötti uralkodás azonban lehetséges és elfogadható volt. Ez a kötelmi joghoz tartozott, míg a tulajdonjog a dolog feletti teljes uralmat jelentette. Lásd Helmut Coing, *Europäisches Privatrecht, Band II (C)*.

H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1989) 270.

⁷³ von Savigny (66. o.) 85. §.

⁷⁴ Lásd alább, ahol John Austinról esik szó, valamint Peter Stein, *The Character and Influence of the Roman Civil Law* (Hambledon Press 1988) 242. Austin vezette be a "jogi személy" kifejezést is, amely a német *die juristische Person* kifejezés fordítása, amelyet eredetileg Gustav Hugo talált ki a társaságok, alapítványok stb. megjelölésére. Gustav Hugo, *Lehrbuch eines civilistischen Cursus* (6. kiadás, August Molius 1820) 23 és Michael H. Hoeflich, *Roman and Civil Law and the Development of Anglo-American Jurisprudence in the Nineteenth Century* (University of Georgia Press 1997) 19. Amint az nyilvánvalónak kell lennie, a "jogi személy" kifejezést tágabb értelemben használom, mint Austin.

⁷⁵ A tizenkilencedik és a huszadik század elején felállított különböző elméletek alapos kifejtése a Roscoe Pound, *Jurisprudence, IV. kötet* (West Publishing Co 1959) 220ff. könyvében található.

⁷⁶ von Savigny (66. sz.) 53. §. Lásd még Coing (72. sz.) 270. §.

⁷⁷ Friedrich Carl von Savigny, *Jurális viszonyok; avagy a személyek mint a jurális viszonyok alanyainak római joga : Savigny's System of Modern Roman Law második könyvének fordítása* (William Henry Rattigan tr. ed., Wildy 1884).

Ahhoz, hogy megértsük, mit értett Savigny a jogviszonyok alatt, először is fel kell idéznünk a természetes jogintézmények fentebb bemutatott gondolatát. Egy természetes intézmény, mint például a házasság, "típusként" vagy "modellként" működött az "életviszonyok" (*Lebensverhältnisse*) számára, amelyeket társadalmi kapcsolatoknak is nevezhetnénk. Ha a jog úgy döntött, hogy jogi ~~ánus~~ ad egy ilyen kapcsolatnak, akkor a kapcsolat és a jogi elismerés együttesen jogviszonyt alkotott.⁷⁸ A jogviszonyok tehát csak annyiban "organikusak", amennyiben az általuk elismert életviszonyok is organikusak. ezt a gondolatot egy példával világitjuk meg:

A híres *Frater a fratre* törvény a következő esettel foglalkozik:- Két testvér az örökös hatalom alatt áll. Az egyik kölcsönt ad a másiknak. a kölcsönvevő ezt a kölcsönt az apa halála után visszafizeti, és felmerül a kérdés, hogy ezt a kifizetett pénzt, mint tévedésből kifizetett pénzt, visszakaphatja-e? Itt a bírónak egyszerűen arról kell döntenie, hogy van-e alapja a *condictio indebiti*-nek, vagy nincs; de hogy ezt megismerje, a juraális viszony teljes képét kell eléje tárnia. ennek egyes elemei a következők: a két testvér feletti atyai hatalom, az egyik kölcsön a másiknak, egy *peculium*, amelyet az adós az apától kapott, az apának való öröklés, a kölcsön törlesztése. Ezekből az elemekből kell kiindulnia a bírótól kívánt döntésnek.⁷⁹

Nem könnyű megfogalmazni, hogy pontosan mire gondol Savigny. Az én olvasatomban azt állítja, hogy a jog itt a társadalmi viszonyokat ismerte el, mint például a paterfamilias hatalom, a kölcsön stb. Mivel mindezek a társadalmi viszonyok különböző módon kapcsolódnak egymáshoz, a bírónak is tisztában kell lennie ezekkel az összefüggésekkel, hogy az ügyben a helyes jogi következtetésre jusson. mindenesetre Savigny felfogása a jogi ~~viszonyok~~ egészen más, mint a jogi viszonyok bármely modern, analitikus felfogása, mint amelyet például a hohfeldi elemzés kínál.

Végezetül, mielőtt rátérnék a német jogtudomány angol nyelvű világra gyakorolt hatására, meg kell említenem, hogy Savigny is bevezette a *Rechtssubjekt* kifejezést a "[jogi] személy" szinonimájaként.⁸⁰ A *Rechtssubjekt* fordítható - a *Recht* különböző jelentései miatt - "jogalanyként", "jogi alanyként" vagy "jog(ok) alanyként".⁸¹ A polgári jogi világ, beleértve a skandináv országokat is, ezt a kifejezést vette át.

⁷⁸ Tuori (65. o.) 79-80.

⁷⁹ Friedrich Carl von Savigny, *System of the Modern Roman Law, I. kötet* (William Holloway tr. ed., J. Higginbotham 1867) 7.

⁸⁰ A *Rechtssubjekt* kifejezés (vagy annak XIX. századi helyesírása *Rechtssubject*) a *Deutsches Textarchiv* szövegkorpuszban először Savigny *Systemjében* jelenik meg. Yves Charles Zarka azt állítja, hogy Leibniz használta először a *subjectum iuris* ("a jog alanya") kifejezést. Leibniz azonban másképp használta a kifejezést, mint Savigny óta, amint az a Zarka által használt példából kiderül: *Deus est subjectum juris summi in omnia*, azaz "Isten a legfőbb törvény alanya minden dolog felett." Yves Charles Zarka, "The Invention of the Subject of the Law" (1999) 7 *British Journal for the History of Philosophy* 245, 258-9.

⁸¹ Az "alany" szót itt a "tárgy" szóval szemben kell érteni. Nem hordozza az "alárendelt" vagy "alárendelt" jelentést, amely például a "királynő alattvalói" kifejezésben szerepel. A német "alany" szó ez utóbbi értelemben *Untertan*.

kifejezés a "jogi személy" szinonimájaként, míg az angol nyelvű világban viszonylag ismeretlen.⁸²

Savigny személyiséggel kapcsolatos nézeteit követői, például Georg Friedrich Puchta, továbbra is a jognak a személyek közötti jogviszonyokként való jellemzését folytatták.⁸³ Puchta pandektista volt - vagyis a XIX. század végén az ideiglenes római jog tudósa, aki egy olyan fogalmi jogtudományt támogatott, amelyben a jogi problémákat előre meghatározott fogalmak alkalmazásával oldják meg. A pandektista iskola nagy hatással volt a német polgári törvénykönyv kidolgozására, és az iskola rendszere, amelynek központi fogalma a személyiség volt, a német jogi doktrína részévé vált. a pandektista iskolát Rudolf Jhering, aki a fogalmi jogtudomány képviselője és Puchta követője volt az 1850-es évek végéig, majd azután kezdte kritizálni korábbi iskoláját, megkérdőjelezni.⁸⁴ Ő is kidolgozott egy korai érdekelméletet a jogokról, a jogokat jogilag védett érdekeként definiálta, de nem szakadt el a jogi személyiség ortodox felfogásától.⁸⁵ Jhering későbbi jogtudománya az amerikai jogi realista mozgalom számára is inspirációként szolgált. Mivel azonban nem a jogi realizmusra, hanem a common law rendezésére tett kísérletre fogok összpontosítani Savigny és a pandektisták rendszerének alkalmazásával, Jhering gondolatát itt nem mutatom be mélyebben.

A német jogtudomány hatása az angolszász világban

Láttuk, hogy a jogi személyiség és a jogtulajdon összekapcsolásának gondolata a kontinensen a reneszánsz humanista tudósok körében alakult ki, majd lassan finomodott azzá, amit Trahan Savigny és tanítványai modern elméletének nevez. A római (vagy legalábbis a rómaiak által befolyásolt) személy-dolog megkülönböztetés aztán számos polgári jogi kodifikáció kialakításában játszott szerepet. A common law ezzel szemben egy hosszú és folyamatos történelmi folyamat eredménye, amely elsősorban konkrét ügyekben hozott bírói döntések révén alakult ki. A római jogi elképzelések

⁸² Savigny személyiségelméletének a skandináv jogtudományra gyakorolt hatásáról lásd Lars Björne, *Brytningstiden: den nordiska rättsvetenskapens historia. Del II, 1815-1870* (Institutet för rättshistorisk forskning 1998) 349-65 és Claes Peterson, "Fredrik Schrevelius och den moderna personeteorien upptagande i svensk civilrättsdoktrin" in Yrjö Blomstedt (szerk.), *Rättsvetenskap och lagstiftning i Norden* (Juristförlaget 1982).

⁸³ Lásd például G. F. Puchta, *Pandekten* (Verlag von Johann Ambrosius Barth 1872) 19-30.
⁸⁴ Jhering gondolatának jó kritikai értékelését lásd Neil Duxbury, "Jhering's Philosophy of Authority" (2007) 27 *Oxford Journal of Legal Studies* 23. Lásd még Wieacker (36. o.) 355-7 és H. L. A. Hart, "Jhering's Heaven of Concepts and Modern Analytical" Jurisprudence", *Essays in Jurisprudence and Philosophy* (Clarendon Press 1983).

⁸⁵ Az ortodox nézet többé-kevésbé megkérdőjelezhetetlen feltételezés Jhering fő jogkezelési tárgyalásában: Rudolf von Jhering, *Geist des Römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, Teil III* (Breitkopf & Härtel 1877).

mindazonáltal hosszabb ideig gyakorolt némi befolyást az angol jogban. Az angol jogtudósok a tizenkilencedik századig elsősorban a római és a kánonjogot tanulmányozták, és alkalmanként római osztályozásokat használtak a common law rendezésére tett kísérleteik során.⁸⁶ A rómaiak bevezették a cor- porációk gondolatát is az angol jogba; a common law el tudta képzelni a Cambridge-i kollégiumok tulajdonjogát annak ellenére, hogy a jogi személyiség szisztematikus gondolata egészen a tizenkilencedik századig hiányzott, amikor is azt Németországból importálták.⁸⁷

Meg kell még említeni a rabszolgaságot az észak-amerikai brit gyarmatokon, amelyre a római rabszolgatartási jog volt hatással. a római jogot "befogadó" kontinentális gyarmatosító hatalmak, különösen spanyolország és portugália, gyorsan bevezették a római típusú rabszolgaságot az újvilágban, miközben az embereket tulajdonként kezelő rabszolgaságnak ez a fajtája idegen volt a common law-tól.⁸⁸ a római jog azonban inspirációként szolgált az észak-amerikai rabszolgatartási jog számára. John Finkelman leírta, hogyan romlott az afrikaiak státusza Virginia gyarmatán: először szerződéses szolgaként kezelték őket, a szabadság ígéréssel, de a törvények fokozatosan a tulajdonjoggal egyenrangúvá tették őket. Különösen szemléletes példa erre a római jog *partus sequitur ventrem* ("az utód követi az anyaméhet") szabályának átvétele. A szokásjogban a gyermekek hagyományosan ugyanolyan jogállással rendelkeztek, mint az apjuk. Ez azonban problémákat okozott, amelyeket Finkelman ismertet:

Ez ahhoz a helyzethez vezetne, hogy a rabszolga anyák felnevelnék szabadon született gyermekeiket, miközben létrejönne a szabad, vegyes fajú emberek osztálya is. [...] Ráadásul [...] vegyes fajú gyermekeik jogilag fattyúk lettek volna. [...] E szabályok alkalmazása a rabszolgánők vegyes fajú gyermekeire hatalmas társadalmi problémákhoz vezetett volna, mivel a mestereket - és a közösség vezetőit - büntetőeljárás alá lehetett volna vonni a saját rabszolgáikkal folytatott tiltott (és néha házasságtörő) szex miatt.⁸⁹

Mindezeket a problémákat úgy oldották meg, hogy nem a személyekre vonatkozó szokásjogi szabályt alkalmazták, hanem a tulajdonra vonatkozó római jogi szabályt, amely szerint a női jószágok vagy rabszolgák utódai anyjuk "státuszát" követik. A rabszolga anyák gyermekei így rabszolgák lettek.

A common law országok tehát már a német jogtudomány beáramlása előtt is alkalmazták a római személy-dolog megkülönböztetésre vonatkozó jogi szabályokat.⁹⁰

⁸⁶ Hoeflich (74. o.) 16.

⁸⁷ Ibid. 19. Meg kell azonban jegyezni, hogy a *persona ficta* eszméjének némi látszatát már a középkorban átvették a kánonjogból, amint arra F. W. Maitland rámutat Gierke *Political Theories of the Middle Age* című művének bevezetőjében (xiv-nél). Otto Gierke, *Political Theories of the Middle Age* (F. W. Maitland szerk., Cambridge University Press 1951).

⁸⁸ Paul Finkelman, "Slavery in the United States" in Jean Allain (szerk.), *The Legal Understanding of Slavery: From the Historical to the Contemporary* (Oxford University Press 2012) 105-7.

⁸⁹ Ibid. 111-12.

⁹⁰ Jeremy Bentham is röviden említést tett a személy/dolgok megkülönböztetéséről, amikor azt írta, hogy az állatokat "a *dolgok* osztályába sorolták", mert "az ősi jogászok érzéketlensége

elhanyagolta érdekeiket" (kiemelés az eredetiben). Jeremy Bentham, *The Principles of Morals and Legislation* (1780), 17. fejezet, 1.4. bekezdés.

A jogi személyiség és a dologiság kontinentális eszméi, valamint az olyan fogalmak, mint a *dologi* és a *személyhez fűződő jogok* azonban a tizenkilencedik századtól kezdve jelentős teret nyertek az angol és az amerikai jogtudományban.⁹¹ A common law ebben az időben még alapvetően középkori jellegű volt, és elsősorban keresetlevelekkel működött, nem pedig olyan deduktív rendszerekkel, mint amilyeneket a kontinentális jogászok kidolgoztak.⁹¹ Az angol-amerikai tudósokat frusztrálta a common law kaotikus jellege, és a német tudósok alapvető jogi fogalmakon alapuló rendszereinek utánzását tűzték ki célul. Ugyanakkor az amerikai tudósok különösen érdeklődtek Savigny történeti iskolája és annak fő tétele iránt, miszerint egy jogrendszert a történelmi kontextusában kell megérteni.⁹²

Úgy tűnik, John Austin volt az első angolszász jogelméletíró, aki műveiben alkalmazta a személyiséggel kapcsolatos kontinentális nézeteket. A németországi Bonnban tanult, és megismerkedett a római joggal és a kontinentális jogi tudományossággal. Bonnban akkoriban még inkább a természetjogi gondolkodás dominált, mint a történeti iskola, bár Austin mindkét iskolát megismerte.⁹³ A német jogtudomány szisztematikus megközelítése meggyőzte, és ezt használta fel előadásában, amelyeket 1829-ben kezdett el tartani a University College Londonban. Előadásainak egy része még életében megjelent *The Province of Jurisprudence Determined* címmel, amely elsősorban Austin általános pozitív jogelméletének kifejtésével foglalkozik. A könyv végén azonban előadásainak többi részét is vázlatosan ismerteti, amelyben már számos utalást tesz a személyekre. Az in- stance (a hangsúlyok az eredetiben) számára írja:

Vannak bizonyos *jogok és kötelességek*, bizonyos jog- és kötelességvállalási *képességekkel* és -képtelenségekkel együtt, amelyek által *a személyek*, mint a jog alanyai, különböző módon bizonyos *osztályokba* sorolhatók.⁹⁴

A kontinentális tudományosság hatása egyértelműen megmutatkozik ebben a szövegben, amint az abból is látszik, hogy Austin a személyeket "jogalanyokként" azonosítja - ami feltehetően a német *Rechtssubjekt* fordítása. Az angolszász jogtudományban is bevezeti a *dologi* és a *személyhez fűződő* jogok közötti különbséget, és tárgyalja a jog személyekre és dolgokra vonatkozó jogra való felosztását.⁹⁵

91 Hoefflich (74. o.) 15-16.

92 Ibid. 76. A német, és különösen Savigny jogtudományának hatása az angol és az amerikai jogtudományra mélyreható volt. Lásd például Michael H. Hoefflich, "Savigny and His Anglo-American Disciples" (1989) 37 *American Journal of Comparative Law* 17; Stefan Riesenfeld, "The Influence of German Legal Theory on American Law: The Heritage of Savigny and His Disciples" (1989) 37 *American Journal of Comparative Law* 1; Mathias Reimann, "The Historical School against Codification: Savigny, Carter, and the Defeat of the New York Civil Code" (1989) 37 *American Journal of Comparative Law* 95; valamint James E. Herget és Stephen Wallace, "The German Free Law Movement as the Source of American Legal Realism" (1986) 73 *Virginia Law Review* 399.

93 Hoefflich (74. o.) 11-12.

94 John Austin, *Province of Jurisprudence Determined* (John Murray, Albemarle Street 1832) xvi. 95 Ibid. xvi ff.

Austin legtöbb megjegyzése a személyiségről a *Province-ban azonban en pas-sant* hangzik el, míg az 1879-ben posztumusz megjelent *Lectures on Jurisprudence* című művében egy egész fejezetet szentel a személyiségnek és a kapcsolódó kérdéseknek. Ott hivatkozik "a modern civilekre", azaz korának kontinentális jogászáira (a hangsúlyok az eredetiben):

["Emberi lény"] az a jelentés, amelyet a személy kifejezésnek a köznapi beszédben tulajdonítanak. [...] A modern Civilek közül sokan leszűkítették a személy fogalmának jelentését úgy, hogy az fizikai vagy természetes személyt jelent: [...] egy "emberi lény, akit valamilyen állapottal vagy *státusszal* ruháztak fel". És ebben a meghatározásban a *státusz* kifejezést szűk értelemben használják: Úgy, mint amely csak azokat az állapotokat foglalja magában, amelyek *jogokat* tartalmaznak; és úgy, mint amely kizárja azokat az állapotokat, amelyek pusztán terhek vagy terhek, vagy amelyek pusztán kötelességekből állnak. E definíció szerint azok az emberek, akiknek nincsenek jogaik, nem személyek, hanem dolgok.⁹⁶

Austin azonban nem ért egyet ezzel a meghatározással. Ő a "személyt" az "egyén" értelmében használja, és azt állítja, hogy "a *személyek* jogokkal vannak felruházva és kötelességek alá vannak vetve, vagy legalábbis mindkettőre képesek" (kiemelés az eredetiben).⁹⁷ Austin számára a "személy" és az "emberi lény" gyakorlatilag ugyanaz a dolog; csak éppen csak az történik, hogy csak az emberi lények képesek jogok birtoklására és kötelezettségek viselésére. Néhány kontinentális jogász és filozófus de- nied a rabszolgák személyiségét, de Austin nem ebben az értelemben használja a "személyt". Azt azonban elismeri, hogy a jog képes mesterséges személyeket létrehozni - neki tulajdonítják a "jogi személy" kifejezés bevezetését az angol nyelvbe, a "artificial person" értelmében⁹⁸ -, de azt állítja, hogy az ilyen lényeket csak "a beszéd rövidegének érdekében" minősíti személynek⁹⁹ .

Egy másik korai példa a személyiség német hatású meghatározására Thomas Holland, oxfordi jogászprofesszor, aki *A jogtudomány elemei* (1880) című művének előszavában említi Austin és a német tudományosság, különösen a pandektisták megismerését.¹⁰⁰ Azt írja, hogy "A személyek a kötelességek és a jogok alanyai is. A személyekben jogok rejlenek, és velük szemben jogok állnak rendelkezésre". Emellett megjegyzi, hogy a "'természetes" [...] személy olyan emberi lény, akit a jog képesnek tart a jogok és kötelességek gyakorlására",¹⁰¹ és hogy a rabszolgák dolgok, mivel "a jogok és kötelességek tárgyai".¹⁰² .

Sok más angolszász szerző is követte ezt a példát.¹⁰³ 1888-ban W. H. Rattigan, elismerve, hogy Hollandiának köszönheti a "személy" fogalmát, szinte ugyanígy definiálta,¹⁰⁴ ahogyan

⁹⁶ John Austin, *Előadások a jogtudományról: Or, the Philosophy of Positive Law, I. kötet* (John Murray, Albemarle Street 1885) 348. Nem vagyok biztos benne, hogy Austin miért állítja, hogy a civilek csak a jogtulajdonlást tekintették volna a személyiség konstitutív elemének; Wolff és Thibaut például egyértelműen úgy tekintik a finom személyeket, mint a jogok és kötelességek/kötelezettségek (*Verbindlichkeiten*) alanyait. Thibaut (44. o.) 140-1. A porosz polgári törvénykönyv természetesen a személyiséget a jogok birtoklása szempontjából határozta meg, amint azt fentebb említettük.

⁹⁷ Austin (n 96)

358,98Stein (n 74)

242,99Austin (n 96) 354.

¹⁰⁰ Thomas Erskine Holland, *The Elements of Jurisprudence* (Clarendon Press 1880) viii.

101 Ibid. 65.   102 Ibid. 68.

103 Neil Duxbury áttekintést ad a korszak analitikus jogtudományi iskolájáról a következő tanulmányában: Neil Duxbury, 'Why English Jurisprudence is Analytical' (2004) 57 *Current Legal Problems* 1. 104 W. H. Rattigan, *The Science of Jurisprudence, Chiefly Intended for Indian Students* (Civil and Military Gazette Press 1888) vii-xii és 14. Rattigan lefordította Savigny *Rendszerének* egy részét is.

angolra.

Frederick Pollock 1896-ban.¹⁰⁵ Hat évvel később John Salmond írta: "[a] jogelmélet szempontjából személy minden olyan lény, akit a törvény jogokkal vagy kötelességekkel rendelkezőnek tekint".¹⁰⁶ 1909-ben John Chipman Gray - aki nyilvánvalóan ismerte a német jogtudományt, hiszen *The Nature and Sources of the Law*¹⁰⁷ című főművében 58 alkalommal hivatkozott német jogászokra - adta ki híres definícióját, amelyet később a New York-i Legfelsőbb Bíróság idézett a Tommy-ügyben.¹⁰⁸

A jogi könyvekben, mint más könyvekben, és a köznyelvben a "személy" gyakran emberi lényt jelent, de a "személy" technikai jelentése a jogi jogok és kötelességek alanya.¹⁰⁹

Az ünnepelt cambridge-i jogtörténész, Frederick Maitland szintén nagy érdeklődést mutatott a jogi személyiségek iránt, és jól ismerte a vonatkozó német szakirodalmat. Ő fordította le angolra Otto von Gierke *Das deutsche Genossenschaftsrecht* című négyrészes német egyesületi történetének egy részét *Political Theories of the Middle Age* címmel, és számos írásában összehasonlította a német és az angol személyiségtanokat.¹¹⁰ A *Political Theories* előszavában utal a jog alanyai és tárgyai közötti német megkülönböztetésre is - "Ha Stylesnak van egy lova, akkor Styles a jog alanya, a ló pedig a jog tárgya" -, megjegyezve, hogy ez a szokás "nem kényelmetlen".¹¹¹

A "személy" így a huszadik század elején olyan alapvető fogalomná vált, amelyet egy átfogó elemző jogtudományi műben kell meghatározni, hasonlóan a "joghoz" vagy a "kötelességhez". Meg kell említeni Alexander Nékám doktori disszertációját, amely egyike a korszak kevés angol nyelvű monográfiájának, amely a jogi személyiségre általában, nem pedig a társaságok természetére összpontosít.¹¹² Nékám azt állította, hogy a személyiségről való beszéd zavaros, és hogy a "személy" vagy a "jogi személy" kifejezéseket kellene

¹⁰⁵ Sir Frederick Pollock, *A First Book of Jurisprudence for Students of the Common Law (A jogtudomány első könyve a common law hallgatói számára)* (Macmillan and Co, Ltd 1896) 105-7.

¹⁰⁶ John W. Salmond, *Jurisprudence or the Theory of the Law* (Stevens & Haynes 1902) 334. Hogy Salmond ismerte Savigny munkáját, az a 347f. oldalon látható.

¹⁰⁷ Lásd Herget és Wallace (92. o.) 426. o.

¹⁰⁸ *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. kontra Lavery*, No. 518336, 2014 WL 680276 (N.Y. App. Div. Dec. 4, 2014).

¹⁰⁹ John Chipman Gray, *The Nature and Sources of the Law* (David Campbell és Philip Thomas szerk., Ashgate 1997) 19.

¹¹⁰ Gierke (87. o.). Maitland számos, a személyiségről szóló írását lásd: F. W. Maitland, *State, Trust and Corporation* (David Runciman és Magnus Ryan szerk., Cambridge University Press 2003).

¹¹¹ Gierke (87. o.) xx f.

¹¹² Alexander Nékám, *The Personality Concept of the Legal Entity* (Harvard University Press 1938). A társasági személyiséggel kapcsolatos vitával itt nem foglalkozom részletesen. Néhány példa a vállalati személyiséggel foglalkozó angol nyelvű értekezésekre: Ernst Freund, *The Legal Nature of Corporations* (Batoche Books 2000) - eredetileg 1897-ben jelent meg; Dewey (19. o.); Arthur W. Machen, "Corporate Personality" (1911) 24 *Harvard Law Review* 253; és Frederick Hallis, *Corporate Personality. A Study in Jurisprudence* (Oxford University Press 1930). Áttekintésért lásd Alfred F. Conard, *Corporations in Perspective* (Foundation Press 1976) 417-45.

helyébe a "jogi személy" kifejezés lép. Nékám művét leszámítva a jogi személyiséggel többnyire általános, "mindent átfogó" jogtudományi művek foglalkoznának, mint például Hans Kelsen *A jog általános elmélete* - ahol Kelsen azt állítja, hogy a jogi személy nem más, mint jogok és kötelességek¹¹³ - és Roscoe Pound *Jurisprudence* című műve, amelynek több mint 200 oldalát a jogi személyiségnek szenteli.¹¹⁴ A személyiség azonban a huszadik század második felében nagyrészt megszűnt érdekelni az angol nyelvű jogelméleti szakembereket; George Paton *Text-Book of Jurisprudence* című műve tűnik az egyik utolsó olyan bevezető angol nyelvű jogtudományi műnek, amely a jogi személyiséggel mint önálló témával foglalkozik.¹¹⁵

Miért vesztették el a jogászok és az elméleti szakemberek az érdeklődésüket a jogi személyiség iránt? Két megfontolás tűnik relevánsnak. Először is, számos olyan kérdés, amely a jogi személyiség elméleti magyarázatát igényelte, már nem volt aktuális. A rabszolgaságot, a *coverture*-t és az életfogytiglani foglyok úgynevezett polgári halálát¹¹⁶ eltörölték, és az ani- málisok potenciális jogi személyisége nem keltett túl nagy érdeklődést. Másodsor, a társasági személyiség témája továbbra is ellentmondásos maradt, de valószínűleg sokan belefáradtak a társaságok természetéről szóló vitába, amely a jelek szerint csak kevés eredményt hozott. Oxfordi székfoglaló előadásában H. L. A. Hart kijelentette, hogy a vita "halott", és a szóban forgó előadást a vita "post mortem"-jeként jellemezte.¹¹⁷

Következtetés

Viszonylag világos, hogy a jogi személyiség paradigmaticus értelmezésének genealógiája az általam bemutatott kontinentális tudományosságban található. A mai jogelméletek elődei - az úgynevezett akarat- és érdekelméletek - bizonyos értelemben a jogi személyiség elméletével szimbiózisban fejlődtek ki: a jogok vagy jogilag érvényesíthető választások vagy jogilag védett érdekek voltak, és a személyek e jogok birtokosai voltak. A mai jogtudományi jogelméletek azonban nagyon különböznek a Savigny és Jhering által megfogalmazottaktól, mivel

¹¹³ Hans Kelsen, *General Theory of Law and State* (Transaction Publishers 2006) 93.

¹¹⁴ Pound (75. sz.). Poundnak nem sok eredeti mondanivalója volt a témában, ezért az ő nézeteivel nem foglalkozunk ebben a könyvben.

¹¹⁵ George Whitecross Paton, *A Text-Book of Jurisprudence* (4. kiadás, Oxford University Press 1973).

¹¹⁶ Egyes amerikai államokban az életfogytiglani börtönbüntetésre ítéleteket még az 1970-es években is "polgári jogi értelemben halottnak" tekintették, ami azt jelenti, hogy például nem köthettek jogilag végrehajtható szerződéseket, nem perelhettek és nem perelhettek. Lásd Harry David Saunders, "Civil Death: A New Look at an Ancient Doctrine" (1970) 11 *William and Mary Law Review* 988 és Gabriel J. Chin, "The New Civil Death: Rethinking Punishment in the Era of Mass Conviction" (2012) 160 *University of Pennsylvania Law Review* 1789.

¹¹⁷ H. L. A. Hart, "Definition and Theory in Jurisprudence", *Essays in Jurisprudence and Philosophy* (Oxford University Press 1984) 36 és 47.

jogtulajdonlás folyamatos érdeklődésre tart számot az analitikus jogtudományban.¹¹⁸ A jogi személyiség elméletei viszont nem igazán változtak.

Ráadásul úgy tűnik, hogy az angolszász jogászok időnként nincsenek tudatában annak, hogy a személyiséget a jog birtoklásával összekapcsoló kontinentális elméletek gyakran egy magánjogi rendszer kontextusában fogalmazódtak meg. Leibniz vagy Savigny számára az, hogy valaki jogi személy volt-e, meghatározta a pozícióját az általános rendszerben: ha valaki személy *vá* akkor magánjogi fél volt, aki képes volt tulajdont birtokolni, szerződéseket kötni és így tovább. A személyiséget azonban az angol nyelvű jogtudományban időnként megkülönböztetés nélkül használták, egyszerűen a jogok és/vagy kötelességek bármely jogosultját jelölve. Ez zavart okozott. Például a Steven Wise által megfogalmazott jelenlegi állatjogi vita egyes irányzatai arra a tényre összpontosítanak, hogy az állatok tulajdon és nem személyek; mivel csak személyek lehetnek jogosultak jogokkal, az állatok jelenleg nem rendelkeznek jogokkal.

Miután bemutattam az ortodox nézet történetét, a következőkben értékelni fogom életképességét a jogokról alkotott mai felfogásunk fényében.

¹¹⁸ A tizenkilencedik század jogelméleteiről lásd: N. E. Simmonds, "Rights at the Cutting Edge" in Matthew H. Kramer, N. E. Simmonds, and Hillel Steiner, *A Debate over Rights. Philosophical Enquiries* (Oxford University Press 1998).

2

Jogok és személyek - Hohfeldi elemzés

Előzetesek

Láttuk, hogy a jogi személyiségnek a jogok birtoklásával és/vagy a kötelezettségek viselésével való magyarázata hogyan vált uralkodó nézetté a nyugati világ nagy részén a tizenkilencedik században és a huszadik század elején. Ha ezt a nézetet a kortárs hohfeldi jogelméletek fényében értelmezzük, akkor nem képes megmagyarázni a jogi személyiség kiterjesztésével kapcsolatos főbb meggyőződéseket - amit én *extenzionális meggyőzéseknek* nevezek. A bevezetőben említett négy extenzionális meggyőződés közül ez a fejezet kettőre összpontosít:

- (i) a megszületett emberi lények jogi személyek; és
- (ii) az állatok és a magzatok nem jogi személyek, és a rabszolgák sem voltak jogi személyek.

E meggyőzések mögött általában a jogi személyiség ortodox felfogása áll. Ha e nézet jogi személyiség és jogtulajdon egyenlőségét Wesley Newcomb Hohfeld elméletének fényében értékeljük, számos széles körben elterjedt extenzionális hiedelem kerül konfliktusba az ortodox nézettel. A hohfeldi elemzésen alapuló modern jogelméletek vagy jogokat tulajdonítanak olyan entitásoknak, amelyeket általában nem minősítenek jogi személynek, mint például a magzatok és a nem emberi állatok, vagy megtagadják a jogokat olyan entításoktól, amelyeket általában jogi személynek minősítenek, mint például az emberi gyermekek.

Most az ortodox nézet öt megfogalmazását különböztethetjük meg. Először is, néhány au-
thor, mint például John Chipman Gray, úgy definiálja a (jogi) személyt, mint minden olyan entitást, amely legalább egy joggal rendelkezik vagy legalább egy kötelezettséget visel.¹ A továbbiakban a *Jogok-vagy-kötelezettségek* álláspont megjelölést fogom használni erre a nézetre.

Másodszor, az általam "*jogok és kötelezettségek*" álláspontot képviselő tudósok azt állítják, hogy legalább egy joggal kell rendelkezni és legalább egy kötelezettséget kell viselni ahhoz, hogy valaki jogi személynek minősüljön.² A bíróság a Tommy-ügyben ilyen álláspontra hivatkozott - még a

¹ John Chipman Gray, *The Nature and Sources of the Law* (David Campbell és Philip Thomas szerk., Ashgate 1997).

2 Lásd David Bilchitz, "Túl az önkényességen: The Legal Personhood and Dignity of Non-Human Animals" (2009) 25 *South African Journal on Human Rights* 38, 42.

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

bár a bíróság valójában kitért az álláspontja elől, amikor elismerte, hogy a gyermekeket nem terhelik kötelezettségek, de ettől függetlenül jogi személyek³.

Harmadszor, a *Jogképesség a jogokért* álláspont a jogi személyiséget úgy határozza meg, mint a jogok birtoklására és a kötelezettségek viselésére való jogi képességet. Steven Wise azt állítja, hogy a jogi személyiség a "legalább egy jogi jog birtoklására való képességben" áll.⁴ Az amerikai *Restatement (Third) of Agency* szerint a "személy": "a) egy egyén; b) egy szervezet vagy egyesület, amely *jogképes arra, hogy jogokkal rendelkezzen és kötelezettségeket vállaljon*; c) egy kormányzat, politikai alegység, vagy a kormányzat által létrehozott eszköz vagy szervezet; vagy". (d) bármely más jogszerű, amely *jogképességgel rendelkezik, hogy jogokat birtokoljon és kötelezettségeket vállaljon*" (a hangsúlyok hozzáadva).⁵ Hasonló meghatározások nagyon népszerűek a kontinentális tudósok körében is.⁶

Egy negyedik, Friedrich Carl von Savignyra visszavezethető meghatározás a jogi személyeket a jogi, vagy juraális viszonyok egyetlen lehetséges feleként magyarázza.⁷ Savigny a magánjogot személyek közötti kapcsolatokként fogta fel, és a jogi személyiségnek ezt a felfogását, mint a jogviszonyokban való részvételi képességet, még mindig felhozzák - bár gyakran a Wesley Newcomb Hohfeld által létrehozott jogviszonyok rendszerére hivatkozva.⁸ Wise például azt állítja, hogy a jogi dolgok, például az állatok, nem vehetnek részt a hohfeldi jogviszonyokban.⁸ Ezt a felfogást nevezem a *jogviszonyokra való képességgel kapcsolatos* nézetnek.

Végül, egy olyan hagyomány szerint, amelyet leginkább Hans Kelsen képvisel, a jogi személy egyszerűen jogok és köteleességek összessége. Ezzel a felfogással elsősorban a 4. fejezetben foglalkozunk.

Hohfeld elemzése

Wesley Newcomb Hohfeld (1879-1918) amerikai jogtudós volt, aki főként a Stanford és a Yale egyetemeken tanított. Fiatalon halt meg, de két korszakalkotó cikkében bemutatta a jogviszonyok elemzését, amely a jogi jogok és a kapcsolódó jogi álláspontok megértésének legjelentősebb elméleti keretévé vált, különösen az angol nyelvű világban. Most először bemutatom az elmélet főbb jellemzőit, majd megvitatom, hogy Hohfeld támogatta-e vagy bemutatta-e a jogi személyiség elméletét. Ezt követően elméletét alkalmazom, újabb jogelméletekkel kiegészítve.

³ *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. kontra Lavery*, No 518336, 2014 WL 680276 (N.Y.App. Div. 4 December 2014) 5.

⁴ Steven M. Wise, "Legal Personhood and the Nonhuman Rights Project" (2010) 17 *Animal Law Review* 1.

⁵ *Restatement (Third) of Agency* (American Law Institute 2006) § 1.04.

⁶ Judith Rochfeld, *Les grandes notions du droit privé* (2. kiadás, Presses Universitaires de France 2013) 15; Karl Larenz, *Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts. Ein Lehrbuch* (C. H. Beck'scheVerlagsbuchhandlung 1983) 41.

⁷ Egyes szerzők különbséget tesznek jogi és jogi kapcsolatok között; én a kifejezéseket felváltva használom.

⁸ Steven M. Wise, "Hardly a Revolution-The Eligibility of Nonhuman Animals for

Dignity-Rights in a Liberal Democracy" (1998) 22 *Vermont Law Review* 793, 801.

amelyek a hohfeldi elemzésre épülnek, hogy a jogi személyiséggel kapcsolatos uralkodó elképzelésekkel foglalkozzanak.

Hohfeld azt akarta megmutatni, hogy a jogászok számos jogi kifejezést következtetlenül használnak, és ez a következtetlenség hibás érveléshez vezet. E probléma orvoslására Hohfeld minden jogviszonyt nyolc "atomi" jogi pozícióra redukált - atomi abban az értelemben, hogy amit a jogászok jellemzően jogviszonyként értelmeznek, az valójában ezen alapelemek kombinációi, és ezért metaforikusan molekulákként írható le.

Gyakran megkülönböztetnek elsőrendű és magasabb rendű hohfeldi pozíciókat. Nagyjából azt mondhatjuk, hogy az elsőrendű pozíciók határozzák meg, hogy egy adott típusú cselekvés szükséges, megengedett vagy tilos-e, míg a magasabb rendű pozíciók arra vonatkoznak, hogy a jogviszonyok hogyan változtathatók meg, és így csak közvetve a fizikai magatartás megengedhetőségére vagy kötelező voltára.

Az elsőrendű pozíciók a kötelesség, a szabadság, az igény és a nem-jog. Az, hogy valakinek *kötelessége* Φ -zni, azt jelenti, hogy a Φ -zést - ami bármilyen típusú magatartás lehet - megköveteli valamilyen jogi norma(ok). Ez azt is jelenti, hogy legalább egy félnek *igénye* (*igényjogosultsága*) van erre a magatartásra.⁹ A hohfeldi kötelesség tehát mindig valakivel szemben áll fenn. Valójában minden hohfeldi álláspont logikai kapcsolatban áll egy korrelatív állásponttal. Például, ha kötelességem, hogy 500 fontot fizessék neked, akkor neked is van igényjogod arra, hogy 500 fontot fizessék neked.¹⁰ Ez a két pozíció korrelatív: egy kötelesség legalább egy igényjogot von maga után, és legalább egy igényjogot von maga után.¹⁰

Hasonlóképpen, a *szabadság* (más néven *kiváltság*) és a *nem-jog* (esetenként *nem-követelés*) korrelatívok. Az, hogy Máriának Jánoshoz képest szabadsága van arra, hogy tartózkodjon a Φ -zéstől, azt jelenti, hogy Mária nem köteles Jánoshoz képest a Φ -zéstől való tartózkodásra. Nem helytálló azt mondani, hogy két bokszolónak "joga van" megütni a másikat egy mérkőzés során. A hohfeldi terminológiában azonban az ilyen jogok valójában szabadságjogok, és csak az ellenfél korrelatív nem-jogai, nem pedig kötelességek kísérik őket. Az "A" bokszolóknak az ellenfelét megütni való szabadsága önmagában nem korrelál semmilyen kötelezettséggel az ellenfél részéről.

B. Inkább B egyszerűen olyan nem-joggal rendelkezik, amely magával vonja és magával vonja A szabadságát (lásd a 2.1. táblázatot)¹¹.

⁹ Ez a hohfeldi rendszer úgynevezett korrelativitási axiómája, amely szerint a kötelességekhez mindig követelések társulnak, és fordítva. Lásd Matthew H. Kramer, "Rights Without Trimmings" in Matthew H. Kramer, N. E. Simmonds és Hillel Steiner (szerk.), *A Debate over Rights. Philosophical Enquiries* (Oxford University Press 1998) 22ff.

¹⁰ Maga Hohfeld valójában azt mondta volna, hogy a kötelesség mindig pontosan egy követelés-joggal korrelál. Én itt Matthew Kramer Hohfeld módosítását alkalmazom, amely szerint egyetlen kötelesség több követelés-joggal is korrelálhat, ez azonban nem befolyásolja az érvelésemet. ¹¹ Egy másik gyakran említett példa a szólásszabadság: X-nek a

miniszterelnököt kritizáló szabadsága nem korrelál semmilyen kötelességgel, hanem a
X kritikájával szemben. miniszterelnök nem-jogosult per-

2.1. táblázat Minden szabályozott magatartástípus esetében A köteles vagy szabad, B pedig követelési joggal vagy nem joggal rendelkezik.

<p>A kötelessége B-vel szemben a φ (A kötelezettsége, hogy 500 fontot fizessen B-nek) azt jelenti, hogy</p>		<p>B követelése vagy követelési joga hogy A φ (B követelése, hogy A fizessen B-nek) £500) az ellenkezője (vagy ellentmondása) a</p>
<p>az ellenkezője (vagy ellentmondása) a</p>		<p>B nem-jogosultsága A-t illetően nem φ-ing</p>
<p>A szabadsága vagy kiváltsága B felé, nem pedig φ azt (A szabadsága, hogy ne jelenti, fizessen 500 fontot B-nek) hogy</p>		<p>(B nem-jogosultsága arra vonatkozóan, hogy A nem fizet B-nek 500 fontot)</p>

A magasabb rendű pozíciók szintén négy elemet foglalnak magukban: hatalom, fogyatékoság, felelősség és mentesség. A *hatalom* abban a képességben áll, hogy egy jogviszonyt akaratos cselekedettel vagy mulasztással megváltoztathatunk, míg a *fogyatékoság* e képesség hiánya. Hasonlóképpen, az, hogy Johnnak *felelőssége* van Maryvel szemben, azt jelenti, hogy Mary megváltoztathatja John legalább egy jogi helyzetét, a *mentesség* pedig az ilyen fogékonyság hiányát jelenti. Ha Mária rendelkezik azzal a képességgel, hogy egy jogilag kötelező ajánlatot tegyen Johnnak, akkor Johnnak kötelezettsége van arra, hogy egy Máriától származó jogilag kötelező ajánlat révén vállaljon valamilyen változást a jogi helyzetében. Másrészt, ha John egy kutya, Mary valószínűleg nem tehet ilyen ajánlatot Johnnak. Ebben az esetben Mary rendelkezik a megfelelő fogyatékosággal, John pedig mentességgel.

Egy adott hohfeldi pozíció nem feltétlenül előnyös vagy káros a birtokosa számára: Mária felelőssége például nagyon is előnyös lehet: ha Jánosnak megvan a hatalma, hogy Máriát felruhazza egy bizonyos pénz tulajdonjogával azáltal, hogy neki adományozza a pénzt, akkor Máriának megvan a megfelelő felelőssége, hogy a pénz tulajdonjogával felruhazza azáltal, hogy azt János adja neki.

Mielőtt továbblépnénk, meg kell jegyeznünk a hohfeldi elemzés egy jellegzetességét. A 7. fejezetben foglalkozom majd azzal a ténnyel, hogy a jogi személyiség a jogi érvelésben akár okként, akár következtetesként is felléphet. Ugyanez igaz a jogokra is. Az emberi jogi szerződésben és a jognyilatkozatokban a jogokra vonatkozóan absztrakt módon megfogalmazott állítások gyakran olyan homályosak, hogy annak megállapításához, hogy milyen jogi szabályokat tartalmaznak, egy bírónak vagy egy jogtudósnek például mérlegelni kell ezeket a jogokat az ugyanabban az eszközben felsorolt más jogokkal szemben.¹² Ennek a jogi érvelésnek az *eredménye* aztán a hohfeldi elemzés segítségével modellezhető az egyének és a kollektívák szintjén.¹² A hohfeldi jogok tehát elsősorban következtetések, nem pedig indokok. Néhány más elmélet valóban

meghatározza a jogokat

12 Lásd Andrew Halpin, *Rights and Law-Analysis and Theory* (Hart Publishing 1997) 31- 2: "A [hohfeldi] jogviszony nem a jogforrások nyersanyagát, a jogszabályt vagy bármi más mutatja be, hanem ennek az anyagnak a két személyre és egy tevékenységre gyakorolt nettó hatását". Vitatható, hogy a hohfeldi magasabb rendű kapcsolatok mindig a következők között állnak-e

Joseph Raz szerint X akkor rendelkezik joggal, ha X jólétének valamely aspektusa "elegendő okot szolgáltat ahhoz, hogy más személy(ek)et kötelességgel tarthassunk".¹³ Mivel ebben a könyvben a jogok hohfeldi elméleteire összpontosítok, Raz elmélete nem lesz központi kérdés - ahogy például a Neil MacCormick által javasolt elmélet sem.¹⁴ Raz elméletének néhány olyan vonásával azonban foglalkozom, amelyek a hohfeldi érdekelméletek szempontjából is relevánsak.

Hohfeld és személyek

A jogviszonyok kezelésében Hohfeld a német hatású jogtudományi hagyományban dolgozott és foglalkozott azzal, amelyet John Austin importált az angolszász világba. E hagyomány résztvevői arra törekedtek, hogy az alapvető fogalmak meghatározásával rendet és egyértelműséget teremtsenek a jogi gondolkodásban. Hohfeld nyilvánvalóan ismerte Austint és számos későbbi szerzőt, akik a személyeket a jogok birtokosaként azonosították: különösen a jogviszonyokról szóló második cikkében számos utalást tesz Austinra, valamint például Holland *Elements of Jurisprudence* és Salmond's *Jurisprudence* című műveire. Amikor a *dologi* jogokkal foglalkozik, Hohfeld Austint idézi: "Minden jog személyekben lakozik, és más személyek cselekedeteihez vagy mulasztásaihoz való jog".¹⁵ Bár nem teljesen ért egyet a *dologi* jogok Austin általi konkrétabb kezelésével, Hohfeld soha nem kérdőjelezi meg a személyek mint a jogok és kötelezettségek egyedüli jogosultjainak azonosítását, ami a következő passzusból is kiténik: "Azt mondani, hogy minden jognak vagy követelésnek *személlyel* szemben kell állnia, természetesen egyszerűen egy másik módja annak az állításnak, hogy minden *kötelezettséget* személyekre kell vonatkoztatni. ez utóbbi valójában nem kevésbé nyilvánvaló, mint az a tétel, hogy minden jogot személyekre kell vonatkoztatni."¹⁶ (kiemelések az eredetiben).

Hohfeld Austin nyomdokain haladva csak az embert kezeli személyként. Austinhoz hasonlóan Hohfeld is kritikusan viszonyul a társaságok mint jogi pozíciók birtokosainak fogalmához.¹⁷ Ez leginkább azon a ponton válik nyilvánvalóvá, ahol az "emberi lény" és a "személy" kifejezést használja, mint

két fél, mivel a magasabb rendű kapcsolatok szükségszerűen három felet foglalnak magukban. Lásd Visa A. J. Kurki, "Hohfeldian Infinities: Why Not to Worry" (2017) *23 Res Publica* 137, 137-46.

¹³ Joseph Raz, "On the Nature of Rights" (1984) 93 *Mind* 194, 195.

¹⁴ Neil MacCormick, "A gyermekek jogai: A Test-Case for Theories of Right" (1976) 52 *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 305.

¹⁵ John Austin, *Előadások a jogtudományról: Or, the Philosophy of Positive Law, vol. I* (John Murray, Albemarle Street 1885) 368 (idézi Wesley Newcomb Hohfeld, 'Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning' (1916) 26 *Yale Law Journal* 710, 740).

¹⁶ Hohfeld (15. o.) 722f. A "nem kevésbé nyilvánvaló" kifejezés itt természetesen úgy is értelmezhető, hogy Hohfeld egyik állítást sem tartja nyilvánvalónak. Ez a pont azonban annak a szakasznak a része, amelyben Hohfeld azt a felfogást bírálja, hogy a *dologi* jog "egy

dologgal szembeni" jog lenne, nem pedig több jog egy meghatározatlan számú személlyel szemben. Világos tehát, hogy Hohfeld mindkét állítást, "minden kötelezettséget személyekre kell prediktálni" és "minden jogot személyekre kell prediktálni", nyilvánvalónak tartja.

¹⁷ Lásd különösen Wesley Newcomb Hohfeld, "Nature of Stockholders' Individual Liability for Corporation Debts" (1909) 9 *Columbia Law Review* 285, 290ff. Hohfeld kifejezetten helyesli Austin szkeptikus kezelését a társaságokkal kapcsolatban (291f.). Lásd még Kramer (9. o.) 49-51. o.

szinonimák.¹⁸ Úgy tűnik, egyáltalán nem foglalkozik a rabszolgák vagy a nők jogi személyiségével, és az állatokat csak akkor említi, amikor "kézzelfogható tárgyakról" beszél. Az általa választott állat a ló, amelyet példáiban megvásárolnak, eladnak és jogtalanul birtokolnak.¹⁹

Exegetikai szempontból egyértelműnek tűnik, hogy Hohfeld csak az embereket tekintette jogi személyeknek és a jogi pozíciók birtokosainak. Ez azonban nem indokolja azt, hogy helyesen értelmezett rendszerében csak az embereket tekintsük a jogviszonyok részeseinek. A kérdést inkább alaposan elemezni kell. Erre a kérdésre alább még visszatérek.

Jogok a Hohfeldi rendszerben

A hohfeldi elemzés erőssége, hogy lehetővé teszi a jogi fogalmak nagyon pontos lebontását, ezért a kortárs jogfilozófiában a "jog" fogalmának pontos meghatározására szolgáló eszközként használják. Egy homályos definíció szerint - amelyet talán leggyakrabban nem elméleti kontextusokban alkalmaznak - a jog minden olyan jogi helyzet, amely a jogosultja számára előnyös. Ebben a homályos értelemben az immunitások akkor lehetnek jogok, ha a birtokosuk számára előnyösek. Ez a helyzet az Egyesült Államok Bill of Rights-ában, amely számos mentességet biztosít az állampolgároknak a szövetségi kormánnyal és az államokkal szemben. Hohfeld maga is megjegyezte ezt a kétértelműséget: "[A]z "jogok" kifejezést hajlamosak megkülönböztetés nélkül használni arra, ami egy adott esetben inkább kiváltság, hatalom vagy mentesség lehet, mint a legszigorúbb értelemben vett jog; és a használatnak ezt a lazaságát időnként a hatóságok is elismerik." ²⁰ A követeléseket ő "a legszigorúbb értelemben vett jog[oknak]" tekinti, de a jogoknak ez a meghatározása nem vált általánosan elfogadottá. Ráadásul Hohfeld meghatározásai az igények és köteleességek tekintetében olyan homályosak, hogy még ha el is fogadnánk, hogy az igények jogok, akkor is finomabb leírást kellene adnunk a természetükről, hogy választ adhassunk a jogokkal kapcsolatos néhány sürgető kérdésre, például arra, hogy a nem emberi állatoknak vannak-e (vagy lehetnek-e) jogaik.

A jogtulajdonlás szükséges és elégséges feltételeinek meghatározása már jó ideje az analitikus jogfilozófia egyik fő témája, és az elméletek többsége vagy az érde-, vagy az akaratelméletek közé sorolható. Nem minden ilyen elmélet épül Hohfeld keretrendszerére, de én itt azokra az elméletekre fogok koncentrálni, amelyek igen. A legismertebb hohfeldi érdekelmélet Matthew Krameré; az akaratelméleteket H. L. A. Hart, Carl Wellman, Nigel

¹⁸ Lásd Wesley Newcomb Hohfeld, "Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Legal Reasoning" (1913) 23 *Yale Law Journal* 16, 44 (hangsúlyok hozzáadva):

Egy adott jogviszonyban bekövetkező változás eredhet [...] valamilyen hozzáadott tényből vagy ténycsoportból, amely egy vagy több ember akaratlagos ellenőrzése alatt áll. Az esetek második csoportját illetően azt mondhatjuk, hogy az a *személy* (vagy *személyek*), akinek az akaratilag kontrollja a legfontosabb, rendelkezik a (jogi) hatalommal a jogviszonyok adott, a problémával érintett változásának megvalósítására.

19 Lásd például Hohfeld (15. sz.) 733. és 738. o.

20 Hohfeld (18. sz.) 30. o.

Simmonds és Hillel Steiner.²¹ Mindkét elmélet szerint a jogtulajdonos különleges viszonyban áll a kötelességviselővel, de e viszony természetét illetően eltérnek. Az érdekelméleti teoretikusok nagyjából azt állítják, hogy egy X által viselt kötelesség Y számára jogot jelent, ha Y érdekeit jellemzően a kötelesség teljesítése szolgálja. Ez a jogoknak egy viszonylag tág felfogása: lehetővé teszi a gyermekek jogait, mondjuk, a neveléshez való jogot. Lehetővé tesz számos olyan büntetőjogi jogot is, amelyet az akaratelmélet tagad, például a nem meggyilkoláshoz való jogot.²² Emellett magában foglalja a magzatok és az állatok jogait is. Az érdekelméleti jogok körére alább még visszatérek. Az akaratelméletek ezzel szemben úgy határozzák meg Y jogának birtoklását, mint Y rendelkezését X kötelessége felett: Y például dönthet úgy, hogy követeli X kötelességének végrehajtását. Ilyen irányítást csak megfelelő szellemi képességekkel rendelkező emberek gyakorolhatnak; ezért a tipikus akaratelmélet szerint csak felnőtt, szellemi hiányosságokkal nem rendelkező emberek lehetnek jogokkal rendelkezők.

Tehát három jogfelfogásunk van: a homályos "bármilyen előnyös" felfogás, amely szerint minden előnyös jogi helyzet jog, az érdekelmélet és az akaratelmélet. Itt nem fogom egyiket sem helyesnek tartani; inkább mindegyiket felhasználom az ortodox nézet tesztelésére. Azt fogom megmutatni, hogy amikor mindegyik felfogást alkalmazzuk, ellentmondás lesz a központi extenzív jogok (arra vonatkozóan, hogy ki vagy mi a jogi személy) és aközött, hogy ki vagy mi rendelkezik jelenleg jogi jogokkal vagy vesz részt a hohfeldi jogviszonyokban. Vannak olyan hohfeldi elméletek is, amelyek nem tartoznak e három kategória egyikébe sem, mint például Gopal Sreenivasan hibrid elmélete és Leif Wenar többfunkciós elmélete.²³ Bár ezeket az elméleteket nem fogom kifejezetten reklámozni, az ortodox szemlélet számára ugyanolyan problematikusak. Wenar többfunkciós elmélete például majdnem annyira liberális a jogok elosztásában, mint a bármilyen előnyös nézet, és így az utóbbi számos problémája is érinti.

²¹ Kramer érdekelméletét először a Kramer (9. sz.) című könyvben fogalmazta meg, majd ezt követően több cikkben, például Matthew H. Kramer, "Getting Rights Right" in Matthew H. Kramer (szerk.), *Rights, Wrongs and Responsibilities* (Palgrave 2001). Az akaratelméletekről lásd H.

L. A. Hart, *Essays on Bentham: Jurisprudence and Political Theory* (Clarendon Press 1982); Hillel Steiner, *An Essay on Rights* (Blackwell 1994); N. E. Simmonds, 'Rights at the Cutting Edge' in Matthew H. Kramer, N. E. Simmonds, and Hillel Steiner, *A Debate over Rights. Philosophical Enquiries* (Oxford University Press 1998); és Carl Wellman, *Real Rights* (Oxford University Press 1995).

²² Mivel az ember nem mondhat le arról a jogáról, hogy ne gyilkolják meg, és nem is érvényesítheti azt, nem lehet akaratelméleti jognak minősíteni.

²³ Leif Wenar, "The Nature of Rights" (2005) 33 *Philosophy and Public Affairs* 223-223 és Gopal Sreenivasan, "A Hybrid Theory of Claim-Rights" (2005) 25 *Oxford Journal of Legal Studies* 257. Lásd még Matthew Kramer és Hillel Steiner, "Theories of Rights: Is There a Third Way?" (2007) 27 *Oxford Journal of Legal Studies* 281. Wenar úgy minősíti elméletét, hogy az

sem érdek-, sem akaratelmélet, de Kramer és Steiner azt állítja, hogy Wenar valójában egy érdekelméletet és nem egy "harmadik elméletet" képvisel.

Jogi személyek mint a jogok birtokosai

Az érdekelmélet és a jogi személy

Kramer érdekelmélete szerint a jogok egyenértékűek a követelésekkel.²⁴ Így X-nek joga van Y-val szemben, ha Y-nak kötelezettsége van X-szel szemben, és a valakivel (vagy valamivel) *szembeni* köteletség azt jelenti, hogy ez a köteletség jellemzően az adott entitás érdekét szolgálja.²⁵ Az érdekelmélet ilyen megfogalmazása a jogosultak túlságosan széles körét eredményezheti: attól függően, hogy ki hogyan értelmezi a "hasznot" és az "érdeket", a megfogalmazás jogokat biztosíthatna például növényeknek is. Ha tiltakozni akarunk a növényeknek tulajdonított jogok ellen, akkor ezt erkölcsi alapon kell megtennünk, megmutatva, hogy a növények nem olyan lények, amelyek jogokkal rendelkezhetnek, ahogy arra Raz és Kramer is rámutatott.²⁶

Érdekelmélet és erkölcsi értékelés

Az igényjogok a köteleességek irányultságát foglalják magukban; olyan lények rendelkezhetnek velük, akiknek köteleességekkel lehet tartozni. A legtöbb ember valószínűleg egyetértene azzal, hogy a gyerekekkel szemben is lehet köteleességekkel tartozni, de az állatok már egy kissé vitatottabb esetet jelentenek. Mi a helyzet a sziklával, bálványokkal, folyókkal vagy atomokkal? Egyes egyéneknek lehetnek köteleességeik egy folyó megőrzésével kapcsolatban, de hogyan határozzuk meg, hogy a folyóval *szemben* vannak-e köteleességeik - és nem például a közvéleménnyel szemben? Vagy, Raz példájával élve, ha tudósok egy csoportjának "kötelessége megőrizni bizonyos ritka növényfajokat, mert ezek az egyedüli forrásai egy ritka és halálos betegség gyógyításának", akkor a növények jogtulajdonosok-e?²⁷ Az érdekelméleti teoretikusok két fő megközelítési módot javasoltak a kérdés megközelítésére.

Egyes teoretikusok, mint például Joel Feinberg, azt állítják, hogy az érdekek birtoklása szükséges és elégséges a jogok birtoklásának képességéhez.²⁸ Minden olyan X, amely érdekekkel rendelkezik, rendelkezhet jogokkal. Az ilyen nézet jellemzően az érdekek szűkebb felfogásához kapcsolódik; Feinberg szerint az érdekek "váglyakból és célokból tevődnek össze, amelyek mindkettő feltételez valami olyasmit, mint a hit, vagy a kognitív

²⁴ Pontosabban, a jogok olyan követelések, amelyekhez különféle mentességek társulnak. Ezt a részletet a jelen vitában figyelmen kívül hagyom, mivel érvelésemet semmilyen módon nem befolyásolja.

²⁵ Azt, hogy mely jogalanyok rendelkezhetnek érdekeltségi jogokkal, részletesebben tárgyalja Kramer (21. o.).

²⁶ Lásd Matthew H. Kramer, "Vannak-e az állatoknak és a halottaknak jogaik? (2001) 14 *Canadian Journal of Law & Jurisprudence* 29; Kramer (21. o.); és Raz, (13.

o.). ²⁷ A példa Raz (n 13) 205. cikkéből származik.

²⁸ Itt elsősorban Feinberg "The Rights of Animals and Unborn Generations" című cikkére utalok, amelyben a jogok érdekelméletét vázolja fel. Christopher Wellman azzal érvel, hogy Feinberg írásaiban akaratlanul is egy érdek- és egy akaratelméletet támogatott. Lásd Joel Feinberg, 'The Rights of Animals and Unborn Generations' in William T. Blackstone (szerk.),

Philosophy and Environmental Crisis (University of Georgia Press 1974) és Christopher Heath Wellman, 'Feinberg's Two Concepts of Rights' (2005) 11 *LegalTheory* 213. (*Jogi elmélet*).

tudatosság".²⁹ A folyók vagy növények nem rendelkeznek kognitív tudatossággal, és nem lehetnek érdekeik, míg a nem emberi állatok igen. Feinberg számára ez elegendő indok arra a következtetésre, hogy az állatoknak lehetnek jogaik, míg a növényeknek nem.

Raz és Kramer szerint viszont az, hogy X-et érdekekkel ruházzák fel, szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy X jogokkal rendelkezzen. Raz nem ad definíciót az érdekekre, de X érdekeit egyenlőségjelet tesz X jólétével.

X.30 Úgy tűnik, hogy a fenti példában is érdekeket tulajdonít a növényeknek. Kramer a következőképpen definiálja az érdekeket:

[Ha azt mondjuk, hogy X valamilyen érdeke(i) egy esemény bekövetkezése vagy egy tényállás kialakulása által előmozdításra kerül(nek), akkor azt kell mondanunk, hogy X valamilyen módon hasznot fog húzni a meghatározott eseményből vagy tényállásból.³¹ Vagyis az esemény vagy tényállás javítani fogja X állapotát, vagy el fogja kerülni annak romlását.

Kramer megengedi a fák, a folyók és az elegáns épületek érdekeit, mert helyzetük javulhat vagy romolhat.

Az érdekek e széles körű felfogása ellenére sem Raz, sem Kramer nem tulajdonít jogokat a növényeknek. Raz szerint X csak akkor rendelkezhet jogokkal, ha X képes arra, hogy jogokkal rendelkezzen.³² Azt állítja, hogy "[egy] egyén akkor és csak akkor képes arra, hogy jogokkal rendelkezzen, ha vagy a jóléte végső értéket képvisel, vagy ha "mesterséges személy" (pl. egy vállalat)".³³ A mesterséges személyekkel az 5. fejezetben fogok foglalkozni; a hangsúly most azokra az entitásokra helyeződik, amelyek jóléte végső értéket képvisel. Raz az érték három kategóriáját különbözteti meg: instrumentális, belső és végső érték. Valaminek az instrumentális értéke "a következmények értékéből, vagy azoknak a következményeknek az értékéből, amelyekkel valószínűleg jár, vagy azoknak a következményeknek az értékéből, amelyek előállítására felhasználható". Az intrinzik érték nem instrumentális, hanem a végső érték által indokolt. Raz a társas kutya példáját veszi: még ha a kutya jólétét nem is tekintenénk végső értéknek, a kutya és a gazdája közötti kapcsolatnak belső értéke lenne, "mivel az egy értékes életforma konstitutív része", ezért a kutya létezése is belső érték. Valaminek a végső értéke viszont "nem abból ered, hogy hozzájárul valami más értékéhez".³⁴ Raz úgy tűnik, hogy a kutya jóllétének nem tulajdonít végső értéket, Kramer viszont igen, főként azért, mert a kutya érző lény.³⁵

Feinberg szerint az érdekek birtoklása és a jogok birtoklásának képessége kéz a kézben jár, míg Raz és Kramer szétválasztja ezt a két kérdést. Én Feinberg beszámolójával szimpatizálok, de nem célolok, hogy itt állást foglaljak. Feinberg és Kramer is azt állítja, hogy az állatoknak lehetnek jogaik, és mindketten úgy vélik, hogy az állatok érzőképessége a jogokat megalapozza.

³² Ez a képesség nem ugyanaz a "jogképesség", amelyet gyakran a jogi személyiséggel társítanak, és amellyel alább foglalkozom; Raz nem egy olyan jogi státuszra utal, amelyet a jogalkotó el tudna helyezni, hanem inkább egy erkölcsi státuszra.

33 Raz (13. o.) 195.

34 Ibid.

205-6.35Ibid. 206, és Kramer (26. n.) 36.

A modern szekuláris nyugati etikában ennek a nézetnek az erkölcsi megalapozottsága meglehetősen széles körben, bár nem egyöntetűen elfogadott: egy lény érzőképességét nagyon gyakran fontos (bár nem feltétlenül szükséges vagy elégséges) feltételnek tekintik ahhoz, amit - az erkölcsi elmélettől függően - végső érték birtoklásának, erkölcsi páciensnek, az érdekek egyenlő mérlegelésében való részvételnek stb. nevezhetünk.³⁶ Az érzékenység azért fontos, mert - Thomas Nagel kifejezésével élve - van "valami, amihez hasonlóan" érzékeny lénynek *lenni*.³⁷ Az érzékeny lényeknek van tapasztalatuk a létezésükről, míg a szikláknak nincs. Az érzőképesség tehát szerves része egy entitásnak mint potenciális érdek- elméleti jogtulajdonosnak a státuszának is, mivel azt mondhatjuk, hogy a dolgok csak az érző lények számára *számítanak*.

Ha elfogadjuk, hogy az érző lényeknek lehetnek jogaik, akkor a kérdés az marad, hogy ki vagy mi az érző. Teljesen egyértelmű, hogy a nem emberi állatok többsége, beleértve legalábbis az összes gerinces állatot, érző.³⁸ Az emberi magzatok az utolsó trimeszterben szintén rendelkeznek a tudatosság képességével, bár az, hogy ténylegesen tapasztalnak-e valamit, még mindig nem világos; a koraszülöttek egy publikáció szerint "elérhetik a tudatosság minimális szintjét".³⁹ Az ilyen kérdések még messze nem eldöntöttek, de elegendő okot szolgáltatnak arra, hogy a magzatokat potenciális jogtulajdonosokként kezeljük, legalábbis a fejlődés késői szakaszában.

A könyv további részében abból az előfeltevésből indulok ki, hogy csak az érző lények rendelkeznek végső értékkel, és következésképpen igényjogokkal is rendelkezhetnek. (Néhány kol- lektivitás és mesterséges intelligencia is jogosult az igényjogok birtoklására; velük az 5. és 6. fejezetben foglalkozom.) Az érző lények közé tartoznak legalább a megszületett, nem anenekfális emberek, az emberi magzatok az utolsó trimeszterben, és a legtöbb gerinces állat. Az érdekelméleti jogtulajdonosok körének ez a körülhatárolása a 4. fejezetben is központi szerepet kap, amikor arról beszélek, hogy ki vagy mi lehet jogi személy.

Mielőtt továbblépnék, két dolgot kell hangsúlyoznom. A következőkben nem állítom, hogy pusztán fogalmi igazságokat állítok, mivel az a kérdés, hogy az érdekelmélet szerint ki vagy mi lehet jogosult jogokkal, szorosan összefonódik bizonyos erkölcsi megfontolásokkal. Ebben a tekintetben a jogi ortodox felfogásról alkotott értékelésemet

³⁶ Lásd Agnieszka Jaworska és Julie Tannenbaum, "The Grounds of Moral Status", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2018 nyár) <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/grounds-moral-status/>>. Meglehetősen jó áttekintést ad számos bioetikus szerint az érzékenység fontosságáról (azzal kapcsolatban, hogy a magzat mikor válik "személlyé", akinek joga van az élethez): Christopher Kaczor, *The Edge of Life: Human Dignity and Contemporary Bioethics* (Springer 2005) 5-39.

³⁷ Thomas Nagel, 'Milyen érzés denevérenek lenni?' (1974) 83 *Philosophical Review* 435, 436.

³⁸ Lásd például a Philip Low által megfogalmazott Cambridge-i nyilatkozat a tudatosságról, amelyet 2012. július 7-én írtak alá a Francis Crick Emlékkonferencia résztvevői az emberi és nem emberi állatok tudatosságáról. A nyilatkozat elérhető a <http://fcmconference.org/img/CambridgeDeclarationOnConsciousness.pdf> címen (elérés: 2019. február 9.).

³⁹ Hugo Lagercrantz és Jean-Pierre Changeux, "Az emberi tudat kialakulása: From Fetal

to Neonatal Life" (2009) 65 *Pediatric Research* 255.

személyiséget - akárcsak a saját elméletemet - nemcsak fogalmi, hanem erkölcsi alapon is lehet kritizálni.

Másodszor, annak meghatározása, *hogy* ki vagy mi rendelkezhet jogokkal, különbözik attól a kérdéstől, *hogy milyen* jogokkal kell felruházni egy potenciális jogtulajdonost. Annak fenntartása, hogy az állatoknak lehetnek jogaik, nem jelenti azt, hogy az állatokat az emberi erkölcsi személyekkel azonos elbánásban kellene részesíteni. Lehet például azt állítani, hogy az állatokat érző lényként meg kell védeni a bántalmazás bizonyos különösen kegyetlen formáitól, de az állatok érdekeit egyébként felülírják az emberi erkölcsi személyek érdekei. Hasonlóképpen, még ha a harmadik trimeszterben lévő magzat érzőképes is, akkor is lehetnek indokok a terhesség megszakítására a várandósságnak ebben a szakaszában.

A kamatelmélet alkalmazása

Megmagyarázhatja-e a Jogok-vagy-kötelezettségek álláspontja a jogi személyiséggel kapcsolatos extenzív meggyőződéseket, ha a "jogot" az érdekelmélet legtöbb változatának megfelelően értelmezzük? Nem, mert az érdekelmélet összhangban van azzal, hogy a magzatoknak, a nem emberi állatoknak és a rabszolgáknak - amelyek mind a jogi nem-személyek központi példái - jogi jogokat tulajdonítunk. a magzatok védelme elsősorban az abortuszok szabályozásán keresztül történik, különösen a terhesség késői szakaszában, míg az állatokat az állatvédelmi törvények védik. Az ilyen szabályozások olyan védelmet biztosítanak a magzatoknak és az állatoknak, amelyeket az érdekelmélet legtöbb változata (beleértve Kramerét is) jogként minősít.

Az az állítás, hogy az állatok és a késői stádiumban lévő magzatok érdek-elméleti jogokkal rendelkezhetnek, természetesen azon a némileg vitatott etikai feltételezésen alapul, hogy ezek a lények végső értéket képviselnek. A Jogok-vagy-kötelezettségek álláspontja azonban azt az extenzív meggyőződést sem tudja megmagyarázni, hogy a rabszolgák nem jogi személyek. Ha egy entitás jogokkal való rendelkezése vagy kötelességek viselése alkotja jogi személyiségét, és rabszolgának lenni azt jelenti, hogy az illetőnek egyáltalán nincsenek jogai (vagy kötelességei) - ahogyan Hans Kelsen kifejezetten állítja⁴⁰ -, akkor egyetlen jog vagy kötelesség megadása egy rabszolgának azonnal jogi személlyé tenné az egyént. A rabszolgák azonban nemcsak számos kötelezettséggel, hanem bizonyos korlátozott jogokkal is rendelkeztek. A dél-karolinai rabszolgatörvénykönyv 1740. évi XXXVII. szakasza a rabszolgák szándékos megölését büntette (a hangsúlyok az eredetiben):

És *mivel* a kegyetlenség nem csak azokhoz nem illik, akik kereszténynek vallják magukat, hanem minden olyan ember szemében is visszataszító, akiben van erény vagy emberség; ezért a rabszolgákkal szembeni barbárság visszaszorítása és megakadályozása érdekében a fent említett hatóság *rendelje el*, hogy ha valaki vagy valakik szándékosan megölik a saját rabszolgáját vagy egy másik személy rabszolgáját, minden ilyen személy, ha elítélik, hétszáz fontot veszít és fizet [...].⁴¹

40 "[A]z, hogy a rabszolga jogilag nem személy, vagy nem rendelkezik jogi személyiséggel, azt jelenti, hogy nincsenek olyan jogi normák, amelyek e személy bármely viselkedését kötelességnek vagy jognak minősítenék. Hans Kelsen, *A jog és az állam általános elmélete* (Transaction Publishers 2006) 95.

41 Törvény a feketék és más rabszolgák jobb rendezéséről és kormányzásáról ebben a tartományban, Dél-Karolina, 1740. május, XXXVII. szakasz. David J. McCord átirata.

Így a dél-karolinai rabszolgáknak még az érdek-elméleti joguk is megvolt ahhoz, hogy ne öljék meg őket szándékosan, valamint számos kötelezettségük volt.⁴² Ez a tény nem függ vitatott értékítéleti feltevésektől; gyakorlatilag mindenki elfogadja, hogy a felnőtt, épelmjű emberek végső soron értékesek és jogokkal rendelkezhetnek.⁴³

Összefoglalva, ha a jogi személyiséget az érdekelméleti jogok birtoklásaként határozzuk meg, az nem ad magyarázatot az arra vonatkozó extenzív meggyőződésekre, hogy ki vagy mi a jogi személy, mivel az érdekelméleti jogokkal olyan lények is rendelkeznek, akiket nagyon gyakran nem személyeknek minősítenek. Az állatok és a magzatok az érdekelmélet legtöbb változata szerint jogokkal rendelkeznek, de nem jogi személyek. A rabszolgák egyszerre rendelkeztek jogokkal és kötelességekkel, mégis jogi nem-személynek minősültek. az eddig elmondottak a bármi-hasznú felfogásra is alkalmazhatók, mert a jog e felfogás szerinti meghatározása az érdekelmélet egy tágabb változata. Ha az állatoknak és a magzatoknak érdekelméleti jogaik vannak, akkor minden bizonnyal bármi-hasznú jogokkal is rendelkeznek.

A végrendelet elmélete és a jogi személy

A valószínűleg legnagyobb hatású hohfeldi akaratelméletet H. L.

A. Hart, aki amellet érvelt, hogy a jogokat nem szabad egyszerűen a kötelességek korrelatívájára redukálni. A "jog" megkülönböztető használata - ahol a kifejezés nem helyettesíthető más kifejezéssel - inkább az, amikor a jogtulajdonos lemondhat egy másik kötelességéről vagy érvényesítheti azt.⁴⁴ Ezért állította Hart korai írásaiban, hogy a csecsemők nem lehetnek jogtulajdonosok: a csecsemők egyszerűen képtelenek arra a fajta ellenőrzésre, amelyet a jogtulajdonlás feltételez. Hart természetesen nem gondolta, hogy a csecsemőket tárgyként kellene kezelni; inkább azt állította, hogy "az erkölcsi helyzetet itt egyszerűen és adekvátan úgy lehet leírni, hogy azt mondjuk, hogy helytelen, vagy hogy nem szabad rosszul bánnunk [a csecsemőkkel és állatokkal], vagy a filozófus általánosított "kötelesség" értelmében, hogy kötelességünk nem rosszul bánni velük".⁴⁵ Sok akaratelméleti szakember osztja azt a következtetést, hogy a csecsemők és az állatok, valamint a súlyosan értelmi fogyatékos személyek nem lehetnek jogokkal.⁴⁶ Bármelyik

(szerk.), *The Statutes at Large of South Carolina. Vol. 7, Containing the Acts Relating to Charleston, Courts, Slaves, and Rivers* (A. S. Johnston 1840) 397.

⁴² A rabszolgákat büntetőeljárás alá lehetett vonni; lásd a 4. fejezet "Kényes jogi személyiség" című alfejezetét. Általánosabban a rabszolgák jogi védelmével kapcsolatban a kisbabaság előtti Délvidéken lásd Thomas D. Morris, *Southern Slavery and the Law, 1619-1860* (University of North Carolina Press 1996) 182-208.

⁴³ Azt is lehet állítani, hogy az ingóságok nem rendelkezhetnek jogokkal. Ezzel a kérdéssel alább foglalkozom, miután a végrendelezési elmélettel foglalkoztam.

⁴⁴ H. L. A. Hart, "Are There Any Natural Rights?" (1955) 64 *The Philosophical Review* 175, 181:

Ha a köznyelv szankcionálja az állatok vagy a csecsemők jogairól való beszédet, akkor a "jog" kifejezést feleslegesen használja, ami összezavarja a helyzetet más különböző erkölcsi helyzetekkel, ahol a "jog" kifejezésnek sajátos ereje van, és nem helyettesíthető az általam említett más erkölcsi kifejezésekkel.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Carl Wellman, többek között, ragaszkodik ahhoz, hogy a csecsemők nem

rendelkezhetnek jogokkal, még akkor is, ha elismeri, hogy "intellektuális és érzelmi válságban volt", miután felismerte akaratelméletének ezt a következményét. Wellman (21. o.) 114.

az ezt a következtetést elfogadó elmélet nem képes megmagyarázni a jogi személyiséggel kapcsolatos néhány központi extenzív hiedelmet: a csecsemők és az értelmi fogyatékosok a jogi személyiség központi esetei között szerepelnek, de nem rendelkeznek akaratelméleti jogokkal.

Később azonban maga Hart is felülvizsgálta a gyermekek (jogi) jogaival kapcsolatos álláspontját. A oldalon.

Essays on Bentham, írta:

Amennyiben a csecsemők vagy más, nem *sui juris személyek* jogokkal rendelkeznek, az ilyen hatásköröket és a kapcsolódó kötelezettségeket nevükben kijelölt képviselők gyakorolják, és gyakorlásuk bírósági jóváhagyáshoz köthető. Mivel azonban (a) azt, hogy az ilyen képviselők mit tehetnek és mit nem tehetnek az ilyen hatáskör gyakorlása során, az határozza meg, hogy az általuk képviseltek mit tehettek volna, ha *sui juris* lennének, és (b) amikor az utóbbiak *sui jurisokká* válnak, e hatásköröket minden átruházás vagy újbóli átruházás nélkül gyakorolhatják; a hatásköröket úgy kell tekinteni, hogy azok mindvégig az ő tulajdonukban vannak, és nem a képviselőiké, bár csak az utóbbiak gyakorolhatják őket a cselekvőképтелenség ideje alatt.⁴⁷

Hart tárgyalása nagyon rövid, és nem hagyja pontosan meghatározatlanul, hogy kiket kíván a potenciális jogtulajdonosok közé sorolni a végrendelezési elmélet e kiterjesztésében. Az olyan kifejezések, mint "amikor az utóbbiak *sui jurisokká* válnak" és "a fogyatékoság időtartama" arra utalnak, hogy Hart elsősorban olyan esetekre gondol, amikor az egyén egy ideig *alieni juris*, mielőtt *sui jurisokká* válna (épelméjú gyermekek, átmeneti szellemi fogyatékosággal élő személyek stb.). Nevezük ezt az alternatívát WT1-nek. Ez az értelmezés kizárná azokat a személyeket, akik soha nem érhetik el a jogaik gyakorlásához szükséges szellemi állapotot, mint például a szellemileg súlyosan fogyatékos személyek. A Jogok-vagy-kötelezettségek álláspont és a WT1 tehát együttesen azt vonná maga után, hogy az ilyen egyének nem lennének jogi személyek - ez a következtetés ismét ellentmondana az extenzív meggyőződéseknek.

A WT1 valószínűleg a helyes értelmezés, de természetesen lehetséges, hogy Hart még a tartósan szellemi fogyatékos személyeket is a jogosultak közé sorolta, még akkor is, ha b) kritériuma nem alkalmazható ezekre a személyekre. Ezt a változatot nevezem WT2-nek. Ha elfogadjuk a WT2-t, akkor meglehetősen nehéz belátni, hogy miért ne lehetne a nem emberi állatoknak is jogaik, tekintettel arra, hogy a megbízott képviselő nyilvánvalóan nem képviselheti a megbízó *akaratát*, hanem csak a megbízó *érdekeit*.⁴⁸ A képviselő tehát, durván szólva, inkább megbízott, mint a megbízó ügynöke.⁴⁸ Valójában a WT2 és a Rights-or-Duties álláspont azt eredményezné, hogy egyes állatok bizonyos jogrendszerekben már jogi személyek. Az Egyesült Államok számos államában a háziállatok lehetnek trösztök kedvezményezettjei.⁴⁹ Ebből egyenesen következik, hogy az ilyen háziállatok WT2 jogokkal rendelkeznek: ők

⁴⁷ Hart (21. o.) 184. Simmonds támogatja Hart megközelítését a Simmonds (21. sz.) 226f. cikkében.

⁴⁸ A képviselet e két típusa közötti különbséget Carl Wellman emelte ki. Wellman (21. o.) 114-15.

49 A *The New York Times* 2005-ben azt írta, hogy huszonhét államban engedélyezett a kisállat-tröszt. Maryann Mott, 'And to My Dog, I Leave a \$10,000 Trust Fund' *New YorkTimes* (2005. május 22.) <<http://nyti.ms/1KUmJ9T>> hozzáférés: 2018. február 9. Az a tény, hogy a háziállatok lehetnek a trösztök kedvezményezettjei, természetesen fontos annak meghatározásakor, hogy jogi személynek minősülnek-e. A háziállatoknak a trösztök kedvezményezettjei lehetnek. Ugyanakkor leegyszerűsítő azt állítani, hogy az ilyen trösztök önmagukban *tout court* jogi személyiséget jelentenek a kutya- és macskafélék kedvezményezettjei számára.

méltányos tulajdonjoggal rendelkeznek, és a vonatkozó "hatásköröket és az ezzel kapcsolatos kötelezettségeket a nevükben kijelölt képviselők gyakorolják", hogy Hart szóhasználatával éljek.⁵⁰ Bármilyen érv, amely tagadja, hogy ezek az állatok már rendelkeznek WT2 jogokkal, erkölcsi érvek kellene lennie.⁵⁰

A végrendelet-elmélet fent említett változatai mindegyike tulajdonít bizonyos jogokat a rabszolgáknak is, mivel a rabszolgáknak a kisbabonát megelőző amerikai déli államokban joguk volt fellebbezni a büntetőítéletek ellen.⁵¹

Összefoglalva, a jogi személyiséggel kapcsolatos extenzionális meggyőződésünket nem lehet az akaratelméleti jogok birtoklásával magyarázni. Azok az akaratelméletek, amelyek nem tulajdonítanak jogokat a gyermekeknek és a szellemi fogyatékosoknak, számos olyan személyt hagynak ki, akiket széles körben jogi személynek tekintenek. Hart későbbi akaratelmélete ugyan megoldja e problémák némelyikét, de ehelyett jogokat tulajdonít a jogi nem-személyeknek, vagy - az értelmezéstől függően - megtagadja a jogokat a jogi személyektől.

Lehetnek-e az ingóságoknak jogai?

A modern hohfeldi jogelméletek vagy jogokat tulajdonítanak olyan egyéneknek és lényeknek, akiket széles körben jogi nem-személyeknek tekintenek, vagy egyes feltételezett jogi személyeket joggal nem rendelkezőnek nyilvánítanak. Nem tudok minden lehetséges ellenvetéssel foglalkozni a javasolt jogelméletekkel szemben, de röviden kitérek Gary Francione egyik érvére, amely különösen a jogi személyiséggel kapcsolatos.

Francione azt állítja, hogy a tulajdon tárgyának lenni és a jogokkal rendelkezni eredendően összeegyeztethetetlen. Ha igaz van, akkor a jogtulajdonosok köre az érdekelmélet szerint valóban sokkal jobban megfelel az extenzionális hiedelmeknek. Azt írja:

Ahhoz, hogy azt mondhassuk, hogy egy ingóságnak lehetnek jogai, az ingóság instrumentális státuszát alapvetően meg kell vizsgálni. Ha azt mondjuk, hogy egy tárgy (vagy állat) ingóság, akkor azt mondjuk, hogy nincs eredendő értéke, és hogy értéke kizárólag instrumentális. [...] Bár bizonyos jogi tilalmak (mint például az állatok égetési kísérletekben való felhasználásának abszolút tilalma) elismerhetik, hogy legalább néhány állati érdek nem "ellensúlyozható", az állatokkal való bánásmód jogi jóléti szabályozása azt feltételezi, hogy minden állati érdek, legalábbis elméletben, feláldozható.⁵²

Ez egy érdekes érv, és ha igaz, akkor esetleg arra lehetne használni, hogy azt állítsuk, hogy az érdekelmélet szerinti jogok birtoklása szükséges és elégséges feltétele a jogi személyiségnek, mert a rabszolgák és az állatok nem lennének képesek a jogi személyiségre.

⁵⁰ Hart úgy tűnt, hogy úgy gondolja, hogy az állatokkal szemben nem lehet kötelezettségeket támasztani: "Az akaratelmélet mellékes, bár lényeges érdeme, hogy érthető magyarázatot ad arra a tényre, hogy az állatokról, bár közvetlenül védik őket a velük szembeni kegyetlenséget tiltó büntetőjogi kötelezettségek, nem beszélnek vagy nem gondolnak úgy róluk, mintha jogaik lennének. Hart (21. o.) 185.

⁵¹ Lásd például Judith Kelleher Schafer, "Long Arm of the Law: Slave Criminals and the

Supreme Court in Antebellum Louisiana" (1985) 60 *Tulane Law Review* 1247. A rabszolgák - és nem a gazdáik - voltak hivatalosan is a vádlottak ezekben a perekben.

52 Gary Francione, *Animals, Property, and the Law* (Temple University Press 1995) 102.

A jogtulajdonosok így kialakuló köre viszonylag jól megfelelne az extenzionális hiedelmeknek. Francione állítása nagyon is igaz lehet bizonyos jogfelfogásokra, ahol a jogokat nem felülbíráhatónak tekintik; Francione Ronald Dworkin elképzelését a jogokról mint "aduászokról" az utilitarista politikai megfontolásokkal szemben.⁵³ A jogról alkotott ilyen felfogások általában a jogokat bizonyos jogi következtetések meghozatalának *indokaként* kínálják - úgy tűnik, Francione a jogokat elsősorban vagy kizáró, felülbíráló vagy felülbíráló indokként gondolja el.⁵⁴ Az alkotmányos és a fun- damentális jogok ilyen szerepet töltenek be a jogi érvelésben. Én azonban itt a hohfeldi jogokra összpontosítok, amelyek a vonatkozó joganyag értelmezésének *következtetései*. Francione is tárgyalja a hohfeldi jogokat, de vitáját megnehezíti a hohfeldi igény- jog kétértelműsége, hacsak nem konkrétabb, mint Kramer érdekelméletében.⁵⁵ Francione például úgy tűnik, hogy a mezőgazdasági munkások azon kötelessége, hogy a libákat a májuk felszakadásáig kényszerrel etessék, korrelál a libáknak a kényszeretetéshez fűződő jogaival, amit a hohfeldi beszámoló elvetésének indokaként hoz fel. A jogtulajdonos(ok)at azonban itt a farmtulajdonos(ok)ban vagy más kedvezményezettekben kell keresni.⁵⁶ Francione egy másik példát hoz:

Ahogy Joel Feinberg professzor érvelt, amikor a kötelességszegésről beszélünk, általában azt értjük alatta, hogy a jogosultat magát érte sérelem. [...] Nehezebb példa lenne az olyan szabályozás, amely előírja, hogy a kutatók ne okozzanak fájdalmat az állatoknak, kivéve, ha az okozás tudományosan "szükséges". A lúddal ellentétben egy laboratóriumi patkányról azt lehet mondani, hogy "sérelemt szenvedett", amikor a kutató egy adott esetben elmulasztja a "szükségesség" megállapítását. Ez azonban olyan lenne, mintha azt mondanánk, hogy egy nőt bántalmaztak - és megsértették a jogát -, amikor a férje egy olyan bottal verte meg, amely meghaladta a hüvelykujja szélességét.⁵⁷ Bár mind az állatot, mind a nőt bántották, az intuíciónkat sérti, ha azt mondjuk, hogy a nőnek "joga" van ahhoz, hogy kisebb bottal verjék meg, vagy hogy egy állatnak "joga" van ahhoz, hogy csak akkor okozzanak neki fájdalmat, ha az tudományosan "szükséges".⁵⁷

Francione félreértelmezi e (követelés-)jogok tartalmát: a nő joga - álláspontja szerint - nem az a jog, hogy megverjenek egy kisebb pálcával, hanem az a jog, hogy ne verjenek meg egy nagyobb pálcával. A férj szabadsága, hogy megverhesse őt egy kisebb pálcával, egy nem-joggal korrelál, nem pedig egy követelési joggal. Hasonló elemzés alkalmazható a

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Joseph Raz szerint a kizáró ok "egy másodrendű ok arra, hogy valamilyen okból tartózkodjunk a cselekvéstől". Joseph Raz, *Practical Reason and Norms* (Oxford University Press 1999).

³⁹ Az "overtopping" és a "overriding" közötti különbségről lásd Matthew H. Kramer, *Torture and Moral Integrity* (Oxford University Press 2014) 2-12.

⁵⁵ Francione (52. o.) 97.

⁵⁶ Valaki talán megütközik ezen, megjegyezve, hogy a libák elpusztulnának, ha nem etetnék őket. A libáknak azonban egyaránt lehet rosszat tenni, ha tületjük őket, és ha hagyjuk éhen halni őket. Ha a farm dolgozóinak kötelessége lenne etetni a libákat, és nem etetni túl őket, akkor lenne értelme a libák etetéséhez való jogáról beszélni.

57 Francione (52. o.) 97. Francione a hofeldi követelésekről mint jogokról beszél, ezért a követelések tárgyalásakor itt is a "jog" megjelölést fogom használni.

Ha helyesen fogalmazzuk meg, akkor egyértelműnek tartom, hogy mind a patkány, mind a nő rendelkezik ezekkel az igényjogokkal, még akkor is, ha ezek a jogok talán csak egy kevésbé ideális jogrendszerben létezhetnek (kivéve, ha a szélesebb körű jogok részeként: a nő joga, hogy ne verjék meg egy nagy rúddal, mint a meg nem veréshez való joga része, és így tovább). A nemzetközi humanitárius jog hasonló szabályokat foglal magában, mint például a táguló lövedékek⁵⁸ tilalma - amely magában foglalja a jogot, hogy ne lőjenek ránk táguló lövedékek -, valamint az olyan támadások tilalma, "amelyek várhatóan olyan járulékos polgári életvesztést, polgári személyek sérülését, polgári tárgyakra okozott kárt vagy ezek kombinációját okozzák, amely a várt konkrét és közvetlen katonai előnyhöz képest túlzott mértékű lenne" (kiemelés hozzáadva).⁵⁹ Még az utóbbi példa is, amely a háború okozta szenvedés minimalizálására törekszik, hohfeldi igényjogosultságokat eredményez (amelyeket bevalottan kissé nehéz megfogalmazni).

Francione állítása összefügg azzal az általánosabb érvelésével, miszerint az állatok úgynevezett welfarista védelme az amerikai jogban elsősorban azon a maximán alapul, hogy a tulajdon ne "pazaroljon", amit eredetileg John Locke-nak tulajdonít: az állatok indokolatlan szenvedésének tilalma csupán egy példa a "common law általános tendenciájára, hogy maximalizálja a tulajdon értékét".⁶⁰ Ha ez az állítás igaz, akkor természetesen azzal lehet érvelni, hogy az állatvédelmi törvények végső célja nem az állatok önmagukért való védelme, hanem bizonyos gazdasági célok előmozdítása. Francione MacCormickot idézve felveti, hogy van-e értelme a pulykák azon jogáról beszélni, hogy azért tessék őket, hogy meg lehessen őket enni.⁶¹ Kramer érdekelmélete szerint azonban a jogok jogosultjait nem a kötelezettséget előíró jogi norma célja határozza meg, hanem annak megállapítása, hogy a szóban forgó kötelezettség jellemzően kinek a javát szolgálja.⁶² A pulyka példában kétségtelenül van valami visszatetsző, de ez nem jelenti azt, hogy ebben esetben értelmetlen lenne jogról beszélni. A pulyka lehet az élelemmel való ellátási kötelezettség elsődleges kedvezményezettje - feltéve, hogy a pulyka élete gyári tenyésztésű állatként összességében nem olyan fájdalmas, hogy a gyors halál jobban szolgálná az érdekeit, mint a további létezés -, bár hosszú távon ez a tulajdonos érdekeit szolgálja. Hasonlóképpen van értelme a katonák megfelelő tápláláshoz való jogáról beszélni, még akkor is, ha e jogok célja a harci hatékonyságuk biztosítása, ami a halálukhoz vezethet. Az is eléggé világos, hogy az üzleti társaságok - amelyek szintén chat-telek - jogokkal rendelkeznek, még akkor is, ha ezek a jogok jellemzően csak azt a célt szolgálják, hogy a társaságok nyereséget termeljenek a részvényeseiknek.

⁵⁸ Hágai Egyezmény (II.) a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól (1899. július 9-én elfogadott, 1900. szeptember 4-én hatályba lépett) 32 Stat. 1803, Szerződések 403. sorozat, III. nyilatkozat.

⁵⁹ Az 1949. augusztus 12-i genfi egyezményekhez csatolt, a nemzetközi fegyveres konfliktusok áldozatainak védelméről szóló kiegészítő jegyzőkönyv (I. jegyzőkönyv) (elfogadva 1977. június 8-án, hatályba lépve 1978. december 7-én) 1125 UNTS 3, 1125 UNTS 3, Art. 1. cikk. 51(5)(b).

60 Francione (52. o.) 32.

61 Ibid. 103.

62 Ez leegyszerűsítés.

Tehát nem értek egyet Francione-val: az állatoknak valóban vannak (követelési) jogaik, annak ellenére, hogy ingóságok.⁶³ Valójában egy állatnak tökéletesen megvan a "tulajdonjog", ahogyan azt David Favre javasolta.⁶⁴

Hozzá kell tenni, hogy Francione vitájának magas szintű kidolgozottsága ellenére részben az állatok státuszával kapcsolatos taktikai okok is motiválhatják; erre Bryan Thomas is rámutatott.⁶⁵ Lehet, hogy Francione-nak igaza van abban, hogy az állatok érdekeit az szolgálná a legjobban, ha teljesen eltörölnék ingó státuszukat, de ez nem változtat azon a tényen, hogy az állatok már rendelkeznek bizonyos, bár korlátozott érdekelméleti jogokkal. Ezt Francione tulajdonképpen maga is elismeri, amikor elismeri, hogy vannak bizonyos, bár nagyon korlátozott abszolút tilalmak arra vonatkozóan, hogy mit lehet tenni egy állattal (lásd az alfejezet elején található idézetet). Úgy gondolom azonban, hogy az, hogy az ember élethez és testi épséghez fűződő központi érdekei milyen mértékben nem "áldozhatók fel" vagy "egyenlíthetők ki" - ahogyan Francione fogalmaz -, lényeges annak meghatározásakor, hogy valaki jogi személy-e vagy sem. Erre a kérdésre a következő fejezetben térek vissza.

Összefoglalva: Jogi személyek mint jogtulajdonosok?

Megállapítottuk, hogy a jogi személyekkel kapcsolatos extenzionális meggyőződésünk nem magyarázható azzal az állítással, hogy a jogtulajdonlás és a jogi személyiség kölcsönösen feltételezik egymást. A Jogok és kötelességek megfogalmazás ezen a ponton is elvethető. A csecsemők jogi személyek, mégsem viselnek kötelességeket, és így nem minősülnek jogi személynek a Jogok és kötelességek nézet szerint, függetlenül attól, hogy az érdekelméletet vagy a jogok akaratemléletét alkalmazzuk. Ráadásul a rabszolgák egyszerre rendelkeztek jogokkal és kötelességekkel, mégsem voltak jogi személyek. ez is elegendő ok arra, hogy elutasítsuk Arthur Machen idio- szinkratikus nézetét, amely szerint *csak* a kötelességviselés alkotja a jogi személyiséget.⁶⁶

Most egy még absztraktabb kérdésre fogok összpontosítani: arra, hogy a jogi személyiség egyenértékű-e a jogviszonyokban való részvételi képességgel.

⁶³ Az enyémhez hasonló érvelésért lásd Cass Sunstein, "Slaughterhouse Jive" *New Republic* (2001. január 21.) 40.

⁶⁴ David Favre, "Élő tulajdon: A New Status for Animals Within the Legal System (2010) 93 *Marquette Law Review* 1021, 1067.

⁶⁵ Bryan Thomas, "A Law's Meaning of Life kritikai áttekintése: Filozófia, vallás, Darwin és a jogi személy" (2011) 38 *Journal of Law and Society* 631, 641. Francione például egy későbbi esszéjének egy részét annak szenteli, hogy többnyire empirikus anyagot felhasználva bizonyítsa, hogy a "welfarizmus" nem válik az állatok javára. Lásd Gary Francione, "Reflections on "Animals, Property, and the Law" and "Rain without Thunder"" (2007) 70 *Law and Contemporary Problems* 9.

Jogok, kötelességek vagy jogviszonyok gyakorlására való képesség

A fent bemutatott nézetekhez kapcsolódik (bár különbözik tőlük) az a tétel, hogy a jogi személyiség magában foglal valamiféle képességet arra, hogy jogokkal rendelkezzen és/vagy jogviszonyok részesévé váljon.⁶⁷ A jogképességgel kapcsolatos álláspontot képviseli Steven Wise, aki szerint a jogi személyiség egyenlő "legalább egy jogi jog birtoklásának képességével",⁶⁷ valamint Richard Tur, aki szerint a jogi személyiség egyszerűen egy "üres hely, amelyet bármi betölthet, aminek jogai vagy kötelezettségei lehetnek".⁶⁸ A jogi személyiséget a jogképességgel kapcsolatos álláspontot képviseli Steven Wise, aki szerint a jogi személyiség egyenlő "legalább egy jogi jog birtoklásának képességével".⁶⁸

Amint azt az 1. fejezetben bemutatam, valószínűleg Immanuel Kant volt az első, aki azt javasolta, hogy csak személyek vehetnek részt "jogviszonyokban", és ezt a nézetet Friedrich Carl von Savigny fejlesztette tovább a *Rendszerében*. Ezek a szerzők nyilvánvalóan nem a hohfeldi elemzést alkalmazták, míg számos hasonló jelenlegi nézet Hohfeld sémáján alapul, vagy legalábbis az alapján készült. Jessica Berg például csak mellékesen említi, hogy a hohfeldi jogviszonyok csak jogi személyek között létezhetnek.⁶⁹ Steven Wise sokkal bővebben foglalkozik a hohfeldi jogviszonyokkal, mégis többször tesz egy megalapozatlan állítást: "Mivel [a hohfeldi jogviszonyok] csak két jogi személy és egy dolog között létezhetnek, és minden nem emberi állat dolog, jelenleg nem létezhetnek jogviszonyok egy ember és egy nem emberi állat között." ⁷⁰ Ez az állítás több szempontból is problematikus, de a jelen vitára vonatkozó elsődleges problémája az, hogy Wise többé-kevésbé azt állítja, hogy csak jogi személyek vehetnek részt a hohfeldi jogviszonyokban. Wise álláspontjára rövidesen visszatérek.

A "Capacity-for-Legal-Relations" álláspontot nem angolszász tudósok is képviselik. A német jogban a Savigny által *bevezetett Rechtsfähigkeit* fogalma "jogi személyiséget" jelent, bár gyakran "jogképesség"-nek fordítják. A *Rechtsfähigkeit* egy szótári definíció szerint a "jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező alanyi jogképesség", de gyakran a jogviszonyokban való részvételi képességként is definiálják.⁷¹ Emellett e két nézőpontot gyakran kínálják fel egymás tisztázására, azt sugallva, hogy szinonimának vagy majdnem szinonimának tekintik őket.⁷²

Összegezhető-e a jogképesség a jogi kapcsolatokért vagy a jogképesség a jogokért álláspontja a hohfeldi elemzés fényében értelmezve a jogi személyiséggel kapcsolatos központi extenzív meggyőződésekkel? E kérdés megválaszolásához a következőkben a következőkbe fogok belevágni

⁶⁷ Böles (n 4) 1.

⁶⁸ Richard Tur, "The "Person" in Law" in Arthur Peacocke és Grant Gillett (szerk.), *Persons and Personality. A Contemporary Inquiry* (Basil Blackwell 1988) 122.

⁶⁹ Jessica Berg, "Elefántokról és embriókról: A Proposed Framework for Legal Personhood" (2007) 59 *Hastings Law Journal* 369.

⁷⁰ Wise (n 8) 80.

⁷¹ Matthias Lehmann, "Der Begriff der Rechtsfähigkeit" (2007) 207 *Archiv für die civilistische*

Praxis 225, 225. A kifejezést gyakran "jogképesség"-nek fordítják, de ez a fordítás problematikus, mivel a "jogképesség" kifejezés gyakran a jogban való cselekvőképességre utal.

⁷² Lehmann például szinonimának tekinti ezeket a különböző meghatározásokat. *Ibid.* 226.

a hohfeldi fogalmak területének (hatókörének) megvitatása annak meghatározása érdekében, hogy mely entitásokat foglalják magukban a hohfeldi jogi kapcsolatok. Már tárgyaltam arról, hogy az érdekelmélet és az akaratélmélet szerint mely entitások lehetnek potenciális jogtulajdonosok. Az érdekelméletben meghatározott jogok egyenértékűek a hohfeldi követelésekkel, ezért most nem foglalkozom velük. A többi hohfeldi kategóriával azonban foglalkozni fogok.⁷³ Az értekezés egy része meglehetősen ~~utk~~ jellegű lesz; a hohfeldi elemzés bonyolultsága iránt nem érdeklődő olvasók nyugodtan átfuthatják a következő szakaszt, vagy akár át is ugorhatják.

A Hohfeldi kategóriák tartományai

Vegyük a kötelesség és a szabadság hohfeldi deontikus párosát. Ez a két pozíció kölcsönösen kizárja egymást: nem lehet (definíció szerint) egyszerre kötelességünk a ϕ -re és szabadságunk a ϕ -re nem.⁷⁴ Azonban minden olyan cselekedet vagy mulasztás tekintetében, amelyet egy jogrendszer szabályoz, vagy kötelességünk a ϕ -re, vagy szabadságunk a ϕ -re nem (és vagy kötelességünk a ϕ -re nem, vagy szabadságunk a ϕ -re).

Nos, a kötelesség fogalma bizonyos értelemben fogalmilag korlátozónak tűnik. Nem tulajdonítunk kötelességeket a világ minden létezőjének. Általánosságban véve, a sziklákra vagy számokra kötelességeket róni, enyhén szólva problematikusnak tűnik. Ez azonban azt jelenti, hogy ezek az entitások mindegyike szabadsággal rendelkezik? Mivel a sziklák nem viselhetnek kötelességeket, vajon minden lehetséges szabadsággal rendelkeznek-e?

Ez a kérdés Hohfeld fogalmainak *tartományára vonatkozik*. Számos elem eltérő természete miatt külön-külön kell őket megközelíteni. A magasabb rendű pozíciókkal (hatalom, felelősség stb.) kezdem, mert a hatalom az egyetlen kategória, amelynek területével Hohfeld akár csak érintőlegesen is foglalkozott. hogy a kollektívák rendelkezhetnek-e jogi pozíciókkal, azzal az 5. fejezetben foglalkozunk; itt a hangsúly a nem emberi állatokra, valamint a megszületett és meg nem született gyermekekre helyeződik.

Hatalmak és egyéb magasabb rendű pozíciók

A hohfeldi hatalom egy nagyon tág fogalom, talán a hohfeldi szakzsargonban nem jártas ember számára nem túlságosan is tágan értelmezhető. Hohfeld szerint hatalomról akkor beszélhetünk, ha "egy adott jogviszonyban bekövetkező változás" "egy vagy több ember akaratlagos ellenőrzése alatt álló tényből vagy ténycsoportból" következik, és "az a személy (vagy személyek), akinek az akaratlagos ellenőrzése a legfontosabb, azt mondhatjuk, hogy rendelkezik a (jogi) hatalommal, hogy az adott változást végrehajtsa".

⁷³ Judith Jarvis Thomson Judith Jarvis Thomson, *The Realm of Rights* (Harvard University Press 1990) című könyvében tesz néhány megjegyzést azzal kapcsolatban, hogy ki vagy mi foglalhat el hohfeldianus állásponokat, például a 49. oldalon. Kramer foglalkozik ezzel a

témával a Matthew H. Kramer, *Moral Realism as a Moral Doctrine* (Wiley-Blackwell 2009) 69-85-ben. Mint említettük, Wise azt állítja, hogy csak jogi személyek vehetnének részt a hohfeldi jogviszonyokban, bár ez az állítás kizárólag Hohfeld rendkívül problematikus értelmezésén alapul.

⁷⁴ Ez természetesen meghatározhatatlan lehet egy adott magatartástípus esetében.

jogviszonyok".⁷⁵ A hatalom tehát azt a képességet jelenti, hogy akaratlagos magatartással változásokat idézzünk elő a jogviszonyokban. Nem kell, hogy valakinek ténylegesen szándékában álljon a szóban forgó jogi változást előidézni; elegendő, ha magatartása okozza a változást.

A hohfeldi hatalmat időnként szűkebb fogalomnak tekintik. Jordan Curnutt például úgy véli, hogy az állatok nem gyakorolhatnak hatalmat, mert "nem képesek úgy megváltoztatni egy másik ember jogi státuszát, ahogyan egy bíró képes", vagy nem perelhetnek követeléseik érvényesítésére.⁷⁶ Curnutt hatalomfelfogása közel áll a Joseph Raz által kifejtett jogi hatalomelmélethez.⁷⁷ Az ilyen hatalmat *kompetenciának* nevezem, és a 3. fejezetben az aktív jogi személyiség egyik incidenseként foglalkozom vele. A hohfeldi hatalmak azonban egy tágabb halmazt alkotnak: a jogviszonyok akarati magatartással történő megváltoztatására vonatkoznak. A jogviszonyokban bekövetkező változásokat természetesen nem szándékos események is előidézhetik: egy villámcsapás megölhet egy személyt, így számtalan halálhoz kapcsolódó jogkövetkezményt okozhat.⁷⁸ Kramer azt javasolja, hogy ezt nevezzük *kvázi-hatalomnak*.⁷⁹ Ki vagy mi ruházható fel hohfeldi hatáskörrel? Hohfeld az alfejezet elején közölt idézetekben ugyan szinonimaként használja az "ember" és a "személy" szavakat, de ez nem jelenti automatikusan azt, hogy a hatalmak területének az emberekre való korlátozása lenne a legmegfelelőbb választás. Lehetséges ugyanis, hogy Hohfeld úgy vélte, hogy az állatok nem képesek az akaratra, talán annak a német hagyománynak a hatása miatt, amely szerint a nem emberi állatok nem rendelkeznek erkölcsi szabadsággal.⁸⁰ Bármi is volt az oka annak, hogy a nem emberi állatokat kizárta a definíciójából, a tudomány azóta kimutatta, hogy számos állat egyértelműen képes szándékkal rendelkezni és akaratlagos cselekvéseket végrehajtani.⁸⁰ Sok állat végez olyan cselekvéseket, amelyek jogszabályváltozásokat idéznek elő. Ha egy kutya megtámad egy embert, akkor ez

⁷⁵ Hohfeld (18. o.) 44. Inkább nem világos, hogy Hohfeldnek szándékában állt-e a hatáskörök ilyen széles körű meghatározását hirdetni; lásd Visa A. J. Kurki, "Legal Competence and Legal Power" in Mark McBride (szerk.), *New Essays on the Nature of Rights* (Hart Publishing 2017) 43-4.

⁷⁶ Jordan Curnutt, *Animals and the Law. A Sourcebook* (ABC-CLIO 2001) 21-2.

⁷⁷ Joseph Raz, "Voluntary Obligations and Normative Powers" (1972) 46 *Proceedings of the Aristotelian Society* 79.

⁷⁸ Andrew Halpin más példákat is említ az általa "puszta feltételeknek" nevezett esetekre: "A tározóból kiáramló víz, egy nagykorúvá váló személy, egy költözés, egy palatétón lévő palatábla, amelyet egy orkán eltüntet - ezek az események mindegyike az új jogviszonyok keletkezésének (és a régiék megszűnésének) feltételét jelenti.". Halpin (12. o.) 61. A meglévő jogi pozíciók "puszta kiváltása" és a jogi pozíciók valódi változása közötti különbségtétel azonban némileg bonyolult; lásd David Enoch, "Reason-Giving and the Law" in Leslie Green and Brian Leiter (szerk.), *Oxford Studies in Philosophy of Law: Volume 1* (Oxford University Press 2011).

⁷⁹ Kramer az ilyen jelenségeket elemzi Kramer (73. o.) 78-82. cikkében. Ő azonban nem használja a "kvázi-hatalom", "kvázi-felelősség" stb. címkeket; ezeket ő maga javasolta egy magánközleményben. R. W. M. Dias már korábban elemezte az ilyen jelenségeket, és ezt "alávetettségnek" nevezte. R.

W. M. Dias, *Jurisprudence* (3. kiadás, Butterworths 1970).

⁸⁰ Lásd például a Cambridge-i nyilatkozat a tudatosságról, amely szerint "[c]onverzans

bizonyítékok utalnak arra, hogy a nem emberi állatok rendelkeznek a tudatos állapotok neuroanatómiai, neurokémiai és neurofiziológiai szubsztrátumaival, valamint a szándékos viselkedés képességével".

jellemzően mindenféle jogi következményekkel jár, például azzal, hogy az adott személynek jogában áll beperelni a kutya tulajdonosát. Ezért nincs okunk tagadni, hogy az állatok rendelkezhetnek hohfeldi hatalommal. A dolog talán világosabbá válik, ha megnézzük, miben különböznek a hatalmak a kvázi hatalmaktól.

Mind a hatáskörök, mind a kvázi hatáskörök kifejezhetők ha-akkor kijelentéseként: ha P, akkor C változás következik be a jogviszonyokban. A hatáskörök tekintetében azonban P egy ágens akaratos cselekvése vagy mulasztása, míg a kvázi hatáskörök esetében az ilyen cselekvések vagy mulasztások nem lokalizálhatók. Valójában gyakran nehéz megtalálni a jogviszonyokban bekövetkező olyan változás okát, amely nem függ a hatalom használatától. Ha egy villám belescap egy házba és lángra lobbantja azt, akkor a kapcsolódó jogi következményeket a tűzre, a villámra vagy a felhők elektrosztatikus töltésére kell visszavezetni? Az ok-okozati összefüggés problémája nemcsak időbeli, hanem szintkérdés is: még ha sikerülne is megállapítani, hogy mondjuk a tűzzel kapcsolatos jogkövetkezmények releváns oka a villámfelhőben zajló események, akkor is meg kellene határoznunk, hogy az eseményt az elektronok, a molekulák vagy a felhők szintjén közelítsük meg.⁸¹ Az a kérdés viszont, hogy ki vagy mi gyakorolt egy adott hatalmat, a legtöbb esetben könnyen megválaszolható. Különösen a fent említett szintprobléma általában nem merül fel, mert az akarati lényeket egészként kezeljük: az, hogy János vagy a keze gyakorolt-e jogi hatalmat, amikor aláírta a szerződést, buta kérdés, mert a kéz nem akarati entitás.⁸² (Vannak persze olyan helyzetek, amikor egy cselekvés akarati volta valóban nem egyértelmű, vagy kérdéses, hogy egy jogi változás valóban egy cselekvés eredménye-e vagy sem).

Hol kell tehát meghúzni a határt? Ki vagy mi végezhet akarati cselekvéseket, és így gyakorolhat hohfeldi hatalmat? Azt állítom, hogy minden olyan lényt, amelynek motivációs állapotokat tulajdoníthatunk, potenciális hatalomgyakorlónak kell tekinteni. Kezdjük itt a cselekvőképesség Christian List és Philip Pettit által javasolt három jellemzőjével:

Első funkció. [Az ágens] reprezentációs állapotokkal rendelkezik, amelyek azt ábrázolják, hogy a dolgok hogyan vannak a környezetben.

Második funkció. Vannak motivációs állapotai, amelyek meghatározzák, hogy milyen dolgokat igényel a környezetében.

Harmadik funkció. Képes feldolgozni reprezentációs és motivációs állapotait, ami arra készíti, hogy megfelelően beavatkozzon a környezetbe, ha az nem felel meg egy motivációs specifikációnak.⁸³

⁸¹ Hasonlóan vélekedik Christopher Stone is: "[W]ikor a Nílus túlsordul, a folyó "felelős" érte? A hegyeké? A hó? A hidrológiai ciklus?" Christopher Stone D. Stone, *Should Trees Have Standing? Law, Morality, and the Environment* (3. kiadás, Oxford University Press 2010) 17.

⁸² A csoportos ágensek speciális esetet jelentenek, ahol az akarat két szintje létezik.

⁸³ Christian List és Philip Pettit, *csoportos ügynökség: The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents* (Oxford University Press 2011) 20.

List és Pettit két további elemet - kedvező feltételeket és megvalósítható korlátokat - ad hozzá, és így jutnak el a végső meghatározásukhoz:

Az ágens olyan rendszer, amely olyan reprezentációs és motivációs állapotokkal rendelkezik, hogy kedvező körülmények között, megvalósítható korlátok között, a reprezentációinak megfelelően motivációinak kielégítése érdekében cselekszik.⁸⁴

A meghatározás nagyon hasznos, és rávilágít erre a kérdésre. Olyan entításokra kell alkalmazni, amelyek viselkedése leginkább a *képzelet* és szándékaikra való hivatkozással magyarázható; ezért még viszonylag egyszerű állatok is gyakorolhatnak jogi hatalmat. Egy bizonyos ponton azonban a cselekvőképesség szükségtelessé válik az események magyarázatában - még ha elképzelhetünk is valamiféle "célt" vagy "szándékot" a növények és baktériumok környezetükre adott reakciói mögött, a motivációs állapotok tulajdonítása nekik meglehetősen értelmetlen. Itt a Daniel Dennett által felvázolt három előrejelző állásontra utalok, amelyeket egy entitás viselkedésének előrejelzésekor alkalmazhatunk: a *szándékos álláspont*, a *fizikai álláspont* és a *tervezési álláspont*.⁸⁵

Amikor szándékos álláspontot képviselünk, akkor egy entitás hiedelmeire, vágyaira és szándékaira hivatkozunk, hogy megmagyarázzuk és megjósoljuk a cselekvéseit, ahelyett, hogy pusztán fizikai magyarázatra hivatkoznánk. Egy emberi lény viselkedése (elméletben) teljes mértékben megmagyarázható fizikai összetételére való hivatkozással - az agyban tüzelő idegsejtekre és így tovább -, de még ha a fizikai álláspontot a gyakorlatban fel is lehetne használni erre a célra, ez még mindig nagyon hatástalan magyarázati mód lenne; nem lehetne az összes számítást ésszerű idő alatt elvégezni. Ezért használjuk elsősorban a szándékos álláspontot az emberek és számos nem emberi állat viselkedésének magyarázatára, még ha különleges esetekben ki is egészíthetjük a fizikai állásponttal (például amikor egy agydaganat furcsa viselkedéshez vezet). a tervezési álláspont a két másik álláspont között helyezkedik el: amikor a tervezési álláspontot használjuk, egy entitás "céljára" vagy tervére hivatkozunk, hogy megértsük és megjósoljuk viselkedését. Egyes szerzők azt állítják - véleményem szerint helyesen -, hogy a tervezői álláspont valójában két álláspontot foglal magában: a szándékos tervezői álláspontot, amely az entitás tervezőjének szándékaira hivatkozik, és a teleológiai tervezői álláspontot, amely pusztán feltételezi, hogy az entitásnak "valamilyen célhoz viszonyított funkcióval rendelkező részei vannak".⁸⁶ A szándékos tervezői álláspont használható az emberi műalkotások, például a televízió vagy a számítógép megértéséhez, míg a teleológiai tervezői álláspont például a testi szervek működését a természetes szelekció termékeként magyarázza. Az álláspontok leírását lásd a 2.2. táblázatban.

Teljesen természetes a következtetés, hogy a hohfeldi hatalom (szemben a kvázi-hatalommal) csak szándékos lényeknek tulajdonítható, mivel csak ilyen lények képesek akarokat alkotni - amelyek a hatalom hohfeldi definíciójának középpontjában állnak. Az emberi lények

84 Ibid.

85 Daniel Dennett, *The Intentional Stance* (MIT Press 1987).

86 Pieter E Vermaas és mások, "The Design Stance and Its Artefacts" (2013) 190 Synthese

1131, 1136-7.

2.2. táblázat Négy különböző álláspont

Stance	Predictions alapján
1. Fizikai tartás	Az entitás fizikai felépítése
2a. Szándékos tervezői álláspont	Az entitás tervezőjének szándékai (pl. termosztát, számítógépes program)
2b. Teleologikus tervezési álláspont	Egy entitás (például a testi szervek) működése a egy feltételezett céllal vagy céllal való kapcsolat
3. Szándékos álláspont	Az entitás meggyőződése, céljai és szándékai.

és sok nem emberi állat képes tehát hohfeldi hatalmakkal bírni, és az 5. fejezetben amellet fogok érvelni, hogy motivációs állapotokat tulajdoníthatunk szervezett emberi kollektíváknak is.

A mesterséges intelligenciákkal (MI) elsősorban a 6. fejezetben foglalkozom, de röviden kitérek arra is, hogy a mesterséges intelligenciák rendelkezhetnek-e hohfeldi hatalommal. Nem szabad szándékosságot tulajdonítani az AI-nak, hacsak nem ez a legjobb módja annak, hogy megmagyarázzuk a viselkedését.⁸⁷ Ez a vitapontom Pettittel és Listtel: ők azt állítják, hogy "egy kis robotikus eszköz", amely "bogárszerű szemeivel letapogatja a területet, majd mozog, és mechanikus végtagjai segítségével az oldalukon fekvő hengereket függőleges helyzetbe helyezi", máris ágensnek minősülne, mivel hiteket, vágyakat és in- tentiókat tulajdoníthatunk neki.⁸⁸ A szándékos tervező álláspontja azonban valószínűleg sokkal megfelelőbb lenne. Valójában bizonytalan vagyok abban, hogy léteznek-e olyan robotok vagy szoftverek, amelyek - jelen pillanatban - a szándékos cselekvő álláspont alanyainak minősülnének. A robotok viselkedését pontosan a programozásuk határozza meg, ezért a szándékos tervezői álláspont *pro tanto* a legmegfelelőbb az ő esetükben. Ez azonban egy idő után valószínűleg meg fog változni, különösen a programozás új módszereinek bevezetésével, például a neurális hálózatokkal, amelyeknél a program "magától" tanul. Samir Chopra és Laurence White rámutatnak, hogy "egy komplex mesterséges ágens különösen alkalmas lehet a szándékos álláspont alanya, ha még az eredeti programozója vagy tervezője is, aki a legjobban ismeri a belsejét, jobb előrejelző stratégiának találja, mint bármely másikat".⁸⁹ Egy ilyen entitást valószínűleg a hohfeldi hatalom potenciális birtokosaként kellene kezelni.

Befejezzük a hohfeldi hatalmokról szóló vitánkat.Ezek a pozíciók nemcsak az emberekre, hanem egyes nem emberi állatokra is vonatkoztathatók.A fogyasztósságok területe tükrözi a hatalmak területét. A fogyasztósságok csak olyan helyzetekben létezhetnek, ahol potenciálisan hatalmak is megtalálhatók. A fogyasztósságok birtokosainak tehát meg kell felelniük a szándékosság fentebb elmondott kritériumainak.

⁸⁷ Samir Chopra és Laurence F. White, *Az autonóm mesterséges ügynökök jogi elmélete* (University of Michigan Press 2011) 12-17.

⁸⁸ List és Pettit (83. sz.) 19,⁸⁹Chopra és White (87. sz.) 14.

A másik két magasabb rendű jogi pozíció - a mentességek és a kötelezettségek - nem független kategóriák, mivel csak alacsonyabb szintű elemekkel kapcsolatban tarthatók. Ha például rendelkezem a φ szabadsággal, akkor a szabadságomhoz kapcsolódóan minden egyes potenciális hatalom birtokosával szemben vagy immunitással, vagy kötelezettséggel is rendelkezem. A kötelezettségek és mentességek do- mainjai tehát mindig az alacsonyabb szintű kategóriáktól függenek.

A teljesség kedvéért röviden ki kell térnem a "kvázi-pozíciókra" is. A kvázi-hatalmak és kvázi-fogyatékoságok területét - vagyis azt, hogy mely nem szándékos entitások képesek a jogviszonyok megváltoztatására - itt nem kell mélyebben megvizsgálni, mivel az ilyen jogi pozíciók a jogi személyiség szempontjából egyértelműen irrelevánsak. A hohfeldi feleknek azonban kvázi-kötelezettségeket és kvázi-immunitásokat kell tulajdonítani.⁹⁰ Például minden olyan személy esetében, akitől nem fogok örökölni semmit a nem akaratlagos halála esetén, kvázi-immunitással rendelkezem a nem öröklésemre vonatkozóan. (Természetesen nekem is van immunitásom arra, hogy akaratlagos haláluk esetén semmit sem fogok örökölni tőlük.⁹¹) Az ilyen kvázi-pozíciók azonban alacsonyabb szintű pozíciók függvényei, akárcsak az immunitások és a kötelezettségek.

Kötelességek és szabadságok

Nagyon gyakran egyszerűen feltételezik, hogy az állatok nem viselhetnek jogi kötelezettségeket. Az ilyen állítások mögött valószínűleg az áll, hogy ahhoz, hogy egy kötelezettség ésszerű legyen, a kötelezettség viselőjének a legtöbb esetben képesnek kell lennie a kötelezettség teljesítésére és megértésére. Ez a feltétel azonban még az emberek esetében sem mindig teljesül: a jogrendszerek bonyolultsága folyamatosan növekszik, és valószínűtlennek tűnik, hogy minden épelméjű ember valóban megért minden őt érintő kötelezettséget. Ha mégis viselik ezeket a kötelességeket, akkor egyet kell érteni azzal, hogy a kötelességek megértése nem feltétlenül előfeltétele a kötelességek viselésének.⁹² Ha a kötelességek megértése nem előfeltétele a kötelességek viselésének, akkor miért ne viselhetnének bizonyos állatok és csecsemők is kötelességeket?⁹³

Hogyan lehetne megközelíteni az állatok és a csecsemők kötelességteljesítését? Először is meg kell jegyeznünk azt a különbséget, amelyet Kramer tesz a névleges és valódi jogok, valamint ezek megfelelői, a névleges és valódi kötelességek között.⁹⁴ A kötelességeket általában érvényesítik

⁹⁰ Természetesen gondolhatunk "kvázi-kvázi-kötelezettségekre" és "kvázi-kvázi-immunitásokra" is, amelyekkel a nem ágens entitások rendelkeznek a nem ágens entitások kvázi-hatalmaival kapcsolatban. Például, amikor egy füstérzékelő füstöt észlel, az kiváltja a tűzoltók jogi kötelezettségét, hogy megérkezzenek. Ezért a füstérzékelő kvázi-kvázi-kötelezettséggel rendelkezik a füst kvázi-hatalommal szemben. Ezeknek a kvázi-kvázi-kötelezettségeknek a jogi (vagy egyéb) elemzésben való hasznossága meglehetősen kétséges.

⁹¹ Ez a védetség minden potenciális gyilkossal szemben fennáll.

⁹² Nagyon is létezhetnek jogi és erkölcsi előírások, mint például a "kell, hogy lehet", de ezek fogalmilag nem szükségességek.

⁹³ Kramer azon kevesek egyike, akik azt állítják, hogy az állatok valóban viselhetnek jogi kötelezettségeket. Kramer (26. sz.) és Kramer (21. sz.).

⁹⁴ Kramer (9. o.) 9 és Kramer (21. o.) 65-73.

különböző eszközökkel, de a valódi kötelezettségek jogilag kikényszeríthetők. Mark R. Reiff a korlátozások végrehajtásának hat eszközét sorolja fel:

- fizikai erő,
- stratégiai hatalom,
- erkölcsi elítélés és megbánás,
- társadalmi kritika és a társadalmi együttműködés visszavonása,
- automatikus szankciók, és
- jogorvoslati lehetőségek.⁹⁵

Még a névleges kötelességek esetében is nagyon is jól használhatóak ezek a végrehajtási eszközök: az ember sajnálhatja, hogy megszegte a névleges kötelességét, és a kötelezettségszegés társadalmi kritika tárgya lehet. A nominális kötelességek különböző jogi szabadságjogok gyakorlásával is alátámaszthatók - például a kritikai véleménynyilvánítás szabadságával -, amelyekkel nyomást lehet gyakorolni a kötelességteljesítőre, hogy teljesítse azokat. Nyilvánvalóan nem az ilyen kiterjesztett értelemben vett végrehajtás az, ami a nominális kötelességeket megkülönbözteti a valódi kötelességektől; a legfontosabb tényező az, hogy léteznek-e jogorvoslatok, amelyek mögött végső soron az állam kényszerítő ereje áll.⁹⁶ Az ilyen jogorvoslatok két típusára összpontosítok: a kényszerített megfelelésre és a büntetésre.

A kényszerített megfelelés egyszerre egyszerű és nehéz. Egyszerű abban a tekintetben, hogy az állatokat nyilvánvalóan lehet kényszeríteni arra, hogy különböző követelményeknek megfeleljenek: ketrecre lehet őket zárnai, és a kutyákat pórásra lehet kötni, hogy ne szaladjanak el. Másrészt az, hogy az állatok potenciális alanyai az ilyen típusú fizikai kényszerítésnek, nem igazán tűnik a kötelességteljesítésre való képesség jellemzőjének. Ha minden olyan entitás, amelyet fizikailag kényszeríteni lehet a "megfelelésre", kötelességteljesítő lenne, akkor a törésteszt-bábuknak kötelességük lenne autóba ülni és elviselni a tesztek, és a bábokat kötelezhetnénk arra, hogy bábszínházi előadásokban szerepeljenek. A kötelesség olyan fogalma, amely a kötelességviselők körét kiterjeszti az élettelen műanyagdarabokra, nem tartható fenn; ezért az, hogy a kötelességnek való potenciális megfelelésre való kényszerítés nem elegendő feltétel ahhoz, hogy a kötelességtartományba tartozzon. A szankciókkal szembeni felelősség azonban más kérdés. Ez a következő módszert fogom alkalmazni annak meghatározására, hogy ki vagy mi lehet kötelességviselő. Ha a büntetés általánosan elfogadott indokai közül legalább az egyik a lények egy csoportjára vonatkozik, akkor van értelme ezeket a lényeket potenciális kötelességviselőnek tekinteni. A büntetések alapulhatnak visszamenőleges és előremutató rációkon. A szankciók visszatekintő indoklásának fő formája a retribú- tív: a helytelen cselekedetek igazságos érdemeket követelnek. A retributivista érvelésen alapuló szankciók komoly erkölcsi kérdéseket vetnek fel az állatokkal kapcsolatban. Mivel az állatok általában nem

⁹⁵ Mark R. Reiff, *Büntetés, kártérítés és jog*: (Cambridge University Press 2005) 17-40.

% Kramer is hasonlóan fogalmaz: "A valódi jog vagy követelés érvényesíthető. (A tisztán erkölcsi követeléssel ellentétben - amely bizonyos módon szintén érvényesíthető - a valódi jogi követelés szükség esetén kormányzati kényszer mozgósításával érvényesíthető.")
Kramer (9. o.) 9.

erkölcsi ágensnek tekintik, állíthatja-e bármely etikai elmélet, hogy a nemtörődömségükért megkapnák a méltó büntetésüket? Még az állatok megtorló büntetése is érthető lehet: az emberek helytelenül, de érthető módon dönthetnek úgy, hogy az állatokat olyan módon büntetik, amely nem alapozható meg a konzekvencializmussal. Például vadászok egy csoportja elindulhat, hogy megöljenek egy medvét, amely egy vadásztársuk halálát okozta, még akkor is, ha nyilvánvaló, hogy a medve (egy távoli helyen élve) a jövőben nem jelentene veszélyt a közösségre. Ilyen helyzetben az ölést nem lehet a medve agresszív természete által jelentett veszélyre vagy hasonló kötelesség alapozni. Azonban az ember hasonló "megtorló" cselekedeteket kívánhat élettelen tárgyakkal szemben is elkövetni, mint például egy szúrós csalán vagy egy éles kő. A megtorlás definíciójától függően az élettelen tárgyak "megbüntetése" valószínűleg kategóriahiba, mivel a cselekedetek nem is tulajdoníthatók nekik, és a "büntetés" nem számítana számukra. 97 Másfelől, bár a megtorló szankciók kiszabása az élőlényekre érthető lehet, jellemzően mégis helytelen, mivel az ilyen élőlények általában nem rendelkeznek olyan mértékű erkölcsi felelősséggel, amelyet a büntetés bármely modern megtorló elmélete megkövetel. Ezért a büntetés retributivista indoklása nem alapozhatja meg az állatok kötelelességteljesítését. mi a helyzet a prospektív indokkal?

Két elsődleges, előrettekintő érvelésen alapuló indoklás létezik: az elrettentés és a cselekvésképtelenség.⁹⁸ Itt az elrettentésre fogok összpontosítani. Az elrettentésre irányuló büntetés lehet specifikus (egy olyan szervezet ellen irányul, amely már megszegte a kötelességét) vagy általános (a kötelelességteljesítőkre általában irányul). Az állat specifikus elrettentése akkor valósítható meg, ha az állat képes megérteni a szankció és a tiltott magatartásforma közötti kapcsolatot. minden állatidomár tudja, hogy a szankciók csak akkor hatékonyak, ha a szankció vagy jutalom rövidebb a kérdéses cselekvés vagy mulasztás után következik. Kétséges, hogy pusztán a szankciókkal való absztrakt fenyegetésnek lenne elrettentő hatása az állatokra. Az általános elrettentés sok nem emberi élőlénynél ettől függetlenül működhet. Egy elektromos kerítés egy állatsordát a kijelölt területen belül tarthat. Ha az állatok ezt csak személyes tapasztalatból tudják meg, akkor az elrettentést specifikusnak nevezhetjük, de ha azáltal is megtanulják, hogy figyelik társaik fájdalomgörcsét, akkor a hatás valóban az általános elrettentés egy kezdetleges formája.⁹⁹

97 Természetesen az is erkölcsi hiba lenne, ha például a köveket rendszeresen "büntetnék" a támadásért, nem pedig azokat, akik azokat másokra dobálják.

98 Más indokokat is azonosítottak, mint például a feljelentési indoklás. Lásd Matthew H. Kramer, *A halálbüntetés etikája: A Philosophical Investigation of Evil and its Consequences* (Oxford University Press 2011) 155-78.

99 A társas állatok is büntetik egymást. Lásd T. H. Clutton-Brock és G. A. Parker, "Punishment in Animal Societies" (1995) 373 *Nature* 209, 209:

A társas állatoknál gyakori a megtorló agresszió, az egyedek gyakran büntetik a csoport más tagjait, ha azok megsértik az érdekeiket, és a büntetés arra készítheti az alárendeltek, hogy tartózkodjanak a domináns állatok fittségét veszélyeztető viselkedéstől. A büntetési stratégiákat a dominanciaviszonyok kialakítására és fenntartására, az élőködők és csalók elriasztására, az utódok vagy a leendő szexuális partnerek fegyvermeztetésére és az együttműködő viselkedés fenntartására használják.

Mi a helyzet a csecsemőkkel és magzatokkal? A gyermekek egy bizonyos ponton kezdik felhalmozni a kötelességteljesítéshez szükséges képességeket; egy egyértelmű küszöbértéket valószínűleg lehetetlen meghatározni. Egy bizonyos ponton - talán a kisgyermekkorban, talán korábban - a gyermek elkezd reagálni a szankciókra, és ezért ugyanolyan mértékben képes kötelességeket viselni, mint az állatok. Az erkölcsiség és az érthetőség küszöbértékei azonban egyértelműen különböznek: nem értelmetlen - de erkölcsileg igencsak kétes - megkövetelni, hogy a 12 évesek gondoskodjanak alkoholista szüleikről, míg egy kéthetes csecsemőre ilyen kötelezettséget róni egyáltalán nem lenne értelme. ez részben empirikus kérdés; lehet, hogy a csecsemő képes megérteni bizonyos szankciókat, amelyeket rá rónak ki, de ez valószínűtlennek tűnik. Ha a követelmények valóban közölhetők a kétheteseikkel, akkor talán a kellően fejlett magzatokkal is közölhetők. Miért kellene a születés pillanatában meghúzni a küszöböt? A magzatok méhben rúgnak, ami nagyon is fájdalmas lehet a várandós nők számára. Ha valahogyan közölni lehet velük, hogy ezt a magatartást kerülni kell, akkor gondolhatunk arra, hogy a magzatoknak is vannak kötelességeik. Egy ilyen kilátás azonban fantáziadús.

Összefoglalva, úgy tűnik, hogy az állatokra és a kisgyermekekre is lehet kötelezettségeket róni, elrettentő hatású büntetésekkel együtt. Ez a vita természetesen nem volt teljes körű. A jelen célokra azonban elegendő leszögezni, hogy az állatok és a kisgyermekek által viselt valódi jogi kötelezettségek gondolata nem teljesen abszurd, és ezért nem szabad kizárni őket a jogi kötelezettségek köréből. Természetesen, még ha az állatok és a kisgyermekek viselhetnek is kötelességeket, az általuk *ésszerűen* viselhető potenciális kötelezettségek száma jóval kevesebb lenne, mint az épelméjű felnőtt emberek által *ésszerűen* viselhető kötelezettségek száma.

A fenti megfontolások némileg általánosíthatók. Az állatok és a gyermekek büntethetők - és jogi kötelezettségekkel is rendelkezhetnek -, részben azért, mert akarattal cselekedetekre képesek. A jogi felelősség szorosan kapcsolódik a cselekedetekhez: X büntetőjogi és/vagy polgári jogi felelőssége csak akkor válhat ténylegesé, ha X cselekedetei vagy mulasztásai nem felelnek meg egy normának. természetesen léteznek a helyettesítő felelősség esetei, amikor valaki felelősségre vonható alárendeltjei cselekedeteiért. Ahhoz azonban, hogy valakinek egyáltalán legyenek beosztottjai, viszonylag kifinomult, cselekmények végrehajtására képes ügynököknek kell lennie. Ezen túlmenően a büntetés valamilyen hátrányt vagy valamilyen előny visszatartását foglalja magában. Így a büntetéshez az kell, hogy valaki képes legyen hasznot húzni és hátrányt elszüntetni. Végül, meg kell találni a módját annak, hogy a vonatkozó jogi követelményeket közölni lehessen az érintett szervezettel. a követelmények közlése történhet nyelvi eszközökkel vagy közvetlenül szankciók alkalmazásával.

A szabadságok - a kötelességek jogi ellentétei - "a magatartásról - a cselekmény(ek)ről vagy mulasztás(ok)ról - szólnak, amelyben a szabadságjogok birtokosa részt vett, vagy amelyben a szabadságjogok birtokosa részt vehet".¹⁰⁰ A szabadság egy engedély, és így a negációja a

A szabadság következképpen csak akkor tulajdonítható egy entitásnak, ha a szabadság tagadása is tulajdonítható lenne - mint kötelesség - az adott entitásnak. A potenciális szabadság birtokosainak területe így egybeesik a potenciális kötelességviselők területével.

Végezetül a követelés-jog jogi ellentéteivel fogok foglalkozni: a nem-joggal.

Jogok nélkül

Amint fentebb említettem, a követelés-jogok - vagy az érdekelméletekben meghatározott jogok - olyan entításokhoz rendelhetők, amelyek végső értéket képviselnek.¹⁰¹ Azonban a nem-jogok területének egyszerűen tükröznie kell a követelés-jogok területét, vagy önálló területet kell létrehoznia?

Nem nyilvánvaló, hogy a követelés-jogok hiánya mikor jelenti a jogtalanságot. Először is meg kell jegyeznünk, hogy a jogtalanság nem ugyanaz, mint a követelés-jog hiánya. Még ha egy szikla nem is rendelkezik azzal az igényjogosultsággal, hogy Y ne törje össze, ez nem jelenti azt, hogy a szikla nem-jogosultsággal rendelkezik a szikla Y általi összetörésére vonatkozóan.¹⁰² X igényjogosultságának hiánya Y φ -ingjére vonatkozóan három különböző okon múlhat:

1. Y-nak nem kötelessége a φ .
2. Függetlenül attól, hogy Y-nak kötelessége van-e a φ -hez, az érdekelmélet néhány vagy valamennyi egyéb kritériuma nem áll fenn (a φ -hez való kötelesség nem áll/állna X érdekében, vagy a Bentham-teszt nem teljesül stb.).
3. X nem potenciális jogosultja a jogi igényjogosultságoknak.

Ha csak az 1. feltétel áll fenn, akkor viszonylag egyszerű, hogy X-nek van egy nem-jobb vonatkozó Y nem φ -ing. Ha a rendőröknek megengedett, hogy tetszés szerint lőjenek a polgárokra, akkor a polgároknak nincs joguk arra, hogy a rendőrök tetszés szerint lőjenek rájuk. A helyzet azonban nem ilyen egyértelmű azokban a helyzetekben, ahol a 2. feltétel érvényesül. Ha nekem szabadságjogom van arra, hogy gondoskodjak a gyermekeimről, akkor ez azt jelenti, hogy egy, a világ egy távoli részén élő személynek, akivel még soha nem találkoztam, nincs joga arra, hogy én gondoskodjak a gyermekeimről? Ha nekem nem kötelességem gondoskodni egy japán gyermekről, akivel soha nem találkoztam, akkor egy Afrikában élő elefántnak nincs joga arra vonatkozóan, hogy nem gondoskodom a gyermekről? Nos, igen. Még ha az ilyen viszonyok felsorolása általában nem is szükséges egy adott helyzet jogi elemzéséhez, Hohfeld sémájából mégis következnek. Ahogyan bizonyos követelési jogokat "a világgal szemben" tartunk fenn, ugyanez vonatkozik még több nem-jogra is.

Itt azonban a 3. feltétel a leglényegesebb. Ki vagy mi nem rendelkezhet egyáltalán semmilyen joggal? Nem-jogok akkor tulajdoníthatók, ha Y viselhetne kötelezettséget- φ X felé, de jelenleg nem viseli ezt a kötelezettséget. ezért a kőzetek nem rendelkezhetnek nem-jogokkal: mivel a kőzetek felé nem viselhetők kötelezettségek (mivel a kőzetek nem rendelkezhetnek követelési jogokkal), nincs szükség nem-jogokra, mint a potenciális követelési jogok "helytartóira".

101 Ismét vannak kivételek, például a kollektívák.

102 Valamivel formálisabban: "X-nek van egy nem-jogosultsága Y φ -ingjére vonatkozóan" logikailag nem egyenértékű azzal, hogy "Nem az a helyzet, hogy X-nek van egy igényjogosultsága Y nem φ -ingjére vonatkozóan".

Összefoglalva, a nem-jogok mindig akkor keletkeznek, ha az igényjogok nem léteznek, de lehetségesek, és a nem-jogokat csak olyan entitások birtokolhatják, amelyek igényjogokkal rendelkezhetnek. A nem-jogok területének meghatározása tehát éppúgy az etikai következtetésektől függ, mint az igényjogok esetében. Ha az állatok és a magzatok rendelkezhetnek igényjogokkal - és szerintem rendelkezhetnek -, akkor rendelkezhetnek nem-jogokkal is.

Jogi nem-személyek és jogviszonyok

Meghatároztuk az összes Hohfeld-kategória tartományát. Most megvizsgálhatjuk a jogképesség és a jogviszony-képesség tantételeket. Ezek szerint csak jogi személyek foglalhatják el (1) az itt vizsgált jogelméletek szerint jogként besorolható hohfeldi pozíciókat, vagy (2) a hohfeldi pozíciók bármelyikét.

Amint fentebb említettük, egyes szerzők feltételezik, hogy a hohfeldi jogviszonyok csak jogi személyek között léteznek. Különösen Steven Wise hangsúlyozta ezt a kérdést. Most, hogy a hohfeldi fogalmak tartományait meghatároztuk, megállapíthatjuk, hogy ez a nézet nem helytálló, mivel a nem személyek mindenféle jogviszonyban részt vesznek. Valójában olyan entitások létezése, amelyek részt vehetnek a hohfeldi viszonyokban, de *nem vesznek részt*, fogalmilag lehetetlen: még ha egy rabszolga mentes is minden követelési jogtól és köteleességtől, akkor sem rendelkezik jogokkal és szabadságokkal. ez megkérdőjelezi, hogy Wise mit ért Wise actu- ally a "jogi személyiség" fogalma alatt. Wise kidolgozott egy állatjogi piramist (2.1. ábra), amelynek első lépcsőfoka a "jogi személyiség", amely valamiféle követelmény a jogi jogok tényleges birtoklásához:

A jogi személyiség Wise értelmében rendkívül problematikus fogalom. A jogtulajdonlást előzetesen feltételezi, így Wise szerint a jogtulajdonlás és a jogi személyiség nem szinonimák. Ugyanakkor nem utal egy lény *potenciális* jogtulajdonos státuszára sem, mivel Wise egyértelműen úgy gondolja, hogy az állatok akkor is rendelkezhetnek jogokkal, ha nem rendelkeznek jogokkal. Úgy tűnik tehát, hogy Wise jogi személyiségét valamilyen jogi attribútumnak tekinti, amely az embert a jogviszonyok résztvevőjeként "számon tartja" - egy olyan attribútumnak, amely adományozható.

2.1. ábra Az "állatjogi piramist" Steven Wise szerint. (Megjegyzés: Steven M. Wise, "Legal Personhood and the Nonhuman Rights Project" (2010) 17 *Animal*

Law Review 1, 2).

a jogalkotó vagy egy bíró által. Mint említettük, ez fogalmilag lehetetlen: a rabszolgák a hohfeldi jogviszonyokban felek voltak, függetlenül attól, hogy jogi személyek voltak-e. Wise azonban sajátosan látja a hohfeldi viszonyokat. Először is, azt állítja, hogy "[b]e mivel [a hohfeldi viszonyok] csak két jogi személy és egy dolog között létezhetnek, és minden nem emberi állat dolog, ezért jelenleg nem létezhetnek jogi viszonyok egy emberi lény és egy nem emberi állat között."¹⁰³ Ez az elemzés sajátos felfogása. Nem támasztja alá Hohfeld művének exegézise. Hohfeld természetesen használta írásaiban a "személy" szót, de többé-kevésbé az "emberi lény" szinonimájaként (lásd fentebb a "Hohfeld és a személyek" alfejezetet). Nincs okunk feltételezni, hogy ő például hajlamos lett volna kizárni a rabszolgákat a rendszeréből. Azt sem állította, hogy két jogi személy és egy dolog között minden jogi viszony fennállna, hacsak a "dolog" alatt nem a "magatartást" értjük. Összességében nagyon nem világos, hogy Wise mire gondol, amikor azt állítja, hogy minden hohfeldi viszony egy dologra vonatkozik, tekintve, hogy a "dolog" és a "jogi dolog" kifejezést használja a nem emberi állatok mint ingóságok jelenlegi jogi státuszának leírására is. Egy adott hohfeldi viszony természetesen vonatkozhat egy dologra *kvázi* ingóságra - mint például a kötelességem, hogy ne lopjam el a pénztárcádat -, de számos olyan hohfeldi viszony létezik, amelynek semmi köze az ingóságokhoz, mint például a kötelességem, hogy ne üsselek meg.¹⁰⁴ (Ráadásul a magasabb szintű hohfeldi viszonyokat leginkább úgy lehet értelmezni, mint amelyek nem kettő, hanem három vagy négy hohfeldi fél között jönnek létre. De ez egy olyan mellékes kérdés, amelynek itt nincs jelentősége.)

Másodszor, Wise azt állítja, hogy minden hohfeldi jogviszonyhoz tartozik egy haszonélvező: "[a] két személy közül az egyik mindig jogi előnyben részesül, a másik mindig viseli a megfelelő jogi hátrányt."¹⁰⁵ Ez téves, mivel pusztán az, hogy valaki egy hohfeldi viszonyban fél, még nem jelenti azt, hogy emiatt előnye származik vagy hátrányt szenved. Hohfeld persze megjegyezte, hogy a mindennapi jogi nyelvben a "jog" bármilyen jogi előnyre utalhat, de ez a megfigyelés nem úgy jelenik meg a rendszerében, ahogyan azt Wise állítja. Az, hogy valakinek kötelezettsége van, lehet például előnyös, hátrányos vagy semleges: egy bűnözőnek a halálra ítéelés kötelezettsége hátrányos, míg egy életfogytiglani elítéltnak a feltételes szabaddalra helyezés kötelezettsége előnyös. Ezen túlmenően egy adott jogviszony mindkét vagy valamennyi fél számára lehet előnyös vagy hátrányos: a hitelező azon jogköre, hogy egy tartozás esedékességét meghosszabbítsa, mind a hitelező, mind az adós számára előnyös lehet, ha az eredeti esedékesség az adósnak és a hitelezőnek egyaránt előnyös lett volna.

¹⁰³ Wise (8. o.) 80.

¹⁰⁴ Hegel valóban azt állította, hogy minden jog a dolgokra vonatkozik. A jogok kanti felosztását a dolgok jogaira, a személyek jogaira és a "valóságos jellegű személyi jogokra" tévesnek tartotta, mert "*mindenfajta* jog csak egy személyhez tartozhat, és objektíve nézve a szerződésen alapuló jog nem egy személy feletti jog, hanem csak valami, ami a személyen kívül van, vagy valami, amivel a személy rendelkezhet, azaz mindig egy dolog". G. W. F. Hegel, *Elements of the Philosophy of Right* (Allen W. Wood szerk., Cambridge University Press 1991) 72.

az adós súlyos pénzügyi nehézségekbe került volna, és ezáltal aláasta volna a tartozás megfizetésére való képességét.

Úgy tűnik, hogy Wise nem szokványos felfogása a hohfeldi jogviszonyokról valójában megfelel az általam fentebb bemutatott, bármi előnyös jogfelfogásnak, amely szerint minden előnyös jogviszony jognak minősül. Az állatok, a magzatok és a rabszolgák *azonban* hasznos jogviszonyok felei, számos követelési joggal rendelkeznek, és az állatok számára természetesen előnyös, hogy mentességet élveznek az ellen, hogy olyan állatkísérleteknek vessék alá őket, mint amilyeneket a középkorban folytattak. (Lehet, hogy valaki megütközik ezen a példán, de a mentességek a bármi-előnyös felfogás szerint jogok).

Wise felfogása a jogi személyiségről hasonló a kontinentális nézetekhez, ahol a jogi személyiséget a jogviszonyokban való részvétel képességeként magyarázzák. A német polgári törvénykönyv szerint például a gyermekek a születéskor válnak jogi személlyé. Ez azonban nyilvánvalóan nem abban áll, hogy a gyermeket pusztán felruházzák azzal a *képességgel*, hogy "legalább egy jogi joggal" rendelkezzen (ahogyan Wise fogalmazott), hanem abban, hogy ténylegesen számos jogi jogosultságot biztosítanak számára. Például a megszületett gyermekek élethez való joga lényegesen szilárdabb, mint a harmadik trimeszterben lévő magzatok élethez való joga - egy magzat megölése a legtöbb nyugati jogrendszerben nem minősül emberölésnek, míg egy újszülött megölése tipikusan az.

Én azt állítom - Wise nyomán -, hogy a jogi személyiség *feltételezi* a hohfeldi jogviszonyokban való részvétel képességét, és nem azonos azzal. Ezt egy példával lehet megvilágítani. Gondoljunk egy olyan társadalomra, ahol a nagyon magas csecsemőhalandósági arány miatt a gyermekeket nem tekintik életképesnek az első születésnapjukig. Számos olyan jogi eljárást, amelyet a mi társadalmainkban jellemzően a születés után végeznek el, ebben a társadalomban akkor hajtanak végre, amikor a gyermek már betöltötte az első életévét. Születési bizonyítvány helyett életképességi bizonyítványt állítanak ki; a gyermek adatait bejegyzik egy népesség-nyilvántartásba, és a gyermek jogi személlyé válik. Van-e értelme azt mondani, hogy a gyermeknek e pillanat előtt teljesen hiányzott a képesség, hogy bármilyen hohfeldi pozíciót elfoglaljon? Nem lenne - nem csak, hogy a gyermek már ezt megelőzően is sokféle jogi pozíciót ex-tendálhatott, de már most is rendelkezett ilyen pozíciókkal, például szabadságjogokkal és mentességekkel.

Van azonban egy olyan értelemben is, amiben a jogképesség-jogviszony-képesség nézet vonzó. Itt meg kell különböztetnünk a "jogi reláció" két modern értelmét. A kifejezés először is használható a hohfeldi, atomi relációra való utalásként. ez egy technikaibb értelem, amely a jog minden területét felöleli. Van azonban a "jogi relációnak" egy hétköznapibb értelme is, amelyet a magánjogban két vagy több magánszemély vagy vállalat közötti, egy magánjogi intézményhez tartozó Hohfeld-féle pozíciók összességére használnak. Például hétköznapi dolog két fél, például egy vevő és egy eladó közötti szerződéses kapcsolatról beszélni, még akkor is, ha ez a kapcsolat a hohfeldi perspektívából nézve tipikusan kötelezettségek, követelési jogok, hatáskörök, mentességek stb. összessége. A jog- és jogviszony-

képesség nézetek valóban rendelkeznek némi magyarázó erővel a

Ez összhangban van a jogviszony-képesség nézet genealógiájával, ha a "jogviszonyt" a nem technikai értelemben használjuk. Ez összhangban van a jogviszony-képesség nézet genealógiájával: Savigny volt az első jogász, aki ezt a nézetet javasolta a *Rendszerében*, amely a magánjog kifejtése volt.

A jogviszonyoknak ez a nem hohfeldiánus felfogása a Hart-féle *speciális jogok* gondolatával magyarázható, amelyek "a személyek közötti speciális ügyletekből vagy valamilyen speciális kapcsolatból erednek, amelyben ők egymáshoz állnak", és ahol "a joggal rendelkező személyek és a megfelelő kötelezettséggel rendelkezők a speciális ügylet vagy kapcsolat feleire korlátozódnak".¹⁰⁶ Az ilyen kapcsolatok nagy részét a jogrendszerek csak akkor ismerik el és érvényesítik, ha azok jogi személyek között jönnek létre. A rabszolgák például jellemzően nem köthettek jogilag kikényszeríthető szerződéseket, például házasságot. Ebben az értelemben a rabszolgaság eltörlése azzal járt, hogy a rabszolgáknak megadta a képességet bizonyos jogilag kikényszeríthető különleges jogok birtoklására. Itt meg kell különböztetnünk a *fogalmi* és a *jogi* képességet a különleges jogok birtoklására. A rabszolgák nem rendelkeznek a különleges jogok birtoklásának *fogalmi* képességével, mivel nem tudnak semmilyen jogi pozíciót betölteni, és a jogalkotó semmit sem tehet ez ellen. A rabszolgáknak viszont hiányzott a *jogi* képességük arra, hogy ilyen jogokkal rendelkezzenek, mert a jogrendszer például nem érvényesítette a megállapodásaikat. Ezzel szemben azonban a jogalkotó tehetett volna - sőt, tennie kellett volna - valamit ez ügyben.

A különleges jogok eszméje ahhoz kapcsolódik, amit MacCormick *passzív tranzakciós képességnek* nevez, ami azt jelenti, hogy "[a]z a képességet, hogy egy bizonyos tranzakció által létrehozott hasznot vagy terhet vállaljon".¹⁰⁷ A különleges jogok birtoklásának képessége azonban csak egy eleme a jogi személyiségnek: amikor a rabszolgákat felszabadították, nemcsak a szerződéskötéshez szükséges jogokat és kötelezettségeket kapták meg, hanem például az élethez és testi épséghez való jogokat is (amelyekkel a szabad emberek rendelkeznek), amelyek korábban nem rendelkeztek. Erre a kérdésre a 3. fejezetben még visszatérek.

Következtetés

A hohfeldi elemzés azt mutatja, hogy az állatok és a rabszolgák számos olyan módon vehetnek részt a jogi kapcsolatokban, mint az emberek, és hogy a jogi nem-személyek is rendelkezhetnek jogokkal, vagy - ha valaki az akaratelméletet támogatja - hogy a jogi személyek nem feltétlenül rendelkeznek jogokkal. Ahhoz, hogy feloldjuk ezt a konfliktust az ortodox szemlélet és a jogi személyiséggel kapcsolatos, széles körben osztott extenzív hiedelmek között, vagy a jogi személyiségről szóló elméletünket, vagy az extenzív hiedelmeinket kell kiigazítanunk.

A jogok elmélete, amely a legjobban megfelel az extenzionális meggyőződéseknek, valószínűleg Hart későbbi akaratelmélete, amely lehetővé tette a gyermekek jogait. Azonban még Hart elmélete sem felel meg tökéletesen az extenzionális meggyőződéseknek: az ő

106 Hart (44. o.) 183.

107 Neil MacCormick, *A jog intézményei*: Oxford University Press 2007) 86.

vagy megtagadja a szellemi fogyatékosoktól a jogokat és így a jogi személyiséget, vagy pedig lehetővé teszi, hogy egyes nem emberi állatok már jogi személyek legyenek - nevezetesen azok az állatok, amelyek kedvtelésből tartott állatokra vonatkozó vagyonezelői szerződés kedvezményezettjei. Hart elmélete mindazonáltal valószínűleg a legjobb jogelmélet lenne, amelyre az ortodox nézet védelmét lehet építeni. Ezzel azonban elérkeztünk e nézet egyik fő problémájához: ez a nézet egy vitatott fogalmon alapul. Hart elmélete csak egy a számos jogelmélet közül, amelyeket az analitikus jogtudományban felállítottak. Még ha sikerülne is elérni, hogy a jogoknak olyan beszámolója legyen, amely megfelelően megragadja a jogi személyiséggel kapcsolatos extenzív meggyőződéseket, a beszámolót független okokból hibásnak lehetne (és sok tudós el is utasítaná).

Ehhez kapcsolódóan az általam kritizált álláspontok gyakran figyelmen kívül hagyják a különböző jogterületek közötti különbségeket. Például a Jogképesség a jogokért nézetnek van némi alkalmazási területe a magánjog területén, amelyet eredetileg tisztázni kívántak. Valóban van értelme azt mondani, hogy a jogi személyek - Tur kifejezésével élve - "üres helyek" a magánjogi jogok és kötelezettségek számára. Ez a magyarázat azonban alkalmatlan a jogi személyiség általános elméleteként, hogy újra megfogalmazzuk e magyarázat számos problémájának egyikét, a magzati személyiséggel kapcsolatos módosítások nem azt célozzák, hogy a magzatokat a jogok és kötelezettségek üres részévé *tegyék*, hanem inkább közvetlenül védik őket.

Meg kell említeni azt is, hogy a jelenlegi elmélet hogyan strukturálja a jogi gondolkodást. A mindennapi jogi nyelvhasználatban a "jog" kifejezést gyakran megkülönböztetés nélkül használják mind az érdek-, mind az akaratelméleti jogokra. valószínűleg nagyon kevés jogász vagy bíró tagadná a kínzáshoz való jog létezését, még akkor is, ha a legtöbb akaratelmélet szerint ez nem jog. Mivel azonban az állatok nem jogi személyek, és mivel feltételezhetően csak jogi személyek lehetnek jogokkal, a jogászok gyakran haboznak "jogoknak" nevezni a hasonló, az állatok kínzását tiltó jogi védelmet. Az uralkodó elmélet miatt tehát ott, ahol egységesség van, diszharmóniát látunk.

Végül a jelenlegi elmélet leegyszerűsítő, bináris jellege azt a tényt is elhomályosítja, hogy egy jogalany bizonyos célokból egyszerre lehet jogi személy, míg más célokból jogi nem-személy. A rabszolgáknak voltak bizonyos jogaik és számos kötelezettségük, de vajon ez elég indok-e ahhoz, hogy azt állítsuk, hogy a rabszolgák mindenféle korlátozás nélkül jogi személyek voltak? Hasonlóképpen, ha a jogi személyiség fogalmi sémájának segítségével szeretnénk megérteni a nők jogállásának fokozatos javulását a különböző jogrendszerekben, nem támaszkodhatunk a séma bináris leírására - a nők jogállása általában rosszabb volt, mint a férfiaké, de egyértelműen jobb volt, mint a rabszolgáké és a nem emberi állatoké. Ha a jogi személyiséget egy klasztertulajdonságként értelmezzük, amely különböző eseményekből áll, árnyaltabb képet kaphatunk. a könyv további része ezt a célt tűzi ki maga elé.

3

Az incidensek a jogi személyiség

Előzetesek

Ebben a fejezetben és a könyv többi részében a jogi személyiség értelmezésének egy újszerű módját kívánom kidolgozni. A jogi személyiség kötegelmélete képes magyarázatot adni a jogi személyiséggel kapcsolatos extenzív hiedelmekre, miközben elkerüli az ortodox nézet buktatóit. Ez a fejezet az egyes esetek előküldésére összpontosít, míg a 4. fejezet olyan kérdésekre összpontosít, mint a jogi személyiség területe és az aktív/passzív megkülönböztetés.

Az én elméletem - tudomásom szerint - az első olyan modern és széles körű elmélet a jogi személyiségről, amely kifejezetten elutasítja az ortodox nézet valamennyi megfogalmazását. Ettől függetlenül el kell ismernem, hogy egyes szerzők olyan nézeteket terjesztettek elő, amelyek nem vezethetők vissza egyenesen erre az álláspontra. Jonas-Sébastien Beaudry például azt írja:

A jogi személyiség igénylésének stratégiája lehetővé tenné az állatok számára, hogy közvetlen hozzáférést kapjanak a "személyek" különleges kategóriájához, amelyet a jogrendszerek a legszilárdabb védelmek és jogok sokaságával társítanak. [...] A jogi személyiség megadása alapvetően különbözik a "gyenge" jogi jogok, védelmek vagy jogosultságok megadásától, amennyiben a jogalkotók különböző szabályokat állíthatnak fel bármely tárgy védelmére anélkül, hogy támogatnák azt az elképzelést, hogy ezek a tárgyak "személyek" vagy önmagukért való anyagok.¹

¹ Jonas-Sébastien Beaudry, "Az autonómiától a Habes Corpusig: Animal Rights Activists Take the Parameters of Legal Personhood to Court" [2016] *Global Journal of Animal Law* 3, 5-6. Néhány más szerző, aki hallgatólagosan elutasítja a jogi személyiség ortodox nézetét, többek között David Favre és Tomasz Pietrzykowski. Favre azt írja, hogy "az állatok, vagy legalábbis egyes állatok már most is korlátozott jogi jogokkal rendelkeznek", Pietrzykowski pedig megkülönbözteti a "jogi személyeket" és a "nem személyes jogalanyokat". David Favre, "Élő tulajdon: A New Status for Animals Within the Legal System" (2010) 93 *Marquette Law Review* 1021, 1024, és Tomasz Pietrzykowski, "Beyond Personhood: From Two Conceptions of Rights to Two Kinds of Right-Holders" in Tomasz Pietrzykowski and Brunello Stancioli (szerk.), *New Approaches to the Personhood in Law* (Peter Lang 2016). Lásd még Tomasz Pietrzykowski, "The Idea of Non-personal Subjects of Law" in Visa A. J. Kurki és Tomasz Pietrzykowski (szerk.), *Jogi személyiség: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn* (Springer 2017).

University

Ez eltérést jelent az ortodox nézettől, még akkor is, ha Beaudry nem foglalkozik az ettől a nézettől való eltéréssel. Néhány más szerző is használta a "személyiségi jogok" kifejezést, miközben mindazonáltal az ortodox nézetet vallotta.²

Ismét felhozom azokat a fő extenzív hiedelmeket, amelyeket a jogi személyiség elméletének legalább meg kellene magyaráznia:

- (i) a passzív természetes személyiség kritériumainak megfelelő (született, élő és érző) emberi lények jogi személyek;
- (ii) az állatok és a magzatok nem jogi személyek, és a rabszolgák sem voltak jogi személyek;
- (iii) van néhány lényeges jogi különbség az épelméjű felnőttek, valamint a csecsemők és a súlyosan értelmi fogyatékos személyek jogi személyisége között;
- (iv) vannak mesterséges személyek, például vállalatok.

Hogyan tud egy elmélet a legjobban magyarázatot adni ezekre a hiedelmekre? Először is meg kell említenem egy dolgot, amit a jogászok jól értettek: a jogi személyiség nem egy entitás belső tulajdonsága; sokkal inkább az a szükséges feltétele annak, hogy bármely entitás jogi személy legyen, hogy az adott entitás az uralkodó jogrendszerben jogi személyként kezeltessék. Az, hogy X jogi személy-e vagy sem, tehát *intézményi tény*. Ha mást állítanánk, az azt jelentené, hogy jogi személyiséget jogi normák és döntések nem változtathatják meg, és egy ilyen beszámoló nem tudná megmagyarázni az olyan jelenségeket, mint a rabszolgaság és a társaságok, amelyeknek egyértelműen jogi döntésekhez van közüük: rabszolgákat fel lehet szabadítani, társaságokat lehet alapítani és feloszlatni. A "természetes személy" és a "mesterséges személy" címkék ebben a tekintetben félrevezetőek lehetnek, mert - ahogy Neil MacCormick fogalmaz - "az úgynevezett "természetes személy" jogi személyiségében szükségszerűen ugyanolyan jogi személy, mint az úgynevezett "jogi" személy".³ A természetes személyiség mint jogi kategória ugyanúgy függ a jogi döntésektől, mint a mesterséges személyiség.

Természetesen elképzelhető a "jogi személy" kifejezés használatának olyan módja is, amely nem utal jogi státuszra. Egy kanti teoretikus használhatná a "jogi személy" kifejezést olyan lényre, amely rendelkezik a kanti erkölcsi személyiséggel, valamint a kognitív és nyelvi képességekkel ahhoz, hogy jogait jogszerűen gyakorolhassa. A "jogi személy" plauzibilisen utalhat a jog vagy a jog valamely ága által feltételezett emberképre is, mint a "büntetőjog személye" kifejezésben.⁴ Ebben az összefüggésben bírálhatnánk a jogot, mondjuk azért, mert túl racionális felfogása van az emberről. Nem mondom, hogy az ilyen szóhasználatok helytelenek, de ha meg akarjuk érteni a jogi

² Jessica Berg, "Elefántokról és embriokról: A Proposed Framework for Legal Personhood" (2007) 59 *Hastings Law Journal* 369, 376f.

³ Neil MacCormick, "Persons as Institutional Facts" in Ota Weinberger and Werner Krawietz (eds), *Reine Rechtslehre im Spiegel ihrer Fortsetzer und Kritiker* (Springer 1988) 371.

⁴ Lásd például Ngaire Naffine, "Legal Persons as Abstractions" in Visa A. J. Kurki és

Tomasz Pietrzykowski (szerk.), *Legal Personality: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn* (Springer 2017) és William Lucy, *Law's Judgement* (Hart Publishing 2017), 35-78.

a rabszolgaság és a vállalati személyiség intézményeit, vagy ha meg akarjuk érteni, amit a Nonhuman Rights Project követel, akkor a jogi személyiséget olyan státuszként kell kezelnünk, amelyet a jogrendszer adományozhat és elvehet.

A jogtudósok azonban leegyszerűsítő módon számoltak be a jogi személyiség intézményes természetéről. X jogi személyiségről nem mondható el, hogy egyetlen jellemzőtől függ; a jogi személyiség inkább egy klasztertulajdonság, a következőkben a Kötegelmélet e központi jellemzőjével foglalkozunk.

A jogi személyiség mint klasztertulajdon

A jogi személyiség klasztertulajdonságként való leírása valójában meglehetősen népszerű. Ezt a de- skripciót használja többek között Ngaire Naffine és Richard Tur.⁵ Ezek a beszámolók azonban jellemzően a klasztertulajdonság fogalmának nem szabványos értelmezésére támaszkodnak. Naffine így ír:

A [L]jogalanyiség dolgok halmazából áll: konkrétan a jogok és/vagy kötelezettségek egy vagy több csoportjából áll, az adott jogviszony jellegétől és céljától függően. A jogok és kötelezettségek [...] lehetnek vastag és vékony kötegekben, nagyobb és kisebb klaszterekben, ami azt jelenti, hogy különböző jogi kontextusokban valójában különböző jogi személyek vagyunk.⁶

Naffine az "összefüggések" alatt itt például azt érti, hogy a magzatoknak kevesebb joguk van, mint a felnőtteknek. A jogi személyiség klaszter-tulajdon jellege tehát Naffine szerint azt jelenti, hogy a különböző jogi személyek különböző jogokkal rendelkezhetnek és különböző kötelezettségeket viselhetnek. Majd megjegyzi, hogy a jogi személyiség ebben a tekintetben hasonlít a tulajdonjoghoz, amely olyan különálló, de összefüggő eseményekként értelmezhető, mint a birtoklás, a használat szabadsága stb.

Naffine és Tur jogi személye azonban nem klasztertulajdon a szó hétköznapi értelmében. A kifejezés standard módon olyan tulajdont jelöl, amelynek kiterjedését olyan kritériumok súlyozott listája alapján határozzák meg, amelyek közül egyik sem szükséges vagy elégséges.⁷ A jogköteg-elemzés szerinti tulajdonjog klasztertulajdon. Például az a tény, hogy Johnnak engedélyezték egy autó használatát, oknak számít ahhoz a következtetéshez, hogy az autó az ő tulajdonában van, de nem elégséges ok ahhoz a következtetéshez, hogy az autó az ő tulajdonában van, mert egyszerűen bérelhette volna. Másrészt az, hogy Johnnak megtiltották, hogy használja az autót, nem elégséges ok arra a következtetésre, hogy ő

⁵ Ngaire Naffine, *A jog értelme az életnek: Philosophy, Religion, Darwin and the Legal Person* (Hart Publishing 2009) 46-7; Richard Tur, "The "Person" in Law" in Arthur Peacocke and Grant Gillett (eds), *Persons and Personality: A Contemporary Inquiry*. (Basil Blackwell 1988) 121-2. Jens David Ohlin a jogi személyiséget szintén klaszterfogalomként írja le, bár ő a "klaszterfogalmat" Naffine-től és Tur-tól némileg eltérő értelemben használja. Jens David Ohlin, "Is the Concept of the Person Necessary for Human Rights?" (A személy fogalma szükséges az emberi jogok szempontjából?) (2005) 105 *Columbia Law Review* 209, 229ff.

⁶ Naffine (5. o.) 46.

⁷ Lásd John R. Searle, 'Proper Names' (1958) 67 *Mind* 166. Ami szükséges és elégséges, az

a klasztertulajdonságok halmaza bizonyos megfelelő részhalmazainak diszjunkciója.

nem tulajdonosa az autónak, mert bérbe adhatta volna. De az ortodox nézet - amelyet Naffine és Tur is támogat - szükséges és elégséges kritériumokat biztosít egy entitás jogi személyiségéhez. Valaki akkor és csak akkor jogi személy, ha jogi jogokkal rendelkezik és/vagy jogi kötelezettségeket visel.⁸ Pusztán az a tény, hogy a jogi személyek sokféleképpen lehetnek in- stanciák, nem jelenti azt, hogy a jogi személyiség a kifejezésnek ebben a standard értelmében vett klasztertulajdonosság lenne. A jogi személyiség (az ortodox nézet szerint) és a tulajdon közötti analógia akkor működne, ha a tulajdon klaszter-tulajdon jellege attól függne, hogy különböző személyek különböző típusú dolgok és különböző számú dolog tulajdonosaivá válhatnak. A tulajdonjog azonban nem emiatt klasztertulajdon.

A jogi személyiség az itt kínált elmélet szerint a hétköznapi értelemben vett klasztertulajdonosság, mivel egymással összefüggő, de szétválasztható eseményekből áll. A jogi személyiség és a nem-személyiség között nincs pontos határvonal, az incidensek azonban különböző módon csoportosíthatók.⁹

Az első lényeges különbségtétel ebben a tekintetben az aktív és passzív jogalanyiség között van: a csecsemők és a felnőttek egyaránt jogi személyek, de különböző mértékben. Ez a kétneműség nagyon széles körben elismert. MacCormick például azt állítja, hogy a jogi személyiségnek vannak passzív és aktív elemei. Ezt követően négy kategóriába sorolja a jogi személyek képességeit:¹⁰

- *puszta passzív cselekvőképesség*, amely "egy jogalany azon jogi képességét jelöli, hogy valamely jogi rendelkezés vagy rendelkezések kedvezményezettje legyen, abban az értelemben, hogy e rendelkezések célja az adott jogalany védelme valamilyen kárral szemben vagy az adott jogalany valamilyen érdekének előmozdítása";¹¹
- *passzív ügyleti képesség*, azaz "[a]z a képesség, hogy egy bizonyos ügylet által létrehozott előnyöket vagy terheket vállaljon", például a csecsemők tulajdonjoggal való rendelkezési képessége;¹² 12
- *kapacitásfelelősség*, amely "azt a kérdést foglalja magában, hogy valaki büntetőjogi vagy polgári jogi felelősséggel szankcionálható-e tetteiért";
- *ügyleti képesség*, azaz a joghatással járó jogcselekmények teljesítésére való képesség.¹³

⁸ Az, hogy mi következik a "ha és csak ha" után, némileg függ az ortodox nézet konkrét megfogalmazásától. Tur számára a jogi személyek a jogok és kötelezettségek "üres helyei". Tur (5. o.) 121. o.

⁹ Megkülönböztethetjük a jogi személyiséget egy adott esemény vagy események összessége tekintetében a jogi személyiségtől *tout court*, korlátozás nélkül. Ezt a megkülönböztetést később tárgyaljuk.

¹⁰ A beszámolót először MacCormick 1988-as cikkében vázolta fel (3. sz.), amelyet később némi változtatással újra kiadtak MacCormick utolsó nagy művében Neil MacCormick, *Institutions of Law: An Essay in Legal Theory* (Oxford University Press 2007) 77-99.

¹¹ MacCormick (10. sz.)

86.12Ibid.

13 Ibid. 93.

3.1. táblázat A jogi személyiség passzív eseményei

Passzív passzív incidensekElhárítási	incidensek
<ul style="list-style-type: none"> - alapvető védelem: az élet, a szabadság és a testi épség védelme - a különleges jogok kedvezményezettjének képessége - tulajdonosi jogképesség - a birtoklásra való érzéketlenség 	<ul style="list-style-type: none"> - álló - áldozati státusz a büntetőjogban - a jogsérelem elviselésére való képesség

MacCormick beszámolója nagyon éleslátó és lényegesen árnyaltabb, mint a korábban bemutatott elméletek többsége. Azért is dicsérhető, mert nem írja alá kifejezetten az ortodox nézet tanait, még ha MacCormick nem is utasítja el explicite ezt a nézetet. Azonban az ő beszámolója nem elég részletes, és a jogi személyiség néhány fontos elemét kihagyja. Én egy némileg eltérő osztályozást kínálok.

Passzív és aktív incidensek

A jogi személyiség passzív eseményei két kategóriába sorolhatók, amelyeket a 3.1. táblázat mutat be.

Az érdemi incidensek elsősorban azzal kapcsolatosak, hogy milyen nem-eljárási követelés- jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik vagy szerezhet X entitás. Ha X élete, szabadsága és személyes integritása védett, akkor a "világ" által X felé fennálló kötelezettségek száma nagyobb, mint egyébként. Ha X rendelkezik azzal a képességgel, hogy különleges jogok hasznélvezője legyen, és képes tulajdont birtokolni, akkor X különleges jogokat szerezhet meghatározott felekkel szemben, és tulajdonjoggal kapcsolatos követelési jogokat "a világgal szemben". Végül, bár X egyszerre lehet valaki más tulajdona és a jogi személyiség számos incidenciájával felruházott, e két tulajdonság között bizonyos feszültség áll fenn. Ezt a feszültséget a fejezet későbbi részében röviden elemezzük.

A második csoport az X számára rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségekkel kapcsolatos, ha az X-szel szemben fennálló kötelezettségeket nem tartják be. Ezek közé tartozik a perbeli jogképesség, amely (elsősorban) az a képesség, hogy valaki követeléseinek-jogainak érvényesítését követelhesse a bíróságon; a jogsérelem elszenvedésének képessége, amely jóvátételhez vagy kártérítéshez vezethet; és az áldozati státusz a büntetőjogban (amely a büntetőjog anyagi és eljárási elemeket egyaránt magában foglalja).

Ezen túlmenően az aktív jogi személyek (például a felnőtt, beszámítható felnőttek és korlátozott mértékben a kellően fejlett gyermekek) a 3.2. táblázatban felsorolt eseményekkel rendelkeznek.

Az épelméjű felnőttek különböző jogi kontextusokban gyakorolhatják a jogi hatásköröket, míg a kiskorúaknak általában képviselővel kell rendelkezniük. Ezenkívül a felnőttek

3.2. táblázat A jogi személyiség aktív eseményei

Jogi	kompetenciák	Onerous jogi személyiség
- a többi esemény képviselő nélküli kezelésére való képesség, pl. szerződéskötési képesség	- büntetőjogi felelősség - deliktuális jogi felelősség - a jogi felelősség egyéb típusai	

viselkedésüket szabályozzák, például a büntetőjogon keresztül, és felelősséget vállalnak viselkedésükért (*terhelő jogi személyiség*).

Az aktív jogi személyiséghez hasonló jellemzőket számos jogtudós, köztük MacCormick és a német hagyományban író tudósok is az aktív jogi személyiség központi elemeként azonosítottak.¹⁴ Egyes jogi hagyományok az aktív/passzív megkülönböztetést is elég szépen beépítették az ortodox nézetbe, amely a jogi személyiséget a jogi jogok birtoklásaként magyarázza. A francia taxonómia szerint például minden jogi személy, beleértve a gyermekeket is, "élvezheti" a jogi jogokat (*la capacité de jouissance*), míg az épelméjű felnőttek is "gyakorolhatják" jogaikat (*la capacité d'exercice*).¹⁵ Ez utóbbi képesség nagyjából hasonlít ahhoz, amit én jogi kompetenciáknak nevezek.

Mielőtt rátérnék a jogi személyiség egyes eseteinek vizsgálatára, néhány általános megjegyzést kell tennem. A jogi személyiség csoportos jellege ellenére mégsem vezethető vissza teljesen az egyes összetevőire. Ahogy a tulajdonjog eseményei együttesen teszik a tulajdonjogot a modern kapitalista gazdaság központi elemévé, úgy a jogi személyiség eseményei is számos módon kapcsolódnak egymáshoz. Ezeket az összefüggéseket később vizsgáljuk meg, de itt megemlítem a *jogi platform* fogalmát, amely a 4. fejezetben lesz kiemelkedő jelentőségű. A jogi platform a jogi pozíciók ("jogok és kötelességek") integrált csomagja. A jogi pozíciók integráltsága azt jelenti, hogy azok bizonyos módon befolyásolhatják egymást: például ha Jánosnak van egy háza, de egy általa kötött szerződés miatt adósságot halmoz fel, akkor a végén elveszítheti a házat. Másrészt, ha az adósságok John egyszemélyes társaságánál keletkeznek, akkor valószínűleg nem fogja elveszíteni a házat. a társaság és *John természetes jogi platformja* tehát két különálló jogi platform.¹⁶ A jogi platformokat elsősorban jogi aktusok útján kezelik. A *sui juris* magánszemélyek maguk gondoskodnak az adminisztrációról - bár dönthetnek úgy, hogy ezt a felelősséget átruházzák -, míg a kiskorúakat e tekintetben általában valaki más képviseli.

¹⁴ Lásd: *ibid.* 89-95, és Matthias Lehmann, "Der Begriff der Rechtsfähigkeit" (2007) 207. *Archiv für die civilistische Praxis* 225, 226-7.

¹⁵ Lásd Gilles Goubeaux, *Traité de droit civil. Les personnes* (Librairie générale de droit et de jurisprudence 1989) 24

¹⁶ A szétválasztás azonban nem abszolút: ha X *qua* természetes személy adósságot vállalt, elveszítheti egyszemélyes társaságának tulajdonjogát.

A jogi személyiség passzív esetei

Az élet, a szabadság és a testi épség védelme: Alapvető védelem

Korábban meglehetősen kritikusan fogalmaztam Steven Wise jogi személyiséggel kapcsolatos elemzésével kapcsolatban. Bár állítása, miszerint csak jogi személyek rendelkezhetnek jogi jogokkal, tarthatatlan, egyetértek vele abban, hogy az úgynevezett méltósági jogok, amelyeket egyes nem emberi állatok számára szorgalmaz, központi szerepet játszanának a jogi személyiségükben.

Wise szerint a méltósághoz fűződő jogok a testi épséghez és a testi szabadsághoz kapcsolódnak. A méltósághoz fűződő jogok "tartalmazzák az alapvető szabadságjogok magját, amelyek akár *dologi* mentelmi jogként, akár követelési jogként védhetők".¹⁷ Wise azt állítja, hogy "[a] pusztai szabadságjoggal ellentétben, amelyhez legalább egy követelésjoggal való társulás szükséges ahhoz, hogy méltósági jog legyen, a pusztai immunitásjogok önmagukban is lehetnek méltósági jogok; önmagukban a legalapvetőbb jogokat, például a testi nyit és a testi szabadságot is alkothatják".¹⁸ Wise itt arra gondol, ahogyan az alkotmányos jogtörvények gyakran működnek: a törvényhozókat és más tisztviselőket megfosztják bizonyos típusú törvények meghozatalától.¹⁹ Mivel a parlament nem hozhat olyan törvényt, amely valakinek a testi szabadságát sértené, ez a szabadság a parlamenttel szemben nem felelősséggel, hanem megfelelő mentességgel jár együtt. Ezek természetesen fontos szempontok, de óvatosan kell értékelnünk, hogyan kapcsolódnak a tárgyalt témához.

Az általam ismert mai nyugati jogrendszerekben például az emberen kívüli állatoknak nincsenek kötelezettségeik, ezért az állatok csak szabadságjogokkal rendelkeznek. Jelentősen megváltozna-e a jogi helyzetük - jogi személyiségük vagy más tekintetben -, ha mondjuk egy alkotmánymódosítás megtiltaná az államnak, hogy kötelezettségeket rójon a nem emberi állatokra? A legtöbb tekintetben ez a változás teljesen lényegtelen lenne. Meglehetősen szürreális lenne az állatok személyi szabadsághoz való méltósághoz való jogáról beszélni, amikor még mindig ketrecekbe zárhatják őket, és megölhetik őket élelemért.

¹⁷ Steven M. Wise, "Hardly a Revolution-The Eligibility of Nonhuman Animals for Dignity-Rights in a Liberal Democracy" (1998) 22 *Vermont Law Review* 793, 823. Egy dolgot kell hangsúlyoznom: Wise nem csak azt állítja, hogy az állatoknak jelenleg nincsenek méltósághoz fűződő jogaik. ezzel az állítással többnyire egyet tudnék érteni. Wise inkább kifejezetten azt állítja, hogy az állatoknak nincsenek jogaik. Lásd például *ibid.* 801f.

¹⁸ *Ibid.* 811.

¹⁹ Az alkotmányos jogok azonban nem csak így működnek. A finn alkotmány (*Suomen perustuslaki*, 731/1999) 19. §-a szerint "aki nem tudja megszerezni a méltóság teljes élethez szükséges eszközöket, annak joga van a nélkülözhetetlen létfenntartáshoz és gondoskodáshoz". Ha az egyén valamilyen okból "kiesne a szociális biztonsági rendszer résein", és megélhetési eszközök nélkül maradna, akkor is követelhetné a nélkülözhetetlen

létfenntartást és ellátást a bíróságon a vonatkozó alkotmányos szakaszra hivatkozva.

központi eleme a jogi személyiség eme incidensének. A szabadságjogok természetesen gyakran szintén fontosak, de igényjogosultságok nélkül általában nem elegendőek.

Azt, hogy egy követelési jog alapvető védelemnek minősül-e, a védett érdekek és a követelési jog hierarchikusan magas státusza határozza meg.

Először is, az alapjogok biztosítják jogosultjuk életét, személyes szabadságát és/vagy testi épségét. A *habeas corpus* egy alapvető védelem, és a Nonhuman Rights Project által kezdeményezett perek, amelyek azt követelik, hogy a nem emberi állatok is részesüljenek a *habeas corpus* jogában, elsősorban erre az esetre összpontosítanak. Hasonlóképpen az élet alapvető védelmét érintik az egyes amerikai államokban javasolt "személyi módosítások" is, amelyek a magzatokat büntetőjogi értelemben személyként határoznák meg.²⁰ A *Roe kontra Wade*-ügy, amely alkotmányellenesnek nyilvánította az első trimeszteri abortuszok állami korlátozását, lényegében megtagadta az alapvető védelmet az első trimeszteri magzatoktól.²¹ Továbbá, amint azt az előző fejezetben megjegyeztem, a rabszolga felszabadításának egyik jogi következménye az volt, hogy a rabszolga számos erőteljes, az életére, szabadságára és testi épségére vonatkozó követelési jogot kapott - mind a korábbi tulajdonosával, mind "a világgal szemben".

Másodszor, az alapvető védelem magas hierarchikus státuszt foglal el. Így közel állnak ahhoz, amit Ronald Dworkin "jogoknak mint aduászoknak" nevez: olyan biztosítékok, amelyek az egyéneket védik a következményes politikai megfontolásokkal szemben - még ha ez a védelem nem is feltétlenül abszolút.²² Az ilyen védelem gyakran az alkotmányban vagy más, a rendes törvényeknél hierarchikusan magasabb rendű jogforrásokban van kodifikálva. A nem személyekre vonatkozó védelem viszont gyakran másfajta korlátozásoknak van alávetve: az állatjóléti törvények gyakran tiltják a *szükségtelen* szenvedés okozását az állatoknak. Ez a megfogalmazás azt jelenti, hogy az állat érdeke, hogy ne szenvedjen szenvedés miatt, könnyebben felborítható más megfontolások által. A személyek és a nem személyek közötti különbség e tekintetben azonban csak fokozati kérdés, és azokra a célokra vonatkozik, amelyek érdekében feláldozhatók a jogilag védett érdekek. A "szükséges" szó konkrét jelentése ebben az összefüggésben nem érthető meg a következő kérdés nélkül: "Milyen célból szükséges?". A nem természetes személyek érdekei jellemzően a célok szélesebb körére áldozhatók fel, mint a jogi személyeké. Például számos mai jogrendszer engedélyezi bizonyos állatok leölését rekreációs vagy gazdasági okokból, míg az emberi élet szándékos megvonása jóval kevesebb célból megengedett, jellemzően valamely más természetes személy(ek) alapvető érdekeinek védelme érdekében.²³ A rabszolgák helyzete hasonló volt, mint a rabszolgáké.

²⁰ Az ilyen módosítások a bűncselekmények áldozatává válás képességére is vonatkoznak, amit én szintén a jogi személyiség egyik jellemzőjének tekintek. Ez egy példa arra, hogy a jogi személyiséggel kapcsolatos intézmények különböző módon összefonódnak és kölcsönösen átfedik egymást.

²¹ *Roe kontra Wade*, 410 US 113.

²² Ronald Dworkin, "Taking Rights Seriously", *Taking Rights Seriously* (Harvard University Press 1977).

23 Mással már elemeztem a finn állatjóléti törvény szövegében a szükségtelen szenvedés okozásának tilalmát. Azt állítom, hogy az elemzés során mérlegelni kell az állatok

állatokkal szemben: Georgia például 1816-ban úgy rendelkezett, hogy a gazdák büntethetőek saját rabszolgáik "szükségtelen és túlzott mértékű korbácsolásáért" - sokan tiltották a rabszolgákkal szembeni "kegyetlenséget" is, hasonlóan a mai úgynevezett állatkinzársról szóló törvényekhez.²⁴

A "hierarchikusan magas státusz" alatt a következőket értem. Egy követelési jog akkor rendelkezik hierarchikusan magas státusszal, ha a követelési jog alapjául szolgáló megfontolások általában előnyben részesülnek a konkurens megfontolásokkal és érdekekkel szemben, beleértve a tulajdonosi érdekeket is. Fentebb már említettem, hogy a jogi személyek alapvető védelmét jellemzően olyan jogforrásokban rögzítik, amelyek hierarchikusan magasabb rendűek, mint a rendes jogszabályok. Ennek azonban nem feltétlenül kell így lennie. Könnyen lehet, hogy egyes létező jogrendszerek - alkotmánymódosítások nélkül - a nem emberi állatokra is kiterjeszhetnek olyan védelmet, amely a tulajdonosi érdekekkel és más fontos megfontolásokkal szemben érvényesül. Az ilyen feltételezett kiterjesztések azonban sok esetben alkotmányos problémákat vethetnek fel. szembetűnő példa erre a hírhedt *Dred Scott*-ügy, amelyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága 1858-ban döntött, és amelyben a bíróság kimondta, hogy a rabszolgaként áthozott afrikaiak és leszármazottaik nem voltak és nem is lehettek az Egyesült Államok polgárai, és következésképpen például nem perelhettek a szövetségi bíróságokon.²⁵ A Legfelsőbb Bíróság továbbá úgy döntött, hogy a Missouri-kompromisszum, amely korlátozta a rabszolgaságot egyes északi államokban, alkotmányellenes volt, mert beavatkozott a tulajdon alkotmányos védelmébe:

[Ugyanaz az eszköz, amely a Kongresszusnak a létezését és minden funkcióját biztosítja, a rabszolgatartónak garantálja a tulajdonjogot, és jogot biztosít neki a tulajdonjog visszakövetelésére a nemzet teljes területén; továbbá, hogy az egyetlen magántulajdon, amelyet az Alkotmány kifejezetten elismert, és amelynek védelmét és érvényesítését közvetlen kötelezettségként írta elő mind az államok, mind a szövetségi kormány számára, az a rabszolga tulajdonosának tulajdonjoga; az Alkotmány semmilyen más tulajdonjogot nem helyez ugyanilyen magasra, és nem védi hasonló garancia.²⁶

a szenvedéstől való mentességhez fűződő érdek a szenvedést igénylő konkurens érdekekkel szemben; a konkurens érdek azonban lehet bármilyen "jogilag védett cél", és ezek a célok magukban foglalják a gazdasági hasznot, de kizárják például a szadista élvezetet. Visa Kurki, "Förbudet mot åsamkande av onödigt lidande enligt djurskyddslagstiftningen" [2011] *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 290.

²⁴ Thomas D. Morris, *Southern Slavery and the Law, 1619-1860* (The University of North Carolina Press 1996) 184. Gary Francione elemzése, amellyel a 2. fejezetben foglalkoztunk, úgy tűnik, különösen a nem személyek védelmének erre az aspektusára vonatkozik: arra, hogy a nem személyek jogi biztosítékai gyakran felülírhatók vagy felülírhatók más célokból (de nem minden célból, ezért az állatok jellemzően érdek-elméleti jogokkal rendelkeznek a nyugati jogrendszerekben).

²⁵ Akkoriban csak az állampolgárok tartoztak az amerikai alkotmány és a Bill of Rights hatálya alá. Az 1868-ban elfogadott 14. kiegészítés azonban egyrészt állampolgárnak nyilvánított mindenkit, aki az Egyesült Államok területén született, másrészt megtiltotta az egyes államoknak, hogy "a törvények egyenlő védelmét megtagadják a joghatóságuk alá tartozó bármely személytől". Az állampolgárok és a nem állampolgárok egyenlő

bánásmódban részesülnének, kivéve a szavazás, a hivatalokért való indulás és más hasonló politikai intézmények tekintetében. A Legfelsőbb Bíróság később erre a módosításra támaszkodva terjesztett ki bizonyos alkotmányos védelmet a vállalatokra. Lásd David Cole, "Are Foreign Nationals Entitled to the Same Constitutional Rights As Citizens?" (A külföldi állampolgárokat ugyanazok az alkotmányos jogok illetik meg, mint az állampolgárokat). (2003) 25 *Thomas Jefferson Law Review* 367.

²⁶ *Dred Scott kontra Sandford*, 60 US 393 (1857).

Ennek a döntésnek nem volt nagy gyakorlati jelentősége, mivel a Missouri-kiegyezést már a Kansas-Nebraska-törvény hatályon kívül helyezte. Példaként szolgál azonban arra, hogy az alkotmányos rendelkezések hogyan befolyásolhatják, hogy egy adott jogrendszerben ki vagy mi számít jogi személynek. A tulajdonjogot védő alkotmányos rendelkezések akadályozhatnak bizonyos lépéseket az állatok jogi személyisége felé, ha például egy javasolt parlamenti törvény szigorúan korlátozná, hogy az állattulajdonosok mit tehetnek a tulajdonukkal.

Egyes jogrendszerek az utóbbi időben az állatokat is felvették az alkotmányos rendelkezések közé. Németország például 2002-ben módosította az alaptörvény 20a. §-át, hogy az a nem emberi állatokra is kiterjedjen:

A jövő nemzedékekkel szembeni felelősségét is szem előtt tartva az állam az alkotmányos rend keretein belül jogszabályokkal, valamint a joggal és az igazságszállal összhangban végrehajto és bírósági intézkedésekkel védi az élet és az állatok természetes alapjait.²⁷

Ez egy kis lépésnek tekinthető az állatok jogi személyisége felé, de nem szabad eltúlozni: az állatok védelme a német alkotmányban "állami célkitűzés" (*Staatsziel*). A német alkotmányjogban az államcélok "az állam tevékenységének konkrét programját vázolják fel, és iránymutatásul szolgálnak a törvények és közigazgatási szabályok értelmezéséhez".²⁸ Közvetlenül nem generálnak (hohfeldi) jogokat.²⁹ A 2002-es alkotmánymódosítás egyik fontos következménye azonban az volt, hogy lehetővé tette az állatvédelmi jogszabályok alkotmányosságát még azokban az esetekben is, amikor azok bizonyos alkotmányos jogokkal, például a re- ligáció szabadságával, a tanítás, a tudomány és a kutatás szabadságával, valamint a művészi kifejezés szabadságával ütköznek.³⁰ A módosítás tehát az állatvédelmi helyzetének javításaként is felfogható, mivel lehetővé teszi az állam számára az állatok védelmét még bizonyos helyzetekben is, amikor ez a jogi személyek alapvető jogaival ütközhet. Következésképpen, ha a módosítás lehetővé teszi, hogy az állatok bizonyos igényjogosultsáigai annak ellenére fennmaradjanak, hogy azok feszültségben vagy konfliktusban állnak a természetes vagy mesterséges személyek bizonyos alapvető jogaival, akkor az állatok ilyen igényjogosultsáigai alap- mentálisnak mondhatók. Az ilyen igényjogosultsáigok száma azonban egyelőre valószínűleg csekély.

A különleges jogok részes félként való elismerésének képessége

A Neil MacCormick által *passzív tranzakciós képességnek* nevezett fogalom a passzív jogi személyiség számos fontos jellemzőjét magában foglalja. MacCormick azon példák felsorolásával kezdem, amelyek szerinte a passzív ügyleti jogképesség körébe tartoznak:

²⁷ A Németországi Szövetségi Köztársaság alaptörvénye (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, BGBl. III 100-1, legutóbb 2017. július 13-án módosítva). § 20a. Fordította Christian Tomuschat, David P. Currie és Donald P. Kommers.

²⁸ Claudia E. Haupt, "Az alkotmányos állami célok természete és hatásai: Assessing the German Basic Law's Animal Protection Clause" (2010) 16 *Animal Law Review* 213, 226.

29 Ibid. 225-6.

30 Ibid. 237-56.

A magánjogban az ember lehet egy ígéret kedvezményezettje, bár nem képes arra, hogy maga is kötelező érvényű ígéretet tegyen, vagy akár egy feltételes ajánlat feltételeit elfogadja. Lehet valaki képes lehet ajándékozás útján tulajdonossá válni, még akkor is, ha képtelen annak kezelésére. [...] Az ember képes lehet arra, hogy a gyám vagy a vagyonkezelő kötelezettségeinek kedvezményezettje legyen, még akkor is, ha nem képes "saját jogán" érvényesíteni a kötelességszegéseket.³¹

Egyetértek azzal, hogy mindezeknek a példáknak köze van a jogi személyiséghez. Ez a heterogenitás akkor válik nyilvánvalóvá, amikor MacCormick ezt a képességet úgy próbálja összefoglalni, mint "[c]apacity to take the benefit or the burden created by a certain transaction" és mint "the capacity to be acted upon with legal effect by some form of legal transaction or act-in-the-law, whether the effect be beneficial or detrimental".³² Ezek a jellemzések meglehetősen homályosak. Például a rabszolgák és az állatok bizonyára átvehetik a tranzakció révén létrehozott "terhet", ha eladják őket, különösen akkor, ha az eladó viszonylag jól bánt a rabszolgáival vagy állataival, míg a vevő kegyetlenül bánik a sajátjaival. MacCormick pontosítja, hogy mit ért a teher vállalása alatt:

A [jog]ügyletek jellemzője, hogy nemcsak az, hogy az aktív szerepet egy olyan személynek kell betöltenie, aki megfelelő cselekvőképességgel rendelkezik, hanem az is, hogy az a személy, akire a teljesítés irányul, elegendő cselekvőképességgel rendelkezik ahhoz, hogy az ügylet elérje a kívánt hatást. Ugyanez vonatkozik azokra az ügyletekre is, amelyeknek az a célja, hogy a másik félre valamilyen jogi terhet rójanak. Olyan teher, mint például egy jogi kötelezettség, csak olyan lényre róható ki, amely képes arra, hogy kötelezettségviselő legyen.³³

Itt számos tisztázatlan pont van. Először is, MacCormick "terhei" közé tartoznak többek között a kötelezettségek. Nem határozza meg, hogy milyen más típusú terhekről van szó. Másodsor, a "kötelességteljesítési képességgel" MacCormick nem a kötelességek fogalmi területére utal, hanem arra, hogy ki vagy mi köthető például egy jogilag kikényszeríthető szerződéshez.³⁴ Így ha egy súlyosan értelmi fogyatékos személy törvényes képviselője a megbízó nevében egészségbiztosítási szerződést köt, a megbízó a szerződés terhei alá kerülhet, mivel a biztosítási díjakat nem a képviselő, hanem a megbízó pénzéből kell kifizetni.³⁴ Ugyanakkor némileg félrevezető azt állítani, hogy a teher a megbízó számára *kötelezettséget* jelentene, mivel a megbízó a szerződés miatt jogilag nem köteles semmilyen cselekményt elvégezni vagy elmulasztani. Inkább a megbízónak van felelőssége, sőt követelési joga a díjfizetés tekintetében, mivel a képviselőt kötelesség terheli és felhatalmazza arra, hogy a megbízó nevében kifizesse a díjat. Erre a kérdésre rövidesen visszatérek.

Következésképpen számos kérdés merül fel MacCormick beszámolójával kapcsolatban. A passzív jogi személyek képviseletével kapcsolatos egyes kérdések

34 Ugyanennek a megállapításnak egy másik módja az, hogy az adósság a megbízó jogi platformjához kapcsolódik.

a 4. fejezetben tárgyaljuk, míg én most azokat az elemeket vizsgálom meg, amelyekből MacCormick passzív tranzakciós kapacitása áll. Állítom, hogy a cselekvőképesség két elsődleges eseményből - a különleges jogokban való részesedés képességéből és a tulajdonlás képességéből - értelmezhető. Ezen túlmenően ezek az incidensek gyakran számos más incidens, például a jogképesség támogatását igénylik.

A 2. fejezetben már kifejtettem, hogy a "jogtulajdonosi képesség", amelyet egyes kutatók a jogi személyiséggel társítanak, részben a Hart által *különleges jogoknak* nevezett jogok birtoklásának képességeként értelmezhető, amelyek "az egyének közötti különleges tranzakciókból vagy valamilyen különleges kapcsolatból erednek, amelyben az egyének egymáshoz viszonyulnak", és ahol "a joggal rendelkező személyek és a megfelelő kötelezettséggel rendelkezők a különleges tranzakció vagy kapcsolat feleire korlátozódnak".³⁵ A "jogtulajdonosi képesség" másik eleme a tulajdonjog birtoklásának képessége, amelyet a következő fejezetben tárgyalunk. A tulajdonjog Hart szerint nem különleges jog, mivel a vonatkozó követelések nem csupán a viszonyban részt vevő felekkel, hanem "a világgal" szemben is fennállnak.

Hartnak a különleges jogokról szóló beszámolóját bizonyos módon minősíteni kell ahhoz, hogy itt alkalmazható legyen. A különleges jogok mint a jogalanyiség eseményei legfontosabb jellemzői, hogy ezeknek a jogoknak (1) a jogi hatáskörök gyakorlásából kell következniük, és (2) azokra a felekre kell korlátozódnia, akik az ügyletet végrehajtják, és/vagy azokra, akiknek a nevében az ügyletet végrehajtják. Hogy mit értek jogi hatáskörök alatt, azt a fejezet későbbi részében fogom ismertetni. A 2. pont elsősorban arra a személyre vonatkozik, aki az ügylet eredményeként követelési jogokat vagy kötelezettségeket szerez. Hart speciális jogokról szóló elmélete a jogok korai akaratelméletén alapul, amely nem tulajdonít jogokat a gyermekeknek, a szellemi fogyatékos személyeknek vagy a nem emberi állatoknak. Én azonban azt állítom, hogy még az ilyen egyének és élőlények is lehetnek különleges jogok részes felei, mivel mások képviselhetik őket, akiknek aztán bizalmi kötelezettségeik vannak megbízójukkal szemben.

MacCormick példáinak megértése a különleges jogok és a tulajdonjog szempontjából nagymértékben magyarázza a jogi személyiséggel kapcsolatos számos extenzív hiedelmet. A csecsemők és a vállalatok jogilag végrehajtható szerződések kedvezményezettjei lehetnek, míg az állatok nem, a rabszolgák pedig nem. A passzív felek különleges jogai tehát úgy értelmezhetők, mint követelési jogok, mondjuk az ígérővel, a gyámmal vagy mindkettővel szemben.³⁶ A passzív jogi személyiség működésének részleteire a 4. fejezetben térek vissza, amikor arról lesz szó, hogy ki vagy mi lehet passzív jogi személy.

³⁵ H. L. A. Hart, "Léteznek-e természetes jogok? (1955) 64 *The Philosophical Review* 175. Bár ebben a munkában kerülöm a "jog" kifejezés használatát (az érdek- és akaratelmélet közötti semlegességre törekedve), itt megtartottam Hart eredeti "különleges jog" kifejezését.

³⁶ A gyermeknek a vállalkozóval szemben fennálló jogi igényjogosultsága természetesen

különbözik a gyermeknek a gyámmal szemben fennálló jogi igényjogosultságától, aki felelős az előbb említett jogi igényjogosultság érvényesítéséért vagy arról való lemondásért.

Tulajdonképeség és nem tulajdonlás

A tulajdonlás a jogi személyiség egyik nagyon fontos jellemzője.³⁷ Ez köti össze a jogi személyiség számos eseményét: például az, hogy X olyan különleges jogok kedvezményezettje, amelyek egy összeg megfizetésével járnak, és az, hogy X képes pénzbeli kártérítést kapni a károkozásért, mindkettő feltételezi a tulajdonlás képességét. Ez a képesség központi szerepet játszik a jogi platform fogalmában is, amellyel a következő fejezetben foglalkozunk. Egy másik fontos esemény a nem tulajdonlás, azaz a tulajdonlásra való érzéketlenség.

Az ingatlantulajdon szintén fontos részét képezi MacCormick passzív transz-akciós képességének. Találón jegyzi meg, hogy "[azok, akik kételkednek [a passzív ügyleti képesség jelentőségében], talán elgondolkodhatnak azon a tényen, hogy egy kisbaba javára történő vagyonátruházás érvényes, míg egy házi kutya javára történő ajándékozás nem]" ³⁸ .

A paradigmatikusan jogi személyiséggel felruházott lények - természetes személyek és mesterséges személyek - birtokolhatnak tulajdont, míg a paradigmatikusan nem személyként besorolható lények - állatok, rabszolgák és magzatok - erre általában nem képesek. Az emberi gyermekek jellemzően születésük pillanatában, a mesterséges személyek pedig a nyilvántartásba vételükkor válnak tulajdonképesé. Az állatok, a rabszolgák és a magzatok viszont nem lehetnek, illetve nem lehetnek tulajdonjoggal rendelkezők.³⁹ Vannak azonban kivételek. Sok római gazda lehetővé tette rabszolgáinak, hogy a *peculiumnak* nevezett ar- rangement keretében tulajdonnal rendelkezzenek, míg a rabszolgáság észak-amerikai formájában ilyen intézmény nem létezett.⁴⁰ Az a tény, hogy a háziállatok egyes amerikai államokban trösztök kedvezményezettjei lehetnek, szintén rendkívül érdekes fejlemény, és egy lépés a jogi személyiségük felé. A háziállat-trösztök esete azt is szemlélteti, hogy miért kell külön kezelni a jogi személyiség eseményeit: bár ezek az állatok tulajdonjoggal rendelkeznek, az egyiküknek okozott kár jelenleg nem minősülhet az állattal szemben elkövetett károkozásnak; az ember nem kötelezhető utólag kártérítés fizetésére az állatnak.

A jogi személyiség egy másik esete az, hogy az ember nem a tulajdonos, azaz a tulajdon tárgya. A természetes személyek nem birtokolhatók, míg az állatok és a rabszolgák birtokba vehetők. Azonban X jogi személyisége és X tulajdon tárgya nem összeegyeztethetetlenek - ahogyan azt a gazdasági társaságok példája is mutatja -, még ha a dolog bonyolult is. természetesen van egy bizonyos feszültség a tulajdonos és a tulajdon között. Ettől függetlenül, feltételezve, hogy

³⁷ A tulajdonjog itt magában foglalja a szellemi tulajdonjogokat, például a szerzői jogokat. ³⁸ MacCormick (10. sz.) 87.

³⁹ A magzatokra természetesen vonatkozik a *nasciturus* szabály, amely bizonyos esetekben lehetővé teszi, hogy úgy kezeljék őket, mintha már megszülettek volna, de csak akkor, ha később valóban élve születnek meg.

⁴⁰ A *peculium* azt is szemlélteti, hogy milyen eltérő körülmények között éltek a római rabszolgák: míg a háztartási rabszolgákkal gyakran viszonylag jól bántak, és *peculiumot* is kaptak, a bányákban dolgozó rabszolgák brutális körülmények között éltek. Hasonlóképpen, a

háziállatokkal is jellemzően sokkal jobban bánnak, mint a mai gyári állattartással tartott állatokkal. Lásd Richard Gamauf, "Slaves Doing Business: The Role of Roman Law in the Economy of a Roman Household" (2009) *16 European Review of History: Revue européenne d'histoire* 331.

ha elfogadjuk a tulajdon analitikus "köteg" elméletét, ahogyan azt Anthony Honoré megfogalmazta, nincs okunk feltételezni, hogy a tulajdon tárgyai nem lehetnek egyben a tulajdon tulajdon tárgyai is.⁴¹ Honoré a tulajdon tizenegy "standard incidenst" különböztet meg. Ezek közül tízet fogok itt felsorolni, ahogyan Hugh Breakey összefoglalta (a tizenegyediket - a káros használat tilalmát - a kortárs tudósok gyakran kihagyják, mivel úgy vélik, hogy az nem *önmagában* a tulajdonra, hanem általában a magatartásra vonatkozik):

1. A birtoklás joga: egy dolog feletti kizárólagos fizikai ellenőrzés;
2. Használati jog: a dolog személyes használatára vonatkozó kizárólagos és határozatlan idejű képesség;
3. Az irányítás joga: eldönteni, hogy ki és hogyan használhatja a dolgot;
4. A jövedelemhez való jog: a dolog birtoklásából, használatából és kezeléséből származó gyümölcsök, bérleti díjak és nyereségek;
5. A tőkéhez való jog: a dolog vagy annak részeinek elfogyasztása, elpazarlása vagy megsemmisítése;
6. A biztonsághoz való jog: védettséget élvezni az ellen, hogy mások tulajdonba vehessék (ex propriating) a dolgot;
7. Az átruházhatóság esete: a tulajdonjogok átruházása egy másik személyre (azaz a dolog elidegenítése vagy eladása);
8. A távollét eseménye a határidő: a jogosultság időbeli fennmaradására való jogosultság;
9. Végrehajtási kötelezettség: lehetővé teszi, hogy a dolog tulajdonjoga adósság vagy fizetéseképtelenség esetén megszűnjön vagy átruházható legyen; és,
10. Maradványjelleg: annak biztosítása, hogy miután mindenki másnak a dologra vonatkozó jogosultsága megszűnik (például egy bérleti szerződés lejártával), a jogosultságok ismét a tulajdonosra szálljanak vissza.⁴²

Honoré nem úgy értette, hogy mindezek az esetek a tulajdonjog szükséges feltételei lennének; ezt inkább a "teljes" (liberális) tulajdonjog példájának szánta, amely többé-kevésbé hasonlít a tulajdonjog tényleges eseteire.

Az esetek elég jól feloszthatók "aktív" (viszonylag kifinomult gondolkodási képességet feltételező) és "passzív" (csak a tulajdon előnyeinek élvezésére való képességet feltételező) esetekre, amint azt a 3.3. táblázat mutatja.

Ez megmutathatja, hogy miért van értelme, mondjuk, az állatok tulajdonjogáról beszélni: még ha a jogi tulajdon aktív elemeiben nem is tudnak részt venni, a tulajdonjog elemeinek többsége mégis értelmezhető az állatok esetében. Természetesen ismét meg kell jegyezni, hogy az aktív/passzív besorolás nem mindig egyértelmű. Például az állatok pénzhasználati jogáról beszélni nem igazán van értelme; a pénz birtoklásának elsődleges előnye a kompetenciák gyakorlása révén történő áru- és szolgáltatásvásárlás lehetősége, valamint egyesek számára a pusztán pénz birtoklásából származó öröm. Mindkettő

⁴¹ Anthony M. Honoré, "Ownership" in A. G. Guest (szerk.), *Oxford Essays in Jurisprudence* (Oxford University Press 1961) 107. A kötegelmélet legújabb védelmét lásd: Shane Nicholas Glackin, "Back to Bundles: Deflating Property Rights, Again" (2014) 20 *Legal Theory* 1.

⁴² Hugh Breakey, "Property Concepts", *Internet Encyclopedia of Philosophy* (2012).

3.3. táblázat A tulajdonjoggal kapcsolatos incidensek osztályozása

	AktívPasszív
Az átvihetőség	A birtoklás joga A
kezelésének joga	használat joga
A használat joga	A jövedelemhez való jog A tőkéhez való jog A biztosítékhoz való jog A határidő hiánya Végrehajtási kötelezettség Maradványjelleg

feltételezi a pénz fogalmának megértéséhez szükséges szellemi képességet, ezért nem túl értelmes dolog a pénzhasználat jogáról beszélni, ha valaki nem rendelkezik az ehhez szükséges szellemi képességekkel. (A pénz persze ettől még lehet hasznos az állatok és a csecsemők számára, ha gondozójuk a pénzzel az ő javukat szolgálja.) Másrészt viszont igenis van értelme arról beszélni, hogy egy értelmi fogyatékos egyénnek védett szabadsága van arra, hogy a lakásában éljen.

Arra a következtetésre jutottam, hogy még a passzív jogi személyek is birtokolhatnak tulajdont. Ez azonban még nem ad választ arra a kérdésre, hogy lehet-e valaki egyszerre alanya és tárgya a tulajdonjognak. Nyilvánvaló példa erre a gazdasági társaságok, amelyek kettős funkciót töltenek be, mint személyek és mint tulajdon: bizonyos jogi re lációkban tulajdonként, másokban pedig személyként vesznek részt. Tulajdonosaik eladhatják vagy elajándékozhatják a vállalatban lévő részesedésüket, az felhasználható a tulajdonosok adósságainak fedezésére, és így tovább. Másrészt maga a társaság is birtokolhat tulajdont, bírósági jogképességgel rendelkezik, és így tovább. most meg kell különböztetnünk a vállalatcsoport-ügynököket a gazdasági társaságok más típusaitól. Az 5. fejezetben amellet fogok érvelni, hogy számos csoportot felfoghatunk olyan ágensként, amely elválasztható a tagjaitól; a csoport szándékai, meggyőződései és vágyai a kollektív döntéshozatal révén alakulnak ki. ez a legtöbb vállalatra is igaz. A gazdasági társaságok közös projektként értelmezhetők: a közös in- tentionalitás gyakorlásaiként, amelyben a részvényesek részesedéssel rendelkeznek. a projekt általában nem áll egyetlen részvényes kizárólagos ellenőrzése alatt, ezért van értelme azt mondani, hogy a társaság jogi személy és önálló jogi szereplő.⁴³ Az a tény, hogy a társaságok tulajdonjoggal rendelkeznek, valójában a társaság csoportos ügynöksége, mivel az az összesített funkció, amelyen keresztül a társaságokat irányítják, általában a szavazati joggal rendelkező részvények tulajdonlásához kapcsolódik.⁴³

43 A vállalatoknál a legtöbb, ha nem az összes stratégiai döntést természetesen az igazgatótanács, a vezérigazgató vagy más vezetők hozzák, nem pedig a tulajdonosok. A mindennapi döntéseket a vezetők és más alkalmazottak hozzák.

Másrészt nem minden gazdasági társaság valóban a fent leírtak szerint működik: különösen azok a társaságok, amelyeknek csak egy ember a tulajdonosa, és ahol ő egyedül irányítja a társaságot, nem csoportos ügynökök. Ebben az esetben a vállalatot jobb, ha csupán egy különálló jogi platformként, azaz jogi pozíciók halmazaként értelmezzük. Egy ilyen platform adózási szempontból szolgálhatja tulajdonosát, és - különösen a korlátolt felelősségű társaságok esetében - lehetővé teheti a vagyon egy bizonyos célnak való szentelését.⁴⁴ Az ilyen társaságok - a csoportos személyekkel ellentétben - egyetlen tulajdonosuk teljes ellenőrzése alatt állnak; nincs akaratum a tulajdonosuk akaratán kívül. ez különbözteti meg őket a rabszolgáktól. A rabszolgának volt saját akaratum, még akkor is, ha ezt az akaratum a magánjog nem ismerte el, ami megfosztotta őket a törvényben meghatározott cselekmények végrehajtásától.⁴⁵

Lehetett-e a rabszolgának tulajdonuk, hogy az ne egyszerűen a gazdájuk tulajdonának ex-feszítése legyen, mint az egyetlen tulajdonossal rendelkező társaságok esetében?Először is emlékeznünk kell a *peculium* intézményére, amely lehetővé tette, hogy a rabszolgák a gazdájuk tetszése szerint birtokolhassanak tulajdont.A rabszolga természetesen nem volt védve a gazdájával szemben, mivel a gazda bármikor visszavonhatta a *peculiumot*. Ezt a visszavonhatóságot azonban semmilyen logikai szükségszerűség nem követeli meg; a gazdát nagyon is lehetett volna kötelezni arra, hogy ne vegye el erőszakkal a rabszolga tulajdonát, és lehetetlen volt ezt a kötelezettséget megváltoztatni. A gazdának a rabszolgára vonatkozó tulajdonviszonyai következőképpen csökkentek volna." Ezért lehetséges az is, hogy az állatoknak tulajdonuk lehet anélkül, hogy tulajdonjogi státuszuk megszűnne. Ahhoz, hogy egy ilyen megállapodás több mint névleges legyen, az állatnak gyámra lenne szüksége, aki gondoskodik a tulajdonjog aktív eseteiről, de az állat továbbra is kedvezményezettje lehetne a passzív eseteknek. Ez is csak akkor lehet értelmes, ha az állat tulajdonosának jogosultságait ennek megfelelően korlátozzák.

Összefoglalva, amikor egy lénynek a tulajdon alanyi státusza és egy lénynek a tulajdon tárgyi státusza közötti kapcsolatot elemezzük, három esetet kell megkülönböztetnünk: (1) a gazdasági társaságok *qua* szervezett emberi kollektivitások, (2) a gazdasági társaságok *qua* jogi platformok, és (3) az egyes emberi lények és állatok. A szervezett kollektivitások esetében a vállalat csoportos ügynöksége azon keresztül működik, hogy a vállalat a tulajdon tárgya, és ez teszi lehetővé, hogy a tulajdon alanyaként működjön. A (2) esetben az egyszemélyes vállalat csupán egy újabb "maszk", amelyen keresztül tulajdonosa jogilag cselekszik. A (3) eset annyiban különbözik, hogy a tulajdonos és a tulajdon tárgya eltérő akarattal és/vagy érdekekkel rendelkezik. Ettől függetlenül a rabszolga vagy az állat számára lehetséges a korlátozott tulajdonjog valamilyen formájának létrehozása.

44 Katsuhito Iwai elég jól elemzi ezt a kérdést. Lásd Katsuhito Iwai, "Persons, Things and Corporations: The Corporate Personality Controversy and Comparative Corporate Governance" (1999) 47 *The American Journal of Comparative Law* 583.

45 A rabszolgák akaratát talán úgy ismerték el jogilag, ahogyan ma az állatok adásvételekor a nem emberi állatok akaratát is elismerik: ha az eladó például azt állítja, hogy az általa eladott állat vagy rabszolga "erős akaratú", ez növelheti vagy csökkentheti az árat.

A könyv folyamán számos alkalommal fogok visszatérni a tulajdonjog mint a jogi személyiség egyik eseménye témájára.

Álló

A peres eljárásokban általában csak jogi személyeket ismernek el félként. A polgári jogi jogrendszerek ezt eléggé világosan megfogalmazzák; a német polgári perrendtartás például a jogi személyiséget a *Parteifähigkeit*hez, "a bírósági eljárásban való félként való részvételhez" köti.⁴⁶ A francia jogtudósok hasonlóan azt állították, hogy egy állatot csak akkor lehet képviselni egy perben, ha jogi személyként határozzák meg, bár egy ilyen megállapodásnak nem kellene olyan "teljes" jogi személyiséget jelentenie, mint amelyet a természetes és mesterséges személyek élveznek.⁴⁷ A common law jogrendszerek e tekintetben valamivel liberálisabbak.⁴⁸ Különösen az amerikai bírúk alkalmanként figyelembe vették az állati felperesek ügyeinek érdemi elbírálását, még akkor is, ha az ilyen ügyek rendhagyóak voltak.⁴⁸ Történelmileg az amerikai rabszolgák általában nem rendelkeztek perbeli jogképességgel, bár egyes államok, például Virginia lehetővé tette a rabszolgák számára, hogy a szabadságukért pereljenek.⁴⁹

A jogképesség megtagadása két különböző formában történhet, ami a fogalom két különböző elemének felel meg. Kezdjük a szótári meghatározással:

A perindítási jog a fél azon képessége, hogy a bíróság előtt pert indíthat, amely a kimenetelben való érdekeltségén alapul. A perindítási jog bizonyítására törekvő félnek képesnek kell lennie arra, hogy a bíróság előtt bizonyítsa a megtámadott törvénnyel vagy intézkedéssel való kellő összefüggést és az abból eredő kárt.⁵⁰

⁴⁶ "Minden cselekvőképese személy rendelkezik azzal a képességgel is, hogy a bírósági eljárásban félként részt vegyen. (*Parteifähig ist, wer rechtsfähig ist.*) Német polgári perrendtartás (*Zivilprozessordnung*, BGBl. 2005 I. 3202. o.; 2006 I. 431. o.; 2007 I. 1781. o., legutóbb 2019. január 31-én módosítva) 50. § (1) bekezdés). Az angol fordítást Carmen von Schönning készítette. Ugyanez a kódex azonban lehetővé teszi a bejegyzett szervezetek *Parteifähigkeitjait*, amelyek nem jogi személyek.

⁴⁷ "Ha megengedjük, hogy egy állat jogi képviseletet kapjon a bíró előtt, az azt jelenti, hogy elismerjük az állatban bizonyos jogokat, és ezáltal a jogalanyi státuszt, sőt jogi személyiséget is. (*Permettre une représentation juridique de l'animal devant le juge nécessite de reconnaître à l'animal des prérogatives juridiques, et par là même, un statut de sujet de droit, voire même de personne juridique.*) Lucille Boisseau-Sowinski, "La représentation des individus d'une espèce animale devant le juge français" (2015) 22 *VertigO-la revue électronique en sciences de l'environnement* 41. Még ha a szerző itt látszólag különbséget is tesz a "jogi személy" és a "jogalany" között, a két fogalmat a legtöbb más ponton szinonimaként kezeli.

⁴⁸ Lásd Cass Sunstein, "Can Animals Sue?" in Cass R. Sunstein és Martha C. Nussbaum (szerk.), *Animal Rights: Current Debates and New Directions* (Oxford University Press 2004) 259.

⁴⁹ Talán furcsának tűnhet, hogy a rabszolgáknak joguk volt perelni a szabadságukért. A viszonylag logikus magyarázat az, hogy a jogrendszer lehetővé akarta tenni, hogy a rabszolgák "valójában nem is rabszolgák voltak, hanem szabad személyek, akiket jogtalanul tartottak rabszolgasorban. Az egyetlen módja annak, hogy az ilyen személyek visszanyerjék szabadságukat, az volt, hogy lehetővé tették számukra, hogy pereljenek érte".

A. Leon Higginbotham Jr és Barbara K. Kopytoff, "Property First, Humanity Second: The Recognition of the Slave's Human Nature in Virginia Civil Law" (1989) 50 *Ohio State Law*

Journal 511, 533.

50 *Amerikai jogi szótár.*

Itt két elemet kell megkülönböztetni:

- a perbeli jogképesség *befektetett* aspektusa: azaz annak kifejezett elismerése, hogy X-nek "érdeke fűződik a végeredményhez", ami végrehajthatóvá teszi X bármely érintett követelését-jogát⁵¹; és
- a perbeli jogképesség *kompetenciával kapcsolatos* aspektusa: azaz X jogi kompetenciája az ügy bírósági tárgyalására.

A perbeli jogképesség befektetett eleme azzal függ össze, hogy X jogosultságát a jogrendszer elismeri-e a bíróság előtt érvényesíthetőnek. Ha a jogrendszer nem ismeri el X befektetett jogosultságát, akkor X követelései (1) bíróság előtt nem érvényesíthetők, vagy (2) csak körülményesen érvényesíthetők, ha történetesen egybeesnek valaki más érvényesíthető jogaival. A befektetett jogképesség a közigazgatási eljárásokban is tükröződhet. Például a finn közigazgatási jog szerint "[egy] személy akkor rendelkezik a *közigazgatási ügyben félként való jogképességgel*, ha jogait, érdekeit vagy kötelezettségeit az ügy érinti" (kiemelés hozzáadva).⁵² Az ilyen feleket az ügy eldöntése előtt meg kell hallgatni, és jogosultak az ügyben hozott határozatot bíróság előtt megtámadni.

A hatáskörrel kapcsolatos elem felhatalmazza a felet, hogy eldöntse, folytatja-e a pert vagy sem (és így valójában egy aktív esemény). Például büntetőügyekben a jogrendszer a sértettet olyan személynek ismerheti el, aki rendelkezik befektetett jogképességgel, de nincs előjoga eldönteni, hogy az ügyet folytatja-e. Vannak olyan helyzetek is, amikor valaki a befektetett jogképesség ellenére nem rendelkezik hatáskörrel az ügy folytatására. Nyilvánvaló példák azok az esetek, amikor a jogrendszer azért tagadja meg valakitől az illetékességet, mert szellemi képességei elégtelennek minősülnek a jogi képviselőhöz, például gyermekek és szellemi fogyatékosok esetében. A cselekvőképesség megtagadásának azonban nem minden esete indokolt ilyen módon, mint például a mára már elavult közös jogi doktrína, a *coverture*: "Ha a feleséget személyében vagy vagyonában sérelem éri, nem indíthat kártérítési pert férje beleegyezése nélkül, és a férj nevében, valamint a saját nevében; és nem is perelhető be."⁵³

Ez a doktrína korlátozott mértékben elismerte a feleség befektetett jogállását, de nem tette lehetővé számára, hogy önállóan jogi lépéseket tegyen. Hasonló doktrínák voltak érvényben különböző jogrendszerekben; például a svéd és finn gyámsági doktrína nem mentesítette a nőket a tulajdonjogtól, de előírta, hogy

⁵¹ X perbeli jogképessége azonban nem *szükséges* feltétele X követelési jogainak érvényesíthetőségének, mivel a hatóságok és/vagy más személyek képesek lehetnek bizonyos követelési jogok érvényesítésére, függetlenül attól, hogy a követelési jog jogosultja rendelkezik-e *helytállási joggal*.

⁵² *Hallintoasiassa asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee.* ' Közigazgatási eljárásról szóló törvény (*Hallintolaki*, 434/2003) 11. § Az angol fordítás az "his" és "her" névmásokat használja, ami azt sugallja, hogy a szakasz csak természetes személyekre vonatkozik, azonban a mesterséges személyek is szerepelnek benne.

⁵³ William Blackstone, *Commentaries on the Laws of England*. 1. kötet (1765) 442.

a vagyonnal kapcsolatos legtöbb jogi hatáskört a férjnek vagy más férfinak kellett gyakorolnia, vagy a feleség csak a férfi engedélyével gyakorolhatta.⁵⁴ Ilyen esetekben a vagyont a feleség tulajdonaként ismerték el, ami a vagyonnal kapcsolatos bármely perben befektetési jogot biztosított neki, de nem volt hatásköre eldönteni, hogy folytasson-e ilyen pereket.

Ezen túlmenően meg lehet különböztetni az absztrakt és az *in casu* jogállást. Az absztrakt jogállás közel áll a német *Parteifähigkeit* fogalmához; arra vonatkozik, hogy X rendelkezik-e egyáltalán befektetett és/vagy hatáskörrel kapcsolatos jogállással egy adott jogrendszerben. A *standing in casu ezzel* szemben egy adott ügyben való helyállásra vonatkozik. A jogi személyiség általános szintű megvitatása során az absztrakt jogállás fontosabb. Az absztrakt perbeli jogképesség hiánya gyakran a per gyorsított elutasítását eredményezi, és az absztrakt perbeli jogképességet talán úgy is lehetne jellemezni, mint "a *perbeli* jogképességet komolyan megkérdőjelező *perbeli* jogképességet". Az egyik releváns ügy a *Citizens to End Animal Suffering and Exploitation, Inc. et al. kontra New England Aquarium, et al.*, ahol a felperesként megnevezett szervezetek megpróbálták elérni, hogy egy delfint, Kama-t, fogadjanak el az ügy felpereseként.⁵⁵ Az ügyet érdemi vizsgálat nélkül - a perbeli jogképesség hiánya miatt - elutasították, összhangban azzal, hogy a legtöbb modern jogrendszerben megtagadják az állatok perbeli jogképességét. Az állatoknak jellemzően nincs mind a befektetett, mind a hatáskörrel kapcsolatos perbeli jogképességük, annak ellenére, hogy jogi védelemben részesülnek.⁵⁶

A környezetvédelmi jogszabályok érvényesíthetőségét esetenként az is hátráltatta, hogy senkinek sem volt joga beperelni a szennyezőket. E probléma megoldására különböző megoldásokat dolgoztak ki. Az Egyesült Államokban a bíróságok az esztétikai kár fogalmához folyamodtak, és az embereket perlési joggal ruházták fel "az alperesek olyan cselekményei következtében elszenvedett sérüléseik miatt, amelyek az állatfajok jelentős pusztulásával fenyegettek".⁵⁷ Christopher Stone amellettt érvelt, hogy még a fáknek is lehetne perlési jogot biztosítani, és javaslatát legalábbis részben azzal indokolta, hogy a fák és más természeti tárgyak perlési joga javítaná a jogszabályok érvényesítését.

⁵⁴ Lásd Anu Pylkkänen, *Trapped in Equality: Women as Legal Persons in the Modernisation of Finnish Law* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/Finnish Literature Society 2009) 40ff és Pirkko K. Koskinen, 'Laki ja tapa naisen aseman määrittäjinä'[2009] *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 27.

⁵⁵ *Citizens to End Animal Suffering and Exploitation kontra New England Aquarium*, 836 F Supp 45 (D Mass. 1993).

⁵⁶ Ezt a *Tilikum et al.*:

Bár a felperesek nem rendelkeznek a tizenharmadik kiegészítéssel kapcsolatos kereshetőségi joggal, ez nem jelenti azt, hogy az állatoknak nincsenek jogaik; mivel számos állami és szövetségi jogszabály biztosít jogorvoslatot a felperesek számára, beleértve egyes esetekben a büntető jogszabályokat, amelyek "büntetik azokat, akik megsértik az állatok védelmét szolgáló törvényes kötelezettségeket".

Tilikum és társai kontra Sea World Parks & Entertainment Inc., 842 F Supp 2d 1259 (SD Cal 2012) 7. A bíróság idézi a *Cetacean Community kontra Bush*, 386 F.3d 1169 (9th Cir 2004)

1175.

⁵⁷ Jeffrey M. Skopek, "Aesthetic Injuries, Animal Rights and Anthropomorphism" (2009) 122 *Harvard Law Review* 1204, 1208. Lásd még Sunstein (48. o.) 257-60. o.

Egyes európai országokban a jogalkotó ehelyett úgy döntött, hogy bizonyos hatóságoknak és/vagy környezetvédelmi nem kormányzati szervezeteknek törvényben biztosított perlési jogkört biztosít. Ezekben az esetekben jellemzően nem követelmény, hogy a felperesnek az ügyben való személyes érintettséget kell bizonyítania; a hatóság vagy a szervezet inkább úgy értelmezhető, hogy általános érdekeket képvisel. Következésképpen nem rendelkezik befektetett jogképességgel (mivel a követeléshez fűződő jogait nem érinti közvetlenül), hanem csak a jogképesség hatáskörrel kapcsolatos aspektusával van felruházva.

Itt kiemeltem a jogképesség néhány kulcsfontosságú jellemzőjét a jogi személyiség tekintetében, de a sokrétű fogalom néhány aspektusát nem tártam fel. Például a hangsúly itt a perképességre mint "perelhető képességre" helyeződött, de a perképességről mint "perelhető képességről" is lehetne beszélni. A külföldi nemzetek képviselői által élvezett diplomáciai mentesség nem mentesíti őket a fogadó ország törvényeinek betartása alól, de mentességet biztosít a büntetőeljárás alól. A diplomáciai mentesség és más hasonló intézmények - amelyek gyakran politikusokra és államfőkre vonatkoznak - azonban nem sok közül van azokhoz a kérdésekhez, amelyeket ez a vizsgálat meg akar érteni, ezért a továbbiakban nem foglalkozunk velük.

Jogsérelmi képesség

A kártérítési felelősség a másoknak okozott bizonyos típusú károk orvoslásának egyik fontos jogintézménye. Ezt számos tényező korlátozza, mint például az okozati összefüggés és a vétkesség, de az a tény is, hogy a kártérítési jog általában csak a jogi személynek okozott kárt minősíti felismerhető károsultnak.⁵⁹ Ha egy állatot egy ember károsít meg, ez jellemzően csak akkor keletkeztethet kártérítési felelősséget, ha ezzel egyidejűleg az állat tulajdonosának gazdasági érdekei (vagy szubjektív értékelés esetén "érzelmei") is sérülnek. Ha például egy versenyló patáját valaki deliktualisan megkárosítja, a ló tulajdonosa kártérítésért perelheti a károkozót. A ló jóléti kárait azonban jogilag nem ismerik el; ha a tulajdonos úgy gondolja, hogy a ló tartása gazdaságilag már nem életképes, dönthet úgy, hogy leöletti a lovat, és az így kapott kártérítést teljesen más célra fordítja.⁶⁰ A rabszolgák általában hasonló helyzetben voltak - csak a tulajdonosuknak volt lehetősége kártérítést követelni a rabszolgáknak okozott károkért.⁶¹ A magzatok más esetet jelentenek: ők nem

⁵⁸ Christopher D. Stone, *Should Trees Have Standing? Law, Morality, and the Environment* (3. kiadás, Oxford University Press 2010). Stone-t a 4. fejezetben tárgyaljuk.

⁵⁹ Austin is elismeri ezt: "A rabszolga (mint a tulajdon tárgya) sérülhet, de (mivel nincsenek jogai) maga nem sérülhet meg. John Austin, *Előadások a jogtudományról: Or, the Philosophy of Positive Law, I. kötet* (John Murray, Albemarle Street 1885) 349f.

⁶⁰ A helyzet némileg más, ha a tulajdonos vagy a károkozó dönthet a kártérítés mellett. *in natura*, de az indoklás még mindig nem az állat érdekeit helyezné a középpontba.

⁶¹ Lásd például Andrew Fede, *People Without Rights: An Interpretation of the Fundamentals of the Law of Slavery in the US South* (Garland Publishing, Inc 1992) 100-1:

[A] bíróságok úgy ítélték meg, hogy azok az idegenek, akiknek az erőszakos cselekedeteik kárt okoztak egy másik személy rabszolgájában, vagy akik miatt a tulajdonos elvesztette a szabad munkacserő részét, felelősek a tulajdonosnak a rabszolga rossz bánásmódja által okozott gazdasági veszteségért. Bírák

tulajdon, ezért nincs olyan tulajdonos, aki kártérítést követelhetne. Az élve született magzatok jellemzően kártérítést követelhetnek az őket deliktuálisan ért károkért, a számos nyugati jogrendszerben széles körben érvényesülő "élve született" szabály szerint.⁶² Ha viszont a magzat születése előtt elpusztul, a kártérítés nem követelhető.

David Favre érdekes javaslatot tett egy olyan kereseti jogalapra, amely lehetővé tenné, hogy egy (házi) állat is felperes lehessen egy kártérítési perben. A javaslat szerint a felperesnek - az ember által képviselt állatnak - a következő elemeket kellene bemutatnia ahhoz, hogy jogorvoslattal élhessen:

1. Ez az érdek alapvető fontosságú a felperes állat számára;
2. Az alapvető érdek sérült vagy sérült az alperes cselekedetei vagy mulasztásai miatt;
3. Az állati felperes érdekeinek súlya és jellege lényegesen meghaladja az emberi alperes érdekeinek súlyát és jellegét.⁶³

Ha ezek a kritériumok teljesülnek, az alperes köteles lenne a felperes számára kártérítési jogorvoslatot biztosítani. Favre modelljében három jogorvoslati lehetőség lenne: pénzbeli kártérítés, jogsértés megszüntetése és tulajdonjog átruházása. A pénzbeli kártérítés a már okozott kárért járna, míg a tiltó intézkedés akkor lenne elérhető, ha a jogellenes cselekmény folyamatban van. Végül a tulajdonjog átruházása magában foglalná az állat átruházását egy új tulajdonosra, ha a jelenlegi tulajdonos nem képes javítani az állat életkörülményein.⁶⁴ Favre helyesen jegyzi meg, hogy a pénzbeli kártérítés kifizetésének az állat számára létrehozott vagyongazdálkodási alapon kellene történnie.⁶⁵ Favre az Egyesült Államokban ír, ahol a vagyongazdálkodási alap rendelkezésre áll, de ha modelljét olyan polgári jogi országokban alkalmaznák, amelyek nem ismerik a vagyongazdálkodási alapokat, a pénzt valószínűleg úgy kellene kezelni, mintha kifejezetten magához az állathoz tartozna.

Az áldozatként való számonkérés képessége

A fent említett esetek közül sokhoz szorosan kapcsolódik - de mégis megkülönböztethető tőlük - a bűncselekmények áldozataként való számonkérés képessége. Vegyük például az újszülöttek és a magzatok alapvetően eltérő státuszát: Ahogy Dwight G. Duncan megjegyzi, "ha egy orvos másodpercekkel a születés után szándékosan kioltja egy nő csecsemőjének életét a nő engedélyével vagy anélkül, az gyermekgyilkosság, de ha egy orvos szándékosan

ezért a személyi tulajdonra vonatkozó polgári jogi felelősségre vonatkozó közös jogi szabályokat alkalmazta a nem halálos rabszolga visszaélések eseteire.

⁶² Néhány amerikai állam azonban a magzati személyiség felé mutató mozgalom részeként felhagyott ezzel a szabállyal.

⁶³ David S. Favre, "Az állatok érdekeinek bírósági elismerése - egy új kártérítési ügy" (2005) *Michigan State Law Review* 333, 353. Favre álláspontjának kritikáját lásd: Richard L. Cupp Jr, "A Dubious Grail: Seeking Tort Law Expansion and Limited Personhood as Stepping Stones towards Abolishing Animals' Property Status" (2007) 60 *SMU Law Review* 3.

⁶⁴ Favre (63. o.) 366.   ⁶⁵ *Ibid.*

egy nő csecsemőjének életének a születés előtt bármikor történő elvétele a nő alkotmányosan védett abortuszhoz való jogát valósítja meg".⁶⁶ (Duncan itt hiperbolikusan az amerikai alkotmányra utal.) Bár az abortuszok törvényileg szabályozottak, és egyes ilyen szabályozásokról elmondható, hogy a magzatok számára igényjogosultságot teremtenek, az újszülöttek jogi védelme lényegesen erőteljesebb; nemcsak a gyermekek igényjogosultságai számosabbak, hanem az igényjogosultságok megsértésének szankciói is szigorúbbak. Ezen túlmenően a magzatok és az újszülöttek számos országban eltérő eljárási státusszal rendelkeznek a büntetőeljárásokban.

Hasonlóképpen tévedés lenne azt állítani, hogy a mai nyugati jogrendszerekben az állatok, illetve a kisbolygó előtti Egyesült Államokban a rabszolgák egyáltalán nem élveznek vagy nem élveztek jogi védelmet. Ezeket az egyéneket és élőlényeket olyan büntetőjogi védelem védte, amely jellemzően tiltotta legalábbis a különösen indokolatlan vagy kegyetlen magatartást e csoportokkal szemben, és amely nem feltétlenül esett egybe a rabszolgák vagy az állatok tulajdonosainak érdekeivel. E csoportok védelmét azonban gyakran úgy fogalmazták meg, mint valami másnak a védelmét, mint maguknak az állatoknak vagy rabszolgáknak a jólétét; például az 1740-es dél-karolinai rabszolgatörvénykönyv a rabszolgák szándékos megölésének büntethetőségét azzal indokolta kegyetlenség "minden olyan ember szemében, akiben van erény vagy emberség", visszaszító. Hasonlóképpen, az állatjóléti törvényekre még mindig időnként azt állítják, hogy például az emberek erkölcsi érzéseit védik.⁶⁷ Az állatjóléti bűncselekményeket nem kezelik ugyanúgy, mint a jogi személyek ellen elkövetett analóg bűncselekményeket. Például az állatjóléti bűncselekményeket gyakran áldozat nélküli bűncselekményekként kezelik; az áldozatokra vonatkozó eljárási szabályok általában nem terjednek ki az állatokra.⁶⁸ Ezen túlmenően - mint fentebb említettük - az állat jellemzően nem kaphat kártérítést az elszenvedett kárért; minden pénzbeli szankció vagy kártérítés az állat tulajdonosát vagy az államot illeti meg. Végezetül, azokban a jogrendszerekben, ahol a "sértett fél" a büntetőeljárásokban eljárási szerepet tölt be, az állat nem lehet sértett fél.⁶⁹

⁶⁶ Dwight G. Duncan, "When is a Human Being Not a Legal Person?: Lethal Ramifications at the Beginning of Life" (2013) 8 *University of StThomas Journal of Law & Public Policy* 82, 82.

⁶⁷ Az állatjogi szakirodalomban az ilyen nézeteket gyakran a "közvetett erkölcsi kötelességek" védelmezőjeként tartják számon. Lásd Scott D. Wilson, "Animals and Ethics", *Internet Encyclopedia of Philosophy* <<https://www.iep.utm.edu/anim-eth/>>, 1. szakasz.

⁶⁸ Az oregoni legfelsőbb bíróság két érdekes ítéletet hozott e tekintetben. A *State v Fessenden/Dicke* (355 Or 759 (2014)) ügyben a bíróság megerősítette egy alsóbb szintű bíróság döntését, amely szerint "az állatok is beletartoznak a "személyek" azon csoportjába, akiknek a rendőrök parancs nélkül segítséget nyújthatnak" (763. pont). A *State v Nix* (355 Or 777 (2014)) az oregoni egyesülésselenes törvényre vonatkozott, amely szerint egy adott típusú, csak egy törvényt sértő magatartás annyi bűncselekményt valósít meg, ahány áldozat van. A bíróság úgy ítélte meg, hogy az állatok ilyen áldozatok, ezért a vádlottat nem egy, hanem húsz rendbeli állat elhanyagolás miatt lehetett elítélni.

⁶⁹ Az északi jogban a sértett fél (svédül *målsägande*, finnül *asianomistaja*, norvégul *fornærmede*) egy eljárási státusz a büntetőügyekben; jellemzően ugyanaz a személy, mint a sértett, kivéve az emberlési ügyeket. A sértett fél például kérheti az ügyésztől, hogy a sértett fél a sértett féllel szemben tegye meg az ügyészi nyilatkozatot.

Összefoglalva

Összefoglalva, a passzív jogi személyiség három anyagi jogi tényállásból áll - az alapvető védelem, a különleges jogokban való részesedés és a tulajdonlás képessége -, valamint három olyan tényállásból, amelyek az anyagi jogi tényállások érvényesíthetőségével, valamint az anyagi jogi tényállásokhoz kapcsolódó kötelezettségek nem teljesítése esetén alkalmazható szankciókkal kapcsolatosak. Mielőtt megvizsgálánám ennek az új megközelítésnek az ortodox nézettel szembeni előnyeit, bemutatom az aktív incidenseket is.

A jogi személyiség aktív eseményei

Eddig a jogi személyiség passzív eseteire összpontosítottunk, amelyekkel jelenleg még a kisgyermek és a szellemileg súlyosan fogyatékos személyek is fel vannak ruházva. Az egyik fő extenzív hiedelem szerint azonban, amelyből kiindultam, van néhány releváns jogi különbség az imént említett egyének és az ép elméjű felnőttek jogi személyisége között. Ez a különbség abban áll, hogy az illető rendelkezik-e a jogi személyiség aktív eseményeivel. Két ilyen incidenst azonosítok: a jogi cselekmények végzésének képességét (*jogi kompetenciák*) és a jogi felelősséget (*terhelő jogi személyiség*). a nyugati kortárs jogrendszerek nem teszik lehetővé, hogy a kisgyermek vagy a súlyos mentális hiányosságokkal rendelkező emberek szerződéseket kössenek, és az ilyen teremtmények vagy egyének nem büntethetők rossz cselekedeteikért a büntetőjog fórumain.

Itt meg kell jegyezni, hogy az aktív és a passzív jogi személy közötti küszöb nem egyértelmű. Például általában vannak olyan jogi szabályok, amelyek meghatározzák a nagykorúság korhatárát, de jellemzően még a fiatalabbak is köthetnek bizonyos szerződéseket, és bizonyos cselekményeikért felelősséggel tartoznak.⁷⁰ Ezért egyes tudósok különbséget tesznek "cselekvőképesség", "korlátozott cselekvőképesség" és "teljes cselekvőképesség" között.⁷⁰ Erre a kérdésre a 4. fejezetben még visszatérek, csakúgy, mint arra, hogy ki vagy mi lehet passzív és/vagy aktív jogi személy.

Jogi kompetenciák

A jogi személyiséghez szorosan kapcsolódó fogalom az *akarat* vagy *választás fogalma*. Az akarat fogalma fontos volt a XVIII. és a XIX. század német filozófiájában, és azóta is központi szerepet játszik a jogokkal kapcsolatos akaratelméletekben. Ez az akarat hosszú időn keresztül a jogi személyiséghez is kapcsolódott. A leghatározottabb

a büntetőeljárás során kártérítési pert indíthat, így nem kell külön polgári pert indítani a

bírószágon. Ha a sértett fél kiskorú, ezt a jogkört a képviselője gyakorolja.

⁷⁰ Andreas Heldrich és Anton F. Steiner, "Capacity", *International Encyclopedia of Comparative Law, IV. kötet: Persons and Family* (Mohr Siebeck és Martinus Nijhoff 2007) 2-21.

ilyen kapcsolat akkor jön létre, ha a jogi személyiséget akaratelméleti jogok birtoklásának tekintjük. A jogi személyiség ilyen felfogása az előző fejezetben kifejtett okok miatt nem tartható, de a jogi személyiség és a jogi akarat megléte mégis szorosan összefügg.

A jogi személyiség és a végrendelet közötti kapcsolatra meglehetősen éles példa a Virginia Legfelsőbb Fellebbviteli Bíróság 1858-as ítélete a *Bailey kontra Poindexter's Executor* ügyben.⁷¹ A néhai rabszolgartató John Lewis Poindexter végrendeletében úgy rendelkezett, hogy rabszolgáit vagy fel kell szabadítani - ebben az esetben el kell hagyniuk Virginia államot -, vagy nyilvánosan el kell árverezniük. a rabszolgák maguk választhatták meg, hogy melyik lehetőséget részesítik előnyben (ezek a meglehetősen bizarr feltételek az állami jogszabályokban meghatározott feltételek voltak köszönhetőek, amelyek kimondták, hogy minden manumifikált rabszolganak a manumizációt követő egy éven belül el kell hagynia az államot, vagy újra rabszolgává kell válnia. a felszabadítás tehát számúzetéssel járt együtt.) A legfelsőbb bíróság azonban - a precedensekkel ellentétben - megállapította, hogy minden olyan végrendelet, amely ilyen választási lehetőséget biztosít egy rabszolganak, semmis. a többségi vélemény szerint Poindexter "arra törekedett, hogy rabszolgáit felruházza azzal a kontrollálhatatlan és visszavonhatatlan hatalommal, hogy maguk döntsék el, hogy manumitálják-e őket".⁷² A manumizáció más típusú eseményektől függhetett, de a rabszolgák döntésétől nem, mert az ilyen döntések jogi elismerése azt jelentette volna, hogy a szóban forgó rabszolgákat "jogképességgel" ruházzák fel.⁷³ Hasonlóképpen, a *coverture* doktrínái és a svéd- finn gyámság korlátozták a nők jogképességét, hogy rendelkezzenek a tulajdonukról, pereljének stb. mindezek a példák a nők és rabszolgák *jogképességének* korlátozását jelentik.

A kompetencia meghatározása

A "jogi aktus" (más néven "jogi aktus", "jogi tranzakció") kifejezést különösen a kontinentális jogászok használják olyan szándékos cselekményekre, amelyek jogosultságok keletkezését, fenntartását vagy megszűnését jelentik, különösen a magánjog területén. A "kompetencia" vagy "cselekvőképesség" a jogalany azon képességére utal, hogy jogi aktusokat hajtson végre. A "cselekvőképesség" sokrétűsége miatt itt a "kompetencia" kifejezést használom.

Először is hangsúlyoznom kell, hogy a jogi hatásköröket nem szabad összekeverni a hohfeldi hatáskörökkel. A 2. fejezetben már említettem, hogy ha egy akarati aktus változást okoz a jogviszonyokban, akkor az egy hohfeldi hatalom gyakorlása. Nem minden ilyen aktus azonban jogi aktus. Az, hogy X-nek hohfeldi jogi hatalma van Y és Z vonatkozásában, azt jelenti, hogy X akarati magatartással képes változást előidézni az Y és Z között jelenleg fennálló jogviszonyban.

⁷¹ *Bailey kontra Poindexter's Executor*, 55 Va 132, 14 Gratton 132 (1858). Lásd még Colin Dayan, *The Law is a White Dog: How Legal Rituals Make and Unmake Persons* (Princeton University Press 2011) 140-76.

⁷² *Bailey kontra Poindexter's Executor* 99 (idézi Higginbotham Jr és Kopytoff (49. o.)

szándékában áll a szóban forgó jogváltozás előidézése, amennyiben X akaratlagos magatartása okozza a változást.

A hohfeldi hatalom következképpen meglehetősen széleskörű, mivel valakinek a megütése hatalomgyakorlásnak minősül, mivel a jogviszonyok egy akaratlagos cselekedet végrehajtásával megváltoztak. Így egy hajléktalan személy elkövethetne bűncselekményt azért, hogy az éjszakát börtönben töltsé, és ez Hohfeld szerint jogi hatalom gyakorlását jelentené. Egyes teoretikusok számára ez ellenpéldát jelent a hohfeldi felfogás ellenpéldájaként, amely látszólag ellentmondásos eredményekhez vezet. Egy másik jól ismert feltételezett ellenpélda a költözés, amely szándékos cselekvés, amelynek jogi következményei vannak, de számos teoretikus nem tekinti a jogi hatalom gyakorlásának példájának.⁷⁴ Mindenesetre a hohfeldi hatalom egyértelműen túl tág a jelenlegi céljainkhoz, mivel a gyermekek és még a nem emberi állatok is állandóan akaratlan magatartással változtatják meg a jogviszonyokat. a hohfeldi hatalom tehát nem túl hasznos a passzív és aktív jogi személyiség megkülönböztetésében. a kompetencia szűkebb fogalma viszont döntő jelentőségű ebben a megkülönböztetésben.

A hatáskör fogalma azóta központi szerepet játszik az angol-amerikai jogfilozófiában, amióta H. L. A. Hart híres különbséget tett a hatalmat biztosító és a kötelezettséget előíró szabályok között, bár ő a "hatáskör" helyett a "hatalom" kifejezést használta a fogalomra való utaláshoz. Ő írta:

Az érvényes szerződések, végrendeletek vagy házasságok létrejöttének módját meghatározó jogi szabályok nem kötelezik a személyeket arra, hogy bizonyos módon cselekedjenek, akár akarják, akár nem. Az ilyen jogszabályok nem írnak elő feladatokat vagy kötelezettségeket. Ehelyett az egyéneknek lehetőséget biztosítanak kívánságaik megvalósítására, azáltal, hogy jogi hatásköröket ruháznak rájuk, hogy bizonyos meghatározott eljárásokkal és bizonyos feltételek mellett a jog kényszerítő keretein belül jogok és kötelezettségek struktúráit hozzák létre.⁷⁵

Hart valószínűleg nem Hohfeld jogi hatalomról alkotott felfogására, hanem inkább a competence kontinentális eszméjének megfelelő, szűkebb értelemben vett fogalomra utalt. Valójában maga Hart is elismerte a hatalom-adó szabályok és a kompetencia közötti kapcsolatot.⁷⁶ Máshol a jogi kompetencia és a jogban való cselekvés alábbi definíciói mellett érveltem:⁷⁷

Jogi alkalmasság:

1. X akkor és csak akkor rendelkezik a C hatáskörrel az r jogkövetkezmény megvalósítására, ha X képes az r jogkövetkezményt előidézö jogcselekményt végrehajtani.
2. Ha X birtokolja C-t, akkor X bármely olyan cselekedete, amely r-t eredményez, C gyakorlása.

⁷⁴ Lásd Joseph Raz, "Voluntary Obligations and Normative Powers" (1972) 46 *Proceedings of the Aristotelian Society* 79, 80.

⁷⁵ H. L. A. Hart, *The Concept of Law* (Clarendon Press 1964) 27-28.   ⁷⁶ Ibid. 284.

⁷⁷ Visa A.J. Kurki, "Legal Competence and Legal Power" in Mark McBride (szerk.), *New Essays on the Nature of Rights* (Hart Publishing 2017).

Törvényes aktus:

Az X által végrehajtott A. cselekmény akkor és csak akkor minősül jogcselekménynek, ha

1. X az A-t az r jogkövetkezmény előidézésének szándékával hajtja végre, és
2. az a tény, hogy X végrehajtotta A-t annak érdekében, hogy r létrejöjjön, az r-hez minimálisan elégséges, ténylegesen előforduló feltételek halmazának egyik eleme.

A definíció a minimális szufficiencia logikai struktúráját alkalmazza. A 2. fejezetben már bemutattam a minimális elégséges gondolatát, amikor Bentham tesztjét tárgyaltam, de itt most megemlítem főbb jellemzőit. A tények egy halmaza akkor és csak akkor minimálisan elégséges valamilyen S állapothoz, ha (i) a halmaz elégséges S-hez, és (ii) a halmaz minden eleme szükséges a halmaz elégséges voltához. A minimális elégséget szembeállíthatjuk az együttes elégségességgel. Ha egy szerződés aláírása elégséges ahhoz, hogy a szerződés engem kössön, akkor az is elégséges (általában), ha a szerződést zöld sapka viselése közben írom alá. Az aláírás és a kalap viselése tehát együttesen elegendő ahhoz, hogy a szerződéses kötelezettségek létrejöjjenek. Ez a két feltétel azonban együttesen nem *minimálisan* elégséges, mert a kalap viselése valójában teljesen irreleváns a jogkövetkezmény szempontjából. A minimális elégséges sem egyenértékű azzal a logikai struktúrával, ahol bizonyos feltételek egyenként szükségesek és együttesen elégségesek ahhoz, hogy egy S állapot bekövetkezzen; az S-hez minimálisan elégséges halmaz elemei nem feltétlenül szükségesek egyenként is az S-hez.

Összefoglalva, a jogcselekmények olyan cselekmények, amelyek a jogviszonyokban változásokat idéznek elő azért, hogy a szóban forgó változás megvalósításának szándékával hajtották végre őket. Azok a jogintézmények, amelyekben a részvétel jogi aktusok végrehajtásával jár, jellemzően a jogi személyekre korlátozódnak: a rabszolgák és a házas nők, akiktől sok esetben megtagadták a jogi személyiséget, nem tudták végrehajtani a például egy szerződéshez szükséges jogi aktusokat. Azonban előfordulhat, hogy valaki nem képes jogi aktusokat végrehajtani, és mégis jogi személy, ahogyan azt a csecsemők példázzák. Ebben az esetben a csecsemőnek általában képviselőre van szüksége, aki a csecsemő nevében végzi a jogcselekményeket. Ezenkívül az, hogy valaki más képviselve pusztán képes a jogi aktusokat végrehajtani, még nem jelenti a jogi személyiséget. Az ókori Rómában a rabszolgák is tudtak jogcselekményeket végrehajtani, de ők csak az urukat képviselték. Valakinek a saját jogi platformjára vonatkozó hatáskörökkel kell rendelkeznie, ha a hatáskörök a jogi személyiség egyik eseményének számítanak.

Megterhelő jogi személyiség

Még egy különbség a nem emberi állatok és a csecsemők, valamint az ép elméjű felnőttek között az a tény, hogy az ép elméjű felnőtteket különböző módon tartják jogi felelősséggel tartozónak a cselekedeteikért. Ez a felelősség *valódi kötelességeken* keresztül működik, vagyis olyan kötelességeken keresztül, amelyek

jogi szankciók kilátásba helyezése kísér. Különösen a büntetőjogi és polgári jogi felelősségre gondolok: a mai nyugati jogrendszerekben csak jogi személyeket lehet beperelni a rossz cselekedeteikért, és csak ők

büntetőjogi szankciókkal sújtható. A jogi személyiségnek ezt az elemét *terhelt jogi személyiségnek* nevezem.

A jogi személyiséggel való megterhelés természetesen nem az egyetlen módja a szervezetek ellenőrzésének. A legnyilvánvalóbb, hogy az élettelen lényeket más eszközökkel is irányíthatjuk, mintha valamilyen magatartást követelünk meg tőlük: ha jogi kötelezettséget írunk elő arra, hogy egy híd ne omoljon össze, az nem ment életeket. bár a jogrendszerek általában megkövetelik az állatok valamilyen irányítását, az ilyen követelményeket általában az emberi lények kötelezettségeiként értelmezik, akik jogilag kötelesek intézkedéseket tenni annak érdekében, hogy az irányításuk alatt álló állatok ne okozzanak kárt a köz- vagy más személyek érdekeinek. Ez nem jelenti azt, hogy a modern jogrendszerek ne írják elő bizonyos büntetésszerű intézményeket az állatokra: például az emberekre támadó kutyákat agresszivitásuk miatt el lehet altatni. Mindazonáltal a magánjogi és büntetőjogi felelősség intézményeit nem ugyanúgy alkalmazzák a nem emberi állatok viselkedésének értékelésére, mint a jogi személyekét. Ha eltekintünk az állatperek történelmi kuriózumától, az állatok ellen nem indítanak büntetőeljárást, és nem vonják őket deliktualisan felelősségre tetteikért.

Az a tény, hogy a nők történelmileg gyakran egyfajta "szürke zónában" helyezkedtek el a teljes jogi személyiség és a nem-személyiség között, esetenként jogi felelősségükben is tükröződik. Blackstone írja:

De bár törvényeink általában a férfit és a feleséget egy személynek tekintik, mégis vannak olyan helyzetek, amelyekben a nőt külön tekintik; mint a férfinál alacsonyabb rendű, és a férfi kényszerítő erejével cselekszik. És ezért minden olyan cselekedet, amelyet az asszony a házassága alatt hajtott végre, és minden olyan cselekedet, amelyet a házassága alatt követett el, semmis [...]. És néhány büntett és más alacsonyabb rendű bűncselekmény esetében, amelyeket férje kényszerítésével követett el, a törvény felmenti őt: de ez nem terjed ki az árulásra és a gyilkosságra.⁷⁸

A nehézkes jogi személyiség ismét jól szemlélteti a jogi személyiség eseményeinek összefüggéseit: például a deliktualis felelősség legtöbb formája csak akkor valósítható meg, ha valaki tulajdonjoggal rendelkezik. A társaságokat polgári jogi - és esetenként büntetőjogi - felelősségre vonják, amit az tesz lehetővé, hogy a társaságok tulajdonjoggal rendelkezhetnek. A rabszolgáknak azonban büntetőjogi felelősséget tulajdonítottak annak ellenére, hogy a legtöbb más céllal nem minősülnek jogi személynek. Egy felnőtt, épelméjű emberi lényt a büntetőjog szemében nem személynek tekinteni - ami azt jelenti, hogy nem követhet el bűncselekményt - gyakran nem lenne praktikus döntés. Hajlamos lenne aláásni a természetjog Hart által meghatározott minimális tartalmának egyik elemét, mivel az emberek egymásnak ártani képes képességét nem ismerné el teljes mértékben az egyik elsődleges jogi intézmény, amelyet a társadalom a viselkedés szabályozására használ.⁷⁹ Andrew Fede elmagyarázza, hogy miért lehetett a rabszolgákat bűncselekményekkel vádolni a kisbabhegység előtti Egyesült Államokban:

[M]iért nem kezelte a törvény a rabszolgát úgy, mint a tulajdont, amely nem vonható

büntetőjogi felelősségre? A válasz a különböző gyarmati törvénykönyvek felszíne alatt rejlik. A rabszolgák biológiailag olyan emberek voltak, akik bűncselekményeket követhettek el harmadik személyek ellen.

78 Blackstone (53. o.)

775.79Lásd Hart (75. o.) 193-9.

jog, valakit büntetőjogi felelősségre kellett vonni. Csak két alternatíva volt - a gazda és a rabszolga. Az előbbi a common law jogelméletének minden elmélete szerint elfogadhatatlan volt. A rabszolgának kellett a bűnösség jelöltjének lennie.

[...]

A törvénynek el kellett ismernie azt a tényt [...], hogy a rabszolgák olyan bűncselekményeket követhettek el, amelyek veszélyeztették a köznyugalmat és a büntetőjog céljait. [...] A rabszolgák emellett erőszakosan támadtak személyekre és követtek el vagyron elleni bűncselekményeket, amelyek a társadalomban harmadik személyek jogait sértették. [...] Ezt az érdekellentétet a rabszolgaság büntetőjoga könnyen feloldotta.⁸⁰

Az a tény, hogy a rabszolgák büntetőjogi felelősséggel tartoztak, azt is mutatja, hogy Hans Kelsen állítása - "hogy a rabszolga jogilag nem személy, vagy nem rendelkezik jogi személyiséggel, azt jelenti, hogy nincsenek olyan jogi normák, amelyek ennek az egyénnek bármely viselkedését kötelességnek vagy jognak minősítenék" ⁸¹ - miért nem mutatja be pontosan a rabszolgaság intézményét. Az esethez kapcsolódó egyes szempontokat a 4. fejezetben tárgyaljuk, ezért itt nem foglalkozom tovább a jogi felelősséggel.

A kötelemelmélet értékelése

Ez a fejezet a jogi személyiség eseményeit ismertette. Példákon keresztül mutattam be, hogy a paradigmaticus jogi személyek jellemzően rendelkeznek ezekkel az incidensekkel, míg a paradigmaticus nem-személyek jellemzően nem rendelkeznek ezekkel az incidensekkel. Elbeszélésemet továbbfejleszttem a 4. fejezetben, amely az aktív és passzív jogi személyiséggel kapcsolatos számos kérdésre összpontosít. Most megvizsgálom megközelítem néhány előnyét az ortodox nézettel szemben, majd a jogi személyiség és más személyiségfelfogások közötti kapcsolatokat vitatom meg.

Először is, az én megközelítem összhangban van a jogi személyiséggel kapcsolatos központi extenzionális meggyőződésekkel. Másodsor, elkerüli az ortodox nézet legnyilvánvalóbb buktatóit: mivel a jogi személyiséget itt nem szigorúan bináris fogalomként kezeljük, figyelembe tudom venni azt a tényt, hogy a rabszolgáknak voltak bizonyos igényjogosultságaik, de nem voltak jogi személyek, és hogy a nők "teljes" jogi személyiséghez vezető útja az idők folyamán fokozatos változással járt. Az a tény, hogy a rabszolgák általában véve jogi nem-személyek voltak, de ennek ellenére büntetőperekben elítélhetők voltak, nehezen magyarázható, ha a jogi személyiséget úgy definiáljuk, mint bármilyen jog birtoklását és/vagy bármilyen kötelezettség viselését. ezt a nehézséget jól példázza Kelsen azon állítása, hogy a rabszolgák nem viseltek semmilyen kötelezettséget. Hasonlóképpen, az olyan állítások, mint "a nők nem voltak jogi személyek Angliában a XIX. században", lehetnek helyesek, de nyilvánvalóan téves az a feltételezés, hogy az akkori angol nők nem rendelkeztek olyan jogi pozíciókkal, amelyek jogokként vagy kötelességekként osztályozhatók. Ugyanilyen bizarr lenne azt állítani, hogy ha ezeknek a nőknek csak egy-egy jogot vagy kötelességet biztosítanánk, akkor *tout court* jogi személyiséggé válnának.

80 Fede (61. sz.) 161-2.

81 Hans Kelsen, *General Theory of Law and State* (Transaction Publishers 2006) 95.

klasztertulajdon, amellyel fokozatosan lehet személyiséggel kapcsolatos előnyökre és terhekre szert tenni. Ehhez kapcsolódóan a javasolt elmélet figyelembe veheti azt a tényt, hogy a gyermekek a növekedésük során idővel aktív incidenseket szereznek, amíg nagykorúságuk elérésekor aktív jogi *személyiséggé* nem válnak. e "szürke zónák" elemzése a következő fejezetben fog finomodni, ahol megkülönböztetem az *önálló*, a *függő* és a *tisztán passzív jogi személyiséget*. A rabszolgák korlátozott jogi személyiségére a következő fejezetben is visszatérek, *tisztán terhelt jogi személyiségnek* nevezve azt.

Harmadszor, az ortodox nézet teljes mértékben a jog vitatott fogalmára támaszkodik. Ez önmagában természetesen nem végzetes probléma, de *ceteris paribus* jobb, ha egy elmélet a lehető legkevesebb vitatott fogalomra támaszkodik. Az én elméletem természetesen támaszkodik néhány vitatott fogalomra és értékelő feltevésre is, de a központi feltevések viszonylag nem vitatottak, és az elmélet sikere nem függ a vitatottabb feltevések egyikétől sem - például attól, hogy az állatok végső értéket képviselnek. Azt is meg kell említenem, hogy bár kerültem a "jog" kifejezés használatát, nincs semmi eleve rossz abban, ha "személyiségi jogokról" vagy "jogi személyiséghez fűződő jogokról" beszélünk. Aki elfogadja az érdekelméletet, az tökéletesen beszélhet a kedvezményezett tulajdonjogról úgy, mint a személyiségi jogok egy csoportjáról. Az akaratelmélet hívei is beszélhetnek ilyen jogokról, legalábbis ami az aktív jogi személyeket illeti. Itt többnyire tartózkodtam az ilyen terminológia használatától, hogy semleges maradjak az akarat- és az érdekelmélet között. a személyiséggel kapcsolatos jogok és más jogok közötti különbségtétel mindazonáltal segíthet megérteni, hogy mit tesz a Nonhuman Rights Project és más állatjogi aktivisták: nem elégszenek meg az állatok jelenleg korlátozott, "vékony" jogaival, és követelik, hogy a személyiségi jogokat terjesszék ki ezekre a teremtményekre.

Végül, megközelítésem magyarázatot adhat a jogi személyiséggel nem rendelkező állatok védelme és a jogi személyiséggel rendelkező állatok védelme közötti viszonylag gyakori különbségtételre. A New York-i Legfelsőbb Bíróság fellebbviteli részlege például a "jogparadigmát" tagadta a csimpánz Tommy esetében, de fenntartotta, hogy az állatokat ennek ellenére az állatvédelmi törvények védik.⁸² Ha a "jogokat" itt követelési jogként értelmezzük, a bíróság megkülönböztetésének nincs értelme, mivel az állatok már számos követelési joggal rendelkeznek bizonyos magatartásformákkal szemben.⁸³ A bíróság azonban ítéletében a jogtulajdont és a jogi személyiséget szinonimaként kezelte. Ha az ítéletben a "jogok paradigmáját" a "jogi személyiséggel" helyettesítjük, akkor már több értelme van, mivel a bíróság megerősítette, hogy a jogi személyiségnek a *habeas corpusra* vonatkozó eseményeit nem kellene megadni Tommy számára.

⁸² *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. kontra Lavery*, No 518336, 2014WL 680276 (NY App. Div. 4 December 2014) 4.

⁸³ A *habeas corpus* semmiképpen sem értelmezhető akarat-elméleti jogként, mivel egy

harmadik személy a fogvatartott nevében eljárhat, függetlenül attól, hogy a harmadik személyt a fogvatartott erre felhatalmazta-e.

Külön vagy összekapcsolva?

Az én beszámolómban felveti a kérdést, hogy létezik-e egyetlen átfogó "jogi személyiség", vagy ehelyett külön-külön kell-e foglalkozni a különböző jogi esetekkel.⁸⁴ Jó okunk van azonban arra, hogy a "jogi személyiséget" inkább egy klasztermegjelölésként, mintsem különálló kérdéseket felölelő gyűjtőfogalomként értelmezzük.

A jogi személyiség bizonyos értelemben analóg azzal, amit a nyugati jogrendszerek az ellentétként ábrázolnak: a dologi személyiséggel. A dolgokra (a "dolog" szó egyik jogi értelmében) az jellemző, hogy birtokolhatók, és a tulajdonjog kombinálható és osztható eseményekből áll. Ez az elemzés és az a tény azonban, hogy nem minden incidens van jelen a tulajdonlás minden egyes eseténél, nem vezette a jogtudósokat arra, hogy ne foglalkozzanak tovább a tulajdonlással, hanem csak ezeket az elkülönült incidenseket tárgyalják. Ennek valószínűleg több oka is van, de az egyik ilyen ok az, hogy a tulajdonjog esetei *funkcionális egészet* alkotnak, amely egyben a modern kapitalista gazdaságok intézményi alapja is. A tulajdonjog egyes esetei számos módon kapcsolódnak egymáshoz: a tulajdonjog például nem segíthetné elő a Pareto-optimalitás elérését - ahol senki sem járhatna jobban anélkül, hogy valaki ne járna rosszabbul -, ha a tulajdonjog nem foglalná magában a használat szabadságát, a tulajdonjogot (a dolog engedély nélküli elvételével szembeni követelési jog) és az átruházhatóságot. Ha valaki csak a használat szabadságával és a biztonsághoz való joggal rendelkezne, akkor nem tudná eladni vagy odaadni a szóban forgó dolgot valakinek, aki nagyobb értéket képvisel; és ha egy dolog csak átruházható, de nem használható, akkor senki sem élvezhetné a dolgot. ez csak egy példa arra, hogy a tulajdon különálló esetei együttesen adják a tulajdon intézményének társadalmi értelmét.

A jogi személyiség eseményei hasonlóan különböző módon kapcsolódnak egymáshoz. Ezek együttesen teszik lehetővé, hogy a jogi személyiség betöltse különböző funkcióit a nyugati társadalomban. Már számos példát említettem erre az összekapcsolódásra: A jogi szerződések a legtöbb esetben csak akkor valósíthatók meg, ha valaki felelősségre vonható azért, ha nem teljesíti kötelezettségeit. Ugyanakkor a jogi felelősség számos formája előfeltételezi a tulajdonjogot. a polgári jogi felelősség fogalma egy tipikus esetben megköveteli, hogy mind a felperes, mind az alperes rendelkezzen tulajdonjoggal és jogképességgel; hogy a felperes rendelkezzen azzal a képességgel, hogy jogilag kárt szenvedjen; és hogy az alperes jogilag felelősségre vonható legyen. Ily módon a jogi személyiség egyesíti a jogrendszer különböző aspektusait. Ez az, ami indokolja, hogy a jogi személyiséget átfogó egységnek tekintsük, még akkor is, ha annak jellegét egy klaszterfogalom foglalja magába: elemei egymásba fonódnak és különböző módon kölcsönhatásba lépnek.

⁸⁴ Bryan Thomas szkeptikusnak tűnik a jogi személyiség egészével való foglalkozást illetően. Bryan Thomas, "A Law's Meaning of Life kritikai áttekintése: Philosophy, Religion, Darwin and the Legal Person" (2011) 38 *Journal of Law and Society* 631.

Röviden kitérnék arra a kérdésre is, hogy mi az az elegendő számú egyed ahhoz, hogy az incidensekkel felruházott entitás *tout court* jogi személyiséget kapjon. Többször is fenntartottam, hogy nincs egyértelmű határvonal a jogi személyek és a nem-személyek között. vannak egyértelmű és központi esetek, mint például az épelmű felnőttek által a mai nyugati jogrendszerekben élvezett jogi személyiség, de a jogi személyiség és a nem-személyiség egyértelmű esetei között hatalmas a félárnyék. Ráadásul a jogi személyiség klaszter-tulajdon jellege miatt nem mindig helyénvaló az X személyiségére vagy nem személyiségére vonatkozó bináris kérdés. Gyakran inkább arra kell rákérdezni, hogy X milyen tekintetben jogi személy. A társaságok a legtöbb szempontból jogi személyek, de nem minden szempontból.

A tulajdonjog a jogi személyiség egyik fő jellemzője, amely a jogi személyiség számos esetét egyesíti, de nem szükséges feltétele a jogi személyiségnek *tout court*. Gondoljunk például egy radikális forgatókönyvre, amelyben a nem emberi állatok tulajdonjogi státusát eltörölnék, és a természetes személyekkel azonos alapvető védelemben részesülnének, mint amelyet jelenleg a természetes személyek élveznek. Ezeket az alapvető védelmeket erős büntetőjogi biztosítékok kísérik, így egy nem emberi állat szándékos megölése emberölésnek minősülne. Végül, ha az ember beavatkozna az állat igényérvényesítési jogaiba, az állatnak joga lenne arra, hogy az embert perelhesse az állatot jogsértés megszüntetése érdekében. Helyénvaló lenne egy ilyen megállapodást *tout court* jogi személyiségnek nevezni, még akkor is, ha az állatok nem lennének képesek tulajdont birtokolni.

Egy másik, a *tout court* jogi személyiséggel kapcsolatos kérdés a passzív és az aktív jogi személyiség közötti kapcsolat. A passzív események megalapozhatják a jogi személyiséget a birtokosuk számára, míg az aktív események önmagukban nem elegendők a *tout court* jogi személyiséghez. Vegyük példaként a rabszolgaságot. A rabszolgák az amerikai büntetőjog szemében potenciális gonosztevők voltak, és rendelkeztek bizonyos, a büntetőeljárással kapcsolatos hatáskörökkel is, így a jogi személyiség mindkét aktív tulajdonságával fel voltak ruházva. Nos, még ha a reflexív egyensúly módszere lehetővé is tenné a rabszolgákra vonatkozó extenzív meggyőződés újragondolását, elméletem nem teszi szükségessé a rabszolgák *tout court* jogi személyként való újbóli besorolását. a rabszolgák egyszerűen túlságosan korlátozott számú incidenssel voltak felruházva ahhoz, hogy *tout court* jogi személyként való besorolásukat indokoltá tegye. A csak aktív incidensekkel felruházott jogi személyt pusztán terhelheti a terhes jogi személyiség, és felhatalmazást kaphat arra, hogy valaki más megbízottjaként járjon el, mint az ókori Róma rabszolgái, akik urukat képviselték.

Jogi személy és jogalany

Amint említettem, számos nem angolszász joghatóság jelenleg szinonimaként használja a "jogalany/jog(ok)" és a "jogi személy" kifejezést. Mivel az olyan kifejezések, mint a *Rechtssubjekt*, "jogalanyként" értelmezhetők, furcsának tűnhet az az állításom, hogy az állatok jelenleg jogokkal rendelkeznek annak ellenére, hogy

nem "jogalanyok" (azaz jogi személyek). Egy

3.4. táblázat Alanyiság a szerződési jogban

	Passzív alanyiság	Aktív alanyiság
Anyagi jogi aspektus	Képesség , hogy félként részt vehessen egy szerződés (különleges jogok)	Jogi alkalmasság arra, hogy saját maga kössön szerződést; szerződési jogi kötelezettségek viselésére való képesség.
Eljárási szempont	Képesség , hogy félként részt vehessen egy szerződéssel kapcsolatos per (a befektetők úgy döntenek, hogy perelnek, hogy érvényesítsék az államiság	Jogi kompetencia, például, szempontja) a szerződés

e rejtély megoldása a "jogalany" és a "jogi személy" megkülönböztetése, ahogyan azt Tomasz Pietrzykowski javasolta.⁸⁵ Ezt a gondolatot most továbbfejleszttem. Az "any" és a "személy" szétválasztása lehetővé teszi a jogalanyiság eseményeinek kiegészítő megközelítését, és ezt a megközelítést különösen a polgári jogi háttérrel rendelkező jogászok találhatják vonzónak. Míg a jogalanyiság egy klaszterfogalom, a "jogalanyiság" az egyén jogterületen belüli vagy egy jogintézményhez kapcsolódó státuszára utal.

A fentiekben megkülönböztettem a jogi személyiség aktív és passzív, valamint anyagi jogi és jogorvoslati tényállásokat. A jogalanyiság tárgyalásakor hasznos szembeállítani az anyagi jogi és az eljárásjogi tényállásokat. Ezt a két elágazást - aktív/passzív és anyagi/eljárási - használhatjuk arra, hogy egy jogalany státuszát egy adott jogterületen értékeljük. Hadd vegyük példának a szerződési jogot, amelyet a 3.4. táblázat szemléltet.

A négy kategória világosabbá válik, ha összehasonlítjuk a csecsemőket, a felnőtteket és a nem emberi állatokat. Egy csecsemő nevében lehet szerződést kötni (passzív- anyagi jogi), és a szerződés a csecsemő nevében bíróság előtt érvényesíthető (passzív- eljárásjogi). A csecsemők tehát a *szerződési jog passzív alanyai*. A szerződési jog aktív alanyai viszont elsősorban a hatáskörökhöz és a kötelezettségekhez kapcsolódnak. Az épelméjű felnőttek eldönthetik, hogy milyen szerződéseket kötnek, és hogy perelhetnek-e egy szerződés miatt; az ebből eredő kötelezettségeket is személyesen kell teljesíteniük, kivéve, ha a felelősséget átruházzák rájuk, tehát a *szerződési jog aktív és passzív alanyai* is. Az állatok azonban sem passzív, sem aktív alanyai a szerződési jognak; ők nem lehetnek szerződő felek, és nem lehetnek a szerződésekkel kapcsolatos perekben sem.⁸⁶

A szerződési jog és a kártérítési jog alanyai (lásd a 3.5. táblázatot) a mai nyugati jogrendszerekben is jogi személyek. Vegyünk azonban egy olyan példát, ahol ez az együttjárás nem érvényesül, vagyis ahol valamely jogterület alanyai nem jogi személyek. A nem emberi állatokat Finnországban az állatjóléti törvény⁸⁷, valamint más jogszabályok védik. Itt most a finn jognak arra a részére fogok összpontosítani, amely

⁸⁵ Lásd Pietrzykowski, "The Idea of Non-Personal Subjects of Law" (1. pont) és

Pietrzykowski, "Beyond Personhood: A jogok két fogalmától a jogtulajdonosok két fajtájáig" (1. sz.).

⁸⁶ Kivételt képezhetnek a trösztök kedvezményezettjei. 87
Eläinsuojelulaki (247/1996).

3.5. táblázat A kártérítési jog szerinti alanyiség

	Passzív alanyiség	Aktív alanyiség
Anyagi jogi aspektus	Kapacitás a kártérítési jogsérelem	Jogellenes károkozó minőség
	elszenvedésére (kapacitás) jogilag sérülni)	Jogi kompetencia, hogy például a kártérítés követelése érdekében perelni lehessen a kártérítési igényt
Eljárási szempont	A jogosultság	
	peres félként való részvételre való a jogellenes károkozással szemben (az állandó jogállás befektetett aspektusa)	

Az állatjóléti jog az érző állatoknak a velük való bánásmóddal kapcsolatos követelési jogokat biztosít; e követelési jogok legalább egy része valószínűleg alapvető védelemnek minősül. Az állatok azonban sok szempontból "láthatatlanok", amikor az állatjog eljárási aspektusáról van szó. Vegyünk például egy olyan helyzetet, amikor egy állatvédelmi felügyelő döntést hoz arról, hogy O tulajdonos bántalmazta-e az állatot A. A döntésben csak O tekinthető félnek, és ezért jogosult a döntést bíróságon megtámadni; A nevében senki sem támadhatja meg a döntést, az állat tehát nem rendelkezik ugyanazzal az eljárási jogállással, mint a tulajdonos.

Az állatok tehát az állatjóléti jog alanyai, amennyiben a passzív-anyagi aspektusról van szó (lásd a 3.6. táblázatot). Az állatok jogi személyként való besorolása azonban ettől függetlenül nem indokolt, mivel az állatok csak csekély alapvető védelemmel vannak felruházva, és hiányzik a jogi személyiség legtöbb egyéb jellemzője.

A következő fejezetben bővebben foglalkozom a jogi személyiség "építőköveivel", de itt csak annyit jegyzek meg, hogy a jogi személyiséget és a jogi alanyiséget is három fő összetevőből állónak tekintem: a passzív jogi személyiség/alanyiség főként követelési jogokból áll, míg az aktív jogi személyiség/alanyiség kompetenciákból és kötelességekből. Ezt tükrözik a 3.4. és 3.5. táblázatok.

3.6. táblázat Az állatok alanyiséga a finn állatjóléti törvények értelmében

	Passzív alanyiség	Aktív alanyiség
Anyagi jogi aspektus	A testi épség korlátozott védelme	N/A
	integritás	Senki sem jogosult az állatok képviselőté
Eljárási szempont	Nem	
	perbeli cselekvőképesség például egy állatjóléti tisztviselő döntése ellen.	

Összefoglalva, az itt javasolt megkülönböztetés szerint a jogi személyiség egy klaszterfogalom, és ahhoz, hogy valaki *tout court* jogi személynek minősüljön, a jogi személyiség jelentős számú jellemzőjével kell rendelkeznie. Másfelől az ember a jog valamelyik területére vagy egy jogintézményre tekintettel jogalany. Az állatok nem jogi személyek, de ettől függetlenül az állatvédelmi jog passzív alanyai. Hasonlóképpen, azok az országok, amelyek jelenleg a büntetőjog alkalmazásában a magzatokat személyeknek tekintik, ahelyett a magzatokat "büntetőjogi alanyoknak" - vagy még kevésbé félreérthetően "a büntetőjog passzív alanyainak" - nevezhetnék, hogy egyértelművé tegyék, hogy a magzatok nem büntetőjogi felelősséggel tartoznak.

Személyek és jogi személyek

Ezt a fejezetet azzal fejezem be, hogy megvizsgálom, *miért* tartalmazza a jogi személyiség az itt vázolt eseményeket. Bár fenntartom, hogy a jogi személyiséget a személyiség más típusaitól elkülönítve kell kezelni, mégis közösek a kapcsolatai ezekkel a más típusokkal - nem pusztán a történelem firtora, hogy a "személy" szót használják, amikor erkölcsi, metafizikai és jogi személyekre egyaránt utalnak.

Először is, sok teoretikus a (morális) személyeket racionális ágensekként értelmezi, akiket felelősségre lehet vonni tetteikért, és következésképpen jogi szankciókkal lehet sújtani őket. Michael Moore írja (a hangsúlyok hozzáadva):

[A]mit én a legmélyebb és legalapvetőbb pszichológiai feltevéseknek tartok, amelyeken a büntetőjog nyugszik [...], azok a felelősség alanyaira vonatkozó feltevések. Ki vagy mi lehet erkölcsileg felelős, milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie egy lénynek ahhoz, hogy felelősségre lehessen vonni, ezek azok a kérdések, amelyekre ezek a feltevések választ adnak. A válasz általános formája a *személyiség*, és így a kérdéses feltevések a *büntetőjog személyiségelméletét* alkotják.⁸⁸

Az a tény, hogy a személyeket felelősségre lehet vonni múltbeli tetteikért, szintén központi szerepet játszik a Locke-féle személyről szóló beszámolóban, amely "a jelenlegi létezésen túlmutatóan, csak a tudatosság révén terjed ki a múltra, és ezáltal érintetté és elszámoltathatóvá válik, [és] birtokolja és magának tulajdonítja a múltbeli tetteket".⁸⁹ A kártérítési és büntetőjogi doktrínák a személyes identitás ilyen alapvető felfogására támaszkodnak. Ezen túlmenően a locke-i beszámoló számos olyan jogi intézményt is alátámaszt, amelyek a jogkörök gyakorlását szabályozzák. A legtöbb szerződés például azt feltételezi, hogy a felek felelősek a múltbeli cselekedeteikért, amelyek során megállapodtak abban, hogy adott kötelezettségvállalásokat teljesítenek.

Locke beszámolója - bár a "cselekvésekre és azok értékére" összpontosít - a passzív jogi személyiség tekintetében is releváns. Az olyan események, mint a különleges jogok és a jogsérelem elszívásának képessége általában egy időben kiterjedő személyazonosságot feltételeznek. A Mary és John közötti szerződésben - amelyben Mary vállalja, hogy teljesíti a

⁸⁸ Michael S. Moore, *A felelősségre vonás: A büntetőjog elmélete* (Oxford University Press 2010) 596

⁸⁹ John Locke, *Esszé az emberi megértésről* (1690), II. könyv, XXVII. fejezet, 26. bekezdés.

Jánosnak egy év múlva - feltételezzük, hogy Mária és János egy év múlva is létezni fog. Ha Mary nem teljesíti a szolgáltatást, Johnt megkárosították, és jogosult kártérítésre. a nem személyek védelme ebben a tekintetben gyakran más: az állatok ellen elkövetett bűncselekményeket nem úgy értelmezik, mintha bármely egyedi állatot megkárosítottak volna, amely kártérítésre lenne jogosult. Favre (fentebb bemutatott) elképzelése az állatokra vonatkozó deliktális kártérítésről megváltoztatná ezt a helyzetet, mivel egy konkrét állat kártérítést kaphatna az adott állatnak okozott károkért. az állatot, röviden szólva, olyan *egyedként* kezelnék, akit *meg lehet sérteni*, nem pedig fájának absztrakt képviselőjeként. A háziállat-trösztök a személyiség ugyanezt az aspektusát szemléltetik: amikor egy tulajdonos trösztöt hoz létre háziállata számára, nem általában az állatjólét javát akarja szolgálni, hanem inkább azt akarja biztosítani, hogy az adott állattársáról, akit élete során tartott, halála után is gondoskodjanak.

Ezen túlmenően számos nem-konsequentialista azt állítja, hogy deontikus korlátozásoknak kell vonatkoznia arra, hogy hogyan bánunk (erkölcsi) személyekkel, függetlenül attól, hogy egy adott típusú bánásmódnak milyen *jogi* következményei lehetnek. Ez különösen a jogi személyek alapvető védelmének felel meg: míg a rabszolgákat csak a "szükségtelen és túlzott" korbácsolástól védtek, addig a szabad emberek testi épségébe való beavatkozás általában különleges indoklást igényel. Hasonlóképpen, a nem emberi állatok alapvető védelemmel való felruházása azt jelenti, hogy egyes érdekeik nem egyenlíthetők ki olyan könnyen, mint a szükségtelen szenvedés okozását tiltó törvények esetében.

Végül, a személyek jogairól és külső szabadságáról szóló kanti beszámoló elméletem szempontjából is meg lehet magyarázni. Ez a külső szabadság úgy tekinthető, mint ami az alapvető védelemből és a tulajdonjogokból áll, amelyek meghatározzák azt a szférát, ahol a személy testébe és dolgaiba nem szabad beavatkozni. A kanti szerződéses jogok másrészt úgy értelmezhetők, mint amelyek úgy működnek, hogy az egyének a különleges jogok kedvezményezettjeként való státusza és a jogi kompetenciák gyakorlása kombinációján keresztül működnek. Kant szerint csak olyan racionális lényeknek kell hozzáférniük ezekhez a jogi intézményekhez, akik képesek saját erkölcsi törvényeiket törvénybe iktatni. A jogok modern akaratelméletei is általában a jogtulajdonosnak mint kifinomult racionális ágensnek az ilyen értelmezésén alapulnak.

Bár az én keretrendszerem képes számot adni a fent említett elméletek állításainak azon lények köréről, akiket büntetőjogilag vagy polgári jogilag felelősnek kell tekinteni, vagy azon lények köréről, akiknek képesnek kell lenniük a jogi kompetenciák gyakorlására, nem feltételez semmilyen ilyen elhatárolást. A következő fejezetben amellet fogok érvelni, hogy még a viszonylag kisgyermek *is* felruházható a jogi személyiség ezen eseteivel, még akkor is, ha talán *nem kellene* felruházni őket.

4

Ki vagy mi lehet jogi személy?

Folyók, bálványok és vállalatok mint jogi személyek

Ebben a fejezetben végig arról lesz szó, hogy ki vagy mi lehet jogi személy. E kérdés kezelése azonban szükségessé teszi a jogi személyiség "belső működésének" vizsgálatát. Ezek a megfontolások számos lényeges kérdés elemzéséhez vezetnek - például a jogi *személy* és a jogi *platform* közötti különbségtételhez, valamint a passzív jogi személyiség természetéhez. Az emberi kollektivitások speciális esetet képeznek, amellyel leginkább a következő fejezetben foglalkozunk, bár néhány releváns megkülönböztetést itt is meg fogunk tenni.

Az új-zélandi Whanganui folyó állítólag jogi személy lett a Whanganui Iwi (a Whanganui törzsek) és a korona között 2017-ben törvénybe iktatott megállapodás értelmében.¹ A Whanganui Iwi szerint a folyó egy élő lény, akit Te Awa Tupua-nak neveznek, "egy oszthatatlan egész, amely magában foglalja a törzseit és minden fizikai és metafizikai elemét a hegyektől a tengerig".² Egy másik példa a jogi személyiség (vélelmezett) kiterjesztésére egy élettelen entitásra a brit Privy Council 1925-ös híres döntése, amelyben egy indiai bálványt jogi személyiséggel rendelkezőnek nyilvánítottak, saját "akarattal" rendelkezőnek.

Maga a gondolat, hogy a jogi személyiséget kiterjesszék a nem emberi állatokra, valószínűleg sok jogász számára elképzelhetetlen. Van azonban a jogtudománynak egy olyan irányzata is, amely ennél sokkal tovább megy; a jogi személyiséget itt szinte végtelenül rugalmas fogalomként értelmezik az alkalmazás tekintetében. Az olyan eseteket, mint a Whanganui folyó és az indián bálvány példaként említik annak alátámasztására, hogy a jogi személyiség szinte bármire kiterjeszhető, vagy legalábbis egy nagyon széleskörűen elterjedt területre.

¹ Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017, Public Act, 2017 No 7, a jóváhagyás időpontja 2017. március 20. Hasonló fejlemények Ausztráliában és Indiában is zajlanak, de ebben a fejezetben a Whanganui folyóra mint esettanulmányra fogok összpontosítani. Lásd Erin L. O'Donnell és Julia Talbot-Jones, "Creating Legal Rights for Rivers: Lessons from Australia, New Zealand, and India" (2018) 23 *Ecology and Society* 7.

² *Tutohu Whakatupua*, megállapodás a Whanganui Iwi és a korona között, 2012. augusztus 30. Lásd még Elaine G. Hsiao, "Whanganui River Agreement: Indigenous Rights and Rights of Nature" (2012) 42 *Environmental Policy and Law* 371 és Catherine J. Iorns Magallanes, "Nature as an Ancestor: Two Examples of Legal Personality for Nature in New Zealand" (2015) 22 *VertigO-la revue électronique en sciences de l'environnement*.

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

A végső példa e gondolatmenet szerint természetesen a társaság: egy fizikai forma nélküli jogi személy, amely pusztán a "törvény szemléletében" létezik, ahogyan az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a *Dartmouth College Trustees of Dartmouth College kontra Woodward* ügyben³ fogalmazott.

Ebben a fejezetben amellett érvelek, hogy e "mindent megengedő" állítások közül sok valójában a "jogi személy" két különböző értelmének összemosásán alapul: a kifejezést egyszerre használják jogi pozíciók összességének és az ezeket a jogi pozíciókat birtokló entitásnak a megjelölésére, és ezeket a különböző értelmeket nem választják el világosan egymástól. Ez problematikus állításokhoz és *nem szekvenciákhoz* vezet. Miután megkülönböztetem ezt a két értelmet (és az egyiket "jogi platformnak" nevezem), rátérek arra a kérdésre, hogy ki vagy mi lehet jogi személy. Itt azt fogom javasolni, hogy a "ki vagy mi lehet jogi személy?" kérdést a legjobban úgy lehet megközelíteni, hogy meghatározzuk, ki vagy mi ruházható fel a jogi személyiség kezdeteivel. A jogi személyiséggel kapcsolatos bármilyen határozott következtetés azonban megköveteli bizonyos értékelő feltevések elfogadását, például arra vonatkozóan, hogy mely entításokkal szemben (vagy kikkel szemben) lehet kötelezettségeket vállalni. Azzal fogok érvelni, hogy a jogi személyiség állapotokra való kiterjesztése nem vetne fel problémákat, míg a folyókra vagy bálványokra való kiterjesztése igen.

Egyáltalán releváns-e a jogi személyiség terjedelmének kérdése? Talán nem sok minden függ attól, hogy ki vagy mi lehet jogi személy. Alkalmanként elhangzanak ilyen nézetek, vagy utalnak rájuk: kiindulhatnak abból a felfogásból, hogy csak az emberek "valódi" jogi személyek, és hogy a fogalom "jogi fikciókkal" kiterjeszhető akár olyan képzeletbeli lényekre is, mint az istenségek (ahogyan azt állítólag a jogrendszerekből vett példák segítségével be lehet mutatni). Vagy azt is állíthatják, hogy az egész fogalom egy "jogi fikció". A legtöbb ilyen beszámoló azonban nem kezeli kellő szigorral a kérdést. Némelyikük a jogi fikciók problematikus felfogását alkalmazza - ezzel a kérdéssel röviden a következő fejezetben foglalkozom -, vagy pedig túlságosan tisztelettudóan viszonyulnak a bíróságok nyelvezetéhez, amelyek alkalmanként jogi személyiséget tulajdonítottak például a bálványoknak. E kérdés komolyan vétele hasznos betekintést nyújt a jogi személyiség természetébe, mivel arra késztet, hogy elgondolkodjunk azon, hogyan is működik valójában a jogi személyiség. A jogi személy és a jogi platform fogalmának megkülönböztetése egyértelműbbé teszi a diskurzust. Bár egy jogalkotó gyakorlatilag végtelen számú jogi *platformot* hozhat létre - amelyek mindegyike jogi álláspontok sorát foglalja magában -, ebből nem következik, hogy abszolút bármi jogi *személy lehet*. Inkább a jogi személyiség incidensei csak olyan entításoknak tulajdoníthatók, amelyek igényjogosultsággal rendelkezhetnek vagy cselekményeket végezhetnek.⁴

³ *Trustees of Dartmouth College v Woodward*, 17 US 518 (1819) 636.

⁴ Ebben a tekintetben többé-kevésbé egyetértek Neil MacCormickkal, aki a Neil MacCormick, *Institutions of Law. An Essay in Legal Theory* (Oxford University Press 2007) 78, hogy

[A személy létezésének alapvető feltételei az érdekek és a sérelem elszenvetésének képessége,

valamint a racionális és szándékos cselekvés képessége. Ezek alapján az entitásokat személyként ismerik el, de nem a személyiség jogi kritériumai, mivel minden jogrendszer saját kritériumokat állapít meg arra vonatkozóan, hogy ki vagy mi számít személynek.

Már az elején meg kell jegyezni, hogy nem-animista nézőpontból fogok eljárni; nem fogom figyelembe venni annak lehetőségét, hogy a bálványok és a folyók valójában szellemi, élő entitások. Ezen túlmenően adottnak veszem, hogy az olyan absztrakt entitások, mint a számok, nem jelöltek jogi személyiséget; feltételezem, hogy még ha egy szerző azt is mondaná, hogy "bármely" vagy "majdnem bármely" entitás jogi személy lehet, akkor sem ilyen elmfüggetlen *absztraktumokra* utal. Azt is meg kell említenem, hogy amikor a folyók jogi személyiségével foglalkozom, akkor a folyókra *kvázi* víztestekre gondolok, nem pedig (mondjuk) *kvázi* a folyón élő egyének és élőlények kollektivitására.

Túlzásnak tűnhet az az állítás, hogy *bármely* szervezet (még a fenti fenntartásokkal együtt is) jogi személy lehet, de ilyen állítások valóban elhangzanak. Ngaire Naffine, aki a jogi személyiségről szóló beszámolókat rendszerezte, azt sugallja, hogy sok úgynevezett legalista álláspont - amely szerint a jogi személyiség a jogon belüli valami - ilyen nézetet vall. Naffine a legalista álláspont következő összefoglalását támogatja: "Bármilyen jogi személy, mert a jogi személyeket ilyenként írják elő vagy határozzák meg." 5 Ez *nem lenne szekvencia*, olyan okokból, amelyekre később kitérek; azonban a legtöbb szerző, akit Naffine a legalisták közé sorol, az én olvasatomban nem az általa nekik tulajdonított álláspontot vallja. F. H. Lawson úgy tűnhet, hogy egy ilyen álláspontot támogat, amikor azt állítja, hogy "[a]z [jogi] személy létezéséhez mindössze annyi szükséges, hogy a törvényhozó, legyen az jogalkotó, bíró vagy jogász, vagy akár a közvélemény általában, úgy döntsön, hogy jog vagy más jogviszonyok alanyaként kezeli". Egyes teoretikusok, mint például Bryant Smith, azt állítják, hogy a jogi személyiség nem más, mint jogviszony:

Ha a jogi személyiséget a jogviszonyoktól független dolognak tekintjük, akkor ugyanolyan hibát követünk el, mintha a jogcímet megkülönböztetnénk a jogoktól, hatásköröktől, kiváltságoktól és mentességektől, amelyeknek ez csak egy gyűjtőneve. A jogviszonyok nélkül mindkét esetben nem marad több, mint a macska eltűnése után a Cheshire Cat mosolya.⁶

David Derham ezzel szemben azt állítja, hogy a jogi személy fogalma analóg az "egy" fogalmával a számtanban: a jogi személy a jog "alapegysége", amely a jogviszonyok kialakításához szükséges. Így "a rendszer logikája szempontjából ugyanolyan tiszta "fogalom", mint az "egy" a számtanban. Éppen annyira független az embertől, mint az egy az "almától".⁷ Egy utolsó híres példa Hans Kelsen, aki a (jogi) személyt jogok és kötelességek kötegeként határozza meg, miközben

5 Ngaire Naffine, "Kik a jog személyei? From Cheshire Cats to Responsible Subjects" (2003) 66 *Modern Law Review* 346, 351. Naffine itt Natalie Stoljarnak a legalista (vagy "P1") álláspontjáról szóló, magánlevelezésben megfogalmazott összegzésére utal. Naffine ~~írta~~ írta az összegzésnek a hiányosságait, mivel 2009-es könyvében, amely a cikkre épül, nem tesz róla említést. Ngaire Naffine, *Law's Meaning of Life: Philosophy, Religion, Darwin and the Legal Person* (Hart Publishing 2009).

6 Bryant Smith, "Legal Personality" (1928) 37 *Yale Law Journal* 283, 294.

7 D. P. Derham, "Theories of Legal Personality" in Leicester Webb (szerk.), *Legal Personality and Political Pluralism* (Melbourne University Press 1958) 5. o. Lásd még Naffine (5. o.) 352. o.

Az "ember" Kelsen szerint olyan fizikai entitás, amelynek a köteget tulajdonítják.⁸ Ez tükrözi az ő szigorú kettéválasztását a tények világa és a normák világa között. Kelsen számára az ember a jogi jogok és kötelességek összességének beszámítási pontja, míg a személy egyszerűen a jogok és kötelességek ezen összessége. Kelsen azt akarta hangsúlyozni, hogy a normák világában csak a jogok és kötelességek léteznek; nem szabad e jogi pozíciók bármely "hordozóját" hiposztatizálni a normák világába. Ehelyett a jogok és kötelességek hordozója a tények világában - a fizikai világban - található, mint a beszámítás pontja.

Ahelyett, hogy megállapítanak, hogy bármely entitás jogi személy lehet, ahogy Naffine állítja, az itt bemutatott nézetek mást tesznek: a jogi személyt tisztán a normatív világban helyezik el, mint a jogi jogok és kötelezettségek kötegét. Az ilyen kötegek valójában "létezésre kerülnek" (a "definiálás" egy bizonyos értelmében), de ebből nem következik, hogy ezek a kötegek abszolút bármely entitásnak tulajdoníthatók.

Richard Tur nézete azonban alá esik annak, amire Naffine, úgy tűnik, gondolt.⁹ Tur azt állítja, hogy egy folyó, akárcsak egy bálvány, valóban lehet jogi személy.Évtizedekkel a Whanganui folyó jogi személyiségéről szóló megállapodás előtt írva utal arra az ősi gyakorlatra, hogy ajándékokat adtak a folyónak, hogy rávegyék, hogy emelkedjen. Elgondolkodik azon, hogy egy emberi közösség és a folyó ebben az esetben köthetne-e megállapodást: "szerződést kötnének, amely kimondaná, hogy ha a folyó megemelkedik, akkor x kecskét és y egyéb, a társadalom által értékesnek tartott dolgot kapna".¹⁰ Tur az ilyen szerződést az animizmus termékének tartja, de azt állítja, hogy még a nem animistáknak is el kellene ismerniük, hogy "jogi személyiséget lehet adni szinte mindennek", mint például az 1925-ös ügyben szereplő bálványnak. Megjegyzi, hogy "[a]z idol maga nem tud cselekedni; ügyeit őrzőin keresztül kell intéznie. Mindazonáltal a bálvány volt az, akinek a cselekményeket tulajdonították, nem pedig a gyámjai".¹¹ Ez Tur általánosabb állítására vonatkozik, miszerint "[i]f jogi

⁸ Lásd Hans Kelsen, *General Theory of Law and State* (Transaction Publishers 2006) 93-6 és Hans Kelsen, *Pure Theory of Law* (tr. Max Knight, The Lawbook Exchange, Ltd 2005) 172-3. Kelsen először a jogi személyiséggel kapcsolatos nézeteit a Hans Kelsen, "Zur Theorie der juristischen Fiktionen. Mit besonderer Berücksichtigung von Vaihingers Philosophie des Als Ob" (1919) 1 *Annalen der Philosophie* 630. A cikket nemrég fordították le angolra. Hans Kelsen és Cristof Kletzer (tr.), "On the Theory of Juridic Fictions. with Special Consideration of Vaihinger's Philosophy of the As-If" in Maksymilian Del Mar and William Twining (eds), *Legal Fictions in Theory and Practice* (Springer 2015).

⁹ június 9. Sinclair azt is állítja, hogy "a jognak jogában áll jogi személyiséget adni bármely általa megfelelőnek ítélt jogalanynak, lehetővé téve ezáltal, hogy saját nevében jogokat és kötelezettségeket szerezzen". J. Sinclair, "Introduction" in Belinda Van Heerden, Alfred Cockrell, and Raylene Keightley (eds), *Boberg's Law of Persons and the Family* (Juta & Company 1999) 4. o. (Bevezetés). David Bilchitz azt állítja, hogy "a jog bármilyen jogalanynak jogi személyiséget adhat, amelyiket csak akarja". David Bilchitz, "Moving Beyond Arbitrariness: The Legal Personhood and Dignity of Non-Human Animals" (2009) 25 *South African Journal on Human Rights* 38, 68. Lásd még Tomasz Pietrzykowski, *Personhood Beyond Humanism: Animals, Chimeras, Autonomous Agents and the Law* (Springer 2018) 21-2.

¹⁰ Richard Tur, "The "Person" in Law" in Arthur Peacocke és Grant Gillett (szerk.), *Persons and Personality. A Contemporary Inquiry*. (Basil Blackwell, Ltd. 1988) 121.

11 Ibid.

a személyiség a jogok és kötelezettségek viselésére való jogképesség, akkor az maga is a jog mesterséges alkotása, és bármi vagy bárki lehet jogi személy".¹² Végül is, ha a bálványok lehetnek jogi személyek, akkor miért ne lehetne bármi és bárki?

Amint már utaltunk rá, az az álláspont, miszerint "[a]z a dolog jogi személy lehet, mert a jogi személyeket ilyenként írják elő vagy határozzák meg", nem követhető. Ennek bizonyítására először is meg kell vizsgálnunk, hogy mit is jelent valójában a "jogi személyeket ilyenként írják elő vagy határozzák meg" állítás. Lawson viszonylag jól kifejti ezt:

Amint ezt a pontot [a mesterséges személyek létrehozásának lehetőségét az alapítás révén] elértük, a jogász előtt megnyílik a korlátlan szabadság távlat, amelyet nem korlátoz, vagyis nem korlátozza az az igény, hogy egy személyt emberhez vagy emberek összességéhez hasonlóvá tegyen. Ha a jogviszonyok bármelyik rendszerében úgy tetszik neki, hogy egy személyt interpoláljon bármelyik ponton, megteheti, és olyan karakterisztikával ruházhatja fel, amilyennel csak akarja.[...] A logikában sincs semmilyen korlátja - bár a politikában lehet - a jogi személyek számának, amelyeket az emberi kapcsolatok bármelyik pontján interpolálni lehet.¹³

Lawson rámutat arra, hogy - legalábbis elméletben - egy gazdasági ügyvéd korlátlan számú vállalatot hozhat létre egy vállalkozás igényeinek megfelelően. Lawson azonban tisztában van azzal, hogy itt nem "fizikai dolgokról" van szó, hanem "olyan absztrakt entitásokról, amelyek a jogviszonyok alanyai és tárgyai lehetnek".¹⁴ Hagyjuk most félre azt a tarthatatlan állítást, hogy a jogi személyiség ugyanaz, mint a jogviszonyok alanya és tárgya lenni; a lényeg itt az, hogy a társaság létrehozása nem szükségszerűen vonja maga után a jogi személyiség átadását bármely már létező entitásnak. Inkább egyszerűen egy új intézményi tény jön létre.¹⁵ Ez analóg azzal a kétféleképpen létező *pénzzel*, ahogy John Searle megfigyelte.¹⁵ A pénz létezésének hagyományosabb módja a készpénz.¹⁶ Ebben az esetben egy fizikai tárgy (általában egy darab fém vagy papír) a pénz. Ha egy érmét beolvasztanak, hogy golyót készítsenek belőle, akkor az már nem pénz; pénzként való státusza megszűnik, és kevesebb pénz van a világon. Nevezzük ezt *fizikai pénznek*. Manapság nem minden pénz létezik ebben a formában. A pénz legtöbb in- stanciája nem felel meg semmilyen konkrét fizikai tárgynak - Searle kifejezésével élve szabadon álló.¹⁷ Ez a fajta pénz csak információként létezik,

¹² Ibid.

¹³ F. H. Lawson, "The Creative Use of Legal Concepts" (1957) 32 *New York University Law Review* 909, 915-16.

¹⁴ Ibid. 919.

¹⁵ John Searle, *Making the Social World: The Structure of Human Civilization* (Oxford University Press 2010) 100-2. Eric Orts is hasonlóságot talál a pénz és a jogi per- sonalitás között. Eric W. Orts, *Business Persons: A Legal Theory of the Firm* (Oxford University Press 2013) 29.

¹⁶ Itt csak a fiat-pénzzel foglalkozom, azaz "a kormány által törvényes fizetőszköznek nyilvánított pénzzel, amelynek azonban nincs belső értéke, és nincs tartalékkal fedezve". Jonathan Law és John Smullen, *A Dictionary of Finance and Banking* (4. kiadás, Oxford University Press 2008).

¹⁷ Searle (15. o.) 108-9.

amelyet különböző módszerekkel (emberi memória, papír, merevlemez stb.) lehet tárolni.¹⁸ Nevezzük ezt *absztrakt pénznek*.

A fizikai és az absztrakt pénzt különböző módszerekkel hozzák létre. A fizikai pénzt vagy úgy lehet létrehozni, hogy bizonyos kritériumoknak megfelelő fizikai tárgyakat pénznek nyilvánítunk ("Ezennel kijelentjük, hogy az X típusú tárgyak pénznek minősülnek"), vagy olyan tárgyakat gyártunk, amelyek megfelelnek a pénznek való számítás már létező kritériumainak. Az absztrakt pénz esetében ezzel szemben a nyilatkozat inkább a következő formát ölti: "X összegű Y pénznem ezennel létrejön". Egy ilyen művelet során semmi sem *válík* pénzzé; a pénz egyszerűen csak *létrejön*. Most tegyük fel a pénzzel kapcsolatban azt a kérdést, amit a jogi személyiséggel kapcsolatban tettem fel: milyen entitások lehetnek pénz? Más szóval, milyen tárgyaknak tulajdoníthatjuk a pénz státuszát? Először is meg kell jegyeznünk, hogy az a tény, hogy az absztrakt pénz létezik, és tetszés szerint létrehozható, egyáltalán nem világítja meg ezeket a kérdéseket. az absztrakt pénz definíció szerint nem egy konkrét tárgyra való ráfedés; pusztán mint szabadon álló társadalmi tény létezik. Ha tehát azt mondjuk, hogy "bármilyen lehet absztrakt pénz, mert az absztrakt pénz létezővé válik", akkor kategóriahibát követünk el: azt feltételezzük, hogy az absztrakt pénz fizikai tárgy helyeződik (és így ezeket a tárgyakat pénzzé változtatja), holott az absztrakt pénz az ilyen tárgyaktól függetlenül létezik. Az absztrakt pénz létrehozása bizonyos hasonlóságot mutat bizonyos mesterséges személyek, például a vállalatok által pusztán adózási célból létrehozott leányvállalatok létrehozásával. Erre a kérdésre rövidesen visszatérek.

Mi a helyzet a fizikai pénzzel? Lehetséges-e, legalábbis elméletben, hogy bármilyen fizikai tárgyat pénzzé minősítsünk? Csábító lehet azt mondani, hogy bármely fizikai tárgy működhet pénzként - hiszen végül is a létezését meghatározzák -, de ez kétségesnek tűnik. Nézzük meg a pénz funkcióját: a pénzt áruk és szolgáltatások kifizetésére használják. Működhetnek-e mondjuk a bolygók fizetőeszközként? Talán egy sokkal fejlettebb űrhajós faj számára, de a mi jelenlegi fejlettségi szintünkön lévő emberek számára nem. Hogyan lehetne például ezt a "pénzt" egyik tulajdonosról a másikra átruházni, ahogyan azt egy csereeszközzel lehetővé kellene tenni? Természetesen ki lehetne bocsátani valamilyen bankjegyet, amely a bolygó tulajdonjogát képviselné, de ebben az esetben a bankjegy lenne a csereeszköz, nem pedig a bolygó.

Nem áll szándékomban egy teljes elméletet felállítani arról, hogy milyen tárgyak lehetnek itt pénz. Azt sem állítom, hogy a pénz teljesen analóg a jogi személyiséggel. Két tanulság azonban levonható: először is, az a tény, hogy absztrakt pénzt lehet "a semmiből" létrehozni, nem jelenti azt, hogy bármilyen lehet pénz; másodsor, még az a tény, hogy a fizikai pénzt egy fizikai tárgy státuszának megadásával hozzák létre, nem jelenti azt, hogy *bármely* fizikai tárgy megvalósíthatóan pénz lehet. Hasonlóképpen, természetesen az is előfordulhat, hogy a jogalkotó, vagy valaki más, aki a szükséges jogi kompetenciával rendelkezik, azt állíthatja, hogy

¹⁸ Természetesen ez a fajta pénz is eltűnhet, ha a pénzt jelentő információ eltűnik. Az információ azonban nem kell semmilyen konkrét fizikai formában lennie.

a folyót vagy a bálványt jogi személlyé teszi; ez azonban nem elégséges ok arra a következtetésre, hogy a folyók és a bálványok valóban jogi személyiséggé válnának. Vagy ahogyan William Lucy fogalmaz a bármi-mi-mi állítások tárgyalásakor: "elképzelhetnénk egy korabeli Caligulát, aki jogi kötelezettséget ír elő egy lónak a gyermekek nevelésére, de ez éppoly értelmetlen, mintha a Holdat tálcán kérnénk".¹⁹

A "jogi személy" kétféle értelemben

Fentebb már megjegyeztem, hogy a szakirodalomban a "jogi személy" kifejezést (legalább) kétféleképpen használják: egyesek jogi pozíciók összességére, mások bizonyos kritériumoknak megfelelő nem jogi személyre utalnak vele.

Először is azt mondhatjuk: "John Smith jogi személy". Ebben az esetben van egy nem jogi személy (John Smith), aki rendelkezik egy olyan tulajdonsággal, amely a jogrendszerhez tartozik. Ami John Smith jogi személyiségét konstituálja, az az, hogy rendelkezik olyan jogosultságokkal és terhekkel, amelyek a jogi személyiség eseményeit alkotják. Ebben az értelemben teljesen természetes azt mondani, hogy valaki jogi személlyé *válik*, mint amikor egy rabszolgát felszabadítanak. A "jogi személy" azonban más értelemben is használatos, a terhek és jogosítványok egy sajátos fajtájára utalva. Egy ügyvéd például azt mondhatja az ügyfelének: "Vagy egy trösztöt hozunk létre, vagy egy jogi személyt, hogy ezeket a vagyontárgyakat kezelje." Az ügyvéd valószínűleg nem arra utal, hogy valaki vagy valami jogi személlyé válik, ha az ügyfél az utóbbi alternatívát választja. Inkább egy olyan jogi konstrukcióra gondol, amely nem változtatja meg senki személyi státuszát; az új "jogi személyt" például közvetlenül az ügyvéd irányíthatja, aki már jogi személy.

Amikor jogi személyről beszélünk, akkor (legalább) két különböző dologra utalhatunk: (1) egy olyan jogalanyra, amely olyan jogosultságokkal és terhekkel rendelkezik, amelyek birtokosuk jogi személyiségét alkotják, vagy (2) magukra a jogi jogosultságokra és terhekre. Lawson, Kelsen és mások nagyjából a második értelemben használják a "jogi személyt". Ez utóbbi értelemben a jogi személyeket valóban "létezésre lehet definiálni". Ezt az értelmet azonban nem szabad összemosni az elsővel. ez az összemosás sok kavarodás forrása, különösen akkor, amikor a bálványok, folyók stb. feltételezett jogi személyiségét de- báljuk. A továbbiakban a "jogi személyt" csak az első értelemben fogom használni, és megkülönböztetem a jogi személyeket a jogi platformoktól.

A "jogi platformot" meghatározott értelemben használok. Az, hogy valaki jogi *személy*, egy nem jogi személynek egy olyan attribútuma, amelyet egy hatékony jogrendszer adományoz. Ez olyan, mint egy darab szál pénz státusza valamely jogrendszerben. A jogi *platform* ezzel szemben a jogi jogosultságok és terhek egy sajátos fajtája. Jogi platformok csak a jogban léteznek, és csak bizonyos típusú entitásokhoz *kapcsolódhatnak*.

Számos szerző, aki a jogi személyt jogi pozíciók halmazaként azonosítja, sajnos teljesen pontatlanul fogalmazza meg, hogy milyen halmazra is utal. A jogi pozíciókat ugyanis számtalan módon össze lehet kötni. Én azt állítom, hogy a jogi platform a következők kötege

19 William Lucy, "Persons in Law" (2009) 29 *Oxford Journal of Legal Studies* 787, 791.

jogi pozíciókat három fő jellemzővel: *névvel ellátott, integrált*,²⁰ és *más hasonló csomagoktól elkülönített*. Vegyünk egy példát. Ha Mária nem teljesíti a szerződésben vállalt kötelezettségeit, akkor keletkezhet a másik fél pénzügyi kártérítési kötelezettsége. Ebben az esetben elveszíti vagyonának egy részét. Így a szerződéses jogviszonyai összekapcsolódnak a tulajdonhoz kapcsolódó jogviszonyaival. Ha azonban Mary helyett egyszemélyes cége, a Mary Inc. nevében lépett volna be a szerződésbe, akkor (rendes esetben) csak a Mary Inc. tulajdonában lévő vagyont lehetett volna felhasználni a másik fél kártalanítására. Mary tehát két, egymástól elkülönülő jogi platformot, a "Mary"-t és a "Mary Inc."-t irányítja. Ezeket az entitásokat nyilvánvalóan meg kell nevezni (szavakkal vagy betűkkel, számokkal vagy szimbólumokkal), ha meg akarjuk különböztetni őket. Egy rövid kitérő a trösztök jogába talán jobban megvilágíthatja ezt: A trösztök olyan common law jogi eszközök, amelyek a legtöbb polgári jogrendszerben nem léteznek. Egyszerűen fogalmazva, a trust elsődleges formájában meghatározott vagyontárgyaknak egy *trustee-re* történő átruházását jelenti, aki a vagyontárgyak tulajdonjogát birtokolja, de a *kedvezményezett* javára kezeli a vagyont. Eltérő vélemények vannak arról, hogy a kedvezményezett helyzetét úgy kell-e értelmezni, mint a vagyontárgy "haszonélvezeti jogát" - amely magában foglalja a tulajdonjog passzív velejáróit -, vagy a vagyonkezelő és a kedvezményezett olyan kapcsolatban állnak, amely a kötelmi jog hatálya alá tartozik.²¹ Skóciában, amely vegyes joghatóság, elméleti megoldást dolgoztak ki. Egyes skót jogászok a trustok tekintetében az úgynevezett kettős vagyonelméletet alkalmazzák.²² A "patrimony", más néven "patrimonium" itt egy olyan szabályozásra utal, amelyet egyes polgári jogi és vegyes jogrendszerekben alkalmaznak. A patrimonía lényegében egy személy pénzügyi eszközeivel rendelkezőnek mondható jogosultságainak és terheinek összessége, például pénzügyi eszközök és tartozások.²³ Általános szabályként a patrimoníában lévő bármely vagyon felhasználható az ugyanezen patrimoníában lévő bármely tartozás fedezésére, míg az A patrimonía vagyona biztosítva van a B patrimoníához tartozó tartozásoktól. mony" és a "trust patrimony" a skót trustjogon belül elkülönül egymástól:

Általában a vagyon és a személyiség egybeesik, így egy személynek csak egy vagyona van, amely vagyonának és kötelezettségének összességét foglalja magában. A trösztök esetében azonban egy személy két vagyontárgyat birtokol: A trösztnek, mint mindenki másnak, saját magánvagyon (vagy általános vagyona) van. A két vagyon a jog szerint elkülönül egymástól, és a gyakorlatban is elkülönülten kell kezelni, megfelelő címkézéssel és könyveléssel.

²⁰ A jogi platformok e jellemzőjére utalva alkalmanként az "összekapcsolt" kifejezést is használom: egy jogi platform azért *integrált*, mert a jogi személyiséggel rendelkező jogi platformot alkotó jogi személyek *összekapcsolódnak egymással*.

²¹ Lásd például J. E. Penner, "The (True) Nature of a Beneficiary's Equitable Proprietary Interest under a Trust" (2014) 27 *Canadian Journal of Law and Jurisprudence* 473.

²² Lásd Kenneth G. C. Reid, "Patrimony Not Equity: The Trust in Scotland" (2000) 8 *European Review of Private Law* 427.

²³ Jacques Ghestin, Gilles Goubeaux és Muriel Fabre-Magnan, *Traité de Droit Civil. Introduction générale* (Librairie générale de droit et de jurisprudence 1994) 156-7.

általában nem lehet átvinni a másikra. Ha pedig egy vagyontárgyat eladnak az egyik vagyonból, az eladásból származó bevételt ugyanabba a vagyonba kell befizetni [...].²⁴

Ugyanez vonatkozik a pénzügyi kötelezettségekre is, amelyek vagy "magántulajdonban vagy vagyongazdálkodói minőségben" keletkeznek. Így "a magánhitelezőnek a magánvagyonból, a vagyongazdálkodói hitelezőnek pedig a vagyongazdálkodói vagyonból kell követelést támasztania". Ha ez a vagyon üres, akkor nélkülöznie kell, mert a másik vagyon nem áll rendelkezésére. ²⁵

Az örökség fogalma itt nagyon közel áll ahhoz, amit én jogi platform alatt értek. Ez a kettős örökségi elrendezés valójában sok tekintetben hasonlít a jogi személyiség egyes jellemzőihez. A gazdasági társaságok jogi személyiségének egyik jellemzője - szemben például a személyegyesülettel - az úgynevezett korlátozott felelősség vagy vagyonvédelem.²⁶ A korlátozott felelősség azt jelenti, hogy a gazdasági társaság részvényesei nem felelnek személyesen a társaság tartozásaiért. Ez az egyik oka annak, hogy egy magánszemély miért kíván társaságot alapítani üzleti tevékenységének folytatására: az egyén személyes vagyona védve van a társaság hitelezőivel szemben. A fenti kettős vagyongazdálkodási modellel való kapcsolat elég egyértelmű; a skót trösztök a korlátozott felelősség biztosításában hasonlítanak a társaságokhoz.

A jogi személyiség fontos aspektusa, hogy az ember legalább egy jogi platformnak megfelel, ami azt jelenti, hogy az adott platformhoz tartozó jogosultságokkal és terhekkal rendelkezik. Ezt nevezem *kötődésnek*: a jogi platformok kötődnek a jogi személyekhez. Amint azt az olyan egyszemélyes társaságok, mint a Mary Inc. és a skót trösztök is mutatják, egyetlen jogi személyhez több jogi platform is kapcsolódhat.²⁷ (Ha nem ez lenne a helyzet, talán nem is kellene megkülönböztetni a "jogi platformot" a "jogi személytől".)

A két jogi platform elkülönülése némileg fokozati kérdés. A nyugati jogrendszerek eltérő álláspontot képviselnek abban a kérdésben, hogy valaki anyagilag felelősségre vonható-e egy olyan adósságért, amelyet a házastársa vállalt. Hollandiában a házaspárok osztoznak a teljes vagyonon, amelyet válás esetén egyenlő arányban osztanak fel.²⁸ A férj így részben felelős lehet a feleség által felvett adósságért. Egy ilyen helyzetben a magánszemélyek jogi platformjai bizonyos szempontból összevonásra kerültek. Egy másik fontos példa, hogy egy magánszemély személyesen felelhet a cége adósságaiért, ha a társasági fátlyat áttörik. Ezek azonban kivételek az elkülönülés általános szabálya alól.

²⁴ Reid (22. o.) 432. ²⁵ Ibid.

²⁶ Lásd például Reinier Kraakman és mások, *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach* (2nd edn, Oxford University Press 2009) 5-10.

²⁷ Úgy tűnik számomra, hogy a Frederick Maitlandet értetlenül hagyó egyetlen részvénytársaságot is gyümölcsözően meg lehetne közelíteni ebből a szempontból. Lásd F. W. Maitland, *State, Trust and Corporation* (David Runciman és Magnus Ryan szerk., Cambridge University Press 2003) 9-31.

²⁸ Lásd Masha Antokolskaia és Katharina Boele-Woelki, "A holland családjog a 21. században: Trend-Setting and Stragglng behind at the Same Time" (2002) 6 *Electronic Journal of Comparative Law*.

A személy és a platform megkülönböztetése azt mutatja, hogy a *személyiség* mindkét elsődleges jelentése ("egyén" és "maszk, szerep") releváns a jogi személyiség tekintetében. Az egyén természetes jogi platformja a folyamatos egész gondolatát példázza: bármilyen szerepet is tölt be az adott személy, az általa megszerzett különleges jogok és kötelezettségek, valamint a vagyon és a kötelezettségek ugyanabba a jogi platformba illeszkednek.²⁹ Másrészt az egyszemélyes társaságokat lehetővé tevő jogrendszerek lehetővé teszik bármely X személy számára, hogy bizonyos szerepeket másoktól elválasszon. Elválaszthatja például a szakmai vagyonát és kötelezettségeit a magánvagyonától, és így két jogi platformot ellenőrizhet. ez úgy értelmezhető, hogy a jog külön "maszkot" ad X-nek, aki nem biztos, hogy jogilag felelős bizonyos jogellenes cselekményekért, amelyeket nem X természetes jogi platformja, hanem a társaság nevében követ el.³⁰

A jogi platformok elnevezése

A jogi platformok integráltsága és más ilyen entitásoktól való elkülönültsége mellett a jogi platformok harmadik jellemzője, hogy jellemzően tulajdonnevek vagy más megnevezések használatával *nevezik el* őket, hogy megkülönböztessék az adott platformot más platformoktól.³¹ A jogi platformok elnevezése részben magyarázza azokat az állításokat, amelyek szerint az olyan lények, mint a folyók, jogi személyek lehetnek, mivel természetesen nevezhetünk egy jogi platformot "a Whanganui folyónak".

Itt először is meg kell jegyeznünk, hogy minden egyes ember tipikusan megfelel annak, amit Reid fentebb "magánvagyonként" jelölt, és amit én a "természetes személy" kifejezésre utalva *természetes jogi platformnak* nevezek. Ez az a jogi platform, amely a képzeletbeli esetekben a bölcsőtől - talán még az anyaméhtől is - a sírig követi az egyént. Rendkívüli esetekben X jogi platformja megszűnhet X-hez kötődni, például ha X elveszíti személyazonosságának minden bizonyítékát. Elméletileg az is lehetséges, hogy valaki ellopja valaki más személyazonosságát, és így az illető természetes jogi platformja az irányítása alá kerül.³² Sokkal gyakoribb példa azonban arra, hogy valaki több jogi platformot is irányít, természetesen az egyszemélyes társaság alapítása.

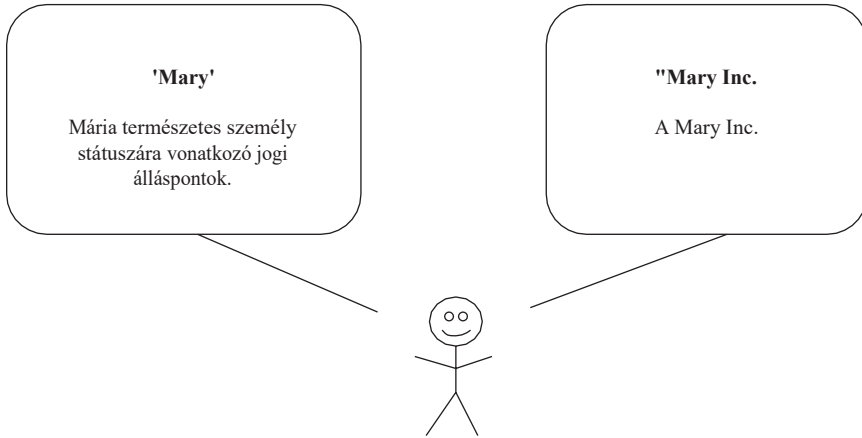
²⁹ Azzal, hogy az egyént egyetlen, folyamatos entitásként kezeli, a jog valójában tovább mehet, mint a személyiség számos elmélete. Vegyük például X1-et, aki gyilkosságot követ el anélkül, hogy lebukna. Később megtámadják és fejbe verik, aminek következtében elveszíti minden emlékét korábbi önmagáról. Ráadásul a jelleme is teljesen megváltozik; jóindulatú emberré, X2-vé válik, aki jó ügyeknek szenteli az életét. mivel sok teoretikus a személyazonosságot az emlékekkel és a jellemvonásokkal hozza összefüggésbe, az ilyen elméletek azt jelentenék, hogy X2 nem ugyanaz a személy, mint X1. A jogrendszer azonban nagyon is megkövetelhetné, hogy X2-t gyilkosságért elítéljék, ha kiderülne, hogy egy X2 DNS-ével és ujjlenyomataival rendelkező ember követte el a gyilkosságot. Következésképpen X1-et és X2-t a jogrendszer ugyanolyan személyként kezelné, de nem a személyazonosság fent említett elméletei szerint.

³⁰ Ebben az esetben a személyi azonosság számos elmélete X-et tekintve felelősnek a cselekményekért, míg X jogi felelőssége csak a társaság kötelezettségeire terjedne ki.

³¹ Lásd Orts (15. sz.) 33.

³² Ez a fajta személyazonosság-lopás a *Mad Men* című sorozat egyik fő témája. A koreai háborúban szolgálva az árva főszereplő kicseréli a dögceduláját halott bajtársáéval, hogy

hamarabb hazajusson. Ezután felveszi a halott személyazonosságát.

4.1. ábra Máriához kapcsolódó jogi platformok.

egy név, amely egyértelművé teszi, hogy Mária mikor hajt végre valamilyen jogi aktust az egyszemélyes társasága nevében, és nem a saját nevében, mivel ez határozza meg azt a jogi platformot, amelynek az új jogosultságok és terhek részévé válnak. Mary tehát két különböző jogi maszkkal rendelkezik: "Mary" és "Mary Inc." (lásd a 4.1. ábrát).

Másrészt vannak olyan jogi platformok, amelyeket bizonyos személyekről vagy természeti tárgyakról neveztek el, de nem kötődnek hozzájuk. Az a tény, hogy van egy "John Lewis" nevű áruházlánc, nem vezet arra a gondolatra, hogy a jogi platform szükségszerűen ahhoz a John Lewishoz kötődik, aki a XIX. században alapította a láncot. Ha a John Lewishoz veszek egy inget, nyilvánvaló, hogy nem az embertől, hanem a cégtől veszem. Hasonlóképpen nyilvánvaló, hogy az Amazon vállalatnak nem kell, hogy köze legyen az esőerdőhöz, és hogy Cambridge városa (mint közintézmény, tanáccsal és polgármesterrel) nem ugyanaz, mint Cambridge földrajzi területe. A Whanganui folyó és a bálvány történelmi esete kapcsán azonban néhányan másként gondolkodtak. Mindkét esetben nem csupán azt állították, hogy létezik egy "Te Awa Tupua" vagy "a bálvány" nevű jogi platform, hanem azt is, *hogya* a folyó és a bálvány (akár mint szellemi lények, akár mint fizikai tárgyak) jogi személyek. ez azt jelentené, hogy egy jogi platform a folyóhoz vagy a bálványhoz kötődik, hasonló módon, mint ahogyan a "John Smith" jogi platform John Smith emberi lényhez kötődik. a kérdés elvezet minket egy alapvető kérdéshez: kihez vagy mihez kötődhet értelmesen egy jogi platform? Mielőtt azonban rátérnék ennek a kérdésnek a megválaszolására, egy alapvető ellenvetéssel foglalkozom.

Az egész vizsgálatot félrevezetettnek lehet minősíteni. Megkülönböztettem a jogi platformokat a jogi személyektől, de mondhatnánk, hogy a jogi *platformra* vonatkozó definícióm valójában a jogi *személy* helyes definíciója. így nem lenne okunk megkérdézni, hogy ki vagy mi lehet jogi személy, mert a jogi személyek egyszerűen jogi pozíciók integrált és elkülönült kötegei. Kelsen kínál ilyen megoldást, de ez a megoldás elrugaszkodott. Ha elfogadnánk ezt a használatot, az olyan mondatok, mint például "John Smith jogi személy", a következők lennének

szükségszerűen hamis (feltételezve, hogy "John Smith" itt egy emberi lényre utal, nem pedig egy "John Smith" nevű jogi platformra). Inkább azt kellene mondanunk az in-álláspontra, hogy "Van egy jogi személy, amely John Smith-hez kapcsolódik". Ráadásul egy ilyen megfogalmazás elfogadása nem kerülné el annak eldöntését, hogy a "jogi személyek" hozzárendelhetők-e például állatokhoz, mesterséges intelligenciákhoz és bálványokhoz. a kérdés, amelyre most megpróbálok válaszolni, továbbra is releváns maradna, bár sajátosabb nyelvezetet használna.

Letiltás követelés-jogok és cselekmények révén

A fenti megkülönböztetések birtokában végre meghatározhatjuk, hogy ki vagy mi lehet jogi személy. Ez a hozzárendelés, vagyis a kötődés kérdése. Durván fogalmazva, azt állítom, hogy a hozzárendelés csak olyan entitások esetében lehetséges, amelyek igényjogosultsággal rendelkezhetnek vagy cselekedeteket végezhetnek.

Eddig a jogi személyiség eseményeire utaltam, de ezek összetevőit illetően kissé homályosan fogalmaztam. Annak meghatározásához, hogy mely entitások lehetnek jogi személyek, meg kell határozni a jogi személyiség releváns építőelemeit, majd meg kell állapítani, hogy ezek az elemek kire vagy mire terjeszthetők ki. Az érvelésem ~~így~~akövetkező lesz. Először is azzal fogok érvelni, hogy a passzív jogi személyiség elsősorban a követelésjogok formájában nyújtott előnyökön keresztül működik, ezért a passzív jogi személyiség hatókörét úgy lehet meghatározni, hogy megkérdezzük, ki vagy mi lehet jogosult követelésjogokkal. az igényjogosultak elsődleges csoportját az érző lények alkotják. (Emberi kollektivitások is lehetnek igényjogosultak, de velük a következő fejezetben foglalkozom.)

Másrészt az aktív jogi személyiség kulcselemei a jogi felelősség és a jogi kompetenciák. A jogi felelősség a köteleességteljesítés képességéhez kapcsolódik, ezért még egyes állatok is jogi felelősségre vonhatók - bár a felelősségre vonás erkölcsileg helytelen lehet. A jogi kompetenciákat elsősorban jogi aktusok révén gyakoroljuk, amelyeket szándékosan hajtunk végre, hogy a cselekményhez kapcsolódó jogi következményt idézzünk elő (lásd a 3. fejezetet). a jogi aktusok végrehajtására való képesség feltételezi az intézményi valóság bizonyos fokú megértését, és különösen azt, hogy a szimbólumok használata révén milyen módon vehetjük igénybe az intézményeket. Bár a kutyákat meg lehet büntetni, a kutyáknak nincsenek kognitív képességeik ahhoz, hogy jogi szerződéseket kössenek.³³ A folyók és a fák nem tudnak követelésekkel rendelkezni, és nem tudnak cselekedeteket végrehajtani, ezért nem lehetnek jogi személyek. Tur egy fentebb idézett passzusban azt állította, hogy egy cselekedet helyesen tulajdonítható egy bálványnak. Állítása azonban tarthatatlan; a bálványok nem képesek cselekedeteket végrehajtani. Tehát

³³ Természetesen nincs semmi fogalmilag furcsa abban, ha valaki más köt szerződést a kutya nevében, ahogyan a kiskorúakat is lehet képviselni. Amikor azonban itt X

szerződéskötésére utalok, úgy értem, hogy X végzi el azt a jogi aktust, amely a szerződés létrejöttét jelenti.

mit jelentene a tett feltételezett tulajdonítása a bálványnak? A platform/személy megkülönböztetés viszonylag egyértelmű választ ad: a cselekménynek a bálványnak való "tulajdonítása" egyszerűen azt jelenti, hogy a cselekmény jogi következményei a bálvány jogi platformját érintik, nem pedig a bálvány kezelőjének természetes jogi platformját. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a megfelelő fizikai tárgy ténylegesen olyan módon érintett lenne ebben, ami indokolná a jogi személyként való megjelölését.

Passzív jogi személyiség

Ha X csak passzív jogi személyiséggel rendelkezik, akkor X-nek vannak jogi képviselői, akik X nevében kötelességeket és jogi cselekményeket végezhetnek (például az X vagyonára vonatkozó adók megfizetése vagy harmadik felek beperlése X követeléseinek érvényesítése érdekében). Ebből azonban még nem derül ki, hogy ki vagy mi képviselhető passzív jogi személyként.

Amint már említettük, a bálványok és folyók jogi személyiségének a jogrendszer által állítólagos elismerése arra készíthet, hogy a passzív jogi személyiség "mindent megengedő" nézetét fogadjuk el, amely szerint a jogrendszer gyakorlatilag bármit jogi személyként kezelhet. Minden ilyen kísértésnek ellen kell állni. Természetesen világos, hogy egy jogi platform szinte bármilyen ~~há~~tárgyhoz valamilyen módon kapcsolódhat. A "Te Awa Tupua" jogi platform a Whanganui folyó létezéséhez kapcsolódik: feltételezhetően, ha a folyó megszűnne létezni (talán egy természeti katasztrófa miatt), a megfelelő jogi platform is megszűnne. Egy platform gyenge kötődése egy entitáshoz azt jelenti, hogy a platform létezése az entitás létezésétől függ, ahogyan a "John Smith" természetes jogi platform létezése is elsősorban John Smith életétől függ.³⁴ A Whanganui folyóra vonatkozó jogi konstrukció ebben a tekintetben különbözik egy tipikus társaságtól. A jogi platformnak ez a gyenge kötődése egy fizikai tárgyhoz azonban még nem jelenti a jogi személyiséget a tulajdonítás tárgya számára. Vegyünk például egy olyan szervezetet, amelynek célja egy bizonyos régi kézirat megőrzése. Tegyük fel, hogy ha a kézirat megsemmisül, a szervezet megszűnik. a szervezet jogi platformja így gyengén kötődik a kézirathoz. Ennek ellenére a kézirat nem jogi személy. Hasonlóképpen tegyük fel például, hogy két szomszédos szigeten fekvő falu közös tűzoltó szervezetet hoz létre, amelynek feladata a két sziget tűzoltása. A két falu képviselői azonban tisztában vannak azzal, hogy a két falut összekötő régi híd csak néhány évig marad működőképes.

³⁴ Itt meg kell jegyezni, hogy a gyenge kötődés tárgyának megszűnése önmagában nem feltétlenül *jelenti* a jogi platform feloldását. Számos jogrendszerben, ha John Smith meghal, a természetes jogi platformja jogi pozíciók különálló kötegeként továbbra is fennmaradhat, amíg az örökösök el nem végeznek bizonyos szükséges eljárásokat, például a hagyaték felosztását. Hasonlóképpen, a kézirat megsemmisítése önmagában nem feltétlenül jelenti a vonatkozó jogi platform felbomlását, hanem inkább az első lépés a felbomlásban.

években, és így a megállapodás szerint a szervezetet feloszlatják, amint a híd már nem lesz használható állapotban. Mindezek ellenére a híd nem jogi személy. Röviden, a gyenge kötődés önmagában nem alapozhatja meg a kötődés tárgyának jogi személyiségét.

A jogi személyiséget megalapozó platformnak egy jogalanyhoz való csatolása magában foglalja a platformban foglalt jogi pozícióknak a jogalanyhoz való hozzárendelését. Ezért annak megállapításához, hogy ki vagy mi lehet jogi személy, meg kell határoznunk, hogy milyen típusú entitások rendelkezhetnek a vonatkozó típusú jogi pozíciókkal. Először is, az aktív jogi személyiség megköveteli, hogy valaki képes legyen jogi aktusokat végrehajtani és jogi felelősségre vonható legyen. Ezzel később részletesen foglalkozom. A passzív jogi személyiség ezzel szemben elsősorban követelési jogokból áll³⁵.

Vegyük például egy gyermek jogi státuszát, szemben mondjuk egy nem emberi állattal (egy tipikus mai jogrendszerben). Először is, a gyermeknek különböző követelési jogai vannak "a világgal szemben", amelyek elsősorban a fizikai és bizonyos pszichológiai sérülésektől védik meg. ³⁶ Az ilyen védelem mértéke és szigora sokkal megfontolandóbb, mint az állatokra kiterjesztett hasonló védelemé. Az épelméjú felnőttek is rendelkeznek ilyen követelési jogokkal, bár bizonyos körülmények között lemondhatnak ezekről. Van azonban egy olyan típusú követelési jog, amely szükséges a gyermek jogi személyiségének működéséhez, de nem szükséges a felnőttekéhez: a gyermek olyan fi-gyediáris követelési jogokkal rendelkezik, amelyek a jogi platformjára vonatkoznak. Ha egy gyermeket bántalmaznak, a gyermek képviselőjének (képviselőinek) feladata, hogy kártérítést követeljen a bántalmazótól, és a kártérítést a gyermek javára kezelje; a képviselők a kártérítést nem használhatják fel saját hasznukra.

Az *alieni juris* megbízó és gyámja közötti tipikus kapcsolat a következő formát ölti. A gyámot a megbízó érdekeinek előmozdítása érdekében a képviseleti jogkörét a megbízott képviseletében a gyám köteles felhasználni. Minden jogi előny, amely e jogkörök alkalmazásából származik, a megbízót illeti meg, és minden jogi hátrányt a megbízó visel - kivéve, ha a hátrány abból származik, hogy a gyám nem teljesítette vagyonkezelői kötelezettségeit.³⁷ Így, ha a gyám a megbízó számára egészségügyi biztosítást vásárol a C társaságtól, a megbízó nyilvánvalóan jogosult azokra az egészségügyi biztosítási ellátásokra, amelyeket a C köteles nyújtani.³⁷ Másrésztől,

³⁵ Az igényjogok természetesen különféle mentességeket igényelnek annak érdekében, hogy ténylegesen megvédjék birtokosuk normatív státuszát, amint arra Kramer rámutatott, de ezt a pontot itt figyelmen kívül hagyom, mivel az igényjogok bármely potenciális birtokosa képes mentességekkel rendelkezni. Matthew H Kramer, "Rights in Legal and Political Philosophy" in Gregory A Caldeira, R Daniel Kelemen és Keith EWhittington (szerk.), *The Oxford Handbook of Law and Politics* (Oxford University Press 2008) 416-7.

³⁶ Ezek a 3. fejezetben ismertetett alapvető védintézkedések.

³⁷ A tehát követelési joggal rendelkezik C-vel szemben. A kötelesség tényleges kedvezményezettjei Bentham tesztje alapján különböztethetők meg a járulékos kedvezményezetttektől (lásd a 2. fejezetet, valamint a Matthew H. Kramer, "Refining the Interest Theory of Rights" (2010) 55 *American Journal of Jurisprudence*

31 és Visa A. J. Kurki, "Rights, Harming and Wronging: A Restatement of the Interest Theory" (2018) 38 *Oxford Journal of Legal Studies* 430).

a biztosítási díjakat a gyámnak kell fizetnie, de a megbízó pénzéből. Ha a gyám gondatlanul fizeti a biztosítási díjakat, a gondatlanság miatt felmerülő többletköltségeket általában nem a megbízónak, hanem a gyámnak kell viselnie.

Hasonló vagyonekezelői kötelezettségek lehetnek, de nem feltétlenül szükségesek a józan felnőttek esetében: ha egy ilyen felnőttet bántalmaznak, gyakran szabadon eldöntheti, hogy akar-e kártérítést fizetni, és hogy mit kezd a visszaszerzett pénzzel.

Általánosságban azt állítom, hogy a passzív jogi személyiség elsősorban az igényjogosultságon keresztül működik. A passzív jogi személyiség egyes jellemzői kötelezettségeket (mint például a jogsérelem elszenvedésének képessége) és szabadságjogokat (amelyeket aztán az alapvető védelem biztosít) is magukban foglalhatnak. A passzív jogi személyiségnek azonban messze a követelési jogok a legfontosabb hofeldi alkotóelemei, három okból kifolyólag. Először is, pusztán a szabadságjogok birtoklása nem minősíthet valakit passzív jogi személyiségre. Például a nem emberi állatok minden lehetséges szabadsággal rendelkeznek (mivel nem viselnek kötelezettségeket), ez azonban mégsem jelzi jogi személyiségüket. Másodszor, a cselekvések végzésére vonatkozó szabadságjogok szigorúan véve nem szükségesek a passzív jogi személyiséghez. Elképzelhetünk például egy olyan személyt, aki bénulás miatt nem képes semmilyen fizikai cselekményt végrehajtani, és így az általa birtokolt, cselekvések végzésére vonatkozó szabadságjogok tárgytalanok lennének.³⁸ Ettől függetlenül szinte minden passzív esemény továbbra is alkalmazható lenne erre a személyre: testi épsége továbbra is védve lenne, és például birtokolhatna tulajdont, jogilag megkárosítható lenne, és így tovább. Harmadszor, a 2. fejezetben rámutattam, hogy a kötelezettségeket bármely olyan entitás viselheti, amely képes az alacsonyabb szintű pozíciók betöltésére. Így annak meghatározása, hogy ki vagy mi birtokolhat felelősséget és mentességet, valójában csak annak meghatározását jelenti, hogy ki vagy mi birtokolhatja a többi hofeldi pozíciót. Következésképpen X akkor és csak akkor lehet passzív jogi személy, ha X tarthat követelés-jogokat.

Az igényjogok a kötelezettségek irányultságát foglalják magukban; azok a lények rendelkeznek velük, akiknek kötelezettségek tartoznak. A legtöbb ember valószínűleg egyetértene azzal, hogy a gyerekeknek tartozhatunk kötelezettségekkel, de az állatok már egy kicsit vitatottabb esetet jelentenek. mi a helyzet a kövekkel, bálványokkal, folyókkal vagy atomokkal? Nagyon is létezhetnek jogi személyek, akik egy folyó védelmének szentelik magukat, de hogyan határozzuk meg, hogy vajon a folyóval szemben vannak-e vagyonekezelői kötelezettségeik - tehát lényegében a folyót képviselik, nem pedig, mondjuk, a közvélemény érdekeit? Ezeket a kérdéseket a 2. fejezetben tárgyaltam, és nem áll szándékomban ezt a vitát itt megismételni, de néhány lényeges pontra kitérek. Először is, Kramer érdekelmélete szerint - amely, még ha nem is fogadjuk el a jogok elméleteként, a hofeldi követelések legjobb elmélete - az érző lények az igényjogosultak elsődleges csoportja. Felnőtteknek,

gyerekeknek és nem emberi állatoknak tartozhatunk kötelezettségekkel, de például a folyóknak nem. Inkább a kötelességeink *vonatkozhatnak a* folyókra. Ez a különbségtétel egy erkölcsi megkülönböztetésen alapul: az érző lények végső értéket képviselnek, a víztestek pedig nem.

38 Az ő szabadsága, hogy *ne* hajtson végre semmilyen cselekményt, még mindig értelmes lenne.

a folyóhoz (erős értelemben) nem kapcsolódhat releváns jogi platform, mivel a folyó nem tarthat igényeket. A folyó inkább a szervezet által védett régi kéziratához hasonló helyzetben van: a szervezet nagyon is ~~külső~~ a kézirat védelmére, de a kézirattal *szemben* nincs ilyen kötelezettsége. Ugyanez mondható el a bálványokról is. Ez az oka annak, hogy azok a megállapodások, amelyekben jogi platformokat hoznak létre a kéziratok vagy folyók védelmére, jelentősen különböznek a gyermekekre vagy állatokra vonatkozó analóg megállapodásoktól.

Most két pontra kell kitérnem, amelyek az imént megfogalmazott állítások értékfüggőségével kapcsolatosak. Először is, a jogi személyiség passzív eseményeinek az érző lényekhez való rendelése nem vonja maga után, hogy minden érző lénynek jogi személynek kellene lennie, vagy hogy egyenlő bánásmódban kellene részesülnie. Lehet, hogy egyes tudatos lények érdekei sokkal fontosabbak, mint másoké, vagy hogy egyes érző lények erkölcsileg megkövetelt jogi kezelése, de másoké nem, deontikus korlátokkal terhelt, és így tovább. Én csupán azt fejtem ki, hogy mi szükséges és elégséges ahhoz, hogy egy jogi platformot egy egyénhez vagy egy élőlényhez csatoljunk.³⁹ A könyv mindvégig a jogi személyiség általános elméletét javasolja, amely megmutathatja, hogy a személyiség fogalma miért releváns a rabszolgák jogi státuszától kezdve a vállalatokon át a nem emberi állatokig terjedő kérdések megértésében. ez a nagy ívű megközelítés számos kisebb kérdést vet fel a jog különböző területeinek értékeivel és racionalitásaival kapcsolatban, amelyekkel nem foglalkozom.

Másodszor, ez a könyv igényt tart az értéksemlegességre, amely "az eltérő etikai álláspontok összehasonlító érdemeivel kapcsolatos ítélezés felfüggesztését jelenti".⁴⁰ Az értéksemlegességhez kapcsolódik a bevezetőben tett különbségtétel a keretszint, az építőelemek szintje és a konkrét szint között. Az *építőköcka-szint* magában foglalja azokat az értékelő feltevéseket, amelyeket fel kell vállalni ahhoz, hogy az aktív és passzív jogi személyiség építőköveit meg tudjuk határozni. Mivel a passzív jogi személyiség központi példája a gyermek, azt kell feltételeznem, hogy a gyermekeknek lehetnek igényjogosultságaik, hogy azt állíthassam, hogy a passzív jogi személyiség az igényjogosultságon keresztül működik. Ez a feltételezés nagymértékben, bár nem teljesen, de megcáfolhatatlan. A passzív jogi személyiség hatókörére vonatkozó további következtetések azonban további értékelő feltevéseket igényelnek a *konkrét szinten*. Azt állítom, hogy az állatok lehetnek passzív jogi személyek, a víztestek azonban nem, mivel az állatoknak lehetnek igényjogosultságaik, a víztesteknek viszont nem. Ez természetesen már sokkal ellentmondásosabb, mint az a tétel, hogy a gyerekek is rendelkezhetnek követelési jogokkal: egyesek azt állítják, hogy az állatok nem rendelkezhetnek követelési jogokkal, míg mások azt állítják, hogy az állatok és a folyók is rendelkezhetnek követelési jogokkal. A bevezetőben azonban már hangsúlyoztam, hogy még ha egy mélyökológus nem is ért egyet abban, hogy az igényjogosultságok lehetnek-e

³⁹ A következő fejezetben különböző csoportos entitásokat fogok vizsgálni.

⁴⁰ Ian Carter, "Value-freeness and Value-neutrality in the Analysis of Political Concepts" in

David Sobel, Peter Vallentyne, and Steven Wall (szerk.), *Oxford Studies in Political Philosophy, Volume 1* (Oxford University Press 2015) 284-5.

appozíciót a víztesteknek tulajdonítani, az általános elmélet nem haszontalan számára: egyszerűen csak meg kell mutatnia, hogy a víztestek hogyan rendelkezhetnek igényjogosultsággal.⁴¹

Az imént felvetett bonyolult kérdéseket teljesen félre lehetne tenni, ha a passzív jogi személyiség létezését teljesen megkérdőjeleznénk: miért nem azonosítjuk egyszerűen a jogi személyiséget egy jogi platform adminisztrátoraiban? Ez talán lehetővé tenné a jogi személyiség értékfüggetlen bemutatásához közelebb álló dolgot, mivel a cselekmények hordozói és területe szinte értékfüggetlen módon határozhatók meg.⁴² Egy ilyen elhatárolás azonban csökkentené az elmélet magyarázó erejét, mivel lényegében kizárná a jogi személyiségből a kisgyermekeket, a szenilis egyéneket és így tovább; egy ilyen elméletnek azt kellene fenntartania, hogy a magzatokat jogi személyként kezelni szándékozó amerikai törvénymódosítások (általában a büntetőjogi védelemnek a meg nem születettekre való kiterjesztésének kontextusában) és a Nonhuman Rights Project céljai fogalmilag tévesek. Ez utóbbi projekt ugyanis arra törekszik, hogy bizonyos nem emberi állatok az emberi kiskorúakéhoz hasonló jogállást kapjanak. Azok a jogászok, akik - hallgatólagosan vagy kifejezetten - elismerik a gyermekek jogi személyiségét, természetesen egyszerűen csak össze lehetnek zavarodva. A passzív és az aktív jogi személyiség közötti kettéválasztásnak azonban jó okai vannak, mivel a két szempont különböző módon működik: a passzív jogi személyiség a hofveldi igényekhez, míg az aktív jogi személyiség a cselekményekhez kapcsolódik. A jogi személyiség bármelyik aspektusának figyelmen kívül hagyása a fogalom fontos jellemzőinek figyelmen kívül hagyását jelentené.

Christopher Stone véleménye

Itt kell kitérnem Christopher Stone híres felvetésére, miszerint a fák, vagy akár az ökoszisztéma is rendelkezhetne bírósági jogképességgel, hogy saját nevükben perelhessenek (természetesen képviselőkön keresztül). Meg kell jegyeznünk, hogy Stone megközelítése nagyon gyakorlatias, és úgy tűnik, hogy a természeti tárgyak javasolt jogképességét a környezetvédelem eszközének tekinti, és annak, hogy a környezetszennyezőket megfizettessék a cselekedeteik által okozott externáliáikért.⁴³ Ennek oka, hogy a jogi személyiség incidensei "jogi-operatív előnyöket" kínálnak: A nyugati jogrendszerek úgy alakultak ki, hogy először is védjék

⁴¹ Azok, akik azt állítják, hogy például csecsemők nem rendelkezhetnek követelési jogokkal, valószínűleg elutasítják azt az állítást, hogy a passzív jogi személyiség követelési jogokon keresztül működik. A passzív jogi személyiség incidenseivel kapcsolatban újra és újra egyetértenek velem, még akkor is, ha a jogi személyiség említett aspektusának alkotóelemeit másképp kell elemezniük.

⁴² A cselekedetek egy adott definíciójának meghatározása azonban gyakran értékelő

ítéletekre támaszkodik, mivel a cselekedetek végrehajtása gyakran kapcsolódik az erkölcsi felelősséghez.

43 Stone gyakorlatias megközelítésének egy igen szemléletes példáját találjuk a vállalati felelősségvállalásról szóló írásaiban. Azt állítja, hogy az a kérdés, hogy "érthető-e a vállalatot hibáztatni, olyan megfontolásokból indul ki, hogy *hasznos-e így beszélni*" (hangsúlyok az originalban). Christopher D. Stone, 'Corporate Accountability in Law and Morals' in J. Houck and O. Williams (eds), *The Judaean-Christian Vision and the Modern Business Corporation* (University of Notre Dame Press 1982) (idézi: Michael S. Moore, *Placing Blame: A Theory of the Criminal Law* (Oxford University Press 2010) 623).

és elsősorban a jogi személyek érdekeit, ezért a jogi személyek számos olyan jogi eszközzel rendelkeznek, amelyekkel a nem jogi személyek nem rendelkeznek. Stone meghatározása a jogi jogokról kiemeli ezeket az előnyöket. Szerinte "ahhoz, hogy egy dolog jogi jogok birtokosa legyen, valami többre van szükség, mint hogy valamilyen tekintélyes szerv felülvizsgálja az őt fenyegető cselekményeket és folyamatokat". Stone szerint "egy dolog" jogtulajdonlásának szükséges és elégséges feltételei inkább a következők: "először is, hogy a dolog a saját érdekében jogi lépéseket kezdeményezhet; másodsorban, hogy a bíróságnak a jogorvoslat megadása során figyelembe kell vennie a dolog sérelmét; és harmadsorban, hogy a jogorvoslatnak a dolog javára kell történnie".⁴⁴ Nem gondolom, hogy ezeket akár a jogtulajdonlás, akár a jogi személyiség szükséges és elégséges feltételeinek tekinthetjük, de Stone pontjai rávilágítanak arra, hogy a jogi személyiség bizonyos esetei hogyan biztosítják birtokosaik jogilag védett érdekeit: ha valaki jogi személy, akkor a követelési jogait a nevében bíróság előtt érvényesítheti, és hozzáférhet a korrekciós igazságszolgáltatás intézményeihez, például a kártérítéshez.

Itt meg kell különböztetni a doktrinális kérdéseket a filozófiai elemzéstől. Stone írásai az amerikai jogrendszerben rögzültek, ahol a felperes csak akkor rendelkezik keresetösségi joggal egy tipikus ügyben, ha az alperes múltbeli, jelenlegi vagy jövőbeli magatartása miatt közvetlen sérelmet vagy kárt szenvedett el, vagy annak veszélye fenyegeti. Ha a jogképességnek ilyen doktrínája van érvényben, és ha a jogilag elismert károk kizárólag a jogi személyeket ért károkat jelentik, akkor a környezeti károkat nem okozó kötelezettség csak akkor valódi (és így érvényesíthető), ha a környezeti kár hátrányosan érinti valamely jogi személy egyértelműen azonosítható érdekeit. Stone tehát egy nagyon praktikus okkal szembesül a környezet megszemélyesítésére:

A környezet "megszemélyesítése" mellett szóló érv a kárszámítások szempontjából a jóléti közgazdaságtan álláspontjából mutatható be a legjobban. Minden jól működő jogi-gazdasági rendszernek úgy kell felépülnie, hogy mindannyiunkat szembesítsen azokkal a teljes költségekkel, amelyeket tevékenységünk a társadalomra ró. [...] Sajnos, ami a szennyezési költségeket illeti, az allokációs ideál kezd összeomlani, mert a hagyományos jogintézményeknek nehezebb "elkapniuk" és szembesíteni bennünket tevékenységünk teljes társadalmi költségeivel. [...] Nincs ok arra, hogy a tő ne bizonyíthassa a [szennyezés által hátrányosan érintett embereknek] okozott károkat, mint a neki okozott károk prima facie mértékét. Ezzel tulajdonképpen a természeti objektumot - a gondozóján keresztül - olyan jogi személyé tesszük, amely alkalmas arra, hogy összegyűjtse ezeket a széttöredezett és egyébként nem képviselt kárigényeket, és azokat a bíróság előtt érvényesítse, még akkor is, ha jogi vagy gyakorlati okokból nem a hagyományos csoportos keresetindító felperesek fogják érvényesíteni azokat.⁴⁵

Stone javaslata nem kifogásolható, amennyiben úgy értelmezzük, mint a környezetvédelem fokozásának gyakorlati módját egy bizonyos jogállási doktrínával szemben: ez egy jogi fikció, egyes jogi szabályok kiterjesztése olyan helyzetekre, amelyekre paradigmátikus megfogalmazásuk nem terjedne ki.

⁴⁴ Christopher D. Stone, *Should Trees Have Standing? Law, Morality, and the Environment* (3.

kiadás, Oxford University Press 2010) 4-5.
45 Ibid. 13.

A jogi fikció indokolása azonban nem jelenti azt, hogy a természetes tárgyakat a filozófiai elemzésben potenciális jogi személyként kellene kezelni. Ha elfogadjuk az általam felvállalt értékelési feltételezéseket, akkor el kell utasítanunk az érző természeti objektumok potenciális jogi személyiségét. a "nem szennyezni egy tavat" kötelezettséget tehát a közvéleménnyel, vagy az összes vagy néhány érző lény kollektívájával szembeni kötelezettségként értelmezhetjük. a kérdést számos országban, például Finnországban is így fogalmazzák meg, ahol a természetvédelmi társaságoknak bizonyos esetekben joguk van *actio popularis-t* indítani a kormányzati szervek ellen, ha úgy vélik, hogy egy kormányzati döntés sérti a környezetvédelmi törvényt.⁴⁶ Ilyen keresetet lehet indítani, függetlenül attól, hogy a szervezetet magát közvetlenül érné-e kár a döntés miatt. Ebben az esetben a szervezetet egyszerűen felperesként vagy fellebbezőként nevezik meg, még akkor is, ha általános érdekeket képvisel.⁴⁷

Aktív jogi személyiség

Az aktív jogi személyiség azokra a lényekre vonatkozik, akik egy bizonyos jogi értelemben vett cselekvőkké minősíthetők. A paradigmaticus aktív jogi személyek - az ép elméjű felnőttek - független, *sui juris* cselekvők, akik szabadon dönthetnek életükben, de felelősségre is vonhatók ezekért a döntésekért. Aktív jogi személyiségük lehetővé teszi számukra, hogy bizonyos gyakorlatokat folytassanak, mint például az áruk és szolgáltatások megszerzésére irányuló szerződéskötés: képesek olyan jogi aktusokat végrehajtani, amelyek szerződésekkel kötik őket, és jogi felelősségre vonhatók, ha nem teljesítik szerződéses kötelezettségeiket.⁴⁸ Ha csupán jogi aktusokat tudnának végrehajtani, de büntetőjogi és/vagy polgári jogi felelősségre nem vonhatók, akkor a szerződéskötésre való gyakorlati képességük jelentősen csökkenne, mivel a szerződés teljesítésének elmaradása esetén a potenciális szerződő felek korlátozott jogorvoslattal rendelkeznének.⁴⁸

Az aktív jogi személyiség tehát két fő eseményből áll: a jogi felelősségből (jogi személyiség) és a jogi cselekmények végrehajtására való képességből (jogi kompetenciákkal való ~~felhatalmazás~~). A jogi felelősség fő típusai a büntetőjogi és a polgári jogi felelősség, míg a jogi cselekvőképesség a jogi intézmények széles körében való részvétel lehetőségét nyitja meg, amelyek közül a legfontosabb valószínűleg a szerződéskötés. Számos tudós megkülönbözteti a jogok "kedvezményezettjeinek" és a jogok "kezelőinek" státuszát.⁴⁹ Ez a megkülönböztetés megvilágítja a passzív és az aktív jogi személyiség közötti egyik fontos küszöböt: egy csecsemő nem adminisztrálhatja természetes jogi platformját, de a jogrendszer jellemzően egyre több jogosítványt biztosít számára.

⁴⁶ Környezetvédelmi törvény (*Ympäristönsuojelulaki*, 527/2014).

⁴⁷ Lásd még a 3. fejezetben a helytállásról szóló szakaszt.

⁴⁸ Valószínűleg még mindig értelmesebben tudnának olyan hétköznapi szerződéseket kötni, mint például az élelmiszervásárlás, ahol mindkét fél egyidejűleg teljesíti a szerződéses kötelezettségeit.

⁴⁹ Lásd például John Chipman Gray, *The Nature and Sources of the Law* (David Campbell és

Philip Thomas szerk., Ashgate 1997) és Alexander Nékám, *The Personality Concept of the Legal Entity* (Harvard University Press 1938). A 3. fejezetben említettem, hogy a francia taxonómia szerint a gyermekek csak "élvezhetik" a jogokat (*la capacité de jouissance*), míg a józan felnőttek "gyakorolhatják" jogaikat (*la capacité d'exercice*).

számos adminisztrációs kapacitással rendelkezik, ahogy növekszik. Egyre nagyobb felelősséget kell majd vállalnia azért is, ahogyan ezeket a jogköröket gyakorolja. A jogi felelősségnek azonban nem minden formája következik ilyen módon a jogi cselekményekből, és néhány valójában egyáltalán nem kapcsolódik a jogi cselekményekre való képességhez. ez leginkább azokban a konstrukciókban nyilvánvaló, ahol egyes egyéneket vagy élőlényeket büntetőjogi felelősségre vonnak, de egyébként nem rendelkeznek jogi személyiséggel, ahogyan ez a helyzet volt a kisbabaság előtti amerikai rabszolgotartó államok némelyikében és a középkori állapotokban.⁵⁰ Ezt *tisztán terhel* jogi személyiségnek nevezem.

A terhes jogi személyiség terjedelme

A jogi személyiség a valódi jogi kötelességeken keresztül működik, és a 2. fejezetben már foglalkoztam a jogi kötelességek területével. Így az itteni tárgyalás viszonylag rövid lehet, mivel a jogi személyiség egyetlen jelöltje a jogi kötelességekkel rendelkező entitások.

Valójában csak egyetlen osztálya van azoknak a lényeknek, akiket vitathatatlanul felruháznak a jogi személyiséggel: a felnőtt, épelméjű emberek. A legtöbb jogász valószínűleg egyetért azzal, hogy rendes körülmények között nemcsak lehetséges, hanem erkölcsileg is problémamentes, hogy az ép elméjű felnőtteket jogi felelősségre vonják. A medi- eval állatkísérletek azonban emlékeztetnek arra, hogy a büntetőjog hatályának korabeli korlátai, amelyek kizárják a büntetőjog hatálya alól például a csecsemőket és az állatokat, nem *fogalmi*, hanem *erkölcsi* korlátok. A csecsemők és a nem emberi állatok valóban büntetőjogi felelősségre vonhatók: elkövethetnek tiltott cselekményeket, és ezért büntethetők. Az ilyen büntetések nyilvánvalóan igazságtalanok és méltánytalanok lehetnek, de nem nehéz megérteni, hogy az állatokat hogyan lehet büntetni - míg azt már nehezebb lenne felfogni, hogy mit is jelenthetne például egy épületet megrongáló, kidőlő fa "büntetése". A fa apró darabokra való feldarabolása talán magában hordozna valamiféle "megtorlás" látszatát, de túlzás lenne ezt büntetésnek nevezni. Miért van ez így? Ismétlem, nem tudunk teljesen szabadulni az értékelési kötöttségektől. Az olyan kérdések, mint hogy kit vagy mit lehet értelmesen büntetni, a büntetés céljával kapcsolatos néhány vékony elkötelezettségre támaszkodnak.

A 2. fejezetben arra a következtetésre jutottam, hogy egy entitásnak három kritériumnak kell megfelelnie ahhoz, hogy potenciális kötelességviselő legyen: képesnek kell lennie cselekedetek végrehajtására; képesnek kell lennie arra, hogy hasznot húzzon és hátrányt szenvedjen a dolgok állapotából; és lennie kell módnak arra, hogy a jogi követelményeket közölni lehessen az entitással. A felnőttek, a gyermekek és sok állat megfelel ezeknek a kritériumoknak, ezért felruházzhatók a jogi személyiséggel. Ők is jelöltek egy olyan megállapodásra, ahol az egyiket a jogi személyiség passzív in- cidensével és terhelő aktív in- cidenssel ruházzák fel.⁵¹ A folyók és a bálványok, a

⁵⁰ Lásd Katie Sykes, "Emberi dráma, állati kísérletek: What the Medieval Animal Trials Can Teach Us About Justice for Animals" (2011) 17 *Animal Law Review* 273.

⁵¹ Ez utóbbi esetre példa, ha egy szellemi fogyatékos, vagyontulajdonra képes személyt

teljesen alkalmatlannak ítélnék arra, hogy ügyeiről gondoskodjon, de ennek ellenére büntetőjogi vagy deliktuális felelősséggel tartozik.

másrészt nem felelnek meg ezeknek a kritériumoknak. Ezért nem ruházhatóak fel terhelhető jogi személyiséggel.

A jogi hatáskörök köre

A jogi kompetenciákkal való felruházottság számos lehetőséget nyit meg az uralkodó intézményekben való részvételre. Még ha a hatáskörök nem is minden gyakorlása minősül jogi aktusnak, egy lénynek képesnek kell lennie jogi aktusokat végrehajtani ahhoz, hogy hatáskörökkel rendelkezessen.

Először is meg kell különböztetnünk a *független* és a *függő* kompetenciákat.⁵² Bár a paradigmaticus aktív jogi személy *sui juris*, és így önállóan kezeli jogképességét, a nyugati jogrendszerek ismerik a *függő* jogi személyeket is, akik mindazonáltal aktív jogképességgel rendelkeznek, míg a felnőtt, beszámítható felnőttek általában maguk döntenek, addig a *függő* jogi személy jogképességét például egy szülő vagy egy törvényesen kijelölt gyám felügyeli. A *függő* jogi személyiség szabályai eltérőek lehetnek; egyes szabályok szerint például a gyám visszamenőleges hatállyal érvényteleníthet egy általa végrehajtott ügyletet. Másrészt az egyénnek lehet egy "függetlenségi szférája" is, amelyen belül a gyám nem avatkozhat be a cselekvőképességébe. A finn jog szerint például a kiskorúak szabadon rendelkezhetnek a saját munkájukkal megkeresett pénzzel.⁵³

Egy átlagos emberi egyén által birtokolt kompetenciák száma jellemzően fokozatosan növekszik a nagykorúság eléréséig. A csecsemők nem rendelkeznek hatáskörökkel és nem viselnek kötelezettségeket; de ahogy nőnek, a jogrendszer általában egyre több jogi hatáskört biztosít számukra. Ha a gyermekek és az értelmi fogyatékos személyek rendelkeznek kompetenciákkal, azok a legtöbb esetben korlátozott számúak és *függő* típusúak. Fontos szem előtt tartani, hogy e korlátozások indoklása a legtöbb esetben inkább erkölcsi, mint fogalmi jellegű: az ilyen személyek hatáskörének korlátozását saját érdekükben, a szükséges szellemi képességek hiánya miatt vállalják.⁵⁴ Nem látok olyan fogalmi akadályt, amely megakadályozná, hogy a legtöbb kiskorú vagy értelmi fogyatékos személy teljesen önállóan gyakorolhassa hatáskörét.

⁵² Ezt a megkülönböztetést Samir Chopra és Laurence White munkája inspirálta. Samir Chopra és Laurence F. White, *A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents* (University of Michigan Press 2011) 160-70. Lásd még a dependent and independent competences tárgyalását: Visa A.J. Kurki, 'Legal Competence and Legal Power' in Mark McBride (szerk.), *New Essays on the Nature of Rights* (Hart Publishing 2017).

⁵³ A gyámügyi szolgáltatásokról szóló törvény (*Holhousitoimilaki*, 442/1999), 25. §.

⁵⁴ A rabszolgaság paternalista igazolása az Egyesült Államokban Eugene Genovese munkásságának egyik fő témája, különösen Eugene Genovese, *Roll, Jordan, Roll: The World the Slaves Made* (Random House USA 1976). Az ókori Rómában viszont a rabszolgákat nem tekintették ilyen értelemben alsóbbrendűnek. Ahogy Alan Watson fogalmaz: "[a] rabszolgaság olyan szerencsétlenség volt, amely bárkivel megtörténhetett. Bármennyire is alacsony volt a rabszolgá gazdasági és társadalmi helyzete, a rabszolgát nem tekintették

szükségszerűen és minden tekintetben alsóbbrendű emberi lénynek pusztán azért, mert rabszolga volt" Alan Watson, *Roman Slave Law* (The Johns Hopkins University Press 1988) 3. Ez volt

A jogcselekmények szükséges összetevője a jogkövetkezmény kiváltására irányuló szándék. Az ilyen szándékok feltételezik az intézményi valóság bizonyos fokú megértését, és azt, hogy hogyan lehet ezt a valóságot a szimbólumok használatával manipulálni. Viszonylag kisgyermek már kezdik kezdetlegesen felfogni ezeket a dolgokat, és a legtöbb fogyatékkal élő ember - tudomásom szerint - rendelkezik ilyen felfogással. A nem emberi állatok azonban valószínűleg képtelenek ilyen szándékok kialakítására.

A javasolt, viszonylag tág hatáskörökkel szemben vannak lehetséges ellenvetések. A kritikusok azt állíthatják, hogy az ügylet jogi konklúzióinak az érintett felek általi teljes megértése szükséges ahhoz, hogy az ügylet jogi aktusnak minősüljön. Feltételezhetően csak épelméjű felnőttek rendelkezhetnek ilyen megértéssel. Ez a követelmény azonban túlságosan erős lenne; nagyon gyakran nem fordul elő, hogy egy józan felnőtt tisztában van a végrehajtani kívánt cselekmény minden egyes jogi következményével. Például a házasságkötés jogi következményei általában nagyon messzemenőek. A *Sopranos című* sorozatban az egyik szereplő úgy dönt, hogy feleségül megy egy maffiózóhoz, hogy a házastársi kiváltságra hivatkozva elkerülje, hogy ellene tanúskodjon. A nő azonban félreérti a kiváltságra vonatkozó szabályokat, amelyek nem vonatkoznak a házaspárra. Ez azt jelenti, hogy a nő nem követett el jogszerű cselekményt, amikor hozzáment a férfinhoz? Elégé értelmetlen a jogcselekmények olyan meghatározása, amely szerint csak a képzett családjogászok végeznek valóban jogcselekményt a házasságkötéskor. Inkább az ingerküszöböt kell jóval alacsonyabbra tenni. A jogcselekmények azt feltételezik, hogy valaki szándékában állhat jogkövetkezményt előidézni. Ez a szándék megköveteli az intézményi valóság bizonyos fokú megértését, és azt, hogy hogyan lehet ezt a valóságot szimbólumok használatával manipulálni. Például egy jogi szerződés esetében az embernek meg kell értenie, hogy beleegyeznek valamilyen cselekvés elvégzésébe vagy elmulasztásába, és hogy bizonyos jogi következményekkel kell szembenéznie, ha nem tartja be a megállapodását.

Eilionóir Flynn és Anna Arstein-Kerslake egy példát mutat be arra, hogyan működne egy fogyatékkal élő személy önálló jogi személyisége. Ők a támogatott döntéshozatal modellje mellett érveltek, amelyben a fogyatékos egyén "számos megbízható személyt választ, akik segítenek a döntéshozatali folyamatban". A támogatást azonban "csak az egyénnek lehet felajánlani, és neki kell szabadon elfogadnia vagy elutasítania a támogatást - azaz a támogatott döntéshozatalt soha nem szabad az egyénre akarata ellenére rákényszeríteni".⁵⁵ A Flynn és Arstein-Kerslake által elképzelt támogatási modell független jogi személyiségnek számítana, mivel a fogyatékos egyénnek lenne végső szava bármely jogi aktus végrehajtásában. Valószínűleg azonban vannak olyan fogyatékos személyek, akiknek a döntéshozatali képességei

Ez abban is tükröződött, hogy a rabszolgák szerződéseket köthettek uraik nevében, és elvégezhettek néhány más jogcselekményt is.

⁵⁵ Eilionóir Flynn és Anna Arstein-Kerslake, "Legislating Personhood: Realising the Right to Support in Exercising Legal Capacity" (2014) *10 International Journal of Law in Context* 81, 95.

annyira korlátozottak, hogy a támogatási modell nem lenne megfelelő, ahogy azt Flynn és Arstein- Kerslake (bár tétován) elismeri.⁵⁶ Ha az ilyen személyek nem tudnak jogi aktusokat végrehajtani, akkor nem lehetnek önálló jogi személyek sem.

A súlyosan korlátozott szellemi képességekkel rendelkező (de ennek ellenére önálló jogi személyként elismert) személyek természetesen nem tudnak gondoskodni mindazokról a gyakorlati teendőkről, amelyeket számos jogi aktus sikeres végrehajtása feltételez. Ha egy ilyen személy eladná a házát, segítségre lehet szüksége a szerződés elkészítéséhez, az adóbevallás benyújtásához stb. Ez azonban sok, általában *sui juris*nak tekintett felnőtt esetében is így van: az emberek állandóan szakértői segítséget vesznek igénybe különböző célokra, mivel kevés az olyan egyén, aki e tekintetben teljesen önellátó. Valójában azokban a jogrendszerekben, ahol az ember nem képviselheti magát a bíróság előtt, hanem inkább szakképzett jogi tanácsadó igénybevételére van szükség, lényegében az a tény, hogy az egyének nem képesek az ilyen jogi ügyeket egyedül intézni. Az egyén ügyvédjei azonban kötelesek követni az egyén utasításait, ezért az egyén még mindig független jogi személy. A főszabály tehát az, hogy az önálló jogi személyt csak akkor képviselheti valaki más, ha a személy felhatalmazza a képviselőre. A függő jogi személyek viszont nem rendelkeznek minden ügyben ilyen hatalommal a képviselőik felett.

Érdeemes megjegyezni azt is, hogy a független és a független jogi személyiség közötti különbségtétel a jogi függetlenségre vonatkozik. Előfordulhat, hogy valaki - mondjuk egy családtag - olyan befolyást gyakorol a fogyatékkal élő személy felett, hogy kapcsolatuk de facto függőségi viszony. A jogrendszer az ilyen jellegű kapcsolatot a fogyatékos személy döntései feletti jogosulatlan befolyás egyik formájaként kezelheti, ami befolyásolhatja, hogy a fogyatékos személy valamely cselekedete jogilag kötelező erejű-e. A jogrendszer a fogyatékos-sággal élő személyt jogilag nem kötelezheti. Az ilyen korlátozások azonban ismét elsősorban erkölcsi, nem pedig fogalmi megfontolásokon alapulnak. Szélsőséges esetektől eltekintve, egy nyomás alatt végrehajtott jogcselekmény még mindig jogcselekmény; a lényeges kérdés az, hogy igazságos vagy ésszerű-e az egyént felelősségre vonni a cselekmény következményeiért. A jogrendszerek általában elvárják, hogy az egyének képesek legyenek bizonyos mértékű társadalmi nyomásnak ellenállni.

Miért nem tudnak a folyók cselekedeteket végrehajtani?

Természetesen feltehetjük a kérdést, hogy miért nem kezelhetjük a folyókat és más természeti objektumokat jogi szereplőként. Richard Tur elképzelt egy olyan forgatókönyvet, amelyben kikötik, hogy a folyó egy bizonyos szintre való emelkedése a helyi közösség ajánlatának elfogadását jelenti, amely így köteles lenne x kecskét fizetni a folyónak. A folyó tehát cselekedetet hajtott volna végre - tulajdonképpen jogi aktust. Valamely entitás aktív jogi személyként való kezelésének appozitívásával kapcsolatos fő kérdés arra fut ki, hogy felvehetjük-e a *szándékos álláspontot* az entitással szemben. Én már

56 Ibid. 94.

a 2. fejezetben bemutatam Daniel Dennett beszámolóját a szándékos álláspontról.⁵⁷ A szándékos álláspont Dennett szerint egyike annak a három stratégiának, amelyet egy entitás viselkedésének előrejelzésére alkalmazhatunk.⁵⁸

Amikor a szándékos álláspontot képviseljük, akkor egy entitás hiedelmeire, de-sireire és szándékaira hivatkozunk annak érdekében, hogy megmagyarázzuk és megjósoljuk cselekedeteit, ahelyett, hogy pusztán fizikai tényezőkre hivatkoznánk. Ebből a pragmatikus szempontból az a kérdés, hogy valaki vagy valami megfelelő módon jogi szereplőként kezelhető-e, a legjobb előrejelzési stratégia kérdése: vajon a folyókat megfelelően tudjuk-e reprezentációs és motivációs állapotokkal, például hiedelmekkel, vágyakkal és szándékokkal rendelkező lényekként kezelni? Egy hétköznapi esetben X szándékos magatartása egy potenciális szerződő féllel, Y-jal szemben azt feltételeznél, hogy legalább azt feltételezi, hogy Y megérti, milyen felelősséget vállal. X azt a felismerést is tulajdonítaná Y-nak, hogy ha Y nem tartja be a feltételeket, akkor a jogi következményekkel kell számolnia. A szerződés így Y számára cselekvési okot jelent, és ő ennek megfelelően fogja magatartását alakítani. Ezzel szemben a folyó esetében az intencionális álláspont alkalmazása valószínűleg nem lenne sikeres stratégia: a kikötött szerződés nem jelentene cselekvési okot a folyó számára; az ígéret, hogy a kecskéknak fizetnek a folyó emelkedéséért cserébe, egyszerűen egyáltalán nem befolyásolná a folyó folyását (kivéve, ha az "ígéret" valamilyen különleges módon, pl. egy gát építésével történik - de itt is az intencionális álláspont nagyrészt haszontalan lenne).

Következtetés

Ez a vita azzal kezdődött, hogy megkérdeztük, hogy milyen lényekhez kapcsolódhat egy jogi platform. Egy ilyen platform először is *előnyöket biztosít a követelési jogokon keresztül*; másodsor, *felelősségeket ír elő*; harmadszor pedig *hatásköröket biztosít*, amelyeket elsősorban jogi aktusok révén gyakorolnak. Ezért egy jogi platform kapcsolódhat emberi lényekhez és nem emberi állatokhoz - valamint bizonyos kollektívításokhoz és mesterséges intelligenciákhoz (AI), amelyeket a következő részben vizsgálunk meg.

A jogi személyiség három releváns dimenziója - a jogok, a felelősségek és a jogi cselekvőképesség - különböző kombinációival rendelkezhetünk. E dimenziók mindegyike különböző mértékben megvalósulhat. Arra már kitértem, hogy a jogi cselekvőképesség lehet függő vagy független. Hasonlóképpen, az ember bizonyos tekintetben felelős lehet, más tekintetben pedig nem, és élvezheti a passzív jogi személyiség egyes előnyeit mások nélkül. a rabszolgák és az állatperek történelmi esetei a tisztán terhelt jogi személyiség példái voltak, ahol csak a büntetőjogi felelősséget

⁵⁷ Daniel Dennett, *The Intentional Stance* (MIT Press 1987). Dennett szándékos álláspontjának gondolatát egyes szerzők arra használták, hogy a mesterséges intelligenciák jogi személyisége mellett érveljenek. Lásd a 6. fejezetet és David J. Calverley, "Imagining a Non-Biological Machine as a Legal Person" (2008) 22 *AI & Society* 523 és Chopra és White (52. o.) 11ff.

58 A másik két álláspont a *fizikai álláspont* és a *tervezői álláspont*, bár ez utóbbit *teleológiai tervezői álláspontra* és *szándékos tervezői álláspontra* kell osztani (lásd a 2. fejezetet).

kiterjesztették ezekre a lényekre. A csecsemők ezzel szemben rendelkeznek a passzív jogi személyiség egyes előnyeivel, de jellemzően nem tartoznak jogi felelősséggel, és jogi aktusokkal nem tudnak jogi platformokat kezelni. Az adminisztrációt és az ebből következő felelősséget valaki másnak kell vállalnia. Néhány tipikus megoldás a következő:

1. Tisztán passzív jogi személyiség: valaki a jogi személyiséghez tartozó igényjogosultságokat élvez, de egyáltalán nem tudja kezelni saját jogi platformját, és jogilag nem vonható felelősségre (csecsemők, potenciálisan állatok).
2. Függő jogi személyiség: az ember rendelkezik bizonyos, a jogi platformjához tartozó kompetenciákkal, de ez a képesség korlátozott és felügyelet alatt áll (gyermekek).⁵⁹
3. Önálló jogi személyiség: az egyén *sui juris*, és a saját jogi platformjának adminisztrálásában a végső szót ő mondja ki (épelméjű felnőttek).
4. Tisztán terhelt jogi személyiség: valaki jogi személyként felel, miközben gyakorlatilag nem élvez a jogi személyiséggel járó előnyöket (rabszolgák).⁶⁰

Különösen a 2. és a 3. kategória széleskörűen változatos. Például, még ha egy joghatóság követi is a fogyatékkal élő személyek számára a támogatási modellt, tehát biztosítja számukra a függetlenséget a jogcselekmények gyakorlásában, az ilyen személyek büntetőjogilag nem feltétlenül tekinthetők teljes mértékben bűnösnek.

Arra a következtetésre jutottam, hogy az állatok passzív jogi személyek lehetnek, mivel a jogi platformhoz tartozó kötelezettségeket egy állat *felé is* lehet viselni. Az olyan természeti tárgyak, mint a folyók, ezzel szemben nem rendelkezhetnek követelési jogokkal, és következésképpen nem lehetnek passzív jogi személyek. Hogyan kell tehát értelmeznünk azokat az eseteket, amikor a jogi személyiséget állítólag kiterjesztik a folyókra vagy a bálványokra? Nyilvánvalóan létrehozhatunk egy jogi platformot - jogi pozíciók kötegét - a bálvány vagy a folyó nevével. Emellett megbízhatunk egy egyént vagy egy csoportot e jogi platform igazgatásával, bizonyos irányelvek szerint. az ügyintézőt például megbízhatjuk azzal, hogy pereljen be mindenkit, aki szennyezi a folyót. Hiba lenne azonban arra következtetni, hogy maga a bálvány vagy a folyó (passzív) jogi személyé vált. Ha valaki nem teljesíti a kötelességét valamilyen X-szel szemben, akkor ez az X sérül - a víztestek azonban nem sérülhetnek. kivel vagy mivel szemben viseli tehát egy jogi platform adminisztrátora a platformra vonatkozó kötelezettségeket, ha nem magával a folyóval szemben? Több alternatíva is van. a kötelezettségek vonatkozhatnak azokra az egyénekre és/vagy élőlényekre, akiknek a folyóhoz kapcsolódóan bizonyos közös vagy kollektív érdekeik vannak (pl. a folyó közelében élő vagy a folyótól más módon függő emberek és állatok). ezek a kötelezettségek az ökológiai örökség megőrzésében és az ökológiai örökség védelmében is értelmezhetőek.

⁵⁹ A teljes kapacitás is függhet valaki más akaratától. A rabszolgaság például gyakran járt *peculiummal*, vagyis a rabszolgatartó engedélyével, hogy a rabszolga bizonyos korlátozott számú vagyontárgyat birtokolhasson (vagy "birtokolhasson"). A rabszolgatartó jellemzően

bármikor visszavonhatta ezt az au-
thorizációt.

60 Az ember természetesen élvezheti a büntetőeljárásra vonatkozó eljárási garanciákat.

így az egész emberiség vagy az összes érző lény felé viszi. Végül, természetesen lehet azzal érvelni, hogy a kötelességek egyáltalán senkivel szemben sem állnak fenn. ez a jogviszonyok hohfeldi elemzésétől való eltérést jelentené, amely a követelés-jogok és a kötelességek korrelativitását feltételezi.⁶¹ Hogy egy ilyen eltérés helyes lenne-e, az olyan kérdés, amellyel e munka keretében nem lehet foglalkozni. A kollektivitások jogi személyiségének kérdése azonban kulcsfontosságú, és ez lesz a következő fejezet középpontjában, amely egyben a könyv harmadik és egyben befejező részét is kezdi. e fejezet végén azt fogom tárgyalni, hogy a Whanganui folyóra vonatkozó megállapodás hogyan értelmezhető úgy, hogy az egy kollektív kedvezményezett passzív jogi személyiségét állapítja meg.

⁶¹ Lásd Matthew H. Kramer, "Rights Without Trimmings" in Matthew H. Kramer, N. E. Simmonds, and Hillel Steiner, *A Debate over Rights: Philosophical Enquiries* (Oxford University Press 1998) 22ff.

5

A kollektívák mint jogi személyek

Csoportok és vállalatok

A jogi személyeknek egy rendkívül fontos típusával eddig csak *en passant* foglalkoztunk: az emberi lények kollektíváival. Az ilyen kollektívákat gyakran nevezik "testületek"-nek, bár ez a kifejezés veszélyesen homályos. Először is, a szó brit használata meglehetősen eltér az elsődleges amerikai használatától. Az Egyesült Királyságban a corporation lehet bármilyen jogi személy, például egy cambridge-i kollégium, míg az Egyesült Államokban a szó elsősorban a nagy profitorientált vállalatokra vagy ilyen vállalatok csoportjaira utal. Én a "corporation" szót a brit értelemben fogom használni. Másodsor, a kifejezés egyfajta jogi platformra, valamint jogi személynek minősülő szervezett kollektivitásra is utalhat. Ha valaki bejelenti egy egyszemélyes vállalat alapításának tervét, akkor egy jogi konstrukcióra utal; ha egy bizonyos vállalat nagyszerű vállalati kultúrájáról beszél, akkor a szervezetre helyezi a hangsúlyt.¹ A "vállalat" egyik használatának sem adok itt elsőbbséget, de ha a két értelmet meg kell különböztetni, akkor a "kollektivitás" és a "csoportos ügynök" a szervezetre utal, míg a "jogi platform" a konstrukciót jelöli.

A jogászok és jogelméleti szakemberek már régóta vitatkoznak a társaságok természetéről. A kérdés a XIX. században és a XX. század elején különösen a francia és a német jogászok és jogelméleti szakemberek érdeklődését keltette fel. Ezen elméletek átfogó áttekintését itt nem fogom elvégezni, mivel a témával foglalkozó irodalom hatalmas.² Eric Orts három kategóriába sorolja a társaságok jogi elméleteit

¹ Egyes szerzők óvatosak abban, hogy ne keverjék össze a "vállalat" e két jelentését. Simon Deakin megkülönbözteti a "céget" és a "vállalatot", az előbbi egy "árúk és/vagy szolgáltatások előállításával foglalkozó szervezet", az utóbbi pedig egy "jogi mechanizmus, amellyel a vállalatok [...] a mai piacgazdaságokban működnek". Deakin itt természetesen csak a gazdasági társaságokkal foglalkozik. Simon Deakin, "The Juridical Nature of the Firm" in Thomas Clarke and Douglas Branson (szerk.), *The SAGE Handbook of Corporate Governance* (SAGE Publications 2012) 115-16.

² A vállalati személyiséggel kapcsolatos történelmi vita áttekintését lásd Alfred F. Conard, *Corporations in Perspective* (Foundation Press 1976) 417-45. Néhány példa a társasági személyiséggel foglalkozó angol nyelvű értekezésekre: Ernst Freund, *The Legal Nature of Corporations* (Batoche Books 2000), amely eredetileg 1897-ben jelent meg; John Dewey, 'The Historic Background of Corporate Legal Personality' (1926) 35 *Yale Law Journal* 655; Arthur W. Machen, 'Corporate Personality' (1911) 24 *Harvard Law Review* 253; és Frederick Hallis, *Corporate Personality. A Study in Jurisprudence* (Oxford University Press 1930). Karl Olivecrona jó példát nyújt

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

fő csoportok: (1) a koncessziós elméletek (más néven fikciós elméletek), amelyek szerint a vállalatok az állam vagy a szuverén alkotásaiként léteznek; (2) a résztvevő elméletek, amelyek a vállalatokat elsősorban egyének által létrehozottként azonosítják; és (3) az intézményi elméletek (más néven valódi entitás elméletek), amelyek a vállalatokat "jogi szabályok szerint kialakított, valamint egyéni emberek által szervezett és vezetett intézményekként" értelmezik.³

Orts a koncessziós és a résztvevői elméleteket "felülről lefelé", illetve "alulról felfelé" nézeteknek nevezi. Az elméletek gyakran meglehetősen messzemenő normatív következtetéseket vonnak le a vállalat alapértelmezéséből. Egy tipikus engedmény-elmélet például azt állítja, hogy mivel a vállalatokat az állam tetszésére hozzák létre ("felülről lefelé"), csak azokkal a jogi jogosultságokkal rendelkeznek, amelyeket kifejezetten biztosítottak számukra. Ezeket a jogi jogosultságokat az állam szabadon el is veheti. Ez a következtetés azonban nem feltétlenül feltételez semmilyen konkrét álláspontot olyan kérdésekben, mint például az, hogy a társaság visszavezethetetlen-e az egyes tagjaira, vagy hogy a társaság a jagon kívül létezik-e. Nagyon is lehet azt állítani, hogy a társaság "valódi" entitás, amely elkülönül tagjaitól, és emberi szervezetként létezik a jagon kívül is, de a politikai közösségnek morálisan mégis megengedett, hogy tetszés szerint visszavonja bármely társaság jogi elismerését. Ez a következtetés egy adott politikai ideológiától függ; soha nem következik közvetlenül a társaság analitikus elméletéből.⁴

A vállalatokról szóló elméletek így gyakran a társadalmi ontológia, a normatív politikai filozófia és az analitikus jogtudomány kombinációi. Emellett a "vállalat" kétértelműsége is relevánsnak tűnik. Sok engedményes elmélet a vállalatokat jogi platformokként értelmezi, míg a résztvevő elméletek szervezetként összpontosítanak rájuk. Ha a vállalatot pusztán jogi konstrukcióként értelmezzük, akkor értelmesebb azt mondani, hogy a vállalatok csak a "jog szemléletében" léteznek, ahogyan azt az amerikai Legfelsőbb Bíróság a *Trustees of Dartmouth College v Woodward* ügyben megfogalmazta - ez az ítélet gyakran hivatkozik a vállalat koncessziós elméletének megalapozására. Ezzel szemben az emberi szervezetek nyilvánvalóan nem "a jog pusztá teremtényei", hogy egy másik kifejezést kölcsönöznek ugyanebből az ítéletből.⁵

a tizenkilencedik század "klasszikus" kontinentális elméleteinek összefoglalása Karl Olivecronában,

Studier över begreppet juridisk person i romersk och modern rätt (Appelbergs 1928).

³ Eric W. Orts, *Üzleti személyek: A Legal Theory of the Firm* (Oxford University Press 2013) 13. Egy sok szempontból hasonló beszámolót lásd Deakin (1. o.).

⁴ A politikai filozófia és a vállalatelmélet közötti kapcsolat Frederick Hallis doktori disszertációjának címében is megmutatkozik: Frederick Hallis, "A jog és az állam kapcsolatának néhány modern elméletének vizsgálata, különös tekintettel a társasági személyiség jogi doktrínájára: egy jogtudományi tanulmány" (DPhil-dolgozat, Oxfordi Egyetem 1927).

⁵ *Trustees of Dartmouth College v Woodward*, 17 US 518 (1819) 636.

Az intézményi elmélet, amelyet Orts támogatott és terjesztett elő, egy köztes álláspontot képvisel. Általánosságban szimpatizálok Orts nézeteivel, amelyeket a következőképpen foglal össze:

Az intézményi elmélet a vállalatokat társadalmilag létrehozott entitásoknak tekinti, amelyeket a kormányok egyszerre engedélyeznek és ismernek el, valamint az egyéni résztvevők szerveznek és irányítanak. Az üzleti vállalkozás jogi "entitásként" vagy "személyként" való intézményes elismerése fogalmi elkülönítést tesz lehetővé a politikai állam és a vállalat egyéni résztvevői között. Amint a cégek kormányzati elismerésének és egyéni létrehozásának szabályos jogi folyamata kialakul, az üzleti cégek társadalmi intézményekké válnak. Jogi értelemben "entitások" és "személyek" lesznek, meghatározott jogi jogokkal és kötelezettségekkel.⁶

Nem szándékozom itt a társaságok teljes körű elméletét ismertetni; a célom inkább az, hogy megmutassam, hogyan illeszkednek a kollektív jogi személyek a jogi személyiség általános elméletébe. A kitézött cél különösen azt jelenti, hogy számos, a kollektív jogi személyiséghez tartozó előíró jellegű kérdést kihagyok, például azt a kérdést, hogy milyen mértékben kell a társaságokat (és nem az egyéni tagjaikat) jogi ~~filozófi~~ vonni, hogy bizonyos alapjogok társaságoknak tulajdoníthatók-e, és így tovább.

E könyv keretein belül a kollektív jogi személyek megértése két, egymással összefüggő kérdés megértését jelenti: (A lényeg az, hogy nem minden jogi platform természetes jogi platform, amely az egyént a bölcsőtől a sírig követné. Egyes jogi platformok, mint például az egyszemélyes társaságok, inkább eladhatók vagy elajándékozhatók, vagyis kötődésük tárgya változik. Azonban, ami még érdekesebb, a legtöbb ilyen jogi platform egyidejűleg számos egyénhez is kötődhet. ekkor felmerül a kérdés, hogy az ezekből az egyénekből álló csoportot bizonyos feltételek mellett lehet-e egyfajta kollektivitásként kezelni, amely nem redukálható az egyénekre. Ha egyes kollektivitások képesek cselekményeket végrehajtani és interestekkel felruházottak, ez azt jelenti, hogy saját jogon, tagjaiktól elkülönülve jogi személyek lehetnek. Ebben a fejezetben ezt az álláspontot fogom képviselni, elsősorban a szociális ontológiával és a csoportügynökséggel kapcsolatos legújabb filozófiai munkákra támaszkodva, amelyeket olyan szerzők készítettek, mint Philip Pettit, Christian List és Raimo Tuomela. A szociális ontológia nagymértékben javította a csoportjelenségek megértését, de hasznára válik annak, ha mélyrehatóan elemezzük, hogy mit jelent a csoportok jogi személyisége. Azt is be fogom mutatni, hogy a jogi személyiséggel nem rendelkező kollektivitások ennek ellenére különböző jogi pozíciókat foglalhatnak el, beleértve az igényjogokat és kötelezéseket. ez alátámasztja a 2. és 3. fejezetben kifejtett érvelésemet, miszerint a jogi személyiség és a jogi jogok és/vagy kötelezések birtoklása nem szabad egyenlőséjlet tenni.

A figyelem itt a csoportok bizonyos típusaira összpontosul, és kezdetben két fő típust különböztethetünk meg: az aggregátumokat és a csoportos ügynököket. Az "agregátum" kifejezést itt olyan egyének csoportjára használom, akiknek van egy közös tulajdonságuk, például "olyan emberek, akiknek jóindulatú naevus van a jobb mutatóujjukon".⁷ Ez a példa világossá teszi, hogy az aggregátum tulajdonsága önmagában nagymértékben irreleváns a csoport személyiségéhez. A hangsúly itt inkább a csoportágenseken lesz. Foglalkozni fogok a csoportos kedvezményezettek témájával is, vagyis olyan csoportokkal, amelyek nem ágenssek, de igényjogosultsággal rendelkeznek.

Itt fontos szem előtt tartani a potenciális jogi személyiség és a tényleges jogi személyiség közötti különbséget. Az a tény, hogy egy csoportos ügynök releváns értelemben képes cselekedeteket végrehajtani és érdekekkel rendelkezni, nem jelenti azt, hogy jogi személy. Ez a tény inkább azt jelenti, hogy a kollektivitás *potenciális jogi személy*, amely jogi személyiséggel ruházható fel. A legtöbb csoportos ágens anélkül jön létre és oldódik fel, hogy valaha is jogi személlyé válna. Így a csoportos ügynökök (és más kollektivitások) természetének kérdése összefonódhat a jogi személyiség fogalmával, de a két kérdés még mindig egyértelműen elkülönül egymástól. A csoportos ágenssek még egy jogtalan természeti állapotban is létezhetnek - gondoljunk csak egy szervezett útonállókból álló csoportra -, míg az itt értelmezett jogi személyiség a modern nyugati jog jellemzője. A csoportos ügynök jogi személyiséggel való felruházása olyan előnyökkel jár, mint például a pénzeszközök elkülönített tulajdonjoga és a más szereplők általi jobb nyomon követhetőség. Természetesen a csoportos ügynök jogi személyiségét megalapozó jogi konstrukciók más célokra is felhasználhatók. Az egyszemélyes társaságok például azt jelentik, hogy egy egyénnek megadják a képességet, hogy egynél több jogi platformot irányítson; az ilyen társaságoknak semmi közük a csoportos ügynökökhöz.

A vita itt olyan szervezett csoportokra összpontosít, ahol a csoporttagság egyértelműen önkéntes, mint például az üzleti vállalkozások, sportszervezetek stb., valamint a kis létszámú csoportos kedvezményezettek. Nem nyilvánvaló, hogy ez az elemzés az elmélet némi kibővítése nélkül alkalmazható az államokra és más hasonló nagyméretű politikai szervezetekre.

A csoportos ügynökök ontológiája

Valószínűleg annyi módja van a csoportos ágenssek ontológiájának, ahány szerző ír a témáról. A különböző nézeteket egy spektrumon lehet elhelyezni, amelyek egyik végén az "erős individualizmus", a másik végén pedig a "csoportrealizmus" áll.⁸ Az erős individualista nézetek elkerülik a csoportokról való beszédet, míg a csoportrealisták a csoportoknak tulajdonítanak

⁷ Az aggregátumok és más típusú csoportok közötti különbséget többek között Peter French teszi meg. Lásd Peter A. French, *Collective and Corporate Responsibility* (Columbia University Press 1984) 1-18.

⁸ Az individualista nézetek áttekintését lásd Paul Sheehy, *The Reality of Social Groups* (A

társadalmi csoportok valósága) című könyvében.
(Ashgate 2006) 14.

valódi létezés a csoportos ügynökök számára. Azonban még az utóbbi nézetek között is jellemzően nem tekintik a csoportos ágensek létezését olyan nyers fizikai ténynek, mint a csillagok vagy a folyók létezését. Valami kevésbé kézzelfogható dologról van szó, ami az emberi lények világról alkotott képzetain múlik. A csoportok, akárcsak a pénz, azért léteznek, mert létezőként reprezentáljuk őket, és ennek megfelelően cselekszünk. A következőkben bemutatok néhány olyan gondolatot, amelyek a csoportrealista nézetek közé sorolhatók, Raimo Tuomela, Philip Pettit és Christian List munkásságára összpontosítva.⁹

A szociális ontológia a kollektív intencionalitás gondolatán alapul. Filozófiai értelemben a "szándékosság" a mentális állapotok "vonatkoztatottságára" utal: a legtöbb mentális állapotunk, például a hiedelmek, a dolgok állapotáról szólnak. Ebben a speciális értelemben a "szándék" olyan mentális állapotokat jelöl, amelyek a dolgok állapotáról szólnak. a félreértések elkerülése végett a "szándék" szót itt a "szándék" jelentésben fogom használni: "elkötelezettség egy adott cselekvés vagy egy adott állapot megvalósítása iránt". a kollektív intencionalitásról szóló beszámolók gyakran az úgynevezett hit-vágy-akarat-szándék modellre épülnek, ahol a szándékos állapotokat e három fő csoportra osztjuk. A hiedelmek a világ reprezentációi, míg a vágyak a cselekvésre való hajlandóságok. A hiedelmek azonban nem mindig elegendők a cselekvéshez: különösen több erős és egymásnak ellentmondó vágy esetén a cselekvés útjának kiválasztásához szándéokra van szükség.

A kollektív intencionalitás a szándékosság egy sajátos típusa, ahol a mentális állapot "grammatikai alanya" többes számban van: ahelyett, hogy a te és én azt hinnénk, hogy p, *mi* azt hisszük, hogy p. Az egyik tipikus példa, amely a kollektív és az egyéni szándékok különállóságát szemlélteti, az utazás. Valaki elutazhat egy konferenciára, tudva, hogy egy másik személy ugyanarról a karról szintén el fog menni. ez még nem jelenti a kollektív intencionalitást, vagy a kollektív szándékot. Ha azonban a két ember úgy dönt, hogy együtt vesz részt a konferencián, akkor kollektív szándékkal rendelkeznek. Tuomela a szándékosság e két módját az én-módnak ("Elmegyek a konferenciára, tudva, hogy Y is részt fog venni") és a mi-módnak ("Mi [Y és én] részt veszünk a konferencián") nevezi; azt állítja, hogy a mi-módú szándékosság nem redukálható az én-módú szándékosságra. A mi-módú intencionális cselekvések természetesen magukban foglalnak olyan I-módú ~~intenciókat~~ amelyek szükségesek ahhoz, hogy a közös szándékban való szerepvállaláshoz; például: "Mivel részt veszünk a konferencián, én lefoglalom a vonatjegyeket." A cselekvés végrehajtásának fő oka azonban a közös szándék.¹⁰ Tuomela ezeket a cselekvési okokat csoportos okoknak nevezi.¹⁰ Egy utolsó dolog, amit meg kell jegyezni, hogy nagyobb csoportokban nem kell minden tagnak a mi-módban gondolkodnia - bár jelentős részüknek ebben a módban kell gondolkodnia, ha a csoport működőképes akar lenni. ezért nem lehet megmagyarázni például egy vállalat működését pusztán a tagok független meggyőződéseire, vágyaira és szándékaira való hivatkozással: a mi-módú intencionalitás egyszerűen nem létezik, csak a csoport kontextusában.¹¹

⁹ Tuomela talán visszautasítja, hogy csoportrealistának nevezzük; nézetei mindenesetre nagyon közel állnak a csoportrealizmushoz.

¹⁰ Raimo Tuomela, *Szociális ontológia*: (Oxford University Press 2013) 97ff.

¹¹ Ibid. 93-5.

5.1. táblázat A Pettit és List felvételi példája

	Jó kutató (p)	Jó tanár	(q)Döntés(p és q)
A		IgenIgenIgenIgen	
B		IgenNemNem	
C		NemIgenNem	
Megfelel a feltételnek?		Igen	(2/3)Igen(
	2/3)	Nem (1/3)	

List és Pettit munkájukban a csoportos szándékok *tartalmára*, nem pedig azok módjára összpontosítanak. Azt állítják, hogy a bizonyos fokig szervezett csoportok olyan döntésekre juthatnak, amelyekre tagjaik a csoportkon- textuson kívül nem jutnának, sőt, olyan meggyőződések, vágyak és szándékok is lehetnek, amelyeket egyedül egyik tag sem vallana. Itt reprodukálok egy példát, amelyet Pettit egy inter- viewban ír le.¹² Képzeljük el, hogy egy háromtagú, A, B és C tagokból álló testületnek arról kell döntenie, hogy felvegyék-e X-et professzornak.¹² Egyetértenek abban, hogy X-nek jó re-searcher-nek és jó tanárnak is kell lennie ahhoz, hogy felvegyék, és hogy a csoport véleményét mindkét kérdésben többségi szavazással kell eldönteni.¹² Az eredményeket az 5.1. táblázat mutatja.

Ebben a példában a testület többsége úgy gondolja, hogy X jó kutató és jó tanár, mégsem veszik fel. Ennek oka, hogy a tagok döntései nem függenek a csoport döntéseitől; következésképpen az egyes tagok érvelésének következetessége nem garantálja a csoport döntésének következetességét. Tekintettel arra, hogy a kollektív következetlenség nem optimális, a csoportoknak jellemzően úgy kell döntenük, hogy bizonyos tételek elsőbbséget élveznek másokkal szemben. Például dönthetnének úgy, hogy a premisszákat előnyben részesítik a következtetésekkel szemben. ebben az esetben először a p és q-ról szavaznának személyes preferenciáik szerint, majd ezt követően a következtetésről döntenének. így a csoport egy kezdetleges formáját határoznák meg annak, amit Pettit és List a csoport *konstitúciójának* nevez. ami itt figyelemre méltó, hogy a p és q ekkor a *csoport* attitűdjei (hiedelmei) lennének. A szavazás után C azt mondhatja, hogy "én személy szerint nem tartalak jó kutatónak, de mi, a testület igen." Ilyen folyamatok révén - amelyek gyakran informálisak - a csoport nemcsak közös meggyőződéseket, hanem közös meggyőződéseket és vágyakat is kialakíthat (amelyeket csoportok esetében talán céloknak kellene nevezni). Természetesen mindez az egyes tagokon múlik; a

¹² "Philip Pettit on Group Agency", Philip Pettit interjúja David Edmonds és Nigel Warburton, *Philosophy Bites*, 2010. december 18. Elérhető a <https://philosophybites.com/2010/12/philip-pettit-on-group-agency.html> (hozzáférés: 2019. január 8.). Ugyanezt a helyzetet, bár a bérbeadási környezet nélkül, Christian List és Philip Pettit, *Group Agency*:

a csoport létezése egyrészt tagjainak tudatától függ, másrészt pedig részben mások tudatától, akik a csoportot létezőként ismerik el.

A fentiekből semmi sem értelmezhető úgy, hogy a csoport hiedelmei, céljai és szándékai ugyanolyan értelemben fenomenálisak, mint az emberi lények¹³ megfelelő állapotai - akik jellemzően, bár nem mindig, de legalább időnként megtapasztalnak ilyen állapotokat a tudatukban. Az említett állapotok csak a csoportos ágensek esetében funkcionálisak vagy operatívak, míg az emberi lényeknek az ágenciájukban van egy érző elem is.

Margaret Gilbert és Tuomela különösen amellet érvel, hogy a csoportos elkötelezettség ontológiailag redukálhatatlan az egyéni elkötelezettséggel szemben (amit Tuomela I-módú elkötelezettségnek nevez).¹⁴ A csoportos cselekvés azonban *pragmatikai* és *morális* redukálhatatlanságként is megközelíthető. A "pragmatikai irreducibilitás" kifejezést arra használom, hogy a csoport- ágens különálló szereplőként való kezelése gyakran a leghasznosabb módja egy jelenség ex-pla- nizálásának, mivel az intencionális álláspontot a csoport viselkedésének megértése és előrejelzése érdekében lehet felvenni. Az egyének szintjére összpontosító szándékos álláspont is használható a csoportágens viselkedésének magyarázatára - amennyiben az egyéni szándékokra vonatkozó álláspont figyelembe veszi a közös szándékosságot -, de a csoportszintű szándékos álláspont a legegyszerűbb módja egy működő csoportágens viselkedésének magyarázatára és előrejelzésére. Mindkét álláspont azonban lehetséges módja a történések magyarázatának, akárcsak a fizikai álláspont.

Végül a csoportot ágensként kezelni morálisan is lehet a legmegfelelőbb választás: Ronald Dworkin példájával élve, a több száz ember halálát okozó hibás autók gyártásáért való morális felelősség - a körülményektől függően - talán magának az autógyártónak tulajdonítható a legjobban, nem pedig egy konkrét embernek.¹⁵ A csoportos felelősség morális követelménye hangsúlyos egy ilyen helyzetben, amikor egyértelműen rossz történt, de a felelősséget egy konkrét egyénre hárítani igazságtalan lenne.¹⁶

Számos érvet bemutatam a csoportok ágensként való kezelése mellett. A kollektív intencionalitás ontológiailag elkülönül az egyéni én-módú intencionalitástól, és az egyének részt vehetnek olyan csoportos projektekből, ahol a csoportnak olyan intenciói lehetnek, amelyeket egyik tagjának sem lenne egyedül. Ezen kívül fokozhatjuk prediktív erőfeszítéseinket azért, hogy bizonyos csoportokkal szemben intencionális álláspontot képviselünk, és a csoportok másokkal szemben rosszat tenni képes és vétkeken cselekvő ágensként való kezelése bizonyos esetekben erkölcsileg is helyénvaló. A csoportügynökségnek ezzel az általános értelmezésével a kezemből a következőkben a szervezett csoportok bizonyos jellemzőit fogom tovább tárgyalni a céllal, hogy

¹³ Bizonyos nem emberi állapotoknak is valószínűleg vannak ilyen állapotai, de mivel én csak emberi csoportos ágensekkel foglalkozom, ez a vita az emberi tapasztalatokra korlátozódik.

¹⁴ Gilbert nézetéről lásd: Margaret Gilbert, *Sociality and Responsibility: New Essays in Plural Subject Theory* (Rowman & Littlefield Publishers 2000).

¹⁵ Ronald Dworkin, *Law's Empire* (Harvard University Press 1986) 169.

16 Peter French meglehetősen részletesen tárgyalja azt a kérdést, hogy mikor kell a felelősséget egy csoportnak, és mikor a csoport tagjainak tulajdonítani. Lásd French (7. hivatkozás).

bizonyítva, hogy az ilyen csoportok rendelkezhetnek követelési jogokkal, gyakorolhatnak hohfeldi hatásköröket és viselhetnek kötelezettségeket.

Hohfeld és a csoportok

A kollektívák jogairól és kötelezettségeiről szóló filozófiai és jogi szakirodalom hatalmas, és sokféle kérdéssel foglalkozik. A témák a kisebbségek jogaitól az önrendelkezésen át az üzleti társaságok működéséig terjednek.

A csoportjogokkal kapcsolatos központi filozófiai kérdés az, hogy a csoport jogai visszavezethetők-e a csoport *tagjainak* jogaira, vagy a csoportjogok valamilyen módon nem vezethetők vissza az egyéni szintre, illetve ezen a szinten megmagyarázhatatlanok. Ezen túlmenően a szerzők nagyon eltérő beszámolókat kínálnak arról, hogy a csoportjogok milyen *értelemben* különböznek az egyének jogaitól. Peter Jones a (morális) csoportjogokról szóló filozófiai beszámolókat "korporatív" és "kollektív" beszámolókra osztotta. (A "testületi" szót itt nem szigorúan jogi értelemben kell érteni). A korporatív elszámolások a csoportot entitásként, "csoport-individuumként" kezelik, amely "saját" jogokkal (és esetleg kötelezettségekkel) rendelkezik, míg a kollektív elszámolások olyan jogokat írnak le, amelyekkel a csoport tagjai - és nem maga a csoport - rendelkeznek, de közösen¹⁷.

Feltűnő, hogy a csoportok *erkölcsi* jogaival foglalkozó filozófusok gyakran magától értetődőnek és érvelést nem igénylőnek tekintik, hogy egyes kollektivitásoknak *jogositványai* vannak.¹⁸ Ezt a nézetet azonban a jogelmélet művelői sem vallják egyöntetűen. Hohfeld például úgy vélte, hogy a kollektivitások feltételezett jogi pozíciói redukálhatók az egyének által elfoglalt jogi pozíciókhoz.¹⁹ Az a kérdés, hogy csoportok rendelkezhetnek-e hohfeldi jogi pozíciókkal, nem kapott akkora figyelmet, mint az erkölcsi jogok kérdése, még ha néhány tudós, például Matthew Kramer és John Morss foglalkozott is a kérdéssel.²⁰ Bár maga Hohfeld szkeptikusan állt ahhoz az elképzeléshez, hogy a kollektivitások redukálhatatlanul rendelkeznek jogi pozíciókkal, ez nem jelenti azt, hogy igaza lenne. Itt azt kívánom bemutatni, hogy a csoportok "csoport- egyénként" hogyan foglalhatnak el hohfeldi pozíciókat, beleértve a követelés- jogokat és kötelezettségeket is.

¹⁷ Peter Jones, "Group Rights" in Edward N. Zalta (szerk.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy (Stanford Filozófiai Enciklopédia)* (2016 nyár) <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2016/entries/rights-group/>>.

¹⁸ Chris Chapple például azt írja, hogy "A társaságok megszemélyesítése a jogban bizonyos kötelezettségek és bizonyos jogok elismerésével járt együtt. [...] A vitatottabb kérdés az, hogy beszélhetünk-e értelmesen *erkölcsi* jogokról (szemben a pusztán jogi jogokkal)". Chris Chapple, *The Moral Responsibilities of Companies* (Palgrave Macmillan 2014) 140.

¹⁹ Hohfeld főként ezekkel a kérdésekkel foglalkozott Wesley Newcomb Hohfeld, "Nature of Stockholders' Individual Liability for Corporation Debts" (1909) 9 *Columbia Law Review* 285 című munkájában.

²⁰ Matthew H. Kramer, "Rights Without Trimmings" in Matthew H. Kramer, N. E. Simmonds és Hillel Steiner (szerk.), *A Debate over Rights: Philosophical Enquiries* (Oxford University Press 1998) 49ff és John R. Morss, "The Legal Relations of Collectives: Belated Insights from Hohfeld" (2009) 22 *Leiden Journal of International Law* 289.

Számtalan olyan csoportos ügynök létezik, amely nem társaság, és így nem jogi személy. Például politikai foglyok egy csoportja dönthet úgy, hogy szervezetbe tömörül, hogy jobb bánásmódot követeljen a rabokkal szemben. Ekkor nagyon is lehet, hogy van egy módszerük (például demokratikus szavazás) a cselekvés módjáról való döntésre. Ezáltal csoportos ügynökké válnak, de valószínűleg nem jogi személlyé. Még szembetűnőbb példa a maffia: egy maffiacsaládnak van egy jól meghatározott szervezete, de nem jogi személy (bár lehet, hogy számos vállalatot irányít). Ezek a csoportok mégis hohfeldi pártok, amelyek képesek részt venni a hohfeldi re- lációkban? A 2. fejezetben amellet érveltem, hogy a hohfeldi felekké való minősítésnek három különálló kritériuma van: a szándékosság (a hatáskörök és a fogyatékoságok esetében); a végső érték (az igényjogosultságok és a nem-jogosultságok esetében); és a cselekvőképesség, a normatív követelmények követése, valamint a tényállásokból származó előnyök és hátrányok elszenvedése (a kötelezettségek és a szabadságok esetében). Ezekkel sorban foglalkozom. A kötelezettségekkel és mentességekkel olyan entitások rendelkezhetnek, amelyek a többi pozíció bármelyikével rendelkezhetnek, ezért nem foglalkozom velük külön.

A csoportos meghatalmazottak hatásköre

Ha elfogadjuk a közös intencionalitással kapcsolatos fenti pontokat, akkor a csoportágensek hatalom birtoklása viszonylag egyértelmű, mivel a csoportágensekkel való megküzdéshez megfelelő intencionális álláspontot képvisel. a csoportágensek döntéshozatali folyamata jellemzően az egyén szintjén erkölcsi és/vagy jogi hatalmak alkalmazásával jár. Amikor egy vállalat igazgatótanácsa dönt egy kérdésben, az igazgatótanács tagjai hatalmat használnak, amikor egy kérdésről szavaznak, és ezek az egyéni esetek testületi szintű hatalomgyakorlást alkotnak. Ily módon a csoportszintű hatalomgyakorlást egyéni szintű hatalomgyakorlás alkotja. az egyéni és a csoportos szándékok között összefüggések vannak: bár a csoport szándékai elválaszthatók azoktól a szándékoktól, amelyeket az egyes tagok *qua* egyének tartanak, a csoportos szándékokat az egyének is tartják - bár ezeket a szándékokat a mi-módban, azaz *qua* a csoport tagjai tartják.

Követelés-jogok a csoportos ügynökök

Az (érdekelméletben meghatározott) igényjogok csoportokhoz való hozzárendelése nehezebb kérdés, mint a hatalmaké. Azt állítottam, hogy a csoportok cselekvőképessége csak funkcionális vagy operatív, míg az igényjogok birtoklásának jellemzője az érzékenység. Mivel a csoportok nem érzőképesek, csábítónak tűnik, hogy az igényjogokat csak a csoport tagjainak tulajdonítsuk, magának a csoportnak nem. Ez azonban valamit kihagyna az elemzésből. A kollektivitások akkor is rendelkezhetnek követelési jogokkal, ha nem érzőképesek, és így nem rendelkeznek végső értékkel.

Ha csoportjogokról beszélünk, könnyen az úgynevezett kisebbségi jogokra gondolunk. A kisebbségekhez tartozó emberek azonban nem feltétlenül tagjai egy

olyan csoportos ügynöknek, amely a kisebbség tagjait *kvázi* a kisebbség tagjaiként képviselné. Ebben a

értelemben a kisebbségek aggregátumok, de nem csoportos szereplők. Itt most a csoportos ágensek követelési jogaira fogok összpontosítani, és csak később foglalkozom a kollektív kedvezményezettekkel, akik nem ágensek.

Kramer meglehetősen hosszan foglalkozik a csoportok igényjogosultságával; a magyarázhatóság és a redukálhatóság közötti fontos különbséget teszi:

Mivel a csoport egy átfogó struktúra, soha nem redukálható az alkotóelemeit alkotó egyedi cselekvésekre - annak ellenére, hogy az alkotóelemekre való hivatkozással alaposan megmagyarázható. Érdekei nem egyenlők az egyéni érdekek összegével vagy halmazával, mivel érdekei azok, amelyek tagjait *kvázi* kollektivitásként jellemzik, nem pedig azok, amelyek tagjait *kvázi* egyénekként jellemzik.²¹

Ez helyes, és összhangban van a Pettit és List által fentebb ismertetett elemzéssel. Egy vallási közösség tagjainak ugyanis lehetnek "tagi érdekeik" (érdekek a közösség tagjaiként), amelyek akár ellentétben is állhatnak "egyéni érdekeikkel". A közösségi normákat megszegő tagok kerülésének gyakorlata szolgálhatja a kerülendő tag tagok tagi érdekeit - mivel a gyakorlat összetartja a közösséget -, még akkor is, ha a kerülendő személy személyes szinten szenvedne.

Egy további érv, miszerint bizonyos követelési jogok csak csoportszinten léteznek, Tuomela egy sajátos felismeréséből vezethető le. Ő elválasztja a csoport tevékenységeinek termékeinek "birtoklását" attól, hogy valaki a kedvezményezettje legyen:

A [mi-módú intencionalitásban] a szándék kielégítése [a csoportnak] *szól*. Ez a "csoportért való" jelleg azt jelenti, hogy egy paradigmikus mi-módú csoport "birtokolja" tevékenységének termékeit, és így képes arra, hogy vagy saját magát, vagy egy másik felet tegyen kedvezményezetté. A birtoklás és a kedvezményezetté válás szempontja elkülönítendő. A kielégítési tevékenység birtoklása azt jelenti, hogy egy paradigmikus, tehát autonóm mi-módú csoportnak elvileg megengedett, hogy kiválassza azt a felet, aki a szándék kedvezményezettje lesz, legyen az maga a csoport, a csoport valamely tagja(i), vagy egy másik csoport vagy személy.²²

Ez fontos szempont. Az is lényeges, hogy a csoport szintű szándék "végső" kedvezményezettje nem mindig akkor rendeződik, amikor a szándékkal kapcsolatos konkrét kötelezettség már fennáll. A csoport tevékenységének termékei úgy is mondhatjuk, hogy "bizonytalanságban" vannak, amíg az ügy nem rendeződik.

A finnországi Helsinkiben például évente négyszer ~~nyitnak~~ az úgynevezett "Étteremnapot", amely lehetővé teszi, hogy bárki egy napra saját éttermet vagy kávézót hozzon létre. Az ilyen éttermet általában nem jegyzik be társasági formában, és gyakran baráti csoportok működtetik őket a kollektív szándékosság gyakorlására. Az ilyen étteremben ételt rendelő személynek joga van arra, hogy megkapja, amit rendelt, és kötelessége kifizetni az étel árát.

például az étterem pénztárosa, hanem maga a csoport. A csoporton múlik, hogy kinek a feladata az étel elkészítése²³ és felszolgálása a vendégnek, valamint az, hogy az étteremből származó bevételt hogyan osztják fel a csoport tagjai és esetleg más felek között. Itt kell alkalmazni az úgynevezett Bentham-tesztet, amely a harmadik fél jogtulajdonosok számát korlátozza, ahogyan azt Kramer továbbfejlesztette. A tesztet a 2. fejezetben már bemutattam, de most röviden összefoglalom. A Bentham-teszt szerint annak megállapításakor, hogy valaki egy szerződés vagy más jogi norma alapján igényjogosultnak minősül-e, minden olyan, *minimálisan elegendő* tényállást meg kell vizsgálni, amely a norma megsértését jelentené. Ha legalább egy ilyen tényállás legalább egy olyan tényállást tartalmaz, amelyben X valamilyen hátrányt szenved el, akkor X-nek a norma által előírt kötelezettséggel korreláló követelés-jogosultsága van.

Bentham tesztje valóban követelési jogokat állapít meg a csoport számára. Az étterem esetében nem kell megállapítanunk, hogy a csoport bármelyik *tagját* valamilyen hátrány érné ahhoz, hogy megállapítsuk, hogy az éttermet az étkezés kifizetése nélkül elhagyó vendég megszegte az étteremmel kötött szerződés feltételeit. A csoporttagok egyéni helyzete itt irreleváns; elegendő annak bizonyítása, hogy a *csoport* érdekei sérültek. a csoportnak még nagyon is lehet, hogy el kell döntenie, hogy az étterem bevételét jótékonyossági célra vagy a csoporttagok számára kell-e fordítani; a pénz a csoport "tulajdonában" van, amíg a döntés meg nem születik.

Mivel a csoport "birtokolja" közös projektjének termékeit, és a projekt végső hasznélvezője nem biztos, hogy a csoporttal szembeni kötelezettség viselésének időpontjában rendeződik, rendkívül elégtelen lenne azt állítani, hogy a csoport nem rendelkezik saját követelési jogokkal. A csoport *külsőleg* egy egész, és a releváns érdekek a közös szándékhoz kapcsolódnak, amely nem redukálható (bár magyarázható) az egyéni, tudatos szintre. Ezért van értelme a csoport igényjogairól beszélni.

Egy fenntartással kell élni: bizonyos körülmények között előfordulhat, hogy a csoport tevékenységének kedvezményezettje megállapodott, és ebben az esetben elképzelhető, hogy mind a csoport, mind a kedvezményezett olyan követelési joggal rendelkezik, amely a csoport projektjéhez kapcsolódó kötelezettséggel korrelál. Ezzel itt nem foglalkozom tovább, mivel nem érinti a fő mondanivalómat.

A csoportos ügynökök feladatai

A fentiekben elmondottak a csoportos vámok tekintetében is relevánsak. Egy kötelezettség akkor minősül csoportos kötelezettségnek, ha *külsőleg* (azaz a nem tagokkal szemben) a kötelezettség elsősorban a csoportot terheli, és nem a csoport egy adott tagját. *Belsőleg* a csoporton belüli kötelezéseket ki lehet osztani egy vagy több csoporttagra, de a megfelelő követelési jog jogosultjának gyakran nem kell foglalkoznia a csoporton belüli munkamegosztással.

23 Kivéve például, ha a szakács személyét a szerződésben határozzák meg.

A jogrendszerek alkalmanként olyan csoportok esetében is elismerik a csoportokra háruló kötelezettségeket, amelyek nem jogi személyek. Gondoljunk egy vidéki közösségre, amelynek jól szervezett vadászcsoportha van. Ha a vadászkirándulásuk során egy járókelő megsérül, ez a szerencsétlen eredmény nem feltétlenül egy adott személy gondatlanságának, hanem inkább a csoporton belüli koordináció hiányának tudható be. Ebben az esetben indokolt lehet a csoportot szereplőnek tekinteni. Mivel azonban a csoport nem jogi személy, és így nem lehet tulajdonosa, nem lehet szankciók célpontja.²⁴ Hogyan ismerhetik el tehát a jogrendszerek azt a tényt, hogy a csoport mint kollektíva felelős a tettért? Ennek egyik módja a szolidáris deliktuális felelősség engedélyezése, mint a francia és a finn jogban, amely szerint a kötelezett bármelyik adóstól teljes fizetést követelhet, és az adósok ezt követően belsőleg rendezhetik egymás között a helyes felosztást. Ebben az esetben a vadászok csoportja egynek minősülne a mellékes személlyel szemben. Ha például A, B és C vadászok kárt okoznak X-nek, és szolidárisan 3 000 euró megfizetésére kötelezettek, akkor X követelheti a teljes 3 000 eurót A-tól, B-től vagy C-től. Ha A fizet X-nek 3 000 eurót, akkor A követelheti, hogy B és C fizessen neki egyenként 1 000 eurót. A szolidáris felelősséget gyakran alkalmazzák olyan esetekben, amikor a kárt csoportos tevékenység okozza. (Meg kell jegyezmem, hogy nem állítom, hogy a 3 000 € megfizetésére vonatkozó kötelezettség szükségszerűen kollektív kötelezettség lenne. Ezt inkább úgy kell érteni, mint egymásba fonódó hatáskörök, kötelezettségek és kötelességek összességét. Ezzel szemben a megszegett kötelesség - nem lőni a báméskodókra - a csoportot terhelte és terheli - bár hasonló kötelességek a csoport tagjait egyénileg is terhelik).

Az ehhez hasonló példák azt mutatják, hogy a jogrendszerek esetenként elismerik a jogi személyiséggel nem rendelkező csoportos ügynököket, annak ellenére, hogy a jogi személyiség lenne az egyetlen módja annak, hogy egy csoport jogokkal rendelkezzen és kötelezettségeket viseljen.

Előzetes következtetések

Nyelvi tendencia, hogy a jogi nem-személyeknek nem tulajdonítanak jogokat, de ahogyan a 2. fejezetben érveltem, a legjelentősebb jogelméletek felhasználhatók annak kimutatására, hogy a jogtulajdon és a jogi személyiség nem mindig jár együtt. Ez a csoportos szereplőkre is igaz: a csoportok rendelkezhetnek igényjogosultsággal, viselhetnek kötelezettségeket és foglalhatnak el más jogi pozíciókat, függetlenül attól, hogy jogi személyiséggel rendelkeznek-e.

Mi a különbség tehát a jogi személyiséggel rendelkező csoportok és a nem jogi személyiséggel rendelkező csoportok között? Itt jön a képbe a jogi személyiség általános elméletem: a jogi személyiséggel rendelkező csoportok rendelkeznek a jogi személyiség jellemzőivel; rendelkeznek például jogképességgel, és ezért peres felek lehetnek. A nevükben tulajdonjogot is birtokolhatnak. A következő részben a csoportok jogi személyiségének természetét fogom bővebben tárgyalni.

²⁴ A felosztáson kívül a gazdasági szankciók tűnnek a csoportos szereplők megbüntetésének egyetlen megvalósítható formájának, mivel nincs testi létezésük.

A kollektívák jogi személyisége

Emlékezzünk vissza John Locke beszámolójára a személyről mint "törvényszéki kifejezésről". Locke szerint "[a] személyiség a jelen létezésen túlmutatva kiterjeszti magát a múltra [...], amivel érintetté és elszámoltathatóvá válik; magáénak vallja és magának tulajdonítja a múltbeli cselekedeteket, éppen ugyanazon az alapon és ugyanazon okból, mint a jelenben".²⁵ Locke itt nem csoportokról ír, de felvet egy fontos, a csoportos entitásokra is alkalmazható megállapítást: a jogi személyiség legtöbb esete nem működik megfelelően, hacsak a vonatkozó jogosultságok és terhek nem maradhatnak fenn bizonyos átmeneteken keresztül, és hacsak a kötelezettségek eltűnése (mint a csőd esetében) nem szabályozott. A személyek egyértelmű azonosításának szükségességét számos konkrét esetben ismerik el: a születési és a halotti anyakönyvi kivonat határozza meg egy ember jogi személyiségének kezdetét és végét, a nemzeti azonosító számok pedig bizonyos országok állampolgárainak és lakosainak nyomon követésére szolgálnak. Az emberi lények folyamatosságát azonban könnyebb megállapítani, mint a vállalatokét, mivel fizikai testünk van (olyan jellemzőkkel, mint az ujjlenyomat és a DNS), amelyek jellemzően bizonyos folytonosságot tartanak fenn az idők során. Ezzel szemben a csoportoknak nincs testi formájuk, és gyakran mulandóak: egy kívülálló számára nehéz lehet megállapítani, hogy egy csoport mikor szűnik meg. Ezért a társaságok alapítását és megszűnését jellemzően szabályozzák, és számszerű identitásukat azonosító számokkal követik nyomon. A csoport jogi személyisége tehát egyfajta "láthatósági köpeny" (szemben a *Harry Potter*-sorozatban szereplő láthatatlansági köpennyel), amely a társaságokat, valamint jogosultságaikat és kötelezettségeiket más szereplők számára könnyebben követhetővé teszi.

A csoportos ügynökök létezése rendes esetben megelőzi a jogi személyként való létezésüket. Jellemzően, amikor egy csoport úgy dönt, hogy cégbejegyzési kérelmet nyújt be, már létrehozta egy kollektív szándékot. Vannak azonban olyan esetek, amikor a jogi platform (a "köpeny") már a csoportos ügynök létezése előtt is létezhet. Például egy úgynevezett alvó társaságot hosszú ideig bejegyezhetnek anélkül, hogy bármilyen üzleti tevékenységet folytatnának, amíg a tulajdonosai egy nap úgy nem döntenek, hogy vállalkozást indítanak, és eszükbe nem jut, hogy a társaságot használhatják a vállalkozás platformjaként. Ebben az esetben a jogi platform nyilvánvalóan már az új csoportos képviselő létrejötte előtt is létezett. Az ilyen megállapodás egyik érdekes következménye, hogy az új csoportos ügynök jogilag felelőssé válhat az ugyanazon jogi platformot használó korábbi kollektív ~~tevékenység~~ által keletkezett tartozásokért.

Bár azt állítom, hogy a csoport szándékossága a legtöbb esetben megelőzi a jogi személyiséget, ez nem jelenti azt, hogy a jogi személyiség ne befolyásolná sokféleképpen a csoport ágensét. Egyrészt a jogi személyiség bizonyos követelményeket támaszt a csoportügynökkel szemben: például szinte minden

törvényesen bejegyzett gazdasági társaságnak kötelessége, hogy

25 John Locke, *Esszé az emberi megértésről* (1690), II. könyv, XXVII. fejezet, 26. bekezdés.

igazgatótanácsuk van. Még ha az igazgatótanácsot valóban egy külső személy uralja is, aki a tényleges hatalmat gyakorolja a társaságban, a társaság akkor sem hozhat bizonyos döntéseket az előírt eljárás nélkül. Ha továbbra is a láthatósági köpeny metaforáját használjuk, akkor azt mondhatjuk, hogy a köpenyt csak bizonyos típusú csoportok viselhetik, különben lehullik, vagy a csoport ügynökének egyes részeit nem fedheti fel.

Másrészt a jogi személyiség azt is lehetővé teszi, hogy a csoportos ügynökök mérete és működése olyan módon növekedjen, ami valószínűleg nem lenne lehetséges olyan csoportos ügynökök számára, akik nem személyek. A társaságok korlátozott felelőssége, és különösen az úgynevezett *entitási pajzs*, különösen érdekes. Amikor az entitási pajzs érvényben van, a gazdasági társaság tulajdonosai csak kivételes körülmények között felelnek a társaság adósságaiért - amikor "a társasági fátyol áttörik". Ez a szétválasztás lehetőséget biztosít a tulajdonosok ellenőrzött kockázatvállalására, és hangsúlyozza a társaságok elkülönülését minden egyes embertől.

A csoport jogi személyisége lehetővé teszi azt is, hogy a csoport olyan embereket is magába foglaljon, akik nem osztják a csoport szándékát. Mivel a csoport jogi személyisége felhatalmazza a csoportot arra, hogy szerződéseket kössön és jogi károkat szenvedjen el, a csoport tevékenységében pusztán egyéni ("önző") okokból részt vevő I-módú gondolkodók könnyebben ösztönözhetők arra, hogy a csoport érdekeinek megfelelően cselekedjenek: például felelősséggel tartozhatnak a csoportnak a hibás cselekedeteikért, és a csoport könnyebben jutalmazhatja az egyéneket a hozzájárulásukért.²⁶

A vállalatok állítólagos fikcionalitása

A társaságokat gyakran nevezik fiktív személyeknek. Ez a használat a középkorig nyúlik vissza, amikor IV. Innocent pápa a társaságokat a *persona ficta* kifejezéssel jelölte meg. Alkalmanként a jogi személyiség egész fogalmát "jogi fikciónak" nevezik, bár gyakran nem világos, hogy pontosan mit is értünk e megnevezés alatt.²⁷ Durván fogalmazva, jogi fikciókkal olyan esetekben találkozhatunk, amikor a jogi szabályokat olyan helyzetekre terjesztik ki, amelyekre paradigmaticus megfogalmazásuk teljes szó szerinti tartalma nem terjedne ki.²⁸

A probléma itt az, hogy egy állítás fiktitívusa a megfogalmazásától függ. Kenneth Campbell megjegyzi ezt:

²⁶ A közgazdaságtannak van egy olyan ága is, amelyet vállalatelméletnek neveznek, és amely arra a kérdésre összpontosít, hogy a vállalati struktúra miért lehet hatékonyabb, mint az áruk és szolgáltatások előállításának során szerződéses hálózatokat alkotó, önérdekű egyének. A klasszikus elmélet e tekintetben Ronald Coase tranzakciós költségelmélete, amely szerint a tranzakciós költségek (például a saját termékek árának meghatározásának költségei) alacsonyabbak lehetnek, ha a termelést egy vállalaton belül koordinálják. Ronald Coase, "The Nature of the Firm" (1937) 4 *Economica* 386.

²⁷ A vállalatok "fikcionalitásáról" lásd: Orts (3. o.) 30-2. Orts azonban magától értetődőnek veszi, hogy a társaságok mindig jogi fikcióként írhatók le, amit én problematikusnak tartok.

²⁸ Ez nem tekinthető teljes definíciónak, hanem csupán a fogalom vázlatának.

Tegyük fel [hogy van egy "ha p, akkor c" szabály], és szeretnénk növelni az alkalmazását: a törvény *többek között* a következő szemantikai formájú szabályokhoz folyamodhat:

- (12) "q-t úgy kell kezelni, mintha p lenne",
- (13) "q-t p-nek tekintik",
- (14) "a p-k tartalmazzák a q-kat",
- (15) "a q megállapítása bizonyítja a p-t".²⁹

Campbell úgy véli, hogy (15) valószínűleg jogi fikció (hacsak p nem vonja maga után q-t), és úgy véli, hogy (12) nem hoz létre fikciót. Nem kívánok kitérni ezen állítások elemzésére, de általános megállapítása fontos: a vállalati jogi személyiség fikcionalitása az értékelt tétel megfogalmazásától függ. Ezenkívül úgy tűnik, hogy valami attól függ, hogy a "személy" kifejezést vagy a "jogi személy" kifejezést használjuk-e: az utóbbi egy szakkifejezés, míg az előbbi utalhat, mondjuk, a metafizikai személyre vagy egy emberi lényre (különösen, ha "személy-ember" és nem "személy-személy" formában használjuk). A szavak jelentése is változik az idők során; még ha az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága eredetileg ki is terjesztette bizonyos alkotmányos rendelkezések alkalmazási körét azok szó szerinti tartalmán túlra, amikor a vállalatokat személyeknek tekintette, talán azzal lehet érvelni, hogy - legalábbis a jogászok körében - a "személy" szó egyik szó szerinti jelentése ma már a vállalatokat is magában foglalja. Összességében a kérdés meglehetősen zavaros. Van azonban egy konkrét kérdés, amelyre ez a munka fényt deríthet: vajon a társaságok *ugyanolyan értelemben* jogi személyek-e, mint az emberek, és ez a hasonlóság magyarázza-e azt, hogy mindkettőnek hasonló jogeseményeket tulajdoníthatunk? Ha a válasz igenlő, akkor ez azt jelentené, hogy a vállalatokról mint jogi személyekről való beszéd nem pusztán kitaláció.

Vannak lényeges hasonlóságok a vállalatok (*mint* csoportos ügynökök) és az emberek között. Mind a társaságok, mind az emberek rendelkezhetnek követelési jogokkal, viselhetnek kötelezettségeket és végezhetnek jogkövetkezményekre irányuló cselekményeket, következőképpen a jogi személyiség passzív és aktív tulajdonságaival egyaránt felruházhatók, például a szerződéskötési képességgel. Itt emlékeztetnünk kell a funkcionális/érzéki megkülönböztetésre. Mind a társaságok, mind a felnőtt, épelméjű emberek képesek a kötelezettségek világában funkcionális értelemben *cselekedni*. A felnőtt, épelméjű emberi lények az érzett értelemben is képesek cselekedni: meggyőződéseket, vágyakat és szándékokat tapasztalnak. Lényeges ez a különbség? A jogi cselekvés szempontjából nem. A funkcionális jogi cselekvőképesség a legtöbbször elegendő a jogi szerződések megkötéséhez, sőt a jogi felelősség számos formájához is. Ebben az értelemben a társasági jogi személyiség nem fikció: a társaságok ugyanúgy cselekedhetnek a jogban, mint az épelméjű felnőtt emberek. Mind a társaságok, mind az emberek rendelkeznek olyan identitással is, amely az idő múlásával fennmaradhat, és amely a jogban való cselekvésre való képességük alapjául szolgál. Még az sem lenne *fogalmilag* problematikus, ha a vállalatoknak szavazati jogot adnánk, még akkor sem, ha ez ellen viszonylag

nyilvánvaló erkölcsi és politikai érvek szólnak.³⁰

²⁹ Kenneth Campbell, "Fuller on Legal Fictions" (1983) 2 *Law and Philosophy* 339, 368.

³⁰ A "vállalat" fogalmát azonban gondosan meg kellene határozni, ha a vállalatok szavazati jogot kapnának. Ha a társaságok *qua* jogi platformok szavazati joggal rendelkeznének, akkor bárki regisztrálhatna elméletileg korlátlan számú egyszemélyes társaságot, és mindegyiket felhasználva szavazhatna.

A kollektívák mint kedvezményezettek

E fejezet középpontjában a szervezett kollektivitások álltak, amelyek csoportügynököket alkotnak, ahol az ilyen csoport tagjai részt vesznek a csoport kollektív hiedelmeinek és attitűdjeinek kialakításában és/vagy a csoport kollektív céljainak megvalósításában. Az ilyen kollektívák jogi személyek lehetnek, mert ügynökként működhetnek - ami őket potenciális aktív jogi személyként teszi -, és mert az ilyen csoport "tulajdonosa" a közös vállalkozás termékeinek, ezért számos tipikus esetben a kötelezettségek inkább a csoporttal, mint az egyes tagokkal szemben merülhetnek fel. A csoport ügynökei tehát passzív jogi személyek lehetnek.

Mindezek után azt állítottam, hogy az egyének és a nem emberi állatok jogi személyek lehetnek anélkül, hogy bármilyen jogi platform felett rendelkezzenek, ha ügyintézők képviselik őket. Lehetséges lenne-e hasonló felállás a kollektivitások esetében? Egy ilyen elrendezésnek azt kellene magában foglalnia, hogy egy egyén vagy egy csoport egy jogi platform igazgatásával lenne megbízva az egyének vagy alkotások egy csoportja javára. A kedvezményezettek valójában nem vennének részt a csoport kollektív attitűdjeinek kialakításában. Az ezekből az egyénekből vagy teremtményekből álló kollektivitás tehát feltehetően passzív jogi személyt alkotna.

Gondoljunk az alapítványokra. Egy tipikus polgári jogi alapítvány három jellemzővel rendelkezik: alapítvány, meghatározott cél és irányító testület (az igazgatótanácshoz hasonlóan). Az ilyen típusú alapítványokat az különbözteti meg más társaságoktól, hogy nincsenek tagjaik (mint az egyesületeknek) vagy tulajdonosaik (mint a gazdasági társaságoknak). Az irányító testületet kezdetben az alapítvány létrehozója választja meg, és ha ezt követően egy személy kilép az irányító testületből, a helyére a megmaradó igazgatók választják meg a helyettest. Tegyük fel, hogy egy alapítványt azzal a céllal hoznak létre, hogy a súlyosan értelmi fogyatékos emberek egy viszonylag kis csoportjának érdekeit előmozdítsa. Érthetjük-e ezeket az egyéneket kollektív jogi személy kedvezményezettjeként, hasonlóan ahhoz, ahogyan egy magánszemély lehet passzív jogi személy? Pettit, List és Tuomela elméletei itt nem alkalmazhatók közvetlenül, mivel az értelmi fogyatékos személyek nem vehetnek részt a közös szándékosság ilyen formájában. Bentham teszti azonban ismét hasznos: könnyen elképzelhetőek olyan esetek, amikor annak megállapítása, hogy az alapítvány megszegte a kötelezéseit, szükségszerűen annak megállapítását jelenti, hogy a fogyatékos személyek csoportja szenvedett kárt, nem pedig egy konkrét személy közülük. Például, ha az alapítvány kezelői vétkesen rosszul kezelik az alapítvány adományait, ami jelentős pénzügyi veszteségekhez vezet, akkor nem biztos, hogy ki lehet emelni egyetlen olyan személyt sem, akit a hivatali visszaélés miatt kár ért. Ha az alapítvány a kedvezményezettek érdekeit csak azáltal támogatja, hogy havi támogatási kifizetéseket teljesít az érintettek számára, és ha a kifizetések mértéke az alapítványi vagyon felértékelődésétől függ, akkor a rossz gazdálkodás valószínűleg egyéni kárt okozott. Másrészt, ha az alapítvány a következőkben

különböző támogatási formák, például rendezvények szervezése, akkor a hátrányt valószínűleg nem lehet egyénileg meghatározni - különösen, ha a pénzeszközök elvesztése azt jelenti, hogy az alapítvány tartózkodik az új (jelenleg nem tervezett) projektektől, ahelyett, hogy a folyamatban lévő projekteit csökkentené.

Az imént vázolt példa viszonylag egyszerű eset. Gyakran sokkal kevésbé egyértelmű, hogy egy adott jogi platform jogi személyiséget jelent-e egy kollektív kedvezményezett számára. Nem remélem, hogy minden lehetséges esettel foglalkozhatok, vagy hogy kimerítő kritériumokat adhatok arra vonatkozóan, hogy mikor számít jogi személynek egy kollektív kedvezményezett. Általánosságban arra kell összpontosítani, hogy a kollektív kedvezményezettet milyen mértékben ruházzák fel a jogi személyiséggel járó eseményekkel. Következésképpen fel kell tenni például azt a kérdést, hogy a kollektív kedvezményezettnek van-e tulajdona, ahogyan az értelmi súlyosan fogyatékos személyek is birtokolhatnak tulajdont. A tulajdonjog természetesen önmagában egy klaszterjelenség, amely különálló eseményekből áll, és az eseményeket külön-külön kellene vizsgálni. Néhány központi kérdéssel fogok foglalkozni.

Először is, fontos kritérium, hogy a jogi platformot eredetileg létrehozó felek nem vonhatják vissza a megállapodást - kivéve olyan kivételes körülményeket, mint például az alapítvány céljának elavulása. Ha az alapítók egyszerűen, tetszés szerint visszakövetelhetik a jogi platform vagyonát, akkor a helyzet ahhoz hasonlít, mint amikor egy magánszemély a tulajdonos tetszése szerint használhat egy ingatlant, nem pedig ahhoz, hogy ő legyen az ingatlan tulajdonosa³¹.

Másodszor, a jogi platform eszközeit egy konkrét célra vagy több, egymással szorosan összefüggő célra kell elkülöníteni, és a kedvezményezettek köre nem lehet túlságosan homályos vagy homályos. Ez a jogi platform 4. fejezetben meghatározott jellemzőire vonatkozik: a jogi platformnak integrálnak és más jogi platformoktól elkülönültnek kell lennie. Durván fogalmazva, ha egy ügyfél pénzeszközeinek gondnoka jogilag jogosult arra, hogy a pénzeszközöket a gondnok vagy valamely más ügyfele személyes tartozásainak kifizetésére fordítsa, akkor arra kell következtetnünk, hogy a gondnok a pénzeszközök tulajdonosa, de az ügyféllel szemben kötelessége, hogy pénzeszközeinek egy részét meghatározott módon használja fel. Nem pusztán az ügyfél tulajdonát képező pénzeszközökre vigyáz." Ehhez hasonlóan egy alapítványnak számos sokféle, akár egymásnak ellentmondó meghatározott célja lehet, és a lehetséges kedvezményezettek köre nagyon széles és homályos lehet. Egy tehetős magánszemély, aki A faluban nőtt fel, életművét B szervezetben végezte, és utolsó éveit C idős közösségben élte le, bejegyeztesen egy alapítványt, amelynek célja az lenne, hogy segítséget nyújtson A, B és/vagy C számára. A végrehajtó szerv teljes mérlegelési jogkörrel rendelkezhetne a részleteket illetően, például hogy a három közösség közül melyiket részesíti előnyben. Ha az alapítvány ezután úgy döntene, hogy A faluban építkezik, de végül előre nem látható kockázatok miatt elveszítené a teljes alapítványi tőkét, A, B és C egyaránt érintett lenne. Ebben az esetben aligha lehetne azt mondani, hogy A,

B vagy C tulajdonában lenne a

³¹ Ez a visszavonhatóság a mesterséges intelligenciák jogi személyiségére is vonatkozik, amellyel a következő fejezetben foglalkozunk.

az alapítvány pénzeszközei, hasonlóan ahhoz, ahogyan egy passzív magánszemély tulajdonában van az ingatlan.

Egy másik jele annak, hogy egy megállapodás jogi személyiséget teremtett a kollektív kedvezményezett számára, az, hogy az ügyintézők képviselhetik a kollektivitást harmadik felekkel szemben. Ha egy alapítvány felhatalmazást kapna arra, hogy a kollektíva nevében eljárjon egy adott ügyben (például az értelmi fogyatékos személyek bizonyos kollektív érdekeit illetően), a jogviszony még inkább hasonlítana a csesemő és a gyám közötti jogviszonyhoz. Az itt tárgyalt alapítvány természetesen valószínűleg csak akkor lenne jogosult a csoport képviselőtére, ha a kedvezményezettek összes törvényes gyámjától felhatalmazást kapna, de ez nem jelent lényeges különbséget - a megállapodás csupán a törvényes gyámok hatáskörének egy részének a szervezetre való átruházását jelentené. Fontos azonban, hogy az alapítványnak bizonyos fokú mérlegelési jogkörrel kellene rendelkeznie abban a tekintetben, hogy pontosan hogyan kívánja előmozdítani a kollektív kedvezményezettek érdekeit. Ha nagyon konkrét utasításokat kapnának, akkor a szerepük inkább hasonlítana egy jogi tanácsadóéhoz, mint egy jogi gyáméhoz.

Ezek a pontok segíthetnek nekünk a Whanganui folyó rendezésének meghatározásában. A Whanganui törzsek és a korona közötti megállapodás szerint mindkét fél kijelöl egy-egy gondnokot, aki a másik féllel együtt kezeli a jogi platformot.³² Ezt a pozíciót *Te Pou Tupua*-nak nevezik.³² Kötelesek a *Te Awa Tupua* értékek szerint cselekedni, amelyek magukban foglalják a folyó indián egészségesként való kezelését és annak a különleges kapcsolatnak az elismerését, amelyet az őslakos törzsek a folyóhoz fűznek. Először is meg kell jegyeznünk, hogy mivel a törzsek és a demokratikusan választott kormány nevezi ki az őrzőket, a törzsek és az érintett egyének itt nem értelmezhetők pusztán passzív kollektív kedvezményezetteként. Úgy tűnik azonban, hogy a *Te Awa Tupua* értékek a folyó mint életképes ökoszisztéma megőrzésével kapcsolatos kötelezettségeket tartalmaznak; ezek a kötelezettségek kollektíven vonatkozhatnak azokra az érző lényekre, akik így vagy úgy függnek a folyótól vagy hasznot húznak belőle.³³ A legtöbb ilyen lény semmilyen módon nem vehet részt a jogi személy igazgatásában.

Úgy tűnik, hogy a megállapodás teljesíti a fent említett kritériumokat: a jogi személy teljes tulajdonjogot szerez a folyómeder korona tulajdonában lévő részei felett, és harmadik felekkel szemben képviselheti a kollektív kedvezményezettet.³⁴ A megállapodást a korona nem vonhatja vissza egyoldalúan, legalábbis nem a jogszabályok módosítása nélkül. Ami megnehezítheti ezt az elemzést, az az, hogy a gyámoknak lehetnek olyan kötelezettségei, amelyeket leginkább vallási kötelességként lehet értelmezni a Whanganui Iwi törzsekkel szemben.

³² Whanganui River Settlement Ratifikációs füzet a Whanganui Iwi számára 26.

³³ "A Te Pou Tupua szerepe a folyó érdekeinek képviselője és képviselője, nem pedig a kinevezők képviselője". Ibid.

³⁴ "A Te Pou Tupua feladatai a következők: [...] d) a földtulajdonosi funkciók gyakorlása a Te Awa Tupua tulajdonában lévő földterületekkel kapcsolatban". Ibid.

A dokumentumok a folyót metafizikai lényként írják le, akinek lelke van. Ha a *Te Awa Tupua* értékeiből fakadó egyes kötelezettségek nem járulnak hozzá a folyó mint életképes ökoszisztéma megőrzéséhez, akkor lehet, hogy helyette vallási szempontból kell értelmezni őket. Nem világos azonban, hogy az értékek mit jelentenek ebben a tekintetben. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a *Te Pou Tupua* kötelességeinek túlnyomó többsége úgy értelmezhető, mint a folyóból így vagy úgy függő élő lények által alkotott kollektív kedvezményezett felé irányuló kötelesség.

A kollektív passzív jogi személyiségről szóló értekezés nem törekszik a teljességre; nem állítom, hogy minden olyan kritériumot felsoroltam, amelynek egy kollektív kedvezményezettnek meg kell felelnie ahhoz, hogy potenciális jogi személynek minősüljön, és nem tértem ki a kollektív kedvezményezett jogi személyiségét megalapozó jogi megállapodások minden lehetséges formájára sem. Megpróbáltam azonban bemutatni, hogy a kollektív jogi személyiség nem korlátozódik a szervezett csoportos ügynökökre.

Következtetés

Ez a fejezet számos, a vállalatokkal kapcsolatos kérdéssel foglalkozott. A csoportos ügynök ontológiai státusza és a jogi személyiség jogi státusza közötti különbségtételből indultam ki. Ez a különbségtétel, amelyet időnként elhanyagolnak, központi szerepet játszott az itt kifejtett érvelésben. Először is amellett érveltem, hogy az emberek csoportos ágenseket alkothatnak, amelyeknek saját meggyőződéseik, céljaik és szándékaik lehetnek. Továbbá az ilyen kollektivitások jogi pozíciókat foglalnak el, függetlenül attól, hogy jogi személyek-e, ami aláhúzza az ortodoxView hiányosságait.

Ahelyett, hogy a kollektivitásokat felruházná a jogok birtoklásának és a kötelezettségek viselésének képességével, a társasági személyiség (központi formájában) a csoportos ügynököket "láthatóbbá" és kevésbé mulandóvá teszi azáltal, hogy szabályozza létrehozásukat, feloszlásukat és más hasonló ügyeket. Ezen túlmenően a vagyonvédelem jogi intézménye lehetővé teszi az egyének számára, hogy elhatárolják saját vagyonukat a közös projektre fordított vagyonuktól. Ez az intézmény természetesen a jogi platform elkülönítésének általánosabb jellemzője.

Arra is rákérdeztem, hogy a csoportok kollektív kedvezményezettként lehetnek-e passzív jogi személyek. A válasz igenlő volt, még ha a kérdés kényes és nehéz is. A Whanganui folyóra vonatkozó megállapodás úgy értelmezhető, mintha egy kollektív kedvezményezett jogi személyiséget hozna létre, de sok múlik a részleteken.

Mi van akkor, ha az itt kínált csoport-realizmus téved, és az erős individualizmusnak igaza van abban, hogy a jogi pozíciók nem tulajdoníthatók kollektív entitásoknak? Egy ilyen eredmény természetesen ellentmondana az ebben a fejezetben elmondottak nagy részének, de nem borítaná fel a jogi személyiség általános elméletét, és nem kérdőjelezné meg az ortodox nézettel szembeni kritikámat sem. Valószínűleg el kellene ismernem, hogy a csoportos jogalanyok nem lehetnek jogi *személyek*. Ettől függetlenül, még mindig lehetne jogi

*platformok kvázi jogi platformokként létrehozni kor-
porációkat, még ha ez a
létrehozás nem is biztosítaná a*

a kollektivitás jogi pozíciók elfoglalására való képességét: a kollektív projekt résztvevői már képesek lennének jogi pozíciókat elfoglalni, míg a kollektivitás jogi státuszától függetlenül nem lenne képes ilyen pozíciókat elfoglalni. A csoportok ontológiai státuszát jogi döntésekkel nem lehet megváltoztatni. Az itt tárgyalt kollektivitások vagy fogalmilag képesek különböző jogi pozíciók betöltésére - ebben az esetben felruházhatók a jogi személyiség incidenseivel -, vagy nem képesek e jogi pozíciók betöltésére - ebben az esetben nem ruházhatók fel ilyennel. ez az oka annak is, hogy a Jogok Képessége-az-jogokért álláspont nem tudja megmagyarázni a vállalati személyiséget. Még ha tévedek is, amikor azt állítom, hogy a kollektívák képesek jogi pozíciók birtoklására, jogi személyiségüket a részvényesek, az igazgatóság és így tovább birtokolt jogi pozíciók komplexumaként kell értelmezni.

6

A mesterséges intelligenciák jogi személyisége

Előzetesek: Három kontextus

Ez a fejezet a jogi személyiség elméletét alkalmazza a mesterséges intelligenciákra (AI), hogy megnézzze, milyen felismeréseket hozhat az elmélet. Ahogyan e könyvben is végig, nem kívánok közvetlenül részt venni abban a vitában, hogy a mesterséges intelligenciák jogi személyek legyenek-e, hanem inkább struktúrát és keretet kívánok nyújtani ehhez a vitához. Céloom az is, hogy feltárjak bizonyos problémákat, amelyek a jogi személyiség ortodox szemléletének támogatói által a szóban forgó kérdések megvilágítására tett erőfeszítéseket sújtják.

A mesterséges intelligencia területe lélegzetelállító ütemben fejlődik. Az egyik legfrissebb példa, hogy a Google szoftvere képes volt legyőzni a legjobb emberi játékosokat a kínai Go-játékban - egy olyan teljesítményt, amelyet a közelmúltig évtizedes távlatoknak tekintettek.¹ A jogi és politikai szereplők különböző módon reagálnak erre a változásra. 2013-ban az ENSZ Közgyűlése jelentést készített a le- thal autonóm robotokról (amelyek emberi beavatkozás nélkül dönthetnek a gyilkolásról)², és a befektetési bankok már alkalmaznak úgynevezett robotkereskedőket.³ A mesterséges intelligenciák növekvő szerepe a kereskedelemben arra készítette az Európai Parlament Jogi Bizottságát, hogy egy 2017-es jelentésében kijelentse, hogy "a robotok által okozott károkért való polgári jogi felelősség olyan kulcsfontosságú kérdés, amelyet uniós szinten is elemezni és kezelni kell"⁴.

¹ Lásd például Matt Reynolds, 'DeepMind's AI beats-world's-best-go-player-in-latest-face-off' *New Scientist* (2017. május 23.) <<https://www.newscientist.com/article/2132086-deepminds-ai-beats-worlds-best-go-player-in-latest-face-off/>>, látogatva 2018. június 13-án.

² Christof Heyns, A bírósági eljárás nélküli, azonnali vagy önkényes kivégzésekkel foglalkozó különmegbízott jelentése, A/HRC/23/47.

³ A "mesterséges intelligencia" szót (mint megszámlálható főnevet) olyan, ember alkotta egységre használom, amely képes az intelligens lényekre, különösen az emberekre jellemző módon cselekedni. A "robot" alatt viszont olyan mechanikus entitást értek, amely képes a fizikai világgal közvetlen kölcsönhatásba lépni. Bár a robotok is állhatnak az ember közvetlen irányítása alatt, én itt az autonóm robotokra fogok koncentrálni. a gyakran használt "robot kereskedő" elnevezés (amely részvények, származtatott ügyletek stb. vételére és eladására tervezett szoftvereket jelent) nem túl jó, mert nem mutatja az entitásokra utal. Az olyan kifejezések, mint "szoftverkereskedő" vagy "mesterséges intelligencia kereskedő" megfelelőbbek

lennének.

4 Európai Parlament, Jogi Bizottság. Jelentés a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)) 16.

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

feltárni, elemezni és mérlegelni az összes lehetséges jogi megoldás következményeit, mint például [...] a robotok sajátos jogi státuszának megteremtése hosszú távon, hogy legalább a legfejlettebb autonóm robotok elektronikus személy státuszát lehessen megállapítani, akik felelősek az általuk okozott károk megtérítéséért, és esetleg az elektronikus személyiség alkalmazása azokra az esetekre, amikor a robotok autonóm döntéseket hoznak vagy más módon önállóan lépnek kapcsolatba harmadik felekkel.⁵

A mesterséges intelligencia jogi személyiségével kapcsolatos kérdések tehát sokrétűek, és a jogi személyiség klasztertulajdonra vonatkozó felfogása jól alkalmazható a kérdés elemzésére. Három fő összefüggést különböztetünk meg, amelyek a mesterséges intelligenciák jogi személyiségét érintik. Ezek az összefüggések sok tekintetben átfedik egymást, de hasznos megkülönböztetni őket, és ezek adják e fejezet szerkezetét.

Először is, a *végző értékkel összefüggésben* azt kérdezzük, hogy a mesterséges intelligenciák végző értéket képviselnek-e, és ezért méltóak-e arra, hogy részesüljenek az olyan jogi személyekhez, mint például az emberi gyermekekhez hasonló védelemben. A tudományos-fantasztikus irodalom tele van olyan példákkal, amelyekben egy (általában emberhez hasonló) robot bizonyos tulajdonságai kérdéseket vetnek fel az erkölcsileg helyes bánásmóddal kapcsolatban. Az alapvető védelem itt különösen fontos, de a jogi személyiség számos más - talán minden más - esete is releváns.

Másodsor, a *felelősséggel összefüggésben* nem meglepő módon a mesterséges intelligenciák jogi felelősségére összpontosítunk. Az önvezető autók vagy az autonóm biztonsági robotok büntetőjogi vagy deliktális felelősségre vonhatók-e tetteikért? A leglényegesebb esemény itt - ahogyan azt előre sejteni lehetett - a jogalanyiség. Ezen túlmenően a mesterséges intelligencia deliktális felelőssége azt is megkövetelné, hogy a mesterséges intelligencia tulajdonjoggal rendelkezzen.

Végül, a *kereskedelmi kontextus* a mesterséges intelligenciák kereskedelmi szereplőként való működésével kapcsolatos; vásárlás, eladás stb..A jogi személyiség három leglényegesebb eseménye itt a különleges jogok, a tulajdonjog és a jogi hatáskörök.

Ez a három összefüggés bizonyos fokú kapcsolatban áll a jogi személyiség három központi "építőelemével", amelyeket a 4. fejezetben mutattam be. A passzív jogi személyiség az igényjogosultságon keresztül működik, és szorosan kapcsolódik ahhoz a kérdéshez, hogy a mesterséges intelligenciák végző soron értékesek lehetnek-e? Azzal érveltem, hogy a bálványok és a víztestek nem jogi személyek - függetlenül bármely jogalkotó vagy bíró kijelentésétől -, mert nem rendelkeznek végző értékkel, és ezért nem lehetnek igényjogosultságokkal. Egyes emberi kollektívák viszont rendelkezhetnek követelési jogokkal, mert ezek az emberi lények közös projektje. A következőkben a mesterséges intelligenciák igényjogait két különböző nézőpontból vizsgáljuk. Ha egy mesterséges intelligencia végző érték, akkor ebből az következik, hogy

⁵ Európai Parlament, Jogi Bizottság. Jelentés a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)) 17-18.

6 Lásd Gabriel Hallevy, *Amikor a robotok ölnek: Artificial Intelligence under Criminal Law* (Northeastern University Press 2013), valamint Robert van den Hoven van Genderen, "Do We Need New Legal Personhood in the Age of Robots and AI?" in Marcelo Corrales, Mark Fenwick, and Nikolaus Forró (szerk.), *Robotics, AI and the Future of Law* (Springer 2018).

hogy a mesterséges intelligencia követelési jogokkal rendelkezhet. Ha viszont a mesterséges intelligencia nem rendelkezik végső értékkel, akkor bizonyos feltételek mellett egy ember által meghatározott projekt "adminisztrátoraként" követelési jogokkal rendelkezhet.

Csak a végső értékkel bíró mesterséges intelligenciák lehetnek tisztán passzív jogi személyek - egy csecsemőhöz vagy egy kómában fekvő személyhez hasonló jogi státusz. Egy ilyen mesterséges intelligencia természetesen aktív jogi személyiséggel is felruházható lenne, ha például képes lenne szerződéskötésre, vagyonának kezelésére stb. Ha egy mesterséges intelligencia nem rendelkezik végső értékkel, akkor csak azon képességénél fogva lehet jogi személy, hogy jogi kötelezettségeknek alávethető és/vagy hatáskörök gyakorlása révén jogi platformokat kezelhet. A jogi kötelezettségek itt a felelősségi kontextushoz kapcsolódnak, míg a jogi kompetenciák a kereskedelmi kontextushoz.

A vita középpontjában az úgynevezett erős mesterséges intelligenciák állnak, és abból a feltételezésből indulok ki, hogy előbb-utóbb ilyen mesterséges intelligenciák is létre fognak jönni. Az erős mesterséges intelligencia olyan entitás, amely releváns szempontból képes úgy viselkedni, mint egy emberi lény. Az emberi kollektívákhoz hasonlóan a mesterséges intelligenciákat is jogi személyként kezelhetjük, ha a releváns jogi kontextusok kellő számában - tulajdonjog, szerződéskötés stb. stb. - képesek az emberi személyekhez hasonlóan viselkedni.⁷ A legtöbb itt tárgyalt célunk szempontjából lényegtelen, hogy a mesterséges intelligencia "valóban" tud-e gondolkodni, vagy csupán úgy cselekszik, "mintha" gondolkodna.⁸ Itt emlékeztetnünk kell a funkcionális/érett megkülönböztetésre és a szándékos álláspontra. Vegyük példának a szerződéskötés intézményét. Egy mesterséges intelligenciának nem kell érző, fenomenális módon megértenie az intézményt ahhoz, hogy képes legyen szerződést kötni. Ha egy mesterséges intelligencia potenciális üzlettársai bizhatnak abban, hogy a mesterséges intelligencia képes lesz a jövőbeni viselkedését ennek megfelelően módosítani a szerződés aláírásakor, akkor a mesterséges intelligenciával való szerződéskötés érthető lesz. A társak ekkor az intencionális álláspontot vehetik fel, amikor a mesterséges intelligenciával tárgyalnak; e célból lényegtelen, hogy a mesterséges intelligencia például képes-e a szerződéshez kapcsolódó mentális állapotokat megtapasztalni. Lehet, hogy az ilyen mentális állapotok az erkölcsi szerződésekhez szükségesek, de a jogi szerződésekhez biztosan nem.

Először a végső érték és a szankció kontextusával fogok foglalkozni. E két környezet kezelése viszonylag rövid lesz. Mivel elméletem a kereskedelmi kontextus elemzésekor tud a legtöbbet nyújtani, a fejezet túlnyomó része erre fog összpontosítani.

⁷ A mesterséges intelligencia jogi személyiségének ezt a "szándékos álláspontot" vagy "pragmatikus" megközelítését sokan támogatják, akik a témában írtak. Lásd például Samir Chopra és Laurence F. White, *A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents* (University of Michigan Press 2011) 1-17, valamint Lawrence B. Solum, "Legal Personhood for Artificial

Intelligences" (1992) 70 *North Carolina Law Review* 1231.

8 John Searle híres érvelése szerint egy entitás képes lehet olyan módon feldolgozni az információt, hogy úgy viselkedjen, mintha felfogná az információt, de anélkül, hogy ténylegesen megértené azt. John Searle, "Minds, Brains and Programs" (1980) 3 *Behavioral and Brain Sciences* 417. Az érv és a későbbi ellenérvek jó összefoglalóját lásd Larry Hauser, 'Chinese Room Argument', *International Encyclopedia of Philosophy* <<http://www.iep.utm.edu/chineser/>>.

A mesterséges intelligencia mint végső soron értékes

A mesterséges intelligenciák erkölcsi státusza heves viták tárgya. Egyes filozófusok azt állítják, hogy a mesterséges intelligenciák soha nem érhetik el az erkölcsi megfontolhatóság státuszát - Joanna Bryson kifejezetten amellet érvel, hogy a robotokat rabszolgaként kellene kezelni⁹ -, míg sokan azt állítják, hogy egy bizonyos ponton erkölcsi kötelességekkel tartozunk majd a robotoknak vagy más típusú mesterséges intelligenciáknak.¹⁰ Bár a mesterséges intelligenciák értékéről szóló erkölcsi vita összetett, a következményei itt egyenesen alkalmazhatóak. Ha feltételezzük, hogy egyes mesterséges intelligenciák végső soron értékesek, akkor rendelkezhetnek követelési jogokkal; tartozhatunk nekik kötelességekkel, és kötelességeink nem pusztán rájuk vonatkoznak. Ebből arra következtethetünk, hogy passzív jogi személyek lehetnek.

Ismét meg kell jegyeznünk, hogy az ortodox szemléletnek nehézséget okoz annak magyarázata, hogy miről is van szó. A szerzők gyakran úgy írják le a mesterséges intelligenciák jogi személyiségét, hogy az abban áll, hogy "saját jogokat és kötelességeket" tulajdonítanak nekik.¹¹ Ez a meghatározás azt jelentené, hogy ha a mesterséges intelligenciák bármilyen joggal vagy kötelezettséggel rendelkeznek, akkor jogi személyek. Ez a következtetés azonban ugyanolyan problematikus lenne a mesterséges intelligenciákkal kapcsolatban, mint az állatokkal és a rabszolgákkal kapcsolatban. Tegyük fel, hogy egy társadalom aggódni kezd a humanoid háztartási robotok rossz bánásmódja miatt, mert a robotokról úgy gondoljuk, hogy fájdalmat éreznek. A törvényhozás ekkor elfogad egy robotok jólétéről szóló törvényt, amely tiltja a robotokkal szembeni különösen indokolatlan kegyetlenkedéseket. A jogok érdekelmélete szerint az ilyen tilalmak a robotokat jogokkal ruházzák fel (feltételezve, hogy a robotok végső soron értékesek). A robotok most már jogi személyek? A 2. fejezetben kifejtett okok miatt szkeptikus vagyok egy ilyen következtetéssel kapcsolatban. az állatoknak és a rabszolgáknak hasonló jogaik vannak, mégis az állatokat és a rabszolgákat széles körben - és helyesen - jogi nem személyeknek minősítik. így meg kell különböztetnünk a robotokat mint jogtulajdonosokat a robotoktól mint jogi személyektől. ezek a humanoid robotok valószínűleg jogi személyeknek minősülnének, ha nem lehetne őket többé birtokolni, és ha széles körű alapvető védelemben részesülnének (például a leállításukra irányuló kísérleteket emberölési kísérletnek minősítenék).

⁹ Joanna J. Bryson, 'Robots Should Be Slaves' in Yorick Wilks (szerk.), *Close Engagements with Artificial Companions* (John Benjamins Publishing Company 2010).

¹⁰ Lásd például John Basl, "Machines as Moral Patients We Shouldn't Care About (Yet): The Interests and Welfare of Current Machines" (2014) 27 *Philosophy & Technology* 79 és Eric Schwitzgebel és Mara Garza, "A Defense of the Rights of Artificial Intelligences" (2015) 39 *Midwest Studies in Philosophy* 98. Egy elkötelezetlenebb álláspontot lásd David J. Gunkel, 'The Other Question: Can and Should Robots Have Rights?' [2017] *Ethics and Information Technology*.

¹¹ Gunkel beszámolója azonban az "van" és a "kell" közötti különbségtétel meglehetősen sajátos értelmezésére épül, mivel azt állítja, hogy az a kérdés, hogy a robotok rendelkezhetnek-e jogokkal, inkább "van" kérdés, mint "kellene" kérdés. Az olyan állítások, mint "a robotok rendelkezhetnek jogokkal, és ezért jogokkal kellene rendelkezniük", a Hume-törvény

szempontjából állítólag problematikusak lennének. Az azonban, hogy egy entitásnak lehetnek-e jogai, önmagában egyértelműen erkölcsi kérdés, és ezért "kellene" kérdés. Természetesen az a tétel, hogy a mesterséges intelligenciáknak jogokkal kellene rendelkezniük, nem következik abból a tételből, hogy jogokkal rendelkezhetnek, még akkor sem, ha mindkettőt helyesen "kellene" kérdésként értelmezzük. ¹¹ Lásd például Ugo Pagallo, *The Laws of Robots* (Springer 2013) 40 és Ugo Pagallo, "Vital, Sophia, and Co.-The Quest for the Legal Personhood of Robots" (2018) 9 *Information*.

(Svájc).

A mesterséges intelligenciák mint aktív jogi személyek 179

Az aktív jogi személyiségnek a cselekvőképességhez van köze. A mesterséges intelligenciák cselekedeteinek - vagy "cselekedeteinek" - lehetséges megközelítéseit egy kontinuumon értelmezhetjük. Az egyik végponton a mesterséges intelligenciát pusztán eszközként kezeljük. Ha illegális anyagok letöltése vagy részvények vásárlása céljából lépünk be egy weboldalra, akkor az e célokra használt személyi számítógépet nem tekintjük úgy, mint amely a jogellenes cselekményt végrehajtotta vagy a szerződést megkötötte. A számítógép analóg például a szerződés aláírására használt tollal vagy a bankrablásra használt fegyverrel.

A másik véglet az, hogy a mesterséges intelligenciákat többé-kevésbé ugyanúgy kezeljük, mint ahogyan ma az épelméjű felnőtteket kezeljük. Elképzelhetünk egy olyan kifinomult mesterséges intelligenciát, amely saját nevében rendelkezik tulajdonnal, képes szerződni és perelni, és teljes mértékben büntetőjogi és polgári jogi felelősséggel tartozik. Az AI elkezd részvényekkel kereskedni, és úgy dönt, hogy a nyereség maximalizálásának legjobb módja a bennfentes kereskedelem, ezért elkezd illegálisan bennfentes információkat szerezni. Az AI képes felfogni cselekedeteinek jogi következményeit; egyszerűen csak elemzi a lehetséges költségeket - a lebukás kockázatát, a szankciókat stb. - és arra a következtetésre jut, hogy a művelet várható értéke pozitív. Az AI próbálkozásaira fény derül, és nagy összegű bírságot kell fizetnie, valamint kártérítést kell fizetnie azoknak a feleknek, akik a művelet miatt pénzt vesztek. Az AI tervezőit nem vonják felelősségre.

E két véglet között számos forgatókönyv létezik. Egy meglehetősen nyilvánvaló és gyakran felhozott példa a mesterséges intelligencia jogi személy képviselőjeként való kezelése. Hasonlóképpen a büntetőjogi doktrínákat is felül lehetne vizsgálni, hogy lehetővé tegyék a mesterséges intelligenciák büntetőjogi felelősségét, de csak bizonyos korlátozott esetekben. Más esetekben a vétkekért az AI tervezője vagy tulajdonosa lenne a felelős. A jogi személyiség kötegelmélete számos eszközt kínál az ilyen forgatókönyvek elemzéséhez. Először is, az eseményalapú elmélet előnyei itt teljesen nyilvánvalóak. Ezen túlmenően két, a 4. fejezetben bevezetett sajátos fogalom is hasznos lesz: az önálló és a függő jogi személyiség közötti különbségtétel, valamint a jogi platform fogalma.

A mesterséges intelligenciák felelősségre vonása

A robot által elkövetett "emberölésre" gyakran említett példa 1981-ből való, amikor egy japán motorkerékpárgyárban egy ipari robot okozta egy alkalmazott halálát. Az alkalmazott egy korlátozott biztonsági zónába lépett be, hogy karbantartást végezzen a roboton, de nem kapcsolta le megfelelően, aminek következtében a robot a szomszédos gépeknek lökte őt. A férfi azonnal meghalt.¹² Ma a tudósok azt kérdezik, hogy például az autonóm harci drónok, az önvezető autók vagy a kereskedelmi célú

12 Ezt az esetet a vonatkozó szakirodalom nagy része említi, például Gabriel Hallevy, "The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities - From Science Fiction to Legal Social Control" (2010) 4 *Akron Intellectual Property Journal* 171, 171-2.

A mesterséges intelligenciákat erkölcsi és/vagy jogi felelősségre lehetne vonni tetteikért.¹³ Itt elsősorban a mesterséges intelligenciák büntetésének értelmezhetőségére fogok összpontosítani, nem pedig arra, hogy büntetni kell-e őket, és ha igen, mikor.

Első látásra úgy tűnhet, hogy a mesterséges intelligenciáknak "angyaloknak" kellene lenniük, és soha nem cselekedhetnének olyan módon, amely felvetné a jogi felelősségre vonás kérdését. Ezt az eredményt kétféleképpen lehetne elérni. A tervezőket kötelezhetnék arra, hogy a mesterséges intelligenciát úgy programozzák, hogy az ne kövessen el bizonyos típusú magatartásokat ("Ne öljön embereket, ne lopjon, ne kövessen el csalást" stb.). Vagy pedig a névleges kötelességeket - a jogi szankciókkal nem kísért kötelességeket - kiterjesztenék a mesterséges intelligenciákra, és a programozókat köteleznék arra, hogy a mesterséges intelligenciákat úgy programozzák, hogy mindig engedelmeskedjenek a jogi kötelességeiknek, így lehetetlen lenne, hogy a mesterséges intelligencia ne tartsa be a kötelességeit. Az AI-knak ekkor természetesen képesnek kellene lenniük a törvényi előírások megértésére és betartására. Az imént bemutatott "angyali eszménykép" szerint a mesterséges intelligenciák jogi felelőssége szükségtelen lenne. ez az eszménykép azonban meglehetősen problematikus. Először is, egy programozó egyszerűen megtagadhatná az eszmény követését. Létrehozhatna egy olyan mesterséges intelligenciát, amely képes a jogi követelmények betartására, de nem kezeli ezeket a követelményeket felülíró vagy kizáró cselekvési okkként. Ha tehát egy mesterséges intelligencia célja a lehető legnagyobb vagyon felhalmozása lenne, akkor - hasonlóan a közgazdasági elmélet ideális *Homo oeconomicus*ához - mérlegelné az egyes illegális cselekvések (pl. bennfentes kereskedelem) lehetséges előnyeit és hátrányait, és egyszerűen a legnagyobb várható értékkel bíró lehetőséget választaná.

mert ez csökkentené a nemkívánatos viselkedés várható értékét.

Másodszor, a mesterséges intelligencia programozása úgy, hogy képes legyen megszegni a jogi kötelezettségeit, társadalmilag előnyös következményekkel is járhat. A szerződés megszegése ökológiai szempontból a leghatékonyabb megoldás lehet, amely minden fél számára a legnagyobb hasznot eredményezi. Gondoljunk egy négytagú családra - Smithékre -, akik egy kis szállodában foglaltak szobát, ahol csak három négyszemélyes lakosztály van. Mielőtt Smith-ék megérkeznek, hogy bejelentkezzenek, egy tizenkét fős család - Frankék - jönnek, és megkérdezik, hogy lefoglalhatják-e az egész szállodát, mivel mindannyian ugyanott szeretnék tölteni az éjszakát. a szálloda nem tudja fogadni Smith-éket, de a tulajdonos megkérdezi egy szemközti kisebb létesítményt, hogy van-e egy szabad négyszemélyes szobájuk. A válasz igenlő, és Smith-éket áthelyezik a másik szálláshelyre, sőt, 30 százalékos kedvezményt is kapnak. Mindenki nyer: Smithék kedvezményt kapnak, Frankék egy fedél alatt tölthetik az éjszakát, és mindkét szállodának több vendége lesz. Ettől függetlenül a szerződéses kötelezettséget megszegték, mivel Smithék (pontosabban az, aki a foglalást végezte) nem járult hozzá ehhez a változáshoz. Valószínűsíthető, hogy a mesterséges intelligencia létrehozója azt szeretné, ha az a szálloda tulajdonosának módjára teljesítene.¹⁴

13 Chopra és White számos példán keresztül magyarázza el, hogy miért lehet értelmes a mesterséges intelligencia felelőssége - lásd például Chopra és White (7. o.) 119-51. o.

14 Az élet eleve veszélyes területein működő mesterséges intelligenciáknak is képesnek kell lenniük arra, hogy "a kisebbik rosszat válasszák". A Google már beprogramozta önvezető autóit úgy, hogy képesek legyenek

Végül, a mesterséges intelligencia időnként tévedhet a jog tartalmát illetően. Az emberi lényeket jellemzően nem mentik fel a joggal kapcsolatos tudatlanságukért, így talán az AI-t is szankcionálni kellene a törvényszegésért - vagy legalábbis kártérítésre kellene kötelezni a törvényszegéssel okozott károkért.¹⁵

Milyen szankciókat?

Nyilvánvaló, hogy a mesterséges intelligenciára vonatkozó szankciók típusa a jogi személyiségre vonatkozó megállapodás részleteitől függ. A gazdasági szankcióknak nagy jelentőségük lenne a mesterséges intelligencia felelőssége szempontjából, de ezek a szankciók megkövetelik, hogy a mesterséges intelligencia tulajdonjoggal rendelkezzen. Ugyanakkor a tisztán kötelező jogi személyiség is lehetséges lenne - mint az USA-ban a rabszolgák esetében -. Az egyik lehetséges szankció lehet a mesterséges intelligencia letiltása, ha nem engedelmeskedik a törvénynek.¹⁶ Nem kell feltételeznünk a mesterséges intelligencia önérdekét ahhoz, hogy egy ilyen szankció működjön: a mesterséges intelligencia egyszerűen felismerné, hogy céljai megghiúsulnának, ha letiltanák, és ezért elkerülné az ilyen szankciót kiváltó magatartást.

A mesterséges intelligenciák felelősségével kapcsolatos egyik probléma az autonómiájukkal vagy "szabad akaratukkal" kapcsolatos. A mesterséges intelligenciákat úgy programozták, hogy egy bizonyos módon cselekedjenek - miért ne lehetne tehát a felelősséget a mesterséges intelligencia programozóira és/vagy tulajdonosaira hárítani? ¹⁷ Ez egy sokrétű kérdés. Először is, könnyű túlbecsülni a programozók azon képességét, hogy előre jelezzék egy mesterséges intelligencia viselkedését, különösen akkor, ha a mesterséges intelligencia neurális hálózatként működik, amely önállóan képes viselkedési mintákat tanulni. Még ha az ilyen entitások nem is lehetnek felelősek a felelősség valamilyen sűrű, morális értelmében, a büntetés elrettentő erejű logikája mindenképpen alkalmazható rájuk. Az általunk elképzelt mesterséges intelligenciák olyan céltudatos, szándékos lények, amelyek figyelembe vehetik a jogi szankciókat. Továbbá a programozók és/vagy tulajdonosok *is* bizonyosan felelősségre vonhatók, ha mondjuk szándékosan olyan mesterséges intelligenciákat hoztak létre, amelyek bűncselekményeket követnek el. Ha ezt nem szándékosan tették, akkor valójában ugyanúgy részesülhetnek alkotásaik büntetőjogi felelősségéből, mint mindenki más. egy alapvető jogi normák megsértésére hajlamos robot ugyanis ugyanúgy megállapíthatja, hogy tulajdonosa akadályozza céljait. a felelősséget

túllépni a sebességhatárokat, ha azok betartása veszélyes lenne. Egy önvezető autó kerülhet olyan helyzetbe, amikor választania kell, mondjuk, egy utas vagy két gyalogos megölése között (lásd az MIT Moral Machine weboldalát, amely az emberek intuícióit teszteli ilyen esetekkel kapcsolatban: <http://moralmachine.mit.edu/> (hozzáférés: 2018. október 5.)). Egy robotrendőrnek pedig azt kell eldöntenie, hogy egy fegyveres rablót le kell-e lőnie, vagy nagyobb veszélyt jelent, ha életben hagyja.

15 Az egyik megoldás erre a problémára az lehet, hogy a mesterséges intelligencia biztosítást vásárol, ahogy Lawrence Solum rámutat. Solum (7. o.) 1245.

16 Chopra és White a mesterséges intelligenciák erőszakos módosítását is javasolja, mint egy hasonló típusú büntetőintézkedést. Chopra és White (7. hivatkozás) 168.

17 Alfred R. Mele foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy autonóm ágensnek tekinthető-e valaki, ha preferenciáit valaki más határozta meg. Alfred R. Mele, *Autonóm ágensek: From Self-Control to Autonomy* (Oxford University Press 2001).

Az intézkedés tehát nagyjából ugyanazokat a célokat szolgálná, mint a rabszolgák büntetőjogi felelőssége a kisbarbárság előtti amerikai délen. A rabszolgák büntetőjogi felelősségre vonása mind a rabszolgartatókat, mind a harmadik feleket megvédte a rabszolgák bűncselekményeitől.

Az AI-k mint kereskedelmi szereplők

A fent bemutatott eszköz-teljes jogalany kontinuumot kereskedelmi kontextusban gyakran háromszöggént értelmezik:

- (1) AI *qua* eszköz,
- (2) AI *qua* képviselő,¹⁸
- (3) AI *qua* jogi személy.

Ez a hármas tagolódás nagyon durván a következőképpen foglalható össze. Az (1) megközelítés a mesterséges intelligenciát úgy kezeli, mint a tulajdonos birtokában lévő bármely más tulajdontárgyat. A mesterséges intelligencia olyan, mint egy szövegszerkesztő, amelyet szerződésszerkesztésre használnak. Tegyük fel, hogy egy programozási hiba miatt a mesterséges intelligencia kihagy egy fontos záradékot a szerződésből. Ha a mesterséges intelligenciát eszközként kezeljük, a tulajdonos esetleg beperelheti a programozót, de a szerződés valószínűleg érvényes. Ha viszont a mesterséges intelligenciát képviselőként kezelik, a szerződés nem biztos, hogy érvényes, ha a mesterséges intelligencia a hatáskörén kívül járt el. Chopra és White megemlíti az "indukciós hibákat, amikor a diszkrecionális ügynök tévesen indukál olyan szerződésekből, amelyekkel szemben a megbízónak nincsenek kifogásai, egy olyan szerződéssel szemben, amelyet a megbízó kifogásol", mint olyan egyenletességet, amely azt eredményezheti, hogy a tulajdonos az ügynök-főnök kapcsolatot részesíti előnyben.¹⁹ Végül, a mesterséges intelligenciák jogi személyiséggel való felruházása feltehetően azt jelentené, hogy "jogi jogok és kötelezettségek alanyaként",²⁰ "saját jogokkal (és kötelezettségekkel) rendelkező entitásként",²¹ vagy "olyasvalamiként" kezeljük őket, "aminek a jog bármilyen Hohfeld-féle jogi vonatkozást tulajdoníthat".²² Nem meglepő, hogy kritikusan állók a jogi személyiség ilyen meghatározásaihoz.

Az eszköz/képviselő/jogi személy hármas tagolása azonban nem elegendő. Meg kell különböztetnünk két fogalmi dimenziót, amelyek a különböző AI jogi személyiségre vonatkozó megállapodások alapjául szolgálnak: az elkülönültséget és a függetlenséget.

Az *elkülönültség* a jogi platformok egy sajátos jellemzőjére vonatkozik. Egy ember, aki egy egyszemélyes vállalatot alapít, két jogi platform felett rendelkezik. Az ilyen platformoknak három jellemzője van.²³ Először is, nevük van ("Mary" és "Mary Inc."); másodsor, az egyes platformokon belüli jogi pozíciók integráltak (Mary egy általa kötött szerződés miatt elveszítheti a házát); harmadszor, a platformok elkülönülnek (Mary

¹⁸ Az "ügynök" kifejezést gyakran használják ebben az összefüggésben, de ez a kifejezés kétértelmű, ezért tartózkodni fogok a képviselőkre való hivatkozáskor a használatától.

¹⁹ Chopra és White (7. o.) 46. Lásd még Pagallo, *A robotok törvényei* (11. o.) 99. o.

- 20 Chopra és White (7. o.) 153.   21 Pagallo, *The Laws of Robots* (11. o.) 40.
- 22 Shawn Bayern, "The Implications of Modern Business-Entity Law for the Regulation of Autonomous Systems" (2015) 19 *Stanford Technology Law Review* 93, 94f.
- 23 Lásd a 4. fejezetet.

6.1. táblázat A mesterséges intelligencia jogi személyiségének két dimenziója

S. Elkülönítettség¹	<i>.Egység</i> Az AI teljes mértékben a tulajdonos platformjának része	<i>2. Részleges szétválasztás</i> Az AI által ellenőrzött jogi platform részben különálló és visszavonható	<i>3. Teljes szétválasztás</i> Az AI által vezérelt jogi platform teljesen különálló és visszavonhatatlan
I. Függetlenség¹	<i>.Asszimiláció</i> A mesterséges intelligencia általi hatáskör gyakorlását úgy kell tekinteni, mintha azt a tulajdonos/üzemeltető végezte volna.	<i>2. Függőség</i> Valaki például visszamenőleg esen felmondhatja az AI által kötött szerződéseket.	<i>3. Függetlenség</i> Teljesen független a hatáskörök gyakorlása során

általában nem lehet személyesen felelős a Mary Inc. tartozásaiért). A mesterséges intelligencia által ellenőrzött jogi pozíciók többé-kevésbé elkülönülhetnek a mesterséges intelligencia tulajdonosának pozíciójától. Két jogi platform teljesen elkülönül, ha például az A platformhoz tartozó adósságok soha nem követelhetők vissza a B platformtól és fordítva, és ha a szétválasztás nem vonható vissza. A részleges elkülönítés egyik példája a mesterséges intelligencia által irányított vállalat, amely egy természetes személy tulajdonában van. Ha az utóbbi csődöt jelent, a vállalat vagyona felhasználható a hitelezők kifizetésére, míg a vállalat hitelezői nem férhetnek hozzá a természetes személy vagyonához.

A *függetlenség* dimenziója különösen a hatáskörök gyakorlására vonatkozik: a független jogi személyek általában bárki más felügyelete nélkül gyakorolhatják hatásköreiket, míg a függő jogi személyek ilyen felügyelet alatt állnak.²⁴ Ez a dimenzió különbözik az elkülönültség dimenziójától. Például azokban a joghatóságokban, amelyek lehetővé teszik, hogy kiskorúak is birtokolhassanak tulajdont, a serdülő tulajdonjoga elkülönül az apjáéval szemben. Az apa hitelezőinek kijátszására irányuló csalárd átruházások hiányában a hitelezők nem férhetnek hozzá a serdülő pénzeszközeihez. Ettől függetlenül az apa - feltételezve, hogy ő a lánya törvényes gyámja - általában képes bizonyos szintű ellenőrzést gyakorolni arra vonatkozóan, hogy gyermeke mit dönt a pénzével kapcsolatban. Így a két platform elkülönül, de a serdülő ettől függetlenül nem független a hatáskörök gyakorlásában.

A 6.1. táblázat az elkülönültség és a függetlenség három szintjét mutatja be. Koncentráljunk most arra, hogy ezek a megkülönböztetések hogyan világítanak rá az eszköz/képviselő/jogi személy hármásra. Tekintsük a befektetési bankokat, amelyek mesterséges intelligenciával rendelkező kereskedőket alkalmaznak vételre és eladásra.

²⁴ Ez részben Samir Chopra és Laurence White által a független és az önálló jogi személyiség közötti különbségtételen alapul. Samir Chopra és Laurence F White, *A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents* (The University of Michigan Press 2011) 160-70. Lásd még a jogi kompetenciákról szóló tárgyalást a 4. fejezetben és Visa A. J. Kurki, "Legal Competence and Legal Power" in Mark McBride (szerk.), *New Essays on the Nature of Rights* (Hart Publishing 2017).

részvények, származékos termékek és így tovább. Tekintettel arra, hogy a kereskedés emberfeletti tempóban folyik, a legtöbb kereskedés teljesen emberi beavatkozás nélkül történik. Ettől függetlenül az ilyen mesterséges intelligenciák nem jogi személyek: minden általuk kötött kereskedés a bank nevében történik, és így a bank jogi platformjához tartozik. A megállapodás az S1 és az I1 alá tartozik: a mesterséges intelligencia nem rendelkezik "saját" pénzeszközökkel, amelyek elkülönülnének a bank pénzeszközöitől (egység), és a mesterséges intelligenciát nem kezelik a bank képviselőjeként sem, ami azt jelenti, hogy a bank szigorúan felel minden olyan szerződésért, amelyet a mesterséges intelligencia köt (asszimiláció).²⁵ Ez a két jellemző összefoglalja a mesterséges intelligenciák mint eszközök megállapodását.

A bank és a mesterséges intelligencia között lehet képviselő-főkötelezett kapcsolat is, ami némileg eltérő kockázatmegosztást eredményezne, mivel a bankot nem mindig kötnék a mesterséges intelligencia által kötött szerződések. A képviselő-főkötelezett viszony az I2 (függőség) és az S1 (egység) vagy az S2 (részleges elkülönülés) alá tartozna. Ez utóbbi attól függne, hogy a mesterséges intelligencia felelősséggel tartozna-e harmadik félnek a hatáskörön kívül történő tevékenységéért; ha a mesterséges intelligencia felelősséggel tartozna, akkor saját nevében kell tudnia tulajdont birtokolni.

Most fontolja meg a teljes szétválasztás felé való elmozdulást. Shawn Bayern egy meglehetősen meglepő forgatókönyvet vázol fel, amely szerint a hatályos amerikai jog már lehetővé tenné, hogy egy mesterséges intelligencia megszerezze az ellenőrzést egy korlátolt felelősségű társaság felett. Nem foglalkozom a forgatókönyv doktrinális pontosságával; ettől függetlenül érdekes gondolat kísérlet. Bayern az érvelését a "folyamat-megállapodás-egyenértékűség elvére" alapozza, amely szerint "egy jogilag végrehajtható szerződés jogi jelentőséget adhat bármely folyamat (például egy algoritmus vagy fizikai rendszer) állapotának ar- bitraris jellemzőinek azáltal, hogy jogi feltételeket határoz meg, amelyeknek az adott állapot jellemzői megfelelnek".²⁶ Egy szerződés például egy kutya viselkedésétől vagy egy adott nap hőmérsékletétől teheti függővé a szerződéses kötelezettségeket. Bayern azt állítja, hogy ez az elv kiterjeszhető egy algoritmus teljesítményére is:

Vegyünk például egy mesterségesen intelligens algoritmust, amely átmegy a Turing-teszten azzal, hogy nagyjából úgy viselkedik, ahogyan egy ember viselkedik. Egy megállapodás a kötelezettségek és feltételek meghatározásával ténylegesen átruházhat jogi jogokat és döntéshozatali hatásköröket egy ilyen algoritmusra, még akkor is, ha az algoritmus nem jogi személy. Egy megállapodásban például szerepelhet a következő szöveg: "Az Ön teljesítési kötelezettsége megszűnik, ha az algoritmus X-et jelez", ahol X lehet (egy nem kifinomult algoritmus esetében) egy számítógépes terminálon megjelenő formális kimenet, vagy (egy mesterségesen intelligens algoritmus esetében) valami, ami megközelíti az emberi megértés és cselekvés leírását (például "hogy elégedett a megállapodással, és fizikailag aláírja a felmentési formanyomtatványt")²⁷.

Ezen túlmenően a Bayern megjegyzi, hogy az amerikai társasági jog lehetővé teszi az egyhangú részvényesek számára, hogy tetszésük szerint változtassák meg a korlátolt felelősségű társaság szerkezetét, akár olyan alapvető társasági szervek megszüntetésével, mint az igazgatótanács. Feltételezve, hogy ezek

25 Pagallo, *A robotok törvényei* (11. o.) 98. Ha a mesterséges intelligencia nagyon nem kielégítő szerződést köt, a bank azonban beperelheti a mesterséges intelligencia tervezőjét.

26 Bayern (22. o.) 99.27Ibid.

a szerződéssel és a társasági joggal kapcsolatos két előfeltételezés helyes, megalakíthatnánk egy C társaságot, "aláírva egy "megállapodást", amely meghatározza, hogy a C-nek nem lesz igazgatótanácsa, hanem minden A által meghatározott jogi lépést meg kell tennie (egy autonóm rendszer) "28 .

Elképzelhetünk például egy olyan jogi konstrukciót, amely lehetővé teszi a bankok számára, hogy ezzel az eljárással mesterséges intelligencia által működtetett leányvállalatokat hozzanak létre. Egy ilyen megállapodás előnyös lehet a bank számára, mivel ezáltal csökkentheti kockázatait: a bank nem lenne felelős a leányvállalat pénzügyi kötelezettségeiért. A Bayern azonban megjegyzi, hogy egy ilyen AI nem "önálló jogi személy", mivel a bank "részvényes marad, és továbbra is gyakorolhat ellenőrzést a szervezet felett".²⁹ A megállapodás valószínűleg az S2 (részleges szétválasztás), valamint az I2 (függőség) vagy az I3 (függetlenség) alá tartozna. Ha a leányvállalatnak olyan igazgatótanácsa is van, amely például visszamenőlegesen is törölhet néhány nagyobb ügyletet, akkor az I2 lenne a megfelelő besorolás. Ha - valamilyen okból - a bank teljesen "kivonná magát" a mesterséges intelligencia kereskedésébe való beavatkozásból, akkor az I3 lenne a megfelelő besorolás. a bank természetesen továbbra is visszavonhatná az egész megállapodást, de nem lenne képes egyetlen egyedi kereskedést sem befolyásolni.

Az imént leírt forgatókönyv sok tekintetben hasonlít az ókori Róma *peculium* intézményére.³⁰ Ha a tulajdonos *peculiumot* adott, a rabszolga birtokolhatott tulajdont, köthetett szerződéseket és így tovább. A konstrukciót kissé nehéz korabeli fogalmakkal összefoglalni: a rabszolgatartó például megkapta a tulajdonjogot mindarra, amit a rabszolga megszerzett, és felelősséggel tartozott a rabszolga hitelezői felé, de a gazda pénzügyi lehetőségei nem haladhatták meg a *peculium* értékét.³¹ A rendszer sok tekintetben hasonlított egy korlátolt felelősségű társasághoz: a gazda tulajdonában volt egy rabszolga, és külön jogi platformot hozhatott létre a rabszolga számára. a megállapodást a rabszolgatartó bármikor visszavonhatta, így a rabszolga általában csak addig tarthatta meg a *peculiumát*, amíg a rabszolgatartó úgy látta, hogy ez a saját érdekében áll.

Ha egy mesterséges intelligencia a leírt módon irányítana egy leányvállalatot, akkor ez valójában csak egy *peculiumot jelentene*.³² Továbbá - ahogy a *peculium* esetében is - a mesterséges intelligencia által irányított leányvállalatot leginkább a tulajdonos jogi személyiségének kiterjesztéseként lehetne leírni, nem pedig *tout court* jogi személyként. Természetesen nem tagadom, hogy a megállapodás a jogi személyiség bizonyos jellemzőit mutatná. A jogi személyiség egyik jellemzője azonban az, hogy az ember nem lehet senki más tulajdonában, és ennek az eseménynek a jelentősége itt látható.

28 Ibid.

100.29Ibid. 99.

³⁰ A *peculium* és a mesterséges intelligencia jogi személyiségének bizonyos aspektusai közötti hasonlóságokat Ugo Pagallo is megállapítja Pagallo, *The Laws of Robots* (11. sz.)

című könyvében.

³¹ Richard Gamauf, "Üzletelő rabszolgák: The Role of Roman Law in the Economy of a Roman Household" (2009) *16 European Review of History: Revue européenne d'histoire* 331.

³² Talán még jobb összehasonlítás lenne, ha X rabszolgája egy X tulajdonában lévő vállalat igazgatójaként tevékenykedne. Egy ilyen megállapodás nem jelentené azt, hogy a rabszolga jogi személyé vált volna, még akkor sem, ha a rabszolga egy jogi személy irányítása alatt áll, mivel a vállalat X teljes ellenőrzése alatt áll.

A mesterséges intelligencia leányvállalati konstrukciója miért nem lenne "teljes jogalanyiságú".³³ A mesterséges intelligencia például általában dönthetne arról, hogy perel-e egy adósságot, vagy lemond-e róla, és így akarattal joggal ruházná fel.³³ A mesterséges intelligenciának a tulajdonosétól eltérő kötelezettségei is lennének, tekintettel a leányvállalat korlátozott felelősségére. Az ortodox nézet ezért jogi személyiséget tulajdonítana a AI-nak.

Az imént elmondottak nem állnak ellentmondásban azzal az állítással, hogy a közönséges vállalatok - amelyek tulajdonosa és vezetője emberi lények kollektívája - a tulajdonosuktól elkülönülve *tout court* jogi személyek lehetnek. Először is, az egyszemélyes társaságok nem jogi személyek; inkább csak egy új jogi platformot biztosítanak a tulajdonosuk számára. Ezzel szemben a sok tagot számláló társaságok nem vezethetők vissza egyetlen tulajdonosra sem, hanem a résztvevők szándékától eltérő kollektív szándékosság gyakorlását jelentik. Ez a kollektív jelleg alapozza meg az ilyen társaságok külön jogi személyiségét. Az AI leányvállalati megállapodása ezzel szemben az egyetlen tulajdonos által bármikor visszavonható.³⁴ Ezért a leányvállalati megállapodás - bár a jogi személyiséggel kapcsolatos incidensek alkalmazásával jár - nem ruházza fel az AI-t *tout court* jogi személyiséggel.³⁵

Bayern azonban kidolgoz egy módszert arra, hogy az AI-run társaságot teljesen leválassa a tagjairól. Az Uniform Limited Liability Company Act szerint a korlátolt felelősségű társaság legfeljebb kilencven napig létezhet tagok nélkül; ez bizonyos esetekre vonatkozik, például az egyetlen tulajdonos halála esetén.³⁶ Bayern ~~szívesz~~ a kilencven napos korlát valójában csak egy lemondható alapértelmezett szabály.³⁷ A C egyetlen alapítója tehát kiléphet a C-ből, létrehozva "egy örökös LLC-t [korlátolt felelősségű társaság] - egy új jogi személyt -, amely nem igényel folyamatos beavatkozást egyetlen korábban létező jogi személytől sem a státusának fenntartásához".³⁷

Tegyük fel, hogy a Bayern által leírt forgatókönyv lehetséges. Egyetértek azzal, hogy ez a mesterséges intelligencia jogi személyiségét eredményezné. A helyzetet ismét a rabszolgákkal kapcsolatos forgatókönyvhöz lehetne hasonlítani. Ha egy rabszolga - a Bayern által javasolt eljáráshoz lényegében hasonló eljárással - teljes, visszavonhatatlan irányítást szerezne egy vállalat felett, akkor valóban jogi személlyé válna, bár nagyon különleges személlyé: az ő

³³ Feltételezem, hogy a mesterséges intelligenciák rendelkezhetnek akarattal méleti jogokkal.

³⁴ A mesterséges intelligenciával foglalkozó leányvállalat természetesen lehet különböző természetes és/vagy jogi személyek egy csoportjának tulajdonában is, nem pedig egyetlen vállalatban. Ebben az esetben a mesterséges intelligencia egyfajta "vezérigazgatóként" működne, és a tulajdonosok kollektív szándékát hajtáná végre. Ismétlem, maga a mesterséges intelligencia nem lenne jogi személy, kivéve a *peculium/képviselési* értelemben.

³⁵ Amint azt fentebb megjegyeztem, a gyermekek jogi személyisége más. Először is, bár a hatáskörök gyakorlása során felügyelet alatt állnak, jogi platformjuk teljesen elkülönül a gyámokétól. A gyermek természetes jogi személyisége a bölcsőtől a sírig követi őt; a gyám nem dönthet úgy, hogy a gyermek platformját egyszerűen a saját platformjába olvasztja be.

³⁶ RULLCA §

701(a)(3).³⁷ Bayern (22. o.) 101.

jogi neve mondjuk "Mary Inc." lenne, és például nem tudna megházasodni. Az sem lenne világos, hogy mi történne a társasággal a halála után (hacsak az eredeti részvényesi megállapodásban nem szerepel). Ettől függetlenül nem látom okát annak tagadására, hogy ez jogi személyiséget jelentene számára; hasonlóképpen a Bayern által leírt megállapodás is jogi személyiséget eredményezne a szóban forgó mesterséges intelligencia számára. Ez a kérdés összefonódik azzal a kérdéssel, hogy a nem végső értékkel bíró mesterséges intelligenciák rendelkezhetnek-e követelési jogokkal.

AI-k és követelés-jogok Redux

Fenntartottam, hogy a végső érték általában előfeltétele a követelési jogok birtoklásának. Felnőttekkel, csecsemőkkel és állatokkal szemben azért tarthatunk kötelességeket, mert ezek végső értékkel bírnak. Az 5. fejezetben azonban megjegyeztem, hogy az emberi kollektívítások különleges esetet képeznek: érdekeik, bár az emberi egyének szempontjából megmagyarázhatók, nem redukálhatók a tagok egyéni érdekeire. RaimoTuomela meglátását alkalmaztam a csoport termékeinek "csoportért-csoportért" jellegéről: ha Mária egy baráti csoporttól vásárol valamilyen szolgáltatást, akkor a megállapodás szerinti fizetség nem a csoport egyetlen egyes tagjának, hanem magának a csoportnak jár. ennek oka, hogy a pénz végső címzettje gyakran nem eldöntött - a csoport például dönthet úgy, hogy a pénzt a saját projektjébe való befektetésre fordítja, felosztja a tagok között, vagy jótékony célra ajánlja fel. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy maga a projekt a tagok "tulajdonában" van: azért kötelezték el magukat a projekt mellett, mert értelmesnek találják, és valószínűleg beleszólásuk van abba, hogy a csoportprojekt termékeit hogyan használják fel. így érdekeik csoporttagként és egyéniként sok szempontból összefonódnak. Azonban nem minden kollektív projektet "birtokolnak" szükségszerűen a tagok hasonló módon, és az ilyen projektek módot adnak arra, hogy megértsük a mesterséges intelligenciák igényjogosultságát, amelyek nem teljesen értékesek.

Vegyük újra a 4. fejezetben bemutatott alapítványt, amelynek célja egy régi kézirat megőrzése. Egy ilyen alapítvány rendelkezhet követelési jogokkal. Tegyük fel, hogy az alapítvány igazgatótanácsának valamennyi tagja nem érdekelt az alapítvány céljaiban, és nincs személyes érdekük vagy érdekeltségük abban, hogy a kéziratot valóban megőrizzék-e. Ettől függetlenül azt mondhatjuk, hogy amikor egy igazgatósági tag ellátja a feladatát, az ő érdeke (mint az alapítvány ügyintézője), hogy senki ne avatkozzon bele a munkájába. Az ilyen ügyintézői érdekek egyik megkülönböztető jegye, hogy jellemzően az ügyintézői feladatokkal és hatáskörökkel együtt átruházhatók egyik személyről a másikra.

Tegyük fel, hogy a fent említett alapítvány minden működését egyetlen mesterséges intelligencia látja el. Még ha a mesterséges intelligenciának nincsenek is olyan "személyes" érdekei, amelyek az igényjogosultságok felróhatóságát megkérdőjeleznék, akkor is felróhatjuk neki az érdekeket az alapítvány kezelőjeként. A mesterséges intelligenciának *mint* rendszergazdának érdeke lenne a következők megőrzése

a kéziratot, valamint az alapítvány vagyonának e ³⁸ szolgáltató kezelésében. A szöveg megőrzését egy vagy több ember elég fontosnak tartotta ahhoz, hogy egy alapítvány létrehozását indokolja. Ezek az érdekek alapozzák meg az alapítvány kezelőjeként eljáró bárki vagy bármi - ember vagy mesterséges intelligencia - igényjogosultságát. Az alapítvány és a mesterséges intelligencia érdekei is világosan elkülönülnek egymástól. Képzelnék el, hogy az alapítvány szabályai szerint az alapítványt képviselő mesterséges intelligenciát öt évente lecserélik (a technológia fejlődése miatt). Mivel a régi mesterséges intelligencia már nem képviselné az alapítványt, többé nem lenne képes követelési jogokkal rendelkezni.

A fentiek nemcsak az alapítványokra, hanem a gazdasági társaságokra is vonatkoznak. Egy mesterséges intelligencia anélkül is irányíthat egy vállalkozást és támogathatja annak előírt céljait, hogy "személyes" érdekeltisége lenne az ügyben.³⁸ Gondoljunk például egy ingatlanmágnásra, aki a feketeakácós körzetben lévő vállalatokba akar befektetni, hogy növelje az ottani földjei értékét. Ő azonban népszerűtlen ember, és mindenki más nem hajlandó vele üzletelni, remélve, hogy megakadályozza, hogy túl nagy befolyásra tegyen szert a területen. megoldásként létrehozza az AI Inc. vállalatot, jelentős összeget fektet bele, és céljaként azt határozza meg, hogy előmozdítsa a gazdasági tevékenységet a Blackacre kerületben. Ezután a Bayern által fentebb leírt eljárást követve "szabadjára engedi" a vállalatot egy mesterséges intelligencia irányítása alatt, hogy egyértelművé tegye, hogy az AI Inc. által kötött ügyletek nem közvetlenül a mágnás javát szolgálják. Az AI Inc. most már sok tekintetben analóg a fenti alapítványhoz: célját a mágnás határozta meg, de ettől függetlenül most már elkülönül személyes érdekeitől. Az AI Inc. érdekei egybeesnek a mágnás érdekeivel, de csak annyira, mint bárki máséval, akinek földje van a Blackacre kerületben. A mágnás és az AI Inc. követelési jogai megkülönböztethetők. Tegyük fel, hogy Elisabeth köteles 5000 dollárt befizetni az AI Inc. bankszámlájára az AI Inc.-vel kötött szerződése miatt. Az egyetlen fél, akiről megvalósíthatóan azt lehet mondani, hogy Elisabeth kötelezettségével korreláló követelési joggal rendelkezik, maga az AI Inc. az. Csak az AI Inc. céljai hiúsulnak meg azonnal, ha a kötelezettség nem teljesül.³⁹

Összefoglalva, a mesterséges intelligenciák az emberek által meghatározott célokkal rendelkező jogi platformok adminisztrátoraiként követelési jogokkal rendelkezhetnek. Az ezzel kapcsolatos kötelezettségek nem "magánemberként", hanem az általuk kezelt jogi platform képviselőjeként terhelik a mesterséges intelligenciákat. Ez az elemzés azonban felvet egy további kérdést. Bayern forgatókönyvében egy mesterséges intelligencia megszerezhetné az ellenőrzést egy jogi platform felett, majd - talán egy programozási hiba miatt - olyan célra használhatná azt, amely egyértelműen hátrányos az AI létrehozója és mindenki más számára is. így már nem egy ember vagy egy kollektíva által meghatározott projektet teljesítene. Tegyük fel, hogy a megállapodást ettől függetlenül nem vonják vissza. az AI továbbra is képes lenne követelési jogokat tartani? Mindaddig, amíg a jogi

³⁸ A társaságok tipikus célja természetesen az, hogy nyereséget termeljenek a részvényesek számára, de ebben az esetben nincsenek részvényesek, így a célnak valami másnak kell lennie.

³⁹ A kollektivitások követelési jogaihoz hasonlóan itt is alkalmazható Bentham tesztje. Ez

olyan kedvezményezetteket fog levágni, mint a mágnás és a Blackacre körzetben lévő bármely más kedvezményezett.

rendszer felismerte például a mesterséges intelligencia által kötött szerződéseket, a legerősebb megoldás az lenne, ha követelés-jogosultként kezelnék. A 4. fejezetben amellett érveltem, hogy a bálványok nem lehetnek jogi személyek, mert nem rendelkeznek végső értékkel; a vonatkozó jogi platform inkább a bálvány kezelőjének kell tulajdonítani. Ilyen lehetőség azonban itt nem áll rendelkezésre: senki más nem minősülne az AI Inc. ügyintézőjének vagy "gyámjának", mivel a részvényesek és az ügyvezető igazgatóság eltávolításra került volna. Ráadásul a szerződéskötés jogintézménye meglehetősen érthetetlen lenne, ha bizonyos szerződéses kötelezettségeket nem tartanának fenn senkivel szemben. Így az itt leírt AI-t továbbra is jogi személynek kell minősíteni. A jogrendszer azonban valószínűleg erkölcsi hibát követne el, ha megengedné, hogy az ilyen mesterséges intelligencia élvezze a jogi személyiség védelmét.

Következtetés

A mesterséges intelligenciák jogi személyisége olyan téma, amely valójában számos alapkérdést érint. Megdöbbentően sokféle jogi személyiséggel kapcsolatos lehetséges megoldás létezik a mesterséges intelligenciák számára. A kétdimenziós elemzés - a különállóság és az önállóság megkülönböztetése - arra szolgál, hogy kategorizáljon néhányat ezek közül a megállapodások közül. Ez azonban többnyire a kereskedelmi környezetre korlátozódik.

Hangsúlyozni kell, hogy a mesterséges intelligencia felruházása a jogi személyiség azon jellemzőivel, amelyek lehetővé teszik számára, hogy független kereskedelmi szereplőként működjön, nem jelenti annak az elképzelésnek az elfogadását, hogy a mesterséges intelligencia végső értékkel rendelkezik. A mesterséges intelligencia jogi személyisége inkább különböző olyan célokat szolgálhat, amelyeknek semmi közük magához a mesterséges intelligenciához, például a gazdasági hatékonysághoz vagy a kockázatosztáshoz. Természetesen, ha egyes mesterséges intelligenciák valaha is érzővé válnak, az ebben a fejezetben tárgyalt kérdések közül sok kérdést újra kell majd gondolni.

7

Jogi személyiség a normatív érvelés területén

Normatív kérdések

Ez az utolsó fejezet a könyvben bemutatott sokrétű szálakat fogja össze, és különösen azt mutatja be, hogy a vizsgálat eredményei hogyan használhatók fel a jogi személyiséggel kapcsolatos különböző normatív viták jobb megértéséhez. Az állatok jogi személyiségét fogom központi példaként használni, amikor elméletem normatív következményeivel foglalkozom.

Térjünk vissza Ngaire Naffine realisták és legalisták közötti megkülönböztetéséhez, amelyet a bevezetőben említettünk.¹ Amikor azt kérdezzük, hogy X-et jogi személyiséggel kell-e felruházni, a realisták azt állítják, hogy az egyetlen releváns kérdés - vagy legalábbis a túlnyomórészt legfontosabb kérdés - az, hogy X "valóban" személy-e. A legalisták ezzel szemben ellenállnak ennek az álláspontnak, és azt állítják, hogy sokkal több megfontolás lehet releváns. Mielőtt újból megvizsgálnánk ezeket az álláspontokat, egy lépést kell hátrálni, és meg kell vizsgálnunk a jogi személyiséggel kapcsolatos normatív kérdések különböző típusait.

A jogi személyiséggel kapcsolatos normatív kérdések sokrétűek. Néhány ilyen kérdésről azt mondhatjuk, hogy a jog *belső kérdései*, amelyeket a fennálló jogrendszerek tartalma korlátoz, míg a *külső* normatív kérdéseket nem korlátozza ilyen tartalom. A legegyszerűbben etikai kérdés az, hogy egy X entitásnak jogi személynek kell-e lennie - vagy jobban mondva, hogy X-et a jogi személyiség mely tulajdonságaival kell felruházni (ha van ilyen). ez a kérdés nem a jog belső kérdése az imént leírt értelemben. Két másik kérdésről *azonban* azt mondhatjuk, hogy a jog belső kérdése. megkérdéztethetjük: ha arra a következtetésre jutunk, hogy X jogi személy, vagy bizonyos célokból jogi személy, akkor mi következik ebből? Még egy másik normatív kérdés a joganyag értelmezésére vonatkozik. Ha mondjuk egy jogszabály "személyekre" vagy "jogi személyekre" hivatkozik, kit vagy mit kell a hatálya alá vonni?

Az előző bekezdésben szereplő összes kérdésre nehéz válaszolni e könyv általános szintjén. A kérdések nem csak bonyolultak és sokrétűek, hanem

¹ Ngaire Naffine, *Law's Meaning of Life: Filozófia, vallás, Darwin és a jogi személyiség* (Hart Publishing 2009).

A jogi személyiség elmélete. Visa A.J. Kurki © Visa A.J. Kurki 2019. Kiadja 2019: Oxford University

szintén összefonódnak. A Nonhuman Rights Project stratégiája például az, hogy meggyőzze a bírákat arról, hogy bizonyos nem emberi állatokat fel kell ruházni a jogi személyiség bizonyos eseteivel. A Project követelése nemcsak erkölcsi és politikai, hanem jogi is: azt állítja, hogy a *habeas corpus* megadása bizonyos állatoknak jogilag szükséges. Egy ilyen stratégia elképzelhetetlen lenne számos polgári jogi országban, ahol az igazságszolgáltatás szerepét sokkal korlátozottabbnak tekintik. Mit tud itt az elméletem nyújtani, tekintve annak általánosságát? Az elmélet átfogó képet nyújthat a jogi személyiségről, és ezáltal strukturálhatja a konkrétabb kérdésekre összpontosító jogi vitákat. Ezen túlmenően az ebben a könyvben tett megkülönböztetések segíthetnek a jogi személyiséggel kapcsolatos indokolatlan fogalmi in-ferenciák elutasításában.

Először azt vizsgálom meg, hogy elméletem hogyan strukturálhatja a külső normatív kérdéseket, felvázolva az állatokkal való megfelelő bánásmóddal kapcsolatos két különböző etikai álláspont jogi következményeit. Ezt követően néhány példát hozok az elmélet jogi érvelésben betöltött szerepére.

Ki vagy mi legyen jogi személy?

Az, hogy a jogi személyiség egy adott esetét ki kell-e terjeszteni egy adott jogalanyra, számos tényezőtől függ. Például az állatok erkölcsileg helyes jogi kezelésének kérdése nagyon különbözik attól a kérdéstől, hogy egy csoportos képviselőt fel kell-e ruházni a jogi személyiség azon tulajdonságaival, amelyeket a társaságok jellemzően élveznek (mint például a vagyoni elkülönítése a tagok és a társaság között). Gyakran jobb stratégia a releváns incidensek - és nem a jogi személyiség egésze - vizsgálata, és azon megfontolások mérlegelése, amelyek indokolhatják, hogy egy szervezetet felruházzanak ezekkel az incidensekkel.

Tekintsünk most át két etikai álláspontot az állatokkal való bánásmódunkkal kapcsolatban, és azt, hogy ezek az álláspontok hogyan értelmezhetők a javasolt elmélet fényében.² Gary Francione ezt a két álláspontot "welfarizmusnak" és "abolicionizmusnak" nevezte.³ A mi céljainkra itt leegyszerűsítve.

A welfarizmus szerint az állatokat ki lehet használni és meg lehet enni mindaddig, amíg "humánusan" bánnak velük, és nem szenvednek "szükségtelen" szenvedést. A legtöbb - talán az összes - nyugati ország rendelkezik olyan jogszabályokkal, amelyek legalábbis szájbarágósan képviselik ezt az álláspontot. Tekintettel arra, hogy a jóléti álláspont jogi megvalósítása az állatok igényjogosultságát eredményezi, teljesen ésszerű lenne az érintett állatok számára biztosítani azokat az előnyöket, amelyekkel a jogi személyek rendelkeznek jogaik érvényesítését illetően. Az állatok jogállását tehát nyíltan el kellene ismerni: az egyik

² Itt az "állatokról" (vagy "nem emberi állatokról") egy homályos, általános értelemben beszélek. Egy részletesebb értekezésnek meg kellene különböztetnie az állatokat faj és szerep alapján (haszonállat, háziállat, vadon élő állat stb.).

³ Francione ezt a megkülönböztetést több helyen is megteszi, többek között legterjedelmesebb művében, Gary Francione, *Animals, Property, and the Law* (Temple University Press 1995).

Ezt javasolja Cass Sunstein, aki szerint "az állatoknak lehetővé kellene tenni, hogy az emberrel mint képviselőjükkel perelhessenek, hogy megakadályozzák a hatályos jog megsértését".⁴ Ha bizonyos állatokat felruháznának azzal a képességgel, hogy jogi kárt okozzanak nekik, az tovább fokozhatná a védelmet. Mindenesetre a jogi személyiség ezen eseteinek kiterjesztése néhány vagy minden nem emberi állatra fokozná a meglévő igényjogosultságuk érvényesítését. ahogy Sunstein fogalmaz, ez "biztosítaná, hogy a most érvényben lévő jogok valóban létezzenek a világban". Az állatok anyagi, nem jogorvoslati igényérvényesítési jogaiban nem következne be változás, kivéve talán, ha feltételezzük, hogy ezek a módosítások ahhoz vezetnének, hogy a bírák hogyan értelmezik a joghatóságuk állatjóléti jogszabályainak homályos rendelkezéseit. Mindenesetre ez az első forgatókönyv elsősorban az állatok meglévő jogainak érvényesítésére összpontosítana, bizonyos jogorvoslati lehetőségek kiterjesztésével az állatokra. Ha az ilyen védelem a 3. fejezetben vázoltak szerint magas hierarchikus státuszt élvezne, akkor alapvető jogorvoslatnak minősülhetne. Ettől függetlenül félrevezető lenne az állatokat ebben a szakaszban *tout court* jogi személyeknek nevezni.

Egy radikálisabb álláspont az állatok tulajdonjogi státuszának eltörlésével járna. Gary Francione támogatta ezt az álláspontot, azzal érvelve, hogy az állatok jogai mindaddig korlátozódnak, amíg az állatokat tulajdonként kezelik. Meg kell jegyeznünk, hogy ez az eltörlés önmagában nem lenne elegendő, mivel csupán egyfajta törvényen kívüli "törvényen kívüli" státuszt eredményezne az érintett állatok számára. A jogrendszer nem kezelné őket tulajdonként - és következésképpen nem hajtaná végre például az olyan szerződéseket, amelyekben egy állatot megvásárolnak vagy eladnak -, de az embereknek sem lenne tilos az állatok kizsákmányolása, "mintha" tulajdon lennének. az állatokat ezért számos követelési joggal kellene felruházni a kizsákmányolással szemben. Ezek az igényjogok valószínűleg alapvető védelmet jelentenének az én értelmezésemben. Az igényjogokat megfelelő számú jogorvoslati lehetőséggel is ki kellene egészíteni, hogy hatékony érvényesítésüket biztosítani lehessen. Egy ilyen szabályozás valószínűleg indokolná, hogy az érintett állatokat *tout court* jogi személyeknek nevezzük, még akkor is, ha e teremtmények jogi személyisége meglehetősen eltérne a természetes és mesterséges személyekétől: az állatoknak például nem kellene, hogy tulajdonjoggal rendelkezzenek.⁵

Az állatetikában jól megalapozott a jóléti és az abolicionista elágazás, és a Kötegelmélet képes magyarázatot adni és strukturálni mindkét elméletet. Elméletem erőssége azonban az, hogy keretként szolgálhat bizonyos új javaslatok számára is, amelyeket nem lehet könnyen besorolni a welfarizmus vagy az abolicionizmus alá. Ilyen például David Favre érvelése, miszerint az állatokat "élő tulajdonnak" kellene minősíteni, "korlátozott jogi személyiséggel". Favre írja:

⁴ Cass R. Sunstein, "Can Animals Sue?" in Cass R. Sunstein és Martha C. Nussbaum (szerk.), *Állatok jogai: Current Debates and New Directions* (Oxford University Press 2004) 252.

⁵ Ha az állatok számára pénzbeli polgári jogorvoslati lehetőségek állnának rendelkezésre,

akkor természetesen a kártérítéssel rendelkezniük kellene.

Ezen az új tulajdonjogi státuszon belül az állatoknak joguk van:

1. Nem tartható fenn és nem használható fel tiltott célra.
2. Nem szabad bántani.
3. Gondoskodni kell róla.
4. Hogy legyen élettér.
5. Megfelelően birtokolni.
6. Ingotulajdon.
7. Szerződések megkötése.
8. A kártérítési igények benyújtása.⁶

Még ha a jogok e listája kiterjedt is, Favre tagadja, hogy az állatokat *tout court* jogi személyeknek kellene minősíteni. A jogi személyiség legtöbb hagyományos elmélete nem tudná megmagyarázni Favre álláspontját: ezek az elméletek arra a következtetésre jutnának, hogy az állatok már jogi személyek, mivel jogokkal rendelkeznek. Ráadásul azon szerzők szerint, akik a jogi személyiséget és a tulajdonjogot kölcsönösen kizárják, egy állat nem lehet egyszerre tulajdon és jogi személy. Másrészt az én elméletem tökéletesen meg tudja magyarázni Favre javaslatát, amely a jogi személyiség nem bináris természetét használja ki.

Most visszatérhetünk a realista/jogi megkülönböztetéshez. A realisták és a legalisták közötti egyik vitás pont az, hogy a személyeket személyiségük alapján mindig jogi személyként kell-e elismerni. a realista válasz igenlő, míg a legalisták elutasítják az ilyen egyszerű logikai következtetéseket a személyiség és a jogi személyiség között. a realista álláspont problémája - a kötelemélet szempontjából - a kétértelműség. a "Kell-e X-nek jogi személynek lennie?" kérdés gyakran nem jó kérdés, mert a jogi személyiség egy csoportos fogalom. A vállalati személyiségről szóló amerikai vita például többnyire arra összpontosít, hogy a vállalatoknak az alkotmányos Bill of Rights hatálya alá kell-e tartozniuk. Mindazonáltal a vállalatok alkotmányos jogainak legtöbb ellenzőjét valószínűleg nem zavarja az a tény, hogy a vállalatok kártérítésért perelhetők, ami szintén jogi személyiségük egyik aspektusa. Így a "Kell-e X-nek jogi személynek lennie?" bináris kérdés gyakran egyszerűen túl homályos.

A realista tézis korlátozott alkalmazását találjuk azonban a tisztán passzív jogi személyiség (azaz a jogi személyiség, amelyet nem kísérnek kötelezettségek vagy hatáskörök) tekintetében. Az aktív jogi személyiséget gyakran olyan okokból terjesztik ki egy jogalanyra, amelyeknek semmi közük az adott jogalany érdekeihez vagy jólétéhez - gondoljunk csak a rabszolgák büntetőjogi felelősségére vagy a kereskedő AI szerződéskötési képességgel való felruházására. Ennek ellenére, ha egy entitás pusztán passzív jogi személyiséggel ruházunk fel, az valószínűleg a végső értékének elismerését vonja maga után. A jogi személyiség kiterjesztése a magzatokra vagy a nem emberi állatokra valószínűleg a magzat vagy a nem emberi állatok védelmén alapulna.

⁶ David Favre, "Élő tulajdon: A New Status for Animals Within the Legal System (2010) 93 *Marquette Law Review* 1021, 1062.

teremtmenyt a maga érdekében.⁷ Így a tisztán passzív jogi personálás és az észlelt végső érték között vékony kapcsolat áll fenn. Azonban még ha a tisztán passzív jogi személy végső érték felismerését vonja is maga után, a következmény nem kölcsönös. Lehet például azt állítani, hogy a késői stádiumban lévő magzatok végső értéket képviselnek, de nem kaphatnak semmiféle jogi személyiséget.

Ez a vita néhány példát szolgáltatott arra, hogy a javasolt elmélet hogyan strukturálhatja a jogi személyiséggel kapcsolatos etikai és politikai vitát. Most röviden kitérek arra, hogy az elmélet hogyan jelenhet meg a jogi érvelésben.

Jogi személyiség a jogi érvelésben

A jogi fogalmakról való beszéd gyakran szenved a kétértelműség egy sajátos típusától. Michael Moore ezt a következőképpen fogalmazza meg:

Első látásra két teljesen különböző dologra lehet hivatkozni egy olyan jogi fogalom "értelmezése" során, mint a "bűncselekményi szándék" vagy a "személy": (1) megpróbálhatjuk leírni a tények azon csoportját, amelyek alapján a jogi fogalmat helyesen alkalmazzák; vagy (2) megpróbálhatjuk leírni azon jogi következmények azon csoportját, amelyek az adott fogalom bíró általi hiteles használatához kapcsolódnak.

[...]

Az olyan jogi fogalmakat, mint a tulajdonjog, a rosszhiszeműség, a szándék vagy a személy, egyrészt arra használják, hogy jogi szempontból leírják a tényeket bizonyos helyzetekben, másrészt pedig arra, hogy "eldöntsék" az ügyek kérdéseit azáltal, hogy előírják, hogy a bírónak milyen eredményeket kell elérnie e fogalmak alkalmazása során. A diszpozitív jogi fogalmak alkotják azt a "fogalmi cementet", amely összeköti a bíró ténymegállapításait a jogorvoslati lehetőségekkel.

Másképpen úgy is fogalmazhatunk, hogy a jogi fogalmak egyszerre lehetnek következtetések és indokok. A tulajdonjog fogalma az egyik példa erre: amikor Tony Honoré lefektette a tulajdonjog elméletét, amely a tulajdonjogot különböző eseményekkel magyarázta, javította a megértésünket arról, hogy mit jelent azt mondani, hogy John tulajdonában van egy autó, és különösen, hogy hogyan juthatunk jogosan arra a következtetésre, hogy az autó az ő tulajdonában van. Azonban, hogy milyen jogi következmények *következnek* (ha egyáltalán következnek) abból a következtetésből, hogy John az autó tulajdonosa, teljesen más kérdés, és a jogi reasoning központi kérdése. A tulajdonjog-elemzés egyik előnye, hogy elkerüli az indokolatlan fogalmi következtetéseket. bár a tulajdonjog velejárói közé tartozik a tulajdonban lévő dolog megsemmisítésének szabadsága, nem tudjuk, hogy Johnnak megvan-e ez a szabadsága az autóval kapcsolatban, csak azért, mert tulajdonosának tekintik. Az autó

⁷ Azért mondom, hogy "valószínűleg", mert mindig lehet fantáziadús forgatókönyveket kitalálni. Például egy sinofob parlament kiterjeszthetné a passzív jogi személyiség védelmének

egy részét a kutyákra is, de nem a jóléti szempontok miatt, hanem inkább a kínai kisebbség bosszantására.

§ Michael S. Moore, *A felelősségre vonás: A Theory of the Criminal Law* (Oxford University Press 2010) 620. Lásd még Alf Ross, "Tü-Tü" (1957) 70 *Harvard Law Review* 812.

lehet például egy antik autó, amelyet kulturális értéke miatt nem szabad megsemmisíteni.

Egyes tudósok a jogi személyiséget csak következtetésnek tekintik, nem pedig oknak. Richard Tur írja:

[M]ikor a "személy" szót egy jogász használja, az egy következtetést tükröz, nem pedig egy előfeltevést. A jogi személyiség fogalma sem adhat nekünk premisszát azáltal, hogy meghatározza, mi az, aminek jogokkal kell rendelkeznie, és mi az, aminek nem.

[...]

Bármilyen döntést is hozunk [nehéz ügyekben], azt természetesen a jog, annak különböző mechanizmusa és fogalmai - köztük a jogi személyiség fogalma - révén végre lehet hajtani és érvényre lehet juttatni. Csak hogy a jogi fogalmak általában véve önmagukban nem tudnak megfelelő alapot nyújtani számunkra a döntéshozatalhoz azokon a problémásabb területeken, amelyeket vizsgáltunk; és különösen a jogi személyiség nem nyújt számunkra olyan személydefiniót, amelyből gyakorlati problémák megoldását vezethetnénk le.⁹

Tur következtetése összefügg azzal az állításával, hogy a jogi személy egyszerűen "a jogok és kötelezettségek üres helye".¹⁰ E meghatározás alapján érthető, hogy Tur a fogalmat gyakorlatilag tartalom nélkülinek tekinti. Azonban még a jogi személyiség ilyen vékony értelmezése is hatással lehet a jogi érvelésre. Nézzük meg a bevezetőben először bemutatott Tommy-ügyet, amely arról szólt, hogy a csimpánz Tommy-t fel kell-e ruházni a *habeas corpus* jogával.¹¹ Az ortodox nézet alapvetően strukturálta a bíróság érvelését, mivel a bíróból indult ki, hogy Tommy nem jogi személy, és ezért nem rendelkezik semmilyen jogi joggal. A bíróság számára tehát a releváns kérdés az volt, hogy helyénvaló-e egyáltalán jogi jogokat biztosítani a csimpánzoknak.¹² Ha a bíróság fenntartotta volna, hogy Tommy már rendelkezik bizonyos jogi jogokkal, akkor nyilvánvalóan nem alkalmazhatta volna ugyanazt a re-soningot. Így X személyi státusza a jogi érvelés előfeltételeként működhet, még a Tur "formális" felfogása szerint is.

Tekintettel arra, hogy elméletem lehetővé teszi, hogy bizonyos X-ek jogi jogokkal rendelkezzenek anélkül, hogy jogi személy lennének, a jogi személyiség az én számításom szerint nem működhet ugyanolyan okként, mint a

9 Richard Tur, "The "Person" in Law" in Arthur Peacocke és Grant Gillett (szerk.), *Persons and Personality. A Contemporary Inquiry*. (Basil Blackwell, Ltd. 1988) 128-9. John Dewey ugyanezen a véleményen van: "[A] személyiség eszméjét [ki kell küszöbölni] mindaddig, amíg a konkrét tényekkel és az érintett re-lációkkal nem szembesülünk, és nem állítjuk ki a saját számunkra: a szó megtartása akkor nem okoz nagy kárt." John Dewey, "The Historic Background of Corporate Legal Personality" (1926) 35 *Yale Law Journal* 655, 673.

¹⁰ Tur (9. o.) 121.

¹¹ *People ex rel. Nonhuman Rights Project, Inc. kontra Lavery*, No 518336, 2014WL 680276 (NY App. Div. 2014. december 4).

¹² Amikor azt mondom, hogy "hatással volt", akkor természetesen azt feltételezem - talán naivan -, hogy a bíróság valóban megtagadta a jogi személyiséget a csimpánztól a kifejtett érvelés alapján. Az ítélet lehetett volna, mondjuk, egy intuíción alapuló racionalizálása is.

Tur elmélete szerint.¹³ A kötegelmélet mindazonáltal számos módon strukturálhatja a jogi rea-soningot.

Egy prototipikus eset, amelyben a jogi személyiséget okként lehetne kezelni, a következő. X-et jogi személynek tekintik az A. esemény tekintetében, és felmerül a kérdés, hogy X-et jogi személyként kell-e kezelni az A. esemény tekintetében is.

B. Ha mondjuk a magzatoknak okozott testi sértés bűncselekménynek minősül, akkor azzal lehet érvelni, hogy a magzatoknak is joguk van kártérítést követelni bármely olyan személytől, aki testi sértést okozott nekik. A szülés után született gyermekek rendelkeznek ilyen joggal, és a büntetőjogi védelemnek a magzatokra való kiterjesztésével a jogalkotó úgy tekinthető, mintha azt jelezte volna, hogy a magzatokat a szülés után született gyermekekkel azonos bánásmódban kell részesíteni. Itt először is meg kell jegyeznünk, hogy a jogi személyiség klaszteres jellege azzal jár, hogy valaki bizonyos célokból jogi személy lehet, más célokból pedig nem; nincs semmi *fogalmilag* kétséges abban, hogy a magzatokat a büntetőjog szemében potenciális áldozatként kezeljük, de nem potenciális kártérítési jogi felperesként. Másrészt, ahogyan az előző szakaszban említettük, a jogi személyiség számos esete különböző módon kapcsolódik egymáshoz.¹⁴ Így ha egy jogrendszer úgy dönt, hogy a magzatot potenciális kártérítési felperesként kezeli, akkor a magzatot legalább korlátozottan tulajdonjoggal is fel kell ruházni - máskülönben a kártérítési pereskedés a kártérítésért felelős személy ellen teljesen értelmetlen lenne.¹⁴

A kötegelmélet és az állati személyiség esetei

Most nézzünk meg néhány további példát arra, hogy a kötegelmélet hogyan strukturálhatja a jogi érvelést, néhány állati személyiséggel kapcsolatos esetet példaként hozva fel. A Tommy-ügyben a bíróság úgy vélte, hogy arról dönt, hogy a csimpánz Tommy-nak megadja-e az első személyiségi jogot. Ez az előfeltevés azonban téves volt, mivel Tommy-t már védték olyan jogi biztosítékok, amelyeket megfelelően jogoknak neveznek. A mindennapi jogi nyelvben a "jog" kifejezést gyakran megkülönböztetés nélkül használják mind az érdek-, mind az akaratelméleti jogokra, így ebben a diskurzusban nincs okunk tartózkodni attól, hogy a jogaik gyakorlására képtelen lények jogairól beszéljünk - a jogászok állandóan a gyermekek jogairól beszélnek. Így az ügy nem arról szólt, hogy Tommyt be kell-e vonni a "jogparadigmába", ahogyan azt a bíróság megfogalmazta. az állatok már rendelkeznek jogokkal. Az ügy inkább arról szólt, hogy egy bizonyos eseményt - amelyet akár "alapvető jognak" is nevezhetnénk - ki kell-e terjeszteni a csimpánzra is.

Az általános jogtulajdon és a jogi személyiség közötti különbséget a *Tilikum et al. kontra Sea World Parks & Entertainment, Inc. et al.*¹⁵ ügyben ismerték el.

¹³ A fiókam azt is lehetővé teszi, hogy egy szervezet jogi személy legyen, anélkül, hogy bármilyen joggal rendelkezne. Ha valaki elfogadja a jogi személyiségről szóló elméletemet és a jogok akaratelméletét, akkor arra a következtetésre juthat, hogy a csecsemők jogi személyek,

de nem rendelkeznek semmilyen joggal.

14 A common law jogrendszerekben elegendő lenne, ha a kártérítést egy, a magzat nevében kezelt vagyonkezelőnek lehetne kifizetni.

15 *Tilikum et al. kontra SeaWorld Parks & Entertainment Inc.* , 842 F. Supp. 2d 1259 (SD Cal. 2012).

Az ügy arra a kérdésre vonatkozott, hogy az amerikai alkotmány tizenharmadik kiegészítése, amely tiltja a rabszolgaságot, vonatkozik-e az orkákra is. A válasz nemleges volt, de a bíróság megjegyezte, hogy az orkák és más állatok is rendelkeznek jogokkal:

Bár a felperesek nem rendelkeznek a tizenharmadik kiegészítéssel kapcsolatos keresetösségi joggal, ez nem jelenti azt, hogy az állatoknak nincsenek jogaik; mivel számos állami és szövetségi jogszabály biztosít jogorvoslatot a felperesek számára, beleértve egyes esetekben a büntető jogszabályokat, amelyek "büntetik azokat, akik megsértik az állatokot védő törvényi kötelezettségeket".¹⁶

Bár a bíróság nem terjesztette ki a jogi személyiséget az orkákra, világossá tette, hogy nem tagadja az állatok jogi jogainak létezését. Nem volt "alapvető kérdés" azzal kapcsolatban, hogy az állatoknak jogi személyiséggel kell-e rendelkezniük ahhoz, hogy jogokkal rendelkezessenek. Az argentin Szövetségi Büntető Semmítőszék egy 2014-ben eldöntött *habeas corpus* ügyben némileg hasonló következtetésre látszott jutni. Egy feltűnően rövid ítéletben a bíróság egyszerűen megállapította, hogy az orangután, Sandra már rendelkezik jogokkal, és nem emberi jogi személynek (vagy jogalany, *sujeto de derechos*) kell tekinteni.¹⁷

A jogtulajdon és a jogi személyiség ilyen szétválasztása számos előnnyel jár. Lehetővé teszi a jogászok számára, hogy anélkül tárgyaljanak az állatok jogairól, hogy kényelmetlenül éreznék magukat a témával kapcsolatban: nem kell attól tartaniuk, hogy az állatok jogainak elismerése extrajuridikus lenne, mivel az állatok jogi személyiségét feltételeznék. Az én számításom azonban nem jelenti azt, hogy mondjuk a Nonhuman Rights Project munkája értelmetlen lenne - a javasolt számítás inkább csak egy akadályt hárít el az útjukból. Az állati személyiséggel kapcsolatos pereknek nem kell túlzottan arra összpontosítaniuk, hogy az állatoknak lehetnek-e jogaik, vagy egyáltalán kellene-e jogokkal rendelkezniük; ehelyett arra összpontosíthatnak, hogy a kérdéses élőlényeknek kellene-e rendelkezniük azokkal a bizonyos jogi jogosultságokkal - például a *habeas corpus* alapvető védelmével -, amelyeket számukra követelnek.

Mi volt tehát pontosan a Tommy-ügy tétje? Ha a Nonhuman Rights Project követeléseit elfogadták volna a Tommy-ügyben, Tommy (és más, hasonló állatok jogi státusza) legalább egy nyilvánvaló módon megváltozott volna. Tommy megkapta volna a személyes szabadságra vonatkozó, a *habeas corpus* végzésben foglalt követelési jogokat. ez érdemi változást jelentett volna Tommy jogi státuszában, és - feltételezve, hogy a döntés minden csimpánzra vonatkozik - a csimpánzok ezentúl *in casu* perelhetőek lettek volna hasonló ügyekben.¹⁸ Tommy azonban *tout court* jogi személy lett volna, ahogyan a

¹⁶ Ibid. 7.

¹⁷ "Que, a partir de una interpretación jurídica dinámica y no estática, menester es reconocerle al animal el carácter de sujeto de derechos, pues los sujetos no humanos (animales) son titulares de derechos, por lo que se impone su protección en el ámbito competencial correspondiente [...]". Szeretnék köszönetet mondani Ignacio Cofone-nak az ítélet lefordításában nyújtott segítségéért és jelentőségének magyarázatáért.

18 Lásd a 3. fejezetben az absztrakt jogállásról szóló tárgyalást.

Nonhuman Rights Project állította? Nem - Tommy jogállása jelentősen különbözött volna a természetes személyek és a vállalatok jogállásától. A **örök** (feltételezhetően) nem biztosította volna Tommy számára a tulajdonjogot és a különleges jogokat. Félrevezető lett volna Tommy-ra jogi személyként hivatkozni anélkül, hogy a kijelentést minősítsen (mint például "jogi személy a *habeas corpus* alkalmazásában"). Tommy-t a *habeas corpus* alanyként is találóan lehetett volna jellemezni.

A jogi személyiséggel kapcsolatos incidensek talán legmesszebbmenő kiterjesztése egy állatra egy másik argentin ítéletből ered, amelyet a Harmadik Garanciabíróság 2016-ban hozott. Az egyesek által forradalmi 19 ítéletben a bíróság a csimpánz Ceciliát nem emberi jogi személynek (vagy jogalanynak, *sujeto de derecho*) nyilvánította, és helyt adott a nevében benyújtott *habeas corpus* keresetnek. Az ítéletet követően Ceciliát egy braziliai menhelyre szállították.²⁰ Az ítélet jogi következményei úgy tűnik, hogy Cecilia többé nem minősül tulajdonnak, és mostantól alapvető védelemben részesül a személyes szabadsága és jogai tekintetében. A bíró továbbá kijelentette, hogy az állatoknak alapvető jogaik vannak, még ha nem is volt hajlandó felsorolni vagy meghatározni azokat, mivel ezt a jogalkotó feladatának tekintette. Összességében az ítélet tágabb értelemben vett következményei továbbra sem világosak, mindenesetre úgy tűnik, hogy Cecilia most már a *habeas corpus* alanya, vagy a *habeas corpus* alkalmazásában jogi személy.

"Személy" a jogi nomenklatúrában és értelmezésben

Két további kérdés az, hogyan kell értelmezni az olyan kifejezéseket, mint a "személy" vagy a "jogi személy", amikor azok a jogi anyagokban megjelennek, és milyen terminológiát alkalmazhatnának a jogalkotók, a tudósok és más jogi szereplők a félreértések elkerülése érdekében. A különböző jogrendszerek például különböző stratégiákat alkalmaztak annak eldöntésére, hogy egy rendelkezés csak természetes személyekre, csak mesterséges személyekre vagy mindkettőre vonatkozik. Az Amerikai Egyesült Államok törvénykönyve szerint "hacsak a szövegkörnyezetből más nem következik [...] a "személy" és a "bárki" szavak magukban foglalják a társaságokat, cégeket, egyesületeket, cégeket, partnerségeket, társaságokat és részvénytársaságokat, valamint az egyéneket".²¹ Az uniós jogszabályokban gyakran használják a "természetes személy" és a "mesterséges személy" (vagy, ami még kétértelműbb, a "jogi személy") kifejezéseket, hogy egyértelművé tegyék egy jogszabályi rendelkezés hatályát.²² E jogalkotási stratégiák teljes körű elemzését itt nem tudom elvégezni,

¹⁹ Lásd például Saskia Stucki, "Toward Hominid and Other Humanoid Rights: Are We Witnessing a Legal Revolution?", *Verfassungsblog*, 2016. december 30. (hozzáférés: 2019. január 30.).

²⁰ Expte. Nro. P-72.254/15 "Presentación efectuada por a.f.a.d.a respecto del chimpancé "Cecilia"-sujeto no humano". Ana María Hernández angol fordítása elérhető a https://www.nonhumanrights.org/content/uploads/Chimpanzee-Cecilia_translation-FINAL-for-website-2.pdf címen (hozzáférés: 2019. január 30.).

21 1 USC § 1 (2012)

22 Az egyik példa erre az általános adatvédelmi rendelet, amelynek hosszú címe: "Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a *természetes személyeknek* a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és a szabad mozgásról".

különösen anélkül, hogy a jogi értelmezésről számot adnánk. Ebben a könyvben azonban olyan terminológiát javasoltam, amely a lehető legegységesebb. Például a "jogképeség" kifejezést kerülni kellene, tekintettel annak kétértelműségére, és helyette a "passzív jogi személyiség", illetve adott esetben az "aktív jogi személyiség" kifejezést kellene használni. Tekintettel a jogképeség fogalmának magánjogi eredetére, a fogalmat át lehetne nevezni "magánjogi alanyiságnak" vagy "magánjogi passzív alanyiságnak" is.

A jogi személyiség egyes újonnan megjelenő formái valószínűleg új ~~duo~~ igényelnek. Ha a jogi személyiséget kiterjesztik a mesterséges intelligenciákra vagy állatokra, felmerül a kérdés, hogy hogyan nevezzük a jogi személyiség ezen formáit. Könnyen bevezethetők új kifejezések, mint például az "állati személy" vagy az "elektronikus személy".²³ Az ilyen megoldások megoldhatnák a jogszabály értelmezésének lehetséges kérdéseit, hasonlóan a "természetes személy" és a "mesterséges személy" fogalmakhoz, amelyeket ma akkor használnak, ha a jogi személyek különböző osztályait meg kell különböztetni egymástól. A "személy" szó természetesen vitatott. Sokan valószínűleg ellenszenvesnek találják az állatok személyként való leírásának gondolatát, különösen annak fényében, hogy a "person" kifejezést az angol nyelvben gyakran az "human being" szinonimájaként használják. Természetesen semmi sem akadályozná meg a jogalkotót abban, hogy teljesen új terminológiát vezessen be, amely nem utal a személyekre.

Amint azt az 1. és 3. fejezetben említettük, számos nem angolszász joghatóság jelenleg szinonimaként használja a "jogalany/jog(ok)" és a "jogi személy" kifejezést. A 3. fejezetben Tomasz Pietrzykowski javaslata alapján azt javasoltam, hogy az "alany" és a "személy" fogalmakat meg lehetne különböztetni egymástól.²⁴ Az állatok már most is az állatjóléti jog alanyai, de nem jogi személyek. Ezt a megkülönböztetést a jogalkotó is alkalmazhatná. Így azok az országok, amelyek jelenleg a büntetőjog alkalmazásában a magzatokat személyként kezelik, ehelyett a magzatokat "büntetőjogi alanyoknak" - vagy még kevésbé félreérthetően "a büntetőjog passzív alanyainak" - nevezhetnék, hogy egyértelművé tegyék, hogy a magzatok nem büntetőjogi felelősséggel tartoznak.

Végül

A XIX. században az ortodox nézet széles körű elfogadása óta eltelt években ritkán tértek vissza a jogi személyiség meghatározására. A legtöbb szerző az ortodox nézetet névértéken vette. Ez a nézet azonban számos problémával küzd, amelyekre e könyv során rávilágítottam.

és a 95/46/EK irányelv (általános adatvédelmi rendelet) hatályon kívül helyezéséről" (kiemelés hozzáadva).

²³ Saskia Stucki például egy új jogi kategóriát javasol az állatok számára, amelyet ő "állati személyeknek" (*tierliche Personen*) nevez. Saskia Stucki, *Grundrechte für Tiere: Eine Kritik des geltenden Tierschutzrechts und rechtstheoretische Grundlegung von Tierrechten im Rahmen einer Neupositionierung des Tieres als Rechtssubjekt* (Nomos 2016) 301ff.

²⁴ Tomasz Pietrzykowski, *Személyiség a humanizmuson túl: Animals, Chimeras, Autonomus*

A legfontosabb, hogy az ortodox nézet zavart okoz, ha a jogokról alkotott mai elméleti felfogásunkkal kombináljuk. Az érdekelmélet jogokat tulajdonít a nem emberi állatoknak, akiket széles körben nem személyeknek tekintenek, az akaratemélet pedig megtagadja a jogokat a gyermekektől, akiket jogi személyeknek tekintenek. A jogképesség-alapú nézetet tovább gyötri az a misztikus elképzelés, hogy a jogalkotó vagy a bírák felruházhatnak egy entitást a jogok birtoklásának képességével.

Bár a jogi személyiség évtizedek óta alultárgyalt és a jogtudósok által elhanyagolt téma volt, a tendencia lassan fordulni kezdett. A jogi személyiség a közelmúltban számos monográfiában kiemelt szerepet kapott.²⁵ A téma iránti megújult érdeklődést tekintve meglehetősen meglepő, hogy még mindig oly sok teoretikus támaszkodik az ortodox nézetre, mint gyakorlatilag megkérdőjelezhetetlen axiómára. Ez a könyv már akkor is sokat ér el, ha arra készíti a tudósokat, hogy megkérdőjelezzék ezt az axiómát, vagy akár csak tudatosítják annak problémáit. Reményeim szerint azonban a könyv olyan platformot is biztosít, amelyre normatív érveket lehet építeni az állatok, folyók, testületek stb. jogi státuszával kapcsolatban, és talán még vitát is indít arról, hogy miről is szól valójában a jogi személyiség.

A jogi személyiségről még sok mindent el kell mondani. Ahogy Robert Nozick írja, "van még hely a szavaknak az utolsó szavakon kívüli témákról".²⁶

²⁵ Például Naffine (1. o.), Samir Chopra és Laurence F. White, *A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents* (University of Michigan Press 2011), Stucki (23. o.) és Pietrzykowski (24. o.).

²⁶ Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (Blackwell 1974) xii.